

LEVENDE VANN OG TAPTE PENGER

DISKURS RUNDT NATURFORVALTNING PÅ LOKALPLAN

Hovedfagsoppgave
Institutt for sosialantropologi
Universitetet i Bergen
Tord Bakke 2001

FORORD

Årsakene til at denne oppgaven ser dagens lys er mange. Så mange at jeg ikke vet alle, og selv de jeg vet, vil det føre for langt å komme inn på. Noen kan likevel nevnes. At det ble antropologi er for så vidt tilfeldig, noe som for Jorge Luis Borges kommer ut på det samme som at det er skjebnebestemt: Spørsmålet blir hva vi antar er tilfeldig, og hva vi ser som resultat av ubevisste føringer. Men med antropologi var det klart at det på en eller annen måte måtte komme til å dreie seg tematisk om forståelse og forvaltning av natur. Temaet ville nok blitt det samme uansett fag. Antropologi ble det fordi denne disiplinen åpner for en enestående mulighet til å se på nærsagt ethvert tema med en kombinasjon av nærgående empirisk studie og teoretisk spenst. Med interesse for problematikk knyttet til natur på denne måten, var det viktig for meg å kunne gå inn på temaet så vidt som mulig. Ønsket har vært en holistisk studie, der alt som synes relevant blir berørt. Siktemålet har flere implikasjoner. Det krever en avgrensning av et ikke alt for omfattende saksfelt. Rommet for fremstilling av personer og det personlige er blitt mindre. Og til sist, fordelingen av de analytiske dypdykkene har av plassmessige årsaker blitt noe ujevn, alt har jeg ikke kunnet gå like mye inn på.

Når temaet ble striden rundt utbygging av Hattebergvassdraget i Rosendal, var også dette på samme måte tilfeldig. At det ble i Norge og ikke langt fra Bergen, var derimot ikke tilfeldig. Med Kaja på drøye to år hjemme, ville jeg aldri kunne vært lengre vekke, eller vekke lengre. Med feltarbeid i Rosendal kunne dette gjøres på ukependlerbasis. Å komme hjem til familien har gjennom hele hovedfaget betydd total avkobling fra studiene. Det har vært en kilde til overskudd, selv også etter at Una gjorde sin entré vel et år før teksten ble ferdig. Ikke minst skyldes dette kvinnen i mitt liv – Elin - som har bidratt med alt fra å høre på gode ideer og frustrasjoner, til å ha hjulpet konkret med tilvirkningen av den ferdige teksten. Mine foreldre må jeg også ta med i dette, både med hensyn til barnevakter og søndagsmiddager, generell støtte og hjelp.

Mary Bente Bringslid har som veileder vært viktig for teksten. På en måte som har passet meg godt, har hun latt meg holde på som jeg ville. Veiledningene har fungert som sokratiske dialoger der jeg har følt det som om poengene hele tiden lå i meg selv. Jeg har dermed beholdt illusjonen om å ha næret ideene fra eget bryst. Annet kunne vært vanskelig med min egenrådighet knyttet til denne oppgaven.

Jeg vil også spesielt takke dem jeg begynte på faget sammen med, og som på ulikt vis har fulgt meg i arbeidet. Bjørn, Rita og Trine. De kollokvier, diskusjoner, prat, lesning av hverandres tekster, et cetera, som fort utviklet seg til behagelig frie og kreative fora, er noe jeg har følt som svært utviklende for egne tanker, meninger og ideer, også på områder utover det faglige. Dette har vært noe av det mest givende ved arbeidet med oppgaven.

Tord Bakke, Bergen 30. mai 2001

INNHold

ANKOMST TIL ET STED - INNGANG TIL ET FELT	1
HVORFOR ER DET EN SAK HER	3
LOKALHET	6
KILDER, MEDIEDEKNING OG TEKSTER	7
BEGREP OG KATEGORIER.....	10
HVA GJØR JEG I TEKSTEN.....	15
SKISSE AV POSISJONER, TEMA OG HVA SOM STÅR PÅ SPILL	18
BARONIET SOM FAKTOR I SAKEN.....	25
BARONIETS HISTORIE.....	26
BARONIET OG BYGDEN.....	27
KULTURELITE	33
MUSEER OG IDENTITET	38
KULTURPERSONLIGHETERS EKTEFØLTHET.....	39
TEMPORALE DIMENSJONER OG KRONOTROPER: ARTIKULASJONER AV TID SOM MENINGSGIVENDE I DEBATTEN	43
SKÅNSOMHET	43
NYTT ELLER GAMMELT	45
FREMSTIDSRRETNING	47
BAKSTREVARAR KONTRA FRAMSTEGSFOLK.....	48
GENERASJONER, ARVESYND OG DET Å TA SEG RÅD	50
RISIKO OG FREMTIDIGHET	54
SAMFUNN, NATUR OG TID.....	60
DET SOSIALE LANDSKAPET: DIMENSJONER I ROMMET UT FRA FORSTÅELSE OG FORMIDLING AV DISSE	64
ULIKE FORSTÅELSER OG SYN PÅ LANDSKAP	66
VERNEVERDI OG HELHETSTANKEGANG	67
HVA ER DET MED FOSSEN?	72
BRUK OG MISBRUK AV HATTEBERGSFOSSEN	74
VISUALISERING: NATURENS EGEN TALE ELLER FORTOLKNING?	77
KULTUR OG NATUR I DEBATTEN	82
VERDIER OG INTERESSER: REFERAT FRA EN ONTOLOGISK DISKUSJON.	88
VERDIER I OMRÅDET ELLER I-SEG-SELV	91
INTERESSER; VÅRT FORHOLD TIL VERDIER ELLER AGGREGERTE AKTØRER?	100
VERDI OG INTERESSE SOM POLITISERING AV NATUR	104
PRAKTISK REIFISERING: KOMMUNIKATIV FORENKLING ELLER ONTOLOGI	105
OPPSUMMERENDE KOMMENTARER	108
LOKAL KOMPOSISJON: BRUKERE, KUNNSKAP OG FORSTÅELSE	110
BRUK OG FORSTÅELSE.....	110
KUNNSKAP, TILNÆRMING OG DISKURSIVE POSISJONER	120

STRUKTURELLE KOMPONENTER.....	127
PRINSIPP FOR KONTROLL MED DEBATTEN.....	131
RESPEKT OG DET Å BLI TATT PÅ ALVOR	145
RELATIV SANNHET.....	147
AUTORITET I DEN LOKALE DEBATTEN.....	153
HVA SKJER I MEDIA.....	162
NASJONALISERING OG LOKALISERING	169
PRO-NASJONALISERING.....	170
LOKAL LOKALISERING INNEBÆRER LOKAL SAK.	173
MED RETT TIL Å MENE.....	178
KRAFTFELLESSKAPET: ET PRO-UTBYGGING NASJONALISERINGSARGUMENT?.....	187
BESLUTNINGSROM	190
PROTESTER MOT REALITETSBEHANDLING.....	196
DEMOKRATI OG FARER FOR DEMOKRATIET: ET FELLES ANLIGGENDE	197
ANALYTISK AVSLUTTENDE DEL	210
BERØRING OG BERØRTE.....	210
KUNNSKAP.....	213
SAKLIGHET OG SANNHET	215
DISTANSE OG NIVÅER	217
SPENNINGEN MELLOM DET KONKRETE OG DET ABSTRAKTE	218
SYMBOLER OG SYMBOLISERING	219
EPILOG	224
APPENDIKS 1: DISKURSANALYTISK OPPKLARING	225
APPENDIKS 2: LESERBREV	234
HATTEBERGVASSDRAGET	234
OM DEMOKRATISKE PROSESSAR.....	234
ROSENDAL - ET NASJONALT ANLIGGENDE.....	235
FOKUS PÅ ROSENDAL	237
BAKSTREVARAR	238
TUR I HATTEBERGVASSDRAGET	239
TIDENES JULEPRESANG.....	240
LITTERATUR	242

ANKOMST TIL ET STED - INNGANG TIL ET FELT

Vest i Norge, i Hordaland fylke, befinner Kvinnherad kommune seg ved innløpet til Hardangerfjorden. Omtrent midt i kommunen, på østsiden av fjordmunningen, ligger bygden Rosendal, som også er kommunesentrumet. Vestvendt mot fjorden, men skjermet fra havet av Snilltveitsøya, ligger bygden i en bukt. Den ligger på en løsmasseavsetning etter siste istid. I bakkant mot sør og øst reiser høye, markerte fjell seg. Ut fra disse, gjennom to hengende u-daler; Melsdalen og Muradalen, var det isen førte massene ut i fjorden. Så trakk isen seg tilbake, og landet hevet seg. Det som skulle bli Rosendal ble liggende på en svakt hellende, fruktbar moreneslette. Arkeologiske funn viser at området har vært kontinuerlig bebodd siden yngre steinalder.

Ut gjennom de to nevnte daler er det Hattebergsvassdraget leder vannet fra nedslagsfeltene i fjellene, og ut i fjorden. Fra Melsdalen kommer Melselven, fra Muradalen kommer Hattebergselven. Elvene slår følge en snau kilometer fra fjorden. 'Hattebergsvassdraget' er betegnelsen for begge elver med deres tilhørende vann og tilsigfelt, men for all praktisk bruk vil Hattebergsvassdraget bli forstått som Hattebergselven med sitt nedslagsfelt. Vassdraget, eller retttere; striden rundt videre utbygging av det, var det som fanget min oppmerksomhet, og som i utgangspunktet ble fokus for feltarbeidet denne teksten bygger på. Et feltarbeid som strakk seg fra primo august til ultimo desember 1999.

Metodologisk fikk jeg en utilsiktet induktiv tilnærming til feltsituasjonen. Vårsemesteret 1999 hadde jeg utarbeidet en prosjektskisse der målet var å studere den lokale diskursen rundt videre vannkraftutbygging i skjæringspunktet mellom industri og naturvern i Ålvik. Etter en innledende fase på sommeren 99, slo jeg dette fra meg. Gjentatte forsøk på å skaffe meg tak over hodet hadde ikke ført frem. I et forsøk på å overkomme de frustrasjoner dette førte med seg, kjørte jeg drøye fem mil utover fjorden, krysset grensen mellom Kvam og Kvinnherad, tok meg over fjorden og befant meg i Rosendal.

Jeg hadde vært i Rosendal én gang, syv- åtte år før dette. Da hadde jeg vært der et par timer, hovedsakelig tilbrakt på og rundt Baroniet. Det som gjorde at jeg dro dit nå, var et par artikler i Bergens Tidende hvor det var satt fokus på en konflikt rundt vassdragsutbygging i Rosendal. Ved å se på dette tenkte jeg meg muligheten av å delvis kunne videreføre de spørsmålene som lå bak den forhenværende prosjektskissen; *hvordan konfliktfylte planer om utnytting av naturen håndteres på et lokalt plan*. Jeg var altså klar over at det skjedde noe der som virket interessant, men ante pinlig lite om hva. Dette ga seg for øvrig det utslag at da jeg tok kontakt med folk med posisjoner som situerte dem sentralt i diskursen, avfeide de meg ofte med; "jeg sender deg noen papirer, vi kan snakkes etter du har lest dem". Eventuelt ble de irritert over nivået på spørsmålene mine. I ettertid ser jeg at jeg må ha fortonet meg særdeles uvitende. Spesielt ettersom jeg i prinsippet skulle generere data til et forberedt prosjekt,

men også fordi store deler av det jeg lurte på, og spurte om i starten, ville vært lett tilgjengelig på et prosjektutviklingsnivå. Like fullt ser jeg klare fordeler med det å begynne med blanke ark og fargestifter; problemstillingen fikk utvikle seg fritt til langt inn i feltarbeidet, og pendlingen mellom å lese "sakspapirer" og å snakke med folk, gjorde det lettere å se ulikheter i oppfatning og vektlegging. Jeg ser også interessante poeng knyttet til det å bli møtt med en sett-deg-inn-i-stoffet holdning. Det er en opplevelse jeg knytter an til en *profesjonalisering* av den offentlige diskursen: Det at man må beherske en relativt stor og lite homogen mengde informasjon før man blir tatt seriøst. Debatten går om virkninger, konsekvenser og hva det fra sentralt hold er åpnet for, og på dette nivået er det bare en håndfull aktører som kan uttale seg med en viss autoritet.

Jeg hadde altså en sak, et felt, og kjapt hadde jeg også min egen hybel sentralt beliggende mellom hovedgaten og Baroniet, et snaut steinkast fra stridens kjerne; elven. Hybelen ble min base for feltarbeidet; spartansk, tidlig 80-talls innredning, uten noen innretninger som fikk meg til å bruke mer tid enn nødvendig innendørs. Feltarbeidet ble utført på ukependlerbasis. Foruten den obligatoriske deltagende observasjonen, i den grad dette lot seg gjøre i en relativ lukket vestlandsbygd, bygger jeg mye på stoff fra en-til-en-prat. Dette spenner over alt fra mer formelle intervjuer - strukturerte ble de dog aldri selv om jeg prøvde - til løs prat. I tillegg er det uhyggelig store mengder skriftlig materiale på emnet: Avisartikler og leserbrev, høringsuttalelser, rapporter, brev, informasjonsskriv, og offentlige dokumenter. Dette er et svært anvendelig empiritilfang, både som offentlige meningsytringer i leserbrev og høringsuttalelser, og som bakgrunnsmateriale. Blant annet er en av hovedingrediensene i diskursen, en debatt om betydningen og tolkningen av tre stortingsdokument.

Da jeg tok kontakt med lokalavisene for å få tilgang til arkivene, ville begge ha som "gjenytelse" at de fikk trykke en sak på meg. Slik ble det i begynnelsen av feltarbeidet distribuert informasjon med bilde, om meg og prosjektet, til så godt som alle husstander i Rosendal. Overskriftene var: "Tord Bakke skriv hovudfagsoppgåve om Hattebergvassdraget" og "Vassdragsstriden vert oppgåve". Jeg ble etter dette ofte møtt med; "å er det deg det", eller "ja... jeg har hørt noe om det ja". Dette så jeg som positivt, i og med at jeg for en periode slapp å presentere meg så grundig. Spesielt gjaldt dette i forhold til dem som var engasjert i temaet. Forskningsetisk er det vel heller ingen ulempe å presentere seg. Noen umiddelbare fordeler bød det likevel ikke på. For selv om jeg ba folk om bare å ta kontakt, førte det ikke engang til en flau bris av henvendelser. Når dette er sagt, har jeg i all vesentlighet blitt møtt med overveldende hjelpsomhet og tålmodighet fra dem jeg tok kontakt med.

Da jeg i begynnelsen ble møtt med denne les-dette-først holdningen, reagerte jeg, metodisk habituert som jeg var, instinktivt med at det ikke var det jeg var interessert i, ikke den type data. I ettertid ser jeg at dette er stoff som er essensielt for å forstå store deler av dagens lokale diskurs. For å forstå folks handlinger og utsagn, og mye av

bakgrunnsargumenter, troper og posisjoner, er det et helt nødvendig inntak. Ikke minst er det en forståelse av denne type *utenforstående* som engasjerer seg i debatten blir kritisert for ikke å ha.

HVORFOR ER DET EN SAK HER

I en turistfolder står det; "Kvinnherad, mer enn Baroniet og Folgefonna". Dette er utvilsomt riktig, men det illustrerer også hva folk flest forbinder Kvinnherad med; Baroniet Rosendal og Folgefonna. Siden sistnevnte strekker seg over flere kommuner, blir Baroniet det distinksjonsgivende. Baroniet spiller da også en sentral rolle i diskursen rundt utbygging av Hattebergsvassdraget, og dets tilstedeværelse i Rosendal er sentral for å forstå denne. Utover selve slottet består Baroniet Rosendal i dag av et gårdsanlegg, og et større parkanlegg, med blant annet en renessanserosehage som gjør ære på bygdens navn, et navn bygden for øvrig har fått etter Baroniet. Baroniet har siden 1927 vært i Universitetet i Oslos eie.

Når forholdet mellom 'bygden' og 'Baroniet' i dag snakkes om, spilles det mye på hvordan dette forholdet var før. Det var også Baroniet som historisk satt på fallrettighetene i Hattebergsvassdraget. Da det på begynnelsen av 1900-tallet begynte å melde seg interesse for strømforsyning til området, måtte disse rettighetene kjøpes fra stamhusbesitteren. Det ble forhandlet om kjøp av fallrettene i hele vassdraget, slik at utbyggerne skulle ha rett til å føre vannet vekk fra elven i rør fra fjellet og ut i fjorden. En slik utbygging ville betydd at Hattebergfossen, som etter sigende er et viktig element i landskapsparken rundt Baroniet, ville bli svært redusert. Stamherren på Rosendal solgte i 1919 fallrettene til Kvinnherad Kraftverk, dog som det står: "Stamhusbesidderen er kun i høi grad mot sit eget ønske gaaet ind paa at give denne haandgivelse og utelukkende for at gjøre Kvinnherreds kommune en tjeneste, muligvis skaffe den en stor aarlig indtegt og imøtekomme et ønske inden sognet om at faa sit eget elektrisitetsverk".¹

I 1920 kom et kraftverk innerst i Muradalen i drift, drøye to kilometer oppstrøms, og ikke synlig fra Baroniet eller Hattebergfossen. Verket utnyttet bare en del av fallet fra Prestavatnet til Murabotten, og var tenkt som en midlertidig ordning til det ble bygget et større, slik det var åpnet for i og med ervervelsen av fallrettene.

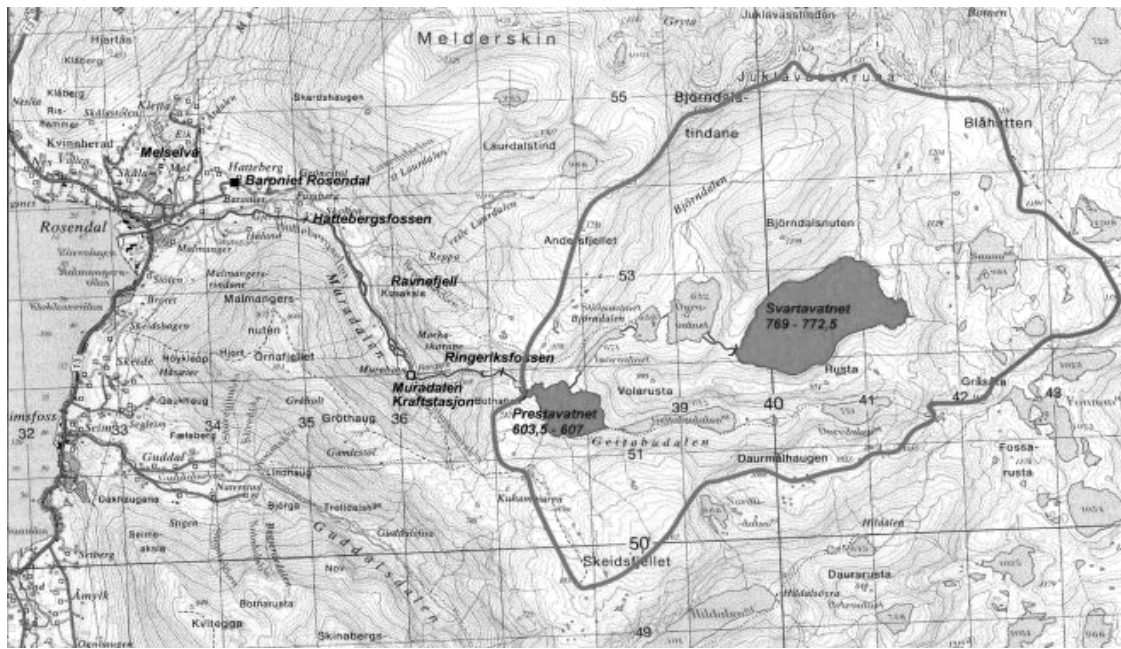

Muradalen sett innover rett ovenfor Hattebergfossen.

Ennå har det ikke blitt noe slikt større verk, men det har ikke skortet på planer. Kraftverket som ble bygget i 1920 var i drift til 1940 da det ble tatt av flom. Ikke før i

¹ Sitert i Universitetet i Oslo sin høringsuttalelse.

1954, da Bjørke Båtbyggeri (senere Harding a/s) fikk leie rettene og restene av det tidligere kraftverket av Kvinnherad Kraftverk, ble det bygget opp igjen. Kraftverket er det samme som er i drift i dag. Avtalen var 30 års leie og så vederlagsfritt hjemfall til kommunen. Annengangs statlig konsesjon ble gitt i 1957. I 1980 la direktøren ved Harding A/S frem planer for det han kalte en skånsom utbygging av Hattebergsvassdraget: Hele fallet fra Prestavatnet til Murabotten skulle utnyttes, ny Kraftstasjon skulle bygges lengre ut i dalen, Svartavatnet skulle kunne senkes med 70 meter (mot dagens 2,5), Prestavatnet med 25. Dette ville øke produksjonen fra 8,5 til ca. 90 GWh. Planene for utbygging var direkte knyttet til bygging av ny verkstedshall med 170 arbeidsplasser. Samtidig med dette kom Sunnhordland Kraftlag med ønske om å overføre vann fra Svartavatnet til deres anlegg 'Blåfalli'. Dette ville medført kraftig senkning av Svartavatnet, anslagsvis ca. 50 meter, og dette vannet ville i så fall forsvinne fra vassdraget. I tillegg har det i nyere tid vært 4 andre forslag til utnyttelse av vassdraget og det har versert 14 alternativer for utbygging i *Samlet plan for vassdrag*.

Kart over det aktuelle området. Hentet fra Kvinnherad Energis konsesjonssøknad.

Bjørke Båtbyggeri (Harding a/s fra 1970) brukte kraften industrielt i båtbyggingen, og ville ikke kunne drevet stort uten. De ble en viktig sysselsetter innad i kommunen og en internasjonal ledende frittfall-livbåtprodusent. De gikk konkurs i 1985, og Harding Safety a/s (nå Umoe Schat-Harding a/s) overtok. De hadde også driften av kraftverket frem til Kvinnherad Kraftverk tok over i 1986. I 1992 ble driften av kraftverket og ledningsnettet skilt ut som 100% kommunalt eid a/s; Kvinnherad Energi, og i 1995 kjøpte Kvinnherad Energi også verket og fallrettene fra kommunen. Den nåværende konsesjonen går ut i 2007, og Kvinnherad Energi A/S søkte høsten 1998 om konsesjon for opprusting og utvidelse av Muradalen Kraftverk.

I konsesjonssøknaden har energiselskapet utredet 6 alternativ for videre utbygging, prioritert stort sett proporsjonalt med størrelsen på inngrepene. Det vil si at det høyest prioriterte, alternativ 1, er det som krever størst inngrep. Får de konsesjon etter dette alternativet, vil det si: 1) Øket regulering av Svartavatnet med fire meter nedtapping. Dette vil føre til to ukers lengre oppfyllingstid på forsommeren. Når magasinet ikke renner over, er det heller ikke vann i Svartavassfossen. 2) Boring av trykksjakt i fjell fra Prestavatn til Muradalen, og bygging av ny kraftstasjon ca. 900 meter lengre ut Muradalen enn den nåværende. Dette vil bety svært lite vann mellom Prestavatn og utløpet fra kraftstasjonen, noe som også vil ramme Ringeriksfossen, en lett bortgjemt, men den høyeste gjenværende fossen i Kvinnherad. Det vil også bli 65 000 m³ steinmasser til overs, som ønskes plassert i tipp i Muradalen (av omfang omtrent en fotballbane i to etasjer). Utover dette søkes det primært om fri manøvrering. Slik kraftmarkedet fungerer i dag, er det rasjonelt med effektkjøring, noe som vil si at verket kjøres for fullt ved høy kraftpris og stopper produksjonen for å fylle magasinene ved lav pris. Her vil dette kunne bety perioder med svært redusert vannføring i hele Hattebergselven. I så fall vil det også ramme Hattebergfossen, den mest tilgjengelige fossen i vassdraget.

Slik blir det dersom energiselskapet får det som de vil. Her hører det med at ingen, inkludert direktøren i energiselskapet, tror dette går gjennom sentralt, det vil si NVE, OED og Stortinget. Alternativ 6, det minste alternativet, vil stort sett visuelt se ut som dagens. Likevel med ny kraftstasjon, ny rørgate og litt større kapasitet på anlegget. Det krever også bygging av skogsvei opp til inntaket. Alternativ 1 vil gi en gjennomsnittlig årsproduksjon på ca. 80 GWh, alternativ 6 ca. 28 GWh. Dagens produksjon ligger på omkring 8,5 GWh.²

I tillegg er det foreslått diverse avbøtende tiltak: Bygging av kraftstasjonen i fjell, men dette gir ca. 15 000m³ ekstra masse som må plasseres. Slepp av vann fra Svartavatnet for å ha vann i Svartavassfossen fra midt i juni. Slepp av vann fra Prestavatnet i sommersesongen for å ha noe vann i Ringeriksfossen. Bygging av terskler på strekningen Murabotten ned til kraftverket, for å beholde vannspeilet og å gi fisken bedre vilkår. Arrondering og landskapstilpassning av tippet. Og slepp av vann fra Prestavatnet ved driftsstans, for å holde en rimelig vannføring også da. Det er også foreslått å føre kraften ut dalen i jordkabel, i stedet for luftspenn som i dag. Disse tiltakene gjelder i all vesentlighet bare for de alternativene med størst inngrep. Ingen av dem er vurdert for alternativ 6, noe det bortsett fra jordkablingen, heller ikke er noe vesentlig poeng med siden denne utbyggingen beholder så mye av den eksisterende strukturen.

De som kan visualisere denne fremstillingen, vil se at det ikke er en stor utbygging det er snakk om. For alternativ 1, dreier det seg om en liten tilleggsregulering og fjerning av

² GWh betyr giga-watt-timer, en million kWh. 1 GWh tilsvarer omtrent årsforbruket i 50 eneboliger.

vannet fra en samlet elvestrekning på rundt to kilometer. Gevinsten er en tidobling av produksjonen. Sett på bakgrunn av Norges økende kraftforbruk og det mange ser som negative sider ved gasskraft og import av dansk kullkraft; co^2 -utslipp, virker det i utgangspunktet ikke ulogisk å bygge ut. Hva er det da som gjør denne utbyggingen så kontroversiell? For det viste seg jo selvsagt raskt at historien er uendelig mer kompleks enn dette. I tillegg til personkonstellasjoner, personlig motivasjon, og de mer idiosynkratiske argumentene, er det også et vell av strukturer som legger premisser for, og føringer på, diskursen rundt utbygging av Hattebergsvassdraget.

LOKALHET

Med feltarbeid lokalisert til Rosendal faller det naturlig for meg å la dette i hovedsak være grensen for det *lokale*. Men det er ikke en entydig avgrensning. Riktig nok er det til Rosendal Muradalen munner ut, og det er gjennom Rosendal Hattebergsvassdraget renner ut i fjorden. Rosendal huser også kommuneadministrasjonen. Derimot har Kvinnherad Energi sitt hovedkontor i Dimmelsvik, ikke langt fra Rosendal, men ikke i Rosendal. Den største lokalavisen, Kvinnheringen, har sin base på Husnes, vel tre mil fra Rosendal, og er en avis for hele Kvinnherad kommune. Den andre lokalavisen, Grenda, ligger i Rosendal.

Bosted definerer i stor grad hvem som er lokal i denne saken. Her er det ikke slik at bare rosendøler er lokale. Flere fra de omkringliggende stedene i Kvinnherad, oppfatter seg selv, uttaler seg, og blir akseptert som lokale relatert til utbyggingsspørsmålet. Å bli oppfattet som lokal eller ikke i debatten, er ikke en triviell distinksjon. Er man lokal, har man rett til å mene noe. Er man ikke lokal, er dette ikke nødvendigvis like selvsagt. Og for sikkerhets skyld; man er heller ikke uten videre helt lokal fordi om man tilfeldigvis skulle bo i Rosendal, eller om man er født der for den saks skyld. Definerings av lokalhet, er ikke noen enkel sak, og det er også et spørsmål som opptar folk lokalt. Spesielt er dette er viktig anliggende for dem som ikke føler seg helt lokale selv. Man er heller ikke lokal i et vakuum: Lokalhet er noe som aktualiseres i en kontekst, gjerne koblet opp til bestemte saker, og i noen saksfelt blir man fortære lokal enn i andre. I Rosendal er det også en lang historie på å forholde seg til ikke-lokale autoritetspersoner. Baroniet har historisk vært en slags ikke-lokal øvrighetsenklave. Dette er også med på å prege meningen av hva det vil si å være lokal. Siden det tidligere var et sammenfall mellom Baroniet og kommunen/ sognet/ lenet, går det ut fra dette også an å se Rosendal som mer enn bygden. Baroniet strakk seg over store områder utover dagens bygdegrens, og folk innen Baroniets myndighetsområde var også på en måte lokale i forhold til Rosendal. Også i dag er dette noe som til en viss grad gjør seg gjeldende i forhold rundt tilhørighet og lokalhet.

Lokalhet er slik sett et relativt begrep. Man er lokal relativ til tema, saker og steder. Dermed er det også vanskelig med en løsrevet teoretisk diskusjon på dette her. Jeg vil heller problematisere det i det empiriske materiale; se på hvordan lokalhet brukes i ulike kontekster. Når dette er sagt, er ikke lokalhet et tema jeg vil gå videre med i seg selv,

selv om det uten tvil hadde vært interessant. I den grad jeg behandler det eksplisitt, er det der det aktualiseres direkte i den lokale utbyggingsdebatten, for eksempel i det som er av dikotomisering av *utenforstående* kontra andre som da må bli "innenforstående" - lokale. I det øvrige vil jeg mer ukritisk bruke begrepene 'lokal' og 'ikke-lokal', i overensstemmelse med det jeg oppfatter som den stedlige klassifikasjonen.

KILDER, MEDIEDEKNING OG TEKSTER

Med to lokalaviser er det ekstremt god mediedekning av det som skjer av smått og stort i kommunen. Å publisere meninger i form av leserbrev eller lignende, er det også lett tilgang til. Kombinert med at det ellers er et stort tilfang av skriftlige uttalelser og andre relevante dokumenter, bidrar dette til at det er et vell av denne type data for meg å benytte, noe jeg i stor grad gjør. I teksten siteres det hovedsakelig fra skriftlige kilder når det gjelder de domene av diskursen der dette finnes. Først og fremst fordi jeg i liten grad brukte båndopptaker, og derfor ofte ikke kan sitere "korrekt". Selv om meningen skulle bli ivaretatt, føler jeg meg ukomfortabel ved å bruke andre ord enn det personene selv ville valgt. Ordbruken kan være viktig lokalt, og er en sentral del av min analyse. Ofte kan små nyanser i ordbruk være bestemmende for hvordan uttalelser blir forstått. Dette er også en av grunnene til at jeg ser det tjenlig å sitere en del. Dernest er det umulig for meg å sitere riktig dialektmessig med mindre det er skriftlige kilder. I den grad jeg bruker direkte sitater fra muntlig materiale, er det fordi jeg noterte utsagnet fullstendig, eller fordi det var så poengtert, at jeg husket det relativt ordrett etter samtalen og skrev det ned. Med denne form for sitering av muntlig materiale, har jeg ofte oversatt til bokmål hvis jeg ikke ser dette som å berøre vesentlige sider ved det som ble inntrykt. Selv om jeg har vansker med å gjengi dialekten, tror jeg at jeg mestrer *forståelsen* godt nok til ikke å gå glipp av mange nyanser. Jeg har for å gjøre teksten mer tilgjengelig også oversatt sitater fra engelskspråklige kilder til norsk.

En annen årsak til at jeg har valgt å eksemplifisere med sitater fra skriftlige kilder, er at disse er offentlige i sin karakter og tilgjengelighet. Jeg finner det lettere å hanskens med dette stoffet på en etisk forsvarlig måte. Offentlig uttrykte meninger ser jeg ingen problemer med å bruke og analysere i oppgaven. Jeg har valgt ikke å prøve å anonymisere lokaliteten. Så mye er spesielt med Rosendal at det ville blitt en meningsløs oppgave. Når det er sagt vil det konsekvent ikke bli brukt navn, også i sitat fra offentlig tilgjengelige kilder er navn utelatt.³ Unntaket er der folk uttaler seg i kraft av sitt navn, slik tilfellet er for eksempel med en del rikskjendiser som har kommet med innspill i debatten. Jeg har også henvist utsagn til "posisjoner" som er sentrale i denne saken. For eksempel 'ordføreren' eller 'leder for Informasjonsnemda for Hattebergsvassdraget'. Dette er selvsagt jevngodt med å bruke navn, men det gjelder bare personer som i stor grad eksponerer seg selv, og hvor det er av betydning for utspillene hvem de kommer fra.

³ Jeg har valgt ikke å merke av dette, og har, der det er nødvendig, erstattet navn med stilling, posisjon eller andre pronomener.

For stoff fra lokalavisene vil jeg ikke henvise til avis og dato for utgivelsen, med mindre jeg betrakter sted og *timing* som vesentlig for forståelsen. Det er heller ikke sidehenvisninger til det meste av det jeg siterer eller bruker direkte fra "skriftlig empiri". Først og fremst fordi jeg betrakter det som lite meningsfullt. For det andre fordi det, spesielt med sidetall, er vanskelig på grunn av manglende paginering på store deler av materialet. Jeg føler meg etter feltarbeidet relativt kompetent til å vurdere representativiteten i disse skriftlige dataene. Å ha vært der, sett ting med selvsyn og snakket med folk, gir meg et grunnlag for å bruke og forstå skriftlige kilder. Men det virker også andre veien. Å ha lest, kanskje spesielt stortingsvedtakene og den skriftlige debatten om disse, gir også et inntak til å kunne se hvordan dette gjøres relevant lokalt. Så nå i etterkant, å snakke om "rene kilder" - *dette har jeg fra samtaler, og dette har jeg fra debatt i lokalavis* - er vanskelig. Jeg ser det mer som en hermeneutisk sirkel.

Jeg refererer mye til avisstoff, men det er også som oftest dette 'de lokale' selv refererer til og reagerer på. Bare fåtallet har selv snakket med de sentrale aktørene i debatten om saken. Mitt inntrykk er at det er bildet som presenteres i media, som blir relevant, ikke hva de som skriver faktisk mener. Representasjonen er det man forholder seg til, og som ut fra dette, er meningsfullt å se på som det essensielle. Man spør seg ikke hva Vette Lid Larsen egentlig mente med sitt innlegg; *Rosendal – et nasjonalt anliggende*, eller ringer til ham for en oppklaring. Man reagerer på, og tolker det han har skrevet, ut fra det som står der. Slik sett virker det for meg som folk også i stor grad primært forholder seg til uttalelsene, og bruker disse som inntak til å se personene bak. Dette er sikkert mye på grunn av manglende kjennskap, men også fordi dette er en debatt som i all vesentlighet foregår offentlig. Flere ga uttrykk for at saken ikke ble tatt mye opp i andre sosiale settinger, fester, eller lignende. Riktignok, om man ofte forholder seg til det skrevne, tillegges teksten også mening ut fra leserens kjennskap til vedkommende som har uttalt seg. Dette tar jeg opp ved flere anledninger, men mest helhetlig der jeg behandler kriterier for saklighet og autoritet i debatten.

Relatert til dette med stofftilfang, har jeg også et problem med *når* feltarbeidet mitt slutter. Slik jeg ser det er det en gråsoner her. Mest opplagt er det å sette strek ved da jeg sa opp hybelen og reiste fra Rosendal desember 1999. Men jeg abonnerer i skrivende stund, halvannet år senere, fremdeles på en av lokalavisene. Jeg har også vært tilbake i Rosendal etter desember 99. Inntaksmessig baserer jeg meg mye på historier om hva som har skjedd, dokumenter og lignende, som er skrevet før min ankomst til felten. Feltet mitt er saken og ikke lokaliteten, og siden saken har en temporal utstrekning som langt overgår mine fem måneder, vil jeg også måtte forholde meg til en tematikk som allerede var, og vil fortsette å være. Slik jeg har håndtert dette blir det som har skjedd etter mai 2000, da NVE ga sin innstilling til konsesjonssøknaden og høringsuttalelsene, løselig referert i en epilog. Dette gjelder hendelsene. Jeg ser derimot ikke problemer med å bruke materiale fra etter dette, som i prinsippet er

uavhengig av de seneste begivenhetene. På dette feltet er ikke analysene mine like bundet til tid. Å strekke dem fremover, mot en fremtid som fremdeles ligger foran oss, må også være mulig. Utstrekningen av skriveprosessen fører bare til det kjedelige faktum at mine utlegninger av potensialitet blir aktualisert, og dermed ikke lengre interessant som prediksjon.

På grunn av vektleggingen av det skriftlige, vil jeg sette et par, etter min mening, representative og illustrerende leserbrev og høringsuttalelser i sin helhet i et appendiks. Ikke fordi jeg har en idé om at dette er en måte å bryte ned den makt som ligger i en mer eller mindre autorativ representasjon av temaet, men fordi dette kan gi et bedre innblikk i argumentasjonen enn det jeg selv kan gjengi, og fordi en del av innleggene rett og slett fortjener å bli vist i helhet. De burde sikkert vært presentert først i oppgaven slik at ikke mine fortolkninger legger for sterke føringer på hvordan de leses. De av dere som ønsker en slik mer fordomsfri lesning av dem, er herved opplyst om dem, og fri til å lese dem før dere begynner på det resterende av min tekst.

Maurice Bloch har problematisert sitater som autoritativt inntak til forståelse: "Normalt når antropologer prøver å overbevise sitt publikum om at det de sier er en grei redegjørelse for det studerte folks begreper, har de en tendens til å falle tilbake på å sitere sine informanter. Denne tilsynelatende uskyldige prosedyren er likevel [...] potensielt villedende, fordi folks forklaringer sannsynligvis involverer post hoc rasjonaliseringer av enten konvensjonell eller innovativ karakter" (Bloch 1992:131). Poenget han kommer med er at det folk selv sier de mener, gjennom verbaliseringen transformeres og tillegges en linearitet, kronologi og rasjonalitet, tanker, assosiasjoner og meninger ikke i seg selv innehar. Kritikken er epistemologisk dyptpløyende. Likevel, i stedet for å gå inn på dette har jeg valgt en svært tekstualisert debatt som felt. Å her sette et skille mellom det verbaliserte og en "egentlig" mening, oppfatter jeg ikke som meningsfullt for de sosiale og politiske implikasjonene og virkningene av en slik debatt. For å få frem disse aspektene *må* jeg ta det uttalte som utgangspunkt.

Feltet mitt er altså ikke så mye et sted som en diskurs. Å skille diskursen fra feltet for formidling; det verbaliserte, tekstualiserte og illustrerte, synes umulig, og det vil uten tvil være å misforstå det som ligger i de teoretiske posisjonene jeg har basert analysene på. Både Foucault og Bakhtin bruker det uttrykte som inntak. Til en viss grad fokuserer Foucault rett nok mye på det usagte, men inntaket er hvordan dette inartikuleres i artikulasjonspraksiser.

Også Allen Feldman (1991) retter oppmerksomheten mot det uttalte, men han går også lengre i å se på ulike ikke-verbale former for utsagn:

Hendelsen er ikke det som skjedde. Hendelsen er det som kan bli fortalt.

Narrativer kan være utspilte så vel som skrevne. Narrativitetsbegrepet impliserer ikke en boklig modell eller alfabetiske tegn [...]. Narrativitet kan

tillegges materielle artifakter og relasjoner som selv har en fortellende kapasitet. Hvis narrativitet kan være nedfelt i ikoniske arrangementer av materielle artifakter og/ eller handlinger, kan man snakke om skapelse og narrasjon av historie som to sider av samme prosess (Feldman 1991:14 (kursiv i original)).

Jeg vil følge en slik tankegang også i mine analyser. Å se handlinger som å ha en utsagnsdimensjon, ser jeg som relativt uproblematisk. Bilder og gjenstander kan også helt klart inneha en slik dimensjon. Poenget blir å vise hvordan dette blir oppfattet og brukt i debatten: Å få frem den meningstilleggelse som finner sted, og se hvordan dette igjen kan kobles til det verbaliserte. Spesielt i forhold til landskap som et hypertextuelt mnemotisk rom, og relatert til visualisering av tema i debatten, vil dette komme inn som relevant.

Jeg har på en måte valgt et svært verbalisert saksfelt, men med diskurs som felt, blir det ikke lengre et meningsfullt skille mellom det verbaliserte og feltet. I en debatt som en kommunikativ størrelse, er utgangspunktet det artikulerte, og dette blir også inntaket til å se hva som ikke artikuleres.

NYANSER

En sak folk opplevde som spesielt viktig for meg, var å snakke med *nyanserte personer*. Eller som det og ble sagt; at jeg skulle komme i kontakt med et vidt spekter av folk, både fordelt på alder, kjønn og posisjon i forhold til utbyggingen. Jeg tror det er flere årsaker til dette. Den viktigste er nok at mange oppfatter den offentlige debatten som fastlåst og polarisert, men ser at det er flere nyanser enn det som kommer frem i media. Den andre er rett og slett at jeg selv skulle få en nyansert forståelse av konflikten. Mange har sett seg lei på (ikke-lokale) medias svart-hvitt fremstilling, de kjenner seg rett og slett ikke igjen i denne, og er litt brydd av den.

Mange oppfattet meg som å ha sympatiene mine hos dem som går mot utbygging. Generelt kan nok en slik antagelse ha noe for seg. Likevel tror jeg ikke måten jeg ble oppfattet på har hatt vesentlige effekter på hva som ble sagt, eller ikke sagt, til meg. Jeg er nok mer "miljøverner" enn "utbygger" av legning. Men i denne saken har jeg pendlet mellom ulike syn og oppfatninger. Jeg ser gode poeng fra begge sider. Til tross for at jeg ser på meg selv som nyansert, ville jeg kanskje falt ned et sted nærmere *motstanderne* enn *utbyggerne*, dersom jeg skulle bli avkrevd en stillingstaken. Jeg prøver å ta høyde for dette i skriveingen, og ønsker at teksten skal fremstå som nyansert og "objektiv" for den lokale leser.

BEGREP OG KATEGORIER

Et moment til som må knyttes til mitt ønske om ikke å ta side, er bruken av begrepet *utbygging*. Utbygging er en beskrivende term for det som uttrykkes av planer for området i konsesjonssøknaden, og i liknende planer før. Slik er det jeg vil bruke termen,

og det er nok generelt slik den oppfattes. Men mye av konflikten rundt "utbyggingen" går på et definisjonsspørsmål om dette er en opprustning, utvidelse eller en tradisjonell utbygging. Ut fra dette kan det å betegne prosjektet som en utbygging, i enkelte tilfeller oppfattes som å ta stilling til dette. Jeg vil ikke gjøre dette, og håper det reflekteres i teksten.⁴

Muradalenutbyggingen, Hattebergssaken, utbyggingen, saken, prosjektet, alt dette refererer i hovedsak til det samme. Små nyanseforskjeller er det, men dette vil bli klart etterhvert. Dette er også for en stor del de betegnelsene som brukes lokalt for å peke ut hva man relaterer til. Men det er en fare i å bruke begrep som synes å vise til en helhetlig, selv-identisk og avgrenset tematikk. Å snakke om 'saken', eller for den saks skyld 'diskursen', er en form for totalisering. Jeg postulerer ved dette implisitt at det finnes en slik tilsvarende størrelse, noe det på en måte ikke gjør. Jeg har begått en tilfeldig, subjektiv, men motivert avgrensning av et felt. Det kan være jeg har utelatt eller tatt med flere momenter som del av saken enn det andre ville ha gjort, snarere det siste enn det første, men jeg tror ikke dette er alt for kontroversielt. Et ting som kanskje kan synes rart er valg av tidspunkt for feltarbeid, og den metodiske oppbygging av 'saken' rundt det. Høsten 1999 vil for mange sikkert fremstå som en dødperiode i debatten, etter kommunestyrets behandling og høringsfristen, men før NVEs innstilling. For oppgavens del trenger dette ikke nødvendigvis ha vært negativt.

For å gå videre på en begrepsopplæring: Jeg bruker begrepene 'diskurs' og 'debatt' om denne saken. Det er en viktig distinksjon mellom dem. 'Debatt' er det som er av diskusjon og meningsutveksling, intensjonelt og spesifikt på dette temaet, og gjerne offentlig i sin karakter. Det er det som eksplisitt er knyttet til konflikten, og de tema den berører. Debatt er også en lokal term. 'Diskurs' forstår og bruker jeg som et mye videre begrep. Debatten er del av diskursen, men det er mer. 'Diskursen' er en forkortning for diskursen rundt utbygging av Hattebergsvassdraget.⁵ Den er således tematisk bestemt, som det jeg ser på som å være av kunnskap, forståelsesformer, ontologi, verdier, problem-, løsnings- og prosessforståelser, et cetera, som også er implisitt eller underliggende for debatten. Diskurs blir nærmest en lett reifiserende metafor på den helheten og de sammenhengene jeg mener å kunne se i det jeg har avgrenset som 'saken'. Her er det Foucaults forståelse av diskursbegrepet jeg bygger på. Spesielt koblet til innsiktene om at dette er noe systematisk og strukturerende (om enn ikke intensjonelt), ofte naturalisert, og nødvendig koblet til et maktaspekt: Et ordnet og førende grunnlag for vår reflekterende forståelse, og et felt for utøvelse av denne.

⁴ Utbygging sees i motsetning til vern. 'Vern' betyr her ikke-utbygging, og da forstått som en akseptering av Stortingets delvise vern av vassdraget i og med Verneplan IV.

⁵ For en nærmere redegjørelse for diskursbegrepet og min bruk av dette, finnes dette i et eget appendiks: *Appendiks 2: Diskursanalytisk opplæring*. Med plasseringen mener jeg ikke å si at det er best å lese det til slutt, plasseringen er utelukkende gjort for å ta denne diskusjonen grundig og mer generelt, noe som ville vanskeliggjort flyt i teksten hadde det kommet i hoveddelen. For den antropologisk-teoretisk interesserte leser, kan det være naturlig å kikke på dette på et mer innledende stadium av lesningen.

Jeg går kritisk inn på enkelte begreper og behandler andre som uproblematisk. Dette er nødvendig både praktisk plassmessig og teoretisk. Det er ikke mulig å kritisere eller problematisere alt samtidig. Man kan ikke heve seg utenfor språket og fremdeles si noe om det. For meg er det heller ikke, for dette siktemålet, en betydningsfull distinksjon mellom mitt og deres språk, det vil si med unntak av det begrepsmessige verktøyet som ligger i min faglig-teoretiske ballast. For å håndtere det manglende gapet, er en utpreget begreps skepsis en måte å holde distanse til stoffet. Målet må være å se hva de *faktisk* synes å legge i begrepene, i stedet for å koble inn min intuitive forståelse av dem: "Vansken med sosiologi, er å klare å tenke på en komplett forundret og frakoblet måte om ting du trodde du alltid har forstått" (Bourdieu 1991:207).

En måte jeg gjør dette på, er ved en substantivisering, og ved å utskille begreper og tema fra sin lokale debattive bakgrunn, for å overføre dem til et samfunnsvitenskapelig diskursivt felt; et slags rekontekstualiserende skifte.

På godt norsk; jeg "gjør meg vanskelig". Antropologi i *egen kultur* er, slik jeg ser det, ikke en form for utøvelse av 'resonans' og 'intuisjon', snarere det motsatte. Jeg prøver å 'gjøre det kjente ukjent', også ved utstrakt essensialisering, komparering, kverulering og spekulering. For å snu på Wittgenstein: "A drop of grammar, evaporated into a cloud of anthropology".⁶

Som sagt over, er det en form for hypostasering å snakke om *saken*. Det er en slags konkretisering av noe abstrakt og uavgrenset. Derimot er det ikke uvanlig å høre dette omtalt som *saken*, eventuelt i langvarianten 'Hattebergsvassdrags-saken'. Jeg tror også alle rosendøler som er innforstått med den, eller har fulgt litt med, har en klar formening om hva *saken* er, eller; hva som er *saken*. Det jeg betviler, er at alle har en sammenfallende, eller fullt reflektert og avgrenset forståelse av dette. Teksten her handler om *saken* kanskje mer enn noe annet. Den kan således også leses som én bestemmelse av 'saken', men et utvalg som ikke nødvendigvis er det samme som andre ville gjort, kanskje spesielt at jeg har tatt med mer. Noe som selvsagt er meningen. Rasjonale i å fokusere på diskurs er nettopp som et inntak til det mer underliggende, underforståtte og underkommuniserte.

Ulike benevnelser har vært brukt for å beskrive *saken*.⁷ Termene fanger da inn ulike aspekter. Mest nøytral er kanskje; *saken om utbygging av Hattebergsvassdraget*. Så er det de som fokuserer på det temporale aspektet; *årelang prosess* og *langvarig strid*. Det siste her, peker også mot det som ofte understrekes som en antagonistisk strukturering av *saken*. Her brukes ord som; *omstridt*, *konflikt*, *strid*, *kamp*, *prøvestein*, eventuelt beskrivelser som; *Hordalands mest konfliktfylte kraftutbyggingsprosjekt*, *Politisk thriller* og *frisk debatt*. Dernest er det de som tilsynelatende er nøytrale, men som mer må forstås implisitt som til støtte for utbyggingen, nettopp fordi de er med på å underkommunisere de mer problematiske aspektene; *konsesjonssøknaden*,

⁶ Originalt; "a cloud of philosophy condensed into a drop of grammar". *Philosophical Investigations* part II, xi:221.

⁷ Her kommer det også inn som et apropos at i Jone Engelsen's studie av Titania-saken (1994), bruker han 'saken' både i tittel og jevnt over i teksten som det avgrensede og totaliserende begrepet.

behandlingen, prosjektet, planene om å bygge... . I tillegg kommer benevnelser som utmaler synspunkt om en ikke real saksgang, disse kommer da først og fremst fra de som er mot utbygging; loddtrekning, røverhistorie, taskenspill, farse, politisk ulydighet satt i system, skandale og katastrofe. Til sist er det de benevnelserne som går på hvordan planene forholder seg til området med henhold til inngrepsgrad. De som støtter utbyggingen vil forsyne seg av de første i listen, og motstanderne av de siste; miljøtiltak, opprustning, skånsom utbygging, modernisering, utbygging, utviding, bygging av helt nytt kraftverk, tradisjonell utbygging.

Jeg har tatt med denne opplistingen for å få frem et poeng: Det finnes ikke *ett* begrep for å gripe saken, eller å beskrive den nøytralt. Uansett hvilke termer en velger å bruke, vil de kunne forstås som å også gi uttrykk for noe mer enn det rent deskriptive. Alle de ovennevnte benevnelserne vil kunne oppfattes som å ha et normativt aspekt ved seg. Om dette er intendert er irrelevant i denne sammenheng, forståelsen av ordvalget er det vesentlige. Spørsmålet blir da om det, ettersom det ikke finnes en nøytral, deskriptiv benevnelse, er meningsfullt å betrakte de ordene som har vært brukt som benevnelser. Å se dem som metaforer ville muligens vært mer fruktbart. Ved å gjøre dette, vil det alltid være på sin plass å spørre om hvilke aspekter de fremhever, og hvilke de undertrykker.

Selv om det ikke er uproblematisk, velger jeg likevel å bruke utbygging som en nøytral term. I 'utbygging' ligger det et endringsaspekt. Begrepet konnoterer en nå-situasjon, og et par fremtidsscenarioer, hvor utbygging er den medierende faktoren. Dernest er det en del potensialitetsaspekt i dette: Blir det utbygging, og hvilken utbygging blir det i så fall? Eventuelt kan det bli en tilbakevirkende *ikke-utbygging*, ved beslutning om fjerning av de eksisterende installasjonene og tilbakeføring til en *naturlig tilstand*.

I tillegg til 'utbygging' vil jeg omtale saken som; 'saken', 'konflikten', og så videre, alt ettersom hvilke aspekter jeg ønsker å fremheve. For eksempel dersom det er snakk om 'konflikten', er det forholdet mellom *motstandere* og *forkjemperer*, det antagonistiske, jeg ønsker å fokusere på.

Også når det gjelder kategorisering av aktører, er det en viss spenning mellom mine og deres kategorier. Lokale termer er for eksempel; *((kraft)utbyggings)forkjemperne*, *((kraft)utbyggings)tilhengerne*, *utbyggingsvennlige*, *(kraft)utbyggingsinteressene*, *vernesida*, *verneinteressene*, *((kraft)utbyggings)motstanderne*, *naturrentantikerne*. Dette er de sentrale benevnelserne som brukes til å kategorisere aktørene, og jeg bruker også disse i teksten, men fortrinnsvis i kursiv, og de brukes da som uproblematiskerte lokale kategorier.

Det problematiske med å bruke disse kategoriene, er at de peker mot en enkel og udifferensiert dialektikk. Det er *motstandere* mot *tilhengere*, ferdig med det. Av og til er dette en nyttig forenkling, men hovedsakelig er det en forenkling, og en nivellering av de

forskjeller som er innad i kategoriene. Alle *motstandere* mener ikke det samme, det samme gjelder for *forkjempere*. Å postulere konflikten som en strid mellom *forkjempere* og *motstandere* har sin verdi, men det er igjen mer av en metafor. Fokuset blir da på de stridstemaene som utgjør demarkasjonslinjen mellom grupperingene. Ordbruken underspiller nyanser og uenigheter innad i kategoriene, og den enighet det faktisk er mellom gruppene, for eksempel med henhold til *spilleregler*. Dette har sin verdi som en modell for å gripe de offentlig politiserte momentene i debatten. For å gripe mer underliggende og uartikulerte momenter, kan derimot dikotomisering være et hinder. Når det er sagt, håper jeg at distinksjonene og nyanseringene kommer klart frem i den videre teksten.

Motstander (i kursiv) refererer seg til den lokale termen på de som aktivt er mot utbygging av Hattebergsvassdraget. Men heller ikke dette er helt enkelt. Generelt forstår og bruker jeg *motstander* som en betegnelse på dem som aktivt tar del i debatten med et standpunkt som også går mot alternativ 6. Slik er alle som har sendt høringsuttalelse, som konkluderer med at konsesjon ikke bør gies etter noen av de omsøkte alternativene, *motstandere*. Det samme med dem som har uttalt seg offentlig med samme synet, eller dem som allment sees på som å dele dette. Jeg vil ikke plassere en som går mot utbygging, men som ikke uttrykker denne meningen offentlig eller blir allment forstått som å mene dette, i kategorien *motstander*, men heller beskrive vedkommende som i dette henseende å være mot utbygging. Liknende vil det være med *forkjempere*.

'Argument' kommer inn som et sentralt begrep i teksten. På et plan er det ment i en dagligdags beskrivende form. Altså som en beskrivelse av delene i en debatt. På et annet plan er det klart at dette begrepet på en eller annen måte forholder seg til analysen og det teoretiske på en måte som ikke er uten betydning for analysene. Jeg ønsker å se argument som nettopp del av en debatt, og en argumentasjon som en slags sammenfatning av argumenter innunder en posisjon eller aktør i debatten. Slik sett blir et argument relativt synonymt med uttalelser, utsagn og påstander *i debatten*. Likevel, å se dem som argument, innebærer også et krav om å se dem som mer enn løsrevete påstander. Et argument har alltid et tydeligere debattivt formål, og et formål som i utgangspunktet er rettet mot noen, enten dem man tilsynelatende henvender seg til, eller så kan adressaten være en mer utydelig tredjepart. Å beskrive noe som *argumentativt* er en måte å vise til det samme. Her ligger konnotasjoner om sjangermessige stilelementer som er valgt av andre årsaker enn det informative: Dette, som ofte siktes til ved benevnelsen *det retoriske*, en slags idé om "usaklige" element rettet mot overtalelse, blir ofte forstått som noe som med fordel kan utelates.

Argument er også en tydeligere kjedet og kontekstualisert størrelse. Argumentet kommer som reaksjon på andre argument, det henger sammen med andre argument i en argumentasjon, og det innehar, ved å rette seg mot en adressat, også en forventning

om en reaksjon. Ut fra Bakhtin (1999) kan man se argument som måten formulere utsagn innen en debattsjanger.

HVA GJØR JEG I TEKSTEN

Kunnskap om den sosiale verden og, mer presist, kategoriene som gjør den mulig, er innsatsen par excellence i politisk kamp, en kamp, som uatskillelig er både teoretisk og praktisk, om makten til å bevare eller transformere den sosiale verden ved å bevare eller transformere persepsjonskategoriene for denne verdenen (Bourdieu 1991:236).

Mitt felt er ikke å ta stilling til saken ut fra de enkelte konsekvensscenariene, eller avveie dem. Jeg har ingen forutsetning for å uttale meg om fiskeyngelens vilkår i et regulert vassdrag, eller å veie dette opp mot de økonomiske fordelene ved utbygging. Ei heller vil jeg her mene noe om naturen blir rasert eller ikke av en eventuell utbygning. Ikke en gang argumentene vil jeg i vesentlig grad vurdere opp mot hverandre.

Mitt rasjonale ligger i å se de sosiale aspektene og diskursive strukturene: Hvordan arter denne type konflikter seg lokalt? Hva aktualiseres, og hvorfor nettopp dette? Hva som, og hvordan noe, gjøres relevant for beslutninger?⁸ Disse overordnede spørsmålene danner rammen for de mer spesifikke problemstillingene utover i teksten: Hvordan er Baroniet Rosendals rolle i konflikten, og forhold til bygden? Hvordan gjøres tid og tidsdimensjonen relevant, ut fra for eksempel risiko og språklige troper? Hvordan konseptualiseres landskapet, og hva er forholdet mellom natur og kultur? Hvordan gjøres landskapet politisk relevant? Hvordan er debatten strukturert, og hvilke mekanismer legger føringer på dette? Hvorledes forstås forholdet mellom det lokale og det nasjonale knyttet til kunnskap, mening og beslutningsmakt?

Jeg vil plukke fra hverandre en debatt for å se på det mangfold av føringer og struktureringer som ligger under, og som gjør at det ikke er lett å komme utenfra og skulle forstå hvorfor folk handler og uttaler seg som de gjør. Uten å postulere at dette er noe som determinerer diskursen, gir det den sin egenart, samtidig som det også reflekteres mer felles norske og vestlige ideer, tanker og mønstre.

Gjennom oppgaven vil jeg belyse debatten fra ulike vinkler. I første kapittel tar jeg opp Baroniet og dets rolle i debatten. For dette formål er det også nødvendig med noe fokus på Baroniet Rosendals historie. Dagens forhold mellom Baroniet og bygden fremstilles av enkelte som en videreføring av hvordan dette var da godset fremdeles var et leilendingsgods. Når Baroniets rolle er sentralt for å forstå deler av utbyggingsdiskursen,

⁸ 'Hva som gjøres relevant for beslutninger?', er et frasert fokuspunkt jeg har adoptert fra den før omtalte studien: *Titania-saken: Kystfiske, gruvedrift og miljøkamp ved Jøssingfjorden* (Engeldsvold 1994). Spørsmålet danner den sentrale problemstillingen han bygger studien opp rundt, og formuleres klart tidlig i teksten (s:5). Studien hans har flere ennemannessige og teoretiske likheter med min tekst, og jeg vil komme tilbake til denne som et komparativt eksempel.

blir det også essensielt å få en forståelse av hvordan Baroniet er posisjonert og sees på i bygden.

I kapitlet etter går jeg videre med hvordan historie og fortid kommer inn som meningsgivende i debatten, men her vil jeg også se fremtidsdimensjoner ved dette. Kapitlet går i større grad på temporalitet i seg selv som meningsgiver, og det er denne dimensjonen som binder tematikkene sammen. Her spenner det fra hvordan den moralske størrelsen på utbyggingen blir bestemt, via om det er bakstreversk eller fremtidsrettet å være motstander, til hvordan risiko, som fremtidighet, aksentueres ut fra ulike anliggender.

Deretter under overskriften: *Det sosiale landskapet*, ser jeg på hvordan rommet, de spatielle dimensjonene, kommer inn som både meningsgivende og meningsfulle: Hvordan landskapet blir forstått og hvordan det selv er en kilde til forståelse. Innen dette tar jeg også opp avgrensninger og inndelinger av området, og hvordan punktelementer trekkes frem som karaktergivende for helheten. Et aspekt ved dette er også hvordan landskapet lar seg representere og representeres i debatten. Den andre halvdel av kapitlet er viet hvordan området gjøres relevant og politiseres ved begrepene *interesser* og *verdier*. Området gis her en politisk-moralsk status ved ulike koblinger til verdier eller interesser.

Etter så å ha lagt ned noen vesentlige momenter for forståelse av hva konflikten om utbygging aktualiserer og berører, går jeg over til å se på hvordan selve debatten arter seg. Først er det flere aktører som må redegjøres for. Deretter fokuseres det på sammenhenger mellom bruk, forståelse og kunnskap. Fra dette går jeg inn på de mer offisielle strukturelle aspektene ved slike saker, og hvordan disse legger føringer på hvem som slipper til med hvilken kunnskap. Deretter blir det de lokale, mer uoffisielle, prinsippene for kontroll med debatten som tas opp. På dette punktet i teksten synes det klart at *sannhet*, innen enkelte domener av debatten, ikke alltid er et like enkelt og relevant bedømmelseskriterium. Ut fra dette har det også blitt på sin plass å se på autoritet, og hvordan dette brukes og tilkjennes i debatten. Kapitlet avsluttes med å se hvordan medias rolle i saken forstås lokalt.

Når det forrige kapitlet gikk på den lokale komposisjonen av debatten, blir det neste å se hvordan det overlokale på ulike måter aktualiseres i saken. Her er det da noen som mener dette er en nasjonal sak, mens noen mener den er lokal. Argumentene for og imot blir det som danner rammen rundt første del av kapitlet. Her kommer spørsmålet om vern opp forstått som overstyring og fosilifisering av bygden, eller som en nødvendig ivaretaking av nasjonale interesser. Med dette bringes også spørsmål om demokrati, og kanskje først og fremst lokaldemokrati, på banen. Dette er igjen et sentralt element i debatten, både som en konfliktlinje, men også som et delt, nærmest doxisk, anliggende. Dette er det siste kapitlet før jeg trekker sammen en del av hovedpoengene i en avslutningsdel.

Før jeg skal ta opp Baroniet, vil jeg gi en liten skisse av debatten. Siden feltet og oppgaven ikke har noen umiddelbar begynnelse og slutt, dersom vi ser bort fra det kronologiske, er det innledningsvis på sin plass med noe mer kontekstualisering.

SKISSE AV POSISJONER, TEMA OG HVA SOM STÅR PÅ SPILL

I alle kraftsaker er det ein konflikt mellom dei inngrepa som er naudsynte for å skaffe samfunnet meir energi, og andre interesser i eit egna utbyggingsområde som på grunn av t.d. kultur-, natur/ friluft- eller næringsomsyn ikkje ønskjer utbygging. Denne saka er ikkje noko unnatak. Samfunnet krev stadig meir energi, og med styresmaktene si målsetning om å vere sjølvforsynt med kraft frå fornybare energikjelder, inneber det ei stor utfordring å skilje dei prosjekta der samfunnsnytta overstig kultur/ naturinteressane, og dei prosjekta der kraftutbygging ikkje bør gjennomførast sjølv med avbøtende tiltak. At opprusting/ utviding av Muradal-prosjektet er med i Samla Plan, verneplan for vassdrag og i landsplan for nasjonalparker syner at dette er ein sak som ligg på balansepunktet mellom at tiltaket bør kunne gjennomførast og at ein bør late det vere. Tolkning av vedtaka frå St.prp/St.meld i 1993 og innspel som går på at saka ikkje skulle vore konsesjonshandsama, vil eg overlata til dei sentrale styresmaktene å take stilling til.⁹

Ved en utbygging etter det største alternativet snakkes det om inntekter for kommunen i størrelsesorden 10-15 millioner. Ikke alle er enig i estimatet, men det er det energiverket og kommunen opererer med, og det virker som de fleste forholder seg til dette. Dette er ikke småsummer for en kommune med et anstrengt budsjett. Kommunen har fra før relativt store inntekter fra kraftsektoren. På et kommunestyremøte desember-99 falt denne kommentaren: "Tenk om vi ikkje hadde kunna nytta pengar frå Kvinnherad Energi og Kraffondet i dette budsjettet. Då trur eg at eg ville meld forfall til dette møtet". Det sier litt om hva disse inntektene betyr og vil komme til å bety for kommunen.

Da folk som ikke var spesielt personlig engasjert i debatten skulle forklare meg hva det kjempes om, ble det ofte uttrykt at eneste argument *for* var penger, og at motstanden skyldtes bare et ikke alt for dyptstikkende naturvernengasjement, knyttet til å holde turområdet fritt for inngrep. Likevel gikk det ikke lenge før de nyanserte bildet ganske kraftig. I bunnen for dem som fremmer utbyggingsplanene, energiselskapet og kommunen, ligger det nok et ønske om økonomisk gevinst. På samme måte er motstanden klart sporet av ønsket om å unngå inngrep. Men svært mye mer aktualiseres, og etter hvert kan det bli vel så viktig.

Inn i dette bringer partene med seg sine anliggender og videre sosiale posisjoner. I tillegg blir det brakt inn nye momenter idet andre planer og ideer som innbefatter det aktuelle området kommer på banen. Også ny kunnskap har øket fokusering på enkelte aspekt.¹⁰ Ut over dette har den pågående nasjonale diskusjonen om landets kraftproduksjon, -forsyning og –import, dannet en bakgrunn for diskursen lokalt.

⁹ Fra Fylkesrådmannens vurdering av saken i høringsuttalelsen til konsesjonssøknaden.

¹⁰ I betydningen; ny i debatten, ikke nødvendigvis nye "opdagelser".

Av de mest sentrale anliggender, i tillegg til penger og områdevern, som spiller inn her er; hvordan Baroniet blir berørt, og forholdet til planene for en fremtidig Folgefonna nasjonalpark. Det sentrale spørsmålet knyttet til Baroniet, er hva som er verneverdig. Til nå er det bare selve slottet som er vernet, men i tråd med en generell tendens i vernesammenheng er det nå et større fokus på *helheter*. Tanken er at det kun er ved vern av *helheter* delene kan sees og forstås ut fra den rolle de hadde i det fortidsavsnittet som skal bevares. For Baroniets vedkommende er det da av interesse å hindre endringer (unntatt "tilbakeførende" endringer) i områdene som knytter an til egen eiendom.¹¹ Av det som konkret trekkes frem i denne saken, er det de ser som estetisk negative virkninger av regulert vannføring i Hattebergfossen. Denne er synlig fra Baroniparken, og regnes som et viktig element i denne. Inngrep i fjellene anses også som negativt fra dette ståsted, da disse menes å utgjøre en del av helheten rundt Baroniet.

Når det gjelder planene for Folgefonna nasjonalpark vil grensegangen for nasjonalparken, og de vernerestriksjonene som følger med denne, stort sett gå høyt, for det meste over tregrensen, men det er også uttrykt ønske om å føre denne ned til fjorden noen steder. Muradalen er i så måte aktuelt som et landskapsvernområde, som dermed kan knytte sammen Baroniet og nasjonalparken. Uten at noe er avklart, verken når det gjelder parkens grenser, verneform eller restriksjoner, er det klart at utfallet av konsesjonsbehandlingen for kraftverket i Muradalen vil legge vesentlige føringer på hva som gjøres med nasjonalparken. Disse to tilleggsaspektene har igjen avfødt nye anliggender, og det som sees på som vikarierende beveggrunner til å ta stilling for eller mot utbygging. Også nye aktører er ført inn på arenaen som følge av dem. Dette kommer jeg tilbake til.

Av andre ting som forstås å direkte berøres av utbyggingsplanene, er; Hattebergselvens fremtid som fiskeelv, vannforsyningen til Rosendalsområdet, den lokale selvforsyning med kraft, og turistgrunnlaget. Nå er det ikke alt som er like viktig for alle, og i tillegg til at de vurderes og rangeres ulikt, er det også varierende oppmerksomhet rundt de forskjellige momentene.

INFORMASJONSNEMDA

Som jeg innledningsvis var inne på, er utbygging av Hattebergsvassdraget et tema som har vært aktuelt en tid. Det kan føres helt tilbake til stamhusbesitterens kvaler ved salget av fallrettene, men det som blir sett på som den relevante avgrensningen, er å trekke det tilbake til rundt 1980. Da lå det to reelle planer for utbygging på bordet, og Informasjonsnemda for Hattebergsvassdraget, en svært sentral aktør i debatten, ble stiftet.

Når det har vært ført en debatt på temaet nærmest kontinuerlig de siste tyve årene, har dette også en del å si for de mer strukturelle sidene ved diskursen. Mest iøynefallende er samordningen av brorparten av motstanden under nettopp Informasjonsnemda for

¹¹ For enkelthets skyld ser jeg på Baroniet som en aktør her, det vil bli problematisert senere i teksten.

Hattebergsvassdraget. I andre lignende saker har det vært vanlig at utbyggingsmotstand har vært frontet av miljøvernorganisasjoner. Informasjonsnemda vil ikke komme innunder betegnelsen 'miljøorganisasjon' slik denne vanligvis forstås. De har sin fulle og hele *raison d'être* i kampen mot utbygging av Hattebergsvassdraget. Dette kom tydelig frem da de, etter at Stortinget på begynnelsen av 90-tallet vedtok å ta vassdraget med i *Verneplan IV for vassdrag* (St.prp. 118 (1991-92)), la ned organisasjonen. De gikk ut fra at med dette var Hattebergsvassdraget vernet mot kraftutbygging i all fremtid, hvilket gjorde det unødvendig for dem å jobbe med saken lengre. Nå kom det rett nok frem på det siste årsmøtet, at de også betrakter nabovassdraget, Guddalsvassdraget, som sitt arbeidsområde.¹² Likevel, det er hovedsakelig innen vassdragsvern i et svært begrenset geografisk område; nedslagsfeltet til to vassdrag, de har sin virksomhet. Dette gjør bruken av betegnelsen miljøorganisasjon misvisende, interesseorganisasjon er kanskje mer passende.

ENGASJEMENT

Det er bare Informasjonsnemda som skriver i avisen. Denne saken engasjerer lite lokalt, sett i forhold til barnehage og gang- og sykkelvei spørsmål (Direktøren for Kvinnherad Energi).

Dette ble hevdet overfor meg i begynnelsen av feltarbeidet. Jeg reagerte på dette, det stemte ikke med inntrykket jeg hadde fått. Jeg tror nok også det er flere som ikke ville kjent seg igjen i en slik beskrivelse. Likevel, det er noe riktig i dette. Den prosentvise andelen innlegg på saken i lokalavisene signert Informasjonsnemda, eller personer som identifiseres med denne, er relativt høy. Jeg tror det er flere faktorer som fører til dette. En faktor er det jeg ser som en profesjonalisering av debatten.

Mitt inntrykk er at mange som er mot utbygging mener Informasjonsnemda ivaretar deres interesser såpass godt at de ikke selv føler behov for å engasjere seg. Blant annet gikk det fort opp for meg at jeg måtte ta kontakt med Informasjonsnemda. Alle jeg snakket med i første henviste meg videre til sentrale personer innen denne organisasjonen. Jeg fikk inntrykk av at mange ikke følte seg helt kompetent til å forklare saken for meg. Samtidig skal det for ordens skyld nevnes at jeg også ble henvist til ordfører eller energiverksdirektør, som representanter for den andre siden.

Debatten har etter hvert blitt relativt formalisert, og også så innviklet at det er en relativt høy terskel for å delta. Dette gjelder hovedsakelig den delen av debatten som går på det vi kan benevne som *faktaargumentasjon*.¹³ Her er det et uttall av stortingsdokument,

¹² Et vassdrag som for øvrig også ligger innenfor undersøkelsesområdet for en fremtidig Folgefonna nasjonalpark.

¹³ Argument sees normalt som å inneha både elementer av mer fakta-påstander og mer rettete, strategiske elementer, men jeg tror ikke det er fruktbart å dele det opp på denne måten. En slik oppdeling vil for eksempel gjøre det vanskeligere å se det strategiske og konstruerte ved fakta. Når jeg her snakker om fakta- og strategisk argumentasjon, er det ikke som et skille mellom innhold og form, slik det ofte siktes til retorikk som innholds-meningstom form. Med denne oppdelingen ønsker jeg å vise at det er argumenter som tilsynelatende pretenderer å være mer opptatt av "fakta", og tilsvarende at det er andre som ikke tar denne formen, og som dermed heller ikke er bundet av samme type diskursive kontrollprinsipper.

brevveksling om utdyping av disse, formelle regler for saksbehandling, konsesjonssøknad og konsekvensutredning, et cetera, å holde rede på. Selv tok det meg rimelig lang tid å sette meg inn i dette, og dette var noe jeg for en periode kunne vie all min tid til. For aktørene er tid og ressurser til å drive med dette begrenset. Fra begge sider ble det hevdet at den andre siden hadde langt mer tid og ressurser til å drive politikk, PR-arbeid og argumentasjon for sitt syn.

Når det gjelder argumenter for utbygging, blir disse stort sett fremmet av det lokale energiselskapet, og dels av kommunen, med ordføreren i spissen. Det finnes ikke noe folkelig organisert kamp for utbygging. Jeg tror de som går inn for utbygging ikke opplever dette som nødvendig; det er noe utbygger får ta hånd om selv. Og etter at kommunestyret vedtok å støtte energiverkets konsesjonssøknad, er det enda mindre grunn til dette.

Den andre kategorien argument er de *strategiske*. Disse brukes til å utdype viktigheten av utbygging eller vern, til å befeste egen posisjon, og til å så tvil om den andre partens argument, beveggrunn og pålitelighet. Det har vært et utall slike i omløp. En del er lokale i sin utforming, og kunne ikke direkte vært brukt utenfor den lokale konteksten. Dette gjelder spesielt argument knyttet til historiske forhold. Likevel knytter de fleste på et dypere plan an til argumentasjonsformer og symboler som er nasjonale, eventuelt også vestlige. Når det gjelder argumentasjon av den siste kategorien er debatten mer inkluderende med en lavere terskel for deltakelse.

Nå er dette et analytisk skille, og det er på ingen måte lett å skille de to kategoriene fra hverandre. Gråsoner finnes, det er argumenter/ argumentasjon som ikke passer i noen av dem, og de fleste argumenttrekker er en blanding av formene. Som jeg ble fortalt; *det gjelder å provosere så mye som mulig innenfor det man har dekning for*. Slik jeg tolker dette, går provokasjonen på *strategisk argumentasjon*, og deknningen er *faktaargument*.

PROFILERING OG GRUPPERING

Lederen i energiverket sier de prøver å holde en relativt lav profil i debatten, og at de ikke har kapasitet til å imøtegå alle innleggene mot utbygging. I stedet sender de ut "informasjonsmaterie" i form av brosjyrer og liknende. De har i tillegg rettet det meste av oppmerksomheten mot kommunestyret og sentraladministrasjonen.¹⁴ Informasjonsnemda hamrer derimot løs med innlegg på innlegg i lokalavisene, også til en viss grad repetitivt.

I kommunestyret er det et relativt stort mindretall mot utbygging, eventuelt for en mindre utbygging. Likevel; med et kommunestyre som skal representere hele kommunen, som går inn for utbygging, settes det spørsmålsteget ved *motstandernes* representative grunnlag. Ved flere anledninger er det spurt etter hvor mange betalende medlemmer Informasjonsnemda har. Noe svar har ikke blitt gitt. Spørsmålet er hvem og hvor mange som da står bak uttalelsen? Det er et spørsmål om autoritet. Som talsmann for en

¹⁴ Sentraladministrasjonen betyr her Norges Vassdrags- og Energidirektorat (NVE), Olje- og Energidepartementet (OED), regjering og Stortinget.

gruppe er man i den posisjon at ens utsagn har større tyngde enn om man bare uttaler seg på egne vegne. Det man sier kan ennå rammes av beskyldninger om *subjektivitet*, men det er ikke like lett å avfeie uttalelsen med dette. Mye av debatten går nettopp på dette forholdet mellom interesse, autoritet, og hvem som skal telle som moralske aktører, og om det er det beste for bygden, kommunen, regionen eller nasjonen som skal legges til grunn.

Det har altså utkrystallisert seg relativt klare grupperinger i debatten. Begge sidene har sine talsmenn, og konfliktlinjene er relativt klare. Slik sett kan debatten virke polarisert, men det er også fordi det er lettest bare å fokusere på polene. Mellom dem ligger det et kontinuum av standpunkt til saken, og det som senker vektskålen i den ene eller andre retningen for dem som ligger mot midten av dette kontinuumet, kan virke bare fjernt assosiert med utbyggingsspørsmålet, men ikke nødvendigvis mindre interessant av den grunn.

DOKUMENTER, PAPIRER OG FORTOLKNING

Det som også er en spesiell side ved denne konflikten, er at det er en rekke offentlige dokumenter som omhandler saken, og som danner grunnlaget for en lokal tolkningsstrid. Ikke bare har vedtakene dannet viktige premisser for den lokale debatten, de nærer også konflikten ved at det finnes grunnlag for begge parter å støtte seg på stortingsvedtak. Planene for Folgefonna nasjonalpark (St.meld. nr. 60 (1991-92)), støtter utvilsomt dem som går inn for vern av vassdraget, men tillegges ikke så mye vekt. Utbyggerne finner støtte i Samlet Plan (St.meld. 62 (1991-92)). Verneplan IV for Vassdrag (St.prp. 118 (1991-92)) er tvetydig, vassdraget er vernet mot kraftutbygging, men det skal være mulig med opprustning og litt til. Det store spørsmålet er hva dette "litt til" innbefatter. Det foreligger en rekke presiseringer og fortolkninger av dette fra offisielt hold, uten at det har ført til noen avklaring.

OFFENTLIG ARGUMENTASJON

Jeg har begynt med en enkel oppsummering av den *offentlige* posisjonen og argumentasjonen. Hovedsakelig for å gi et første innblikk i hva saken dreier seg om, men det er også av spesiell interesse fordi den offentlige debatten bygger opp det referansesystem folk må forholde seg til. Den virker for en stor del konstituerende for debatten. Her utkrystalliseres uenigheter og problemstillinger, som blir stridsspørsmålene og demarkasjonslinjen mellom *utbyggingsvennlige* og *motstandere*. Hva som ikke bestrides, hva begge sider tar for gitt og forholder seg til, er det også poeng i å fokusere på. På et dypere nivå kan dette si mye om de rådende oppfatninger og anliggender. Dette dreier seg ikke bare, men ofte, om uartikulerte eller pre-refleksive elementer, det som i en bourdieusk forstand kan oppfattes som doxiske. Her ligger det også elementer av oppfatninger av risiko. I enkelte tilfeller kan konflikten oppleves som

en trussel, enten mot vesentlige felles anliggender, eller ved at det som oppfattes som å skulle være nøytral grunn, blir brukt eller tatt til inntekt for en av partene.

Når det gjelder det jeg ser på som det doxiske feltet; det ubestridte felles, eller det som oppleves som å burde være ubestridt, vil jeg også her illustrativt ta utgangspunkt i det som kommer frem i den offentlige debatten, selv om dette er tema jeg i større grad har funnet inntak til i mer private fora. Når jeg likevel velger å belyse dette hovedsakelig ut fra offentlige innlegg, er det fordi jeg ikke føler at vesentlige poeng går tapt, samtidig som jeg opplever det som etisk enklere stoff å analytisk hankses med.

NASJONAL KRAFTDEBATT OG INTERNASJONALE CO²-AVTALER SOM BAKGRUNN

Den nasjonale kraftdebatten har nødvendigvis dannet en generell bakgrunn for meningsdanning lokalt. Fra høsten 1999 til ut på senvinteren 2000 var det svært stor fokusering på Norges kraftbalanse. Det var flere grunner til dette: Vannkraftæraen i Norge ble av NVE-direktøren postulert som over idet Stortinget sa nei til full utbygging av Øvre Otta. Gasskraftsaken ble på nytt aktuell, og førte også til regjeringens avgang på vårparten 2000. I tillegg var det også den vanlige situasjonen at det blir større fokus på elektrisk kraft om vinteren fordi prisene, forbruket og importen stiger. Jeg vil i det følgende referere noen av argumentene og holdningene som kom frem i media, koblet til kraftutbygging generelt og vannkraft spesielt.

Situasjonen, slik den blir fremstilt, er at det ikke er vesentlig mer vannkraft å bygge ut. Slik NVE-direktøren sa det: "Vi ser slutten på en æra. Tida for vannkraftutbygging er snart over. det er ikke stort mer å bygge ut. Gasskraftutbygginger presser seg på enten man liker det eller ikke".¹⁵ Det problematiske med dette er at gasskraftverk pr. i dag slipper ut store mengder co², noe som vil gjøre det vanskelig for Norge å oppfylle kravene til redusering av disse utslippene. Kyoto-avtalen legger begrensninger på utslipp av co², slik at utslipp over det tillatte må kompenseres for, for eksempel ved kjøp av kvoter internasjonalt, noe som vil gjøre eventuell gasskraft dyrere. Ut fra dette sies det at: "Framtidens klimapolitikk kan føra til at norsk vasskraft blir den store sigerherren".¹⁶ Vannkraft forstås som ren i co²-sammenheng, noe som gjør den gunstig økonomisk, og ønskelig ut fra et globalt miljøperspektiv. Som tidligere statsminister, Kåre Willoch sier det: "Skulle man først produsere mer energi, ville en skånsom utbygging av vannkraften være å foretrekke".¹⁷

Så skjer det at på grunn av en streng vinter på Østlandet, begynner det å hefte usikkerhet ved om kraftbehovet kan dekkes. Periodevis utkobling av strømmen til private forbrukere sees som en reell mulighet. Redningen blir ekstra import av kraft fra Danmark, men dette fører til et voldsomt fokus på kraftbalansen. I tillegg til at dansk kraft er kullkraft, og dermed co²-forurensende, snakkes det mye om fordelene ved selvforsyning. De øvrige mulighetene for å bedre kraftbalansen ligger i å senke

¹⁵ Intervju med NVE-direktør, 13.01.99 Dagbladet.

¹⁶ Grenda siterer fagbladet Energi, 07.12.99.

¹⁷ Intervju i Bergens Tidende, 27.11.99.

forbruket. Regjeringen går inn for dette, men en undersøkelse Dagbladet refererer,¹⁸ viser at for å få dette til, vil det være nødvendig med en 2½-gangers økning av strømprisen. Hele tiden pågår det en debatt om Norge bør satse på forurensende gasskraftverk nå, eller avvente utvikling av ny renseteknologi. Olje- og energiministeren står fast på at regjeringen vil vente med å bygge gasskraftverk til ny teknologi gjør det mulig å fjerne alle CO_2 -utslipp på en lønnsom måte. På Stortinget er det liten uenighet om at Norge skal bygge gasskraftverk, spørsmålet er hvilke vilkår det skal skje under.¹⁹ Enden blir at regjeringen kastes på denne saken.

For å summere opp de generelle holdningene til kraftproblematikken slik de gjenspeiles i massemedia, går det på frykt for mangelfull kraftforsyning, og det dette eventuelt vil føre med seg av tvangskoblinger og høyere strømpriser. Det er et uttalt ønske fra alle parter om å bedre denne situasjonen. Økt import av kraft fra Danmark synes uakseptabelt. Enøk-tiltak regnes som for lite virksomme, med mindre det også blir en generell nedgang i forbruket, og eventuelt en opprusting av de eksisterende vannkraftverkene, nye anlegg virker relativt uaktuelt. Stridsspørsmålet er om gasskraftverk skal bygges nå eller senere. Tidsperspektivet ligger i så fall på ca. ti år. Et svært lite mindretall ser reduksjon i forbruket som mulig, noen flere mener det er mulig å oppnå nullvekst, men de fleste mener forbruket, og dermed også etterspørselen, kommer til å øke.

Jeg vil ikke her komme med konkrete konklusjoner på akkurat hvordan dette virker inn på diskursen rundt utbygging av Hattebergsvassdraget. Direktøren i energiselskapet sier det er greit nok å gå inn for vern av vassdraget, forutsetningen er at man tar konsekvensene av dette: Kraftforbruket må reduseres, men vilje til dette ser han ikke. Lederen for Informasjonsnemda mener forbruket generelt er for høyt, og både kan og bør reduseres. Problemstillingen med et nasjonalt underskudd på kraft relateres ellers i relativt beskjeden grad til planene om utbygging. Spørsmålet om CO_2 -utslipp og globalt ansvar, kobles noe tettere opp til den lokale utbyggingsdebatten.

Med dette håper jeg å ha introdusert saksfeltet, noen sentrale aktører og gitt en pekepinn på hva som angår folk i debatten. Et moment som til nå bare i liten grad er berørt, er Baroniet Rosendal, og hvordan denne særpregete institusjonen spiller en rolle i diskursen rundt kraftutbyggingen. Dette blir tema i det førstkommende.

¹⁸ Dagbladet, 14.01.99.

¹⁹ Bergens Tidende, 13.01.00.

BARONIET SOM FAKTOR I SAKEN

Stor merksemd har knytta seg til Baroniet Rosendal og moglege negative konsekvensar av prosjektet for dette kulturminnet. Kvinnherad Energi stiller seg noko uforståande til dei ulike påstandane som er framsett i denne samanhengen (Fra Kvinnherad Energis kommentar til høringsuttalelsene).

Som en inngang til debatten om kraftutbygging, vil jeg begynne med å se på Baroniets posisjon oppi det hele. Innledningsvis i sitatet slås det fast at stor oppmerksomhet har knyttet seg til Baroniet i saken. På grunn av denne store oppmerksomheten velger jeg å begynne med dette emnet. Oppmerksomheten som har knyttet seg til Baroniet kan forstås som todelt. Først er det det som går mer direkte på Baroniet, og som ut fra blant annet historiske forhold ikke ville vært der uten dette. Dernest er det de faktorene som kan knyttes til Baroniet, men som ikke med nødvendighet er knyttet til det, og som derfor i et tankeeksperiment kunne tenkes som å ha kommet frem i en debatt selv uten Baroniet der. Å holde disse to delene fra hverandre er ikke lett. De blandes svært ofte sammen i debatten, noe som for så vidt ikke sier mer enn at jeg har foretatt en analytisk deling av noe som forstås som ett saksfelt. Likevel, jeg har delt det opp for et formål; det er nyttig å holde dem noe fraskilt for å få et bedre innblikk i de anliggender og interesser som styrer engasjementet i saken. Når det er sagt, er det klart at det også er en del betydnings- og assosiasjonssmitte på tvers av skillet. Momenter som ikke nødvendigvis trengs knyttes til Baroniet, knyttes likevel til det og antar nye meningsdimensjoner ved dette, og vice versa.

Jeg begynner fremstillingen med de aspektene jeg anser som mer nødvendig knyttet til Baroniet. For å forstå dette er det behov for en viss historisk redegjørelse for et par sentrale linjer i Baroniets historie og posisjonering *vis-à-vis* resten av bygden. Jeg skal ta for meg de "komplikasjoner" som er forårsaket av at Baroniet Rosendal har tatt stilling mot utbygging av Hattebergsvassdraget. Eller for å si det på en annen måte; debatten rundt utbygging har fungert som inntak til å se noen interessante tema knyttet til forholdet mellom Baroniet og bygden. Temaet går igjen i flere andre konfliktspørsmål. På 90-tallet har det spesielt vært to andre kontroversielle saker der Baroniet har vært sterkt inne. Først var det i 1994, da Riksantikvaren gikk inn med en midlertidig fredning av et større område rundt Baroniet, også utenfor eierstiftelsens eiendom. Fredningen ble utløst av en utstyking og bebygging av tomter grensende til Baroniet. Det andre var en gammel sak som kom opp igjen for endelig avgjørelse i 1999. Denne dreide seg om plassering av ny fylkesveitrasé til og forbi Baroniet, der Miljøverndepartementet vedtok en annen løsning enn den blant annet kommunen hadde gått inn for.

Utgangspunktet her er et tema jeg ble presentert for relativt tidlig i feltarbeidet: Forholdet mellom Baroniet og bygden generelt, og mellom Baroniet og grunneierne spesielt, fremstilles som en historisk betinget antagonisme.

BARONIETS HISTORIE

Bakgrunnen for Baroniet Rosendal, er et giftemål mellom Karen Mowat, enearving til farens, Axel Mowats, store gods, og Ludvig Rosenkrantz, dansk adelsmann.²⁰ De adelige setegårdene Hatteberg, Seim og Mel, ble gitt i medgift, og slottet reist på Hatteberg i 1660-årene. Etter Axel Mowats død i 1661, satt Ludvig Rosenkrantz igjen som en av Norges rikeste menn med enorme landområder. Deler av dette ble adlet i 1678, som ledd i Kongens ønske om å sikre seg en kongetro adel. Rosendal ble ved dette Norges første og eneste baroni. Som et eget len med alle *friherrerettigheter*, var det i praksis en stat i staten. Baroneren hadde ansvar for jurisdiksjonen, og kunne utnevne egne dommere med høyesterett som direkte ankeinstans. Han kunne skrive ut og innkassere bøter, og utnevne prester. I tillegg disponerte han over landmilitær innrullering, og hadde ansvar for veiene i lenet. I den grad noen følte at Baroneren misbrakte sin stilling var det mulig å klage til kongen. Dette var ressurskrevende, og så vidt jeg vet ble det bare gjort en gang, da gikk utfallet i Baronens favør. Friherrerettene fulgte godset frem til 1821 da de ble kraftig innskrenket ved lov.

Utsnitt av slottet med Malmangernuten i bakgrunnen.

I tillegg til å være en administrativ enhet, var det også en stort sett selvforsynt økonomisk enhet. Leilendingspliktene gikk, i tillegg til arbeids- og skyssplikt, også ut på levering av noe naturalytelser som; fisk, ved, skinn, ull, stoffer, et cetera. Festeavgiften og den årlige landskylden ble regnet ut i landbruksprodukter, og oftest betalt i samme valuta.

Baroniet Rosendal har hatt forskjellig status opp gjennom tiden; baroni, len, og stamhus, men de administrative rettene har fulgt godset. Leilendingsdriften var òg nærmest uforandret til ett stykke inn i det 20. århundre. Mot slutten av 1800-tallet var det omtrent 300 leilendinger under det som da var *Stamhuset Rosendal*, og godset var Norges største leilendingsbruk. På grunn av et ereksjonspatent, der Rosendal var gjort til stamhus for Rosencroneslekten, kunne ikke leilendingsbruk stykkes ut og selges. Stamhusbesitteren eide ikke godset, han kunne ikke selge det etter eget forgodtbefinnende, men drev det for etterslekten.

I 1883 kom det en innstilling om leilendingsvesenet, som konkluderte med at dette var utidssvarende. Man antok at overgang til selveiere ville øke produktiviteten. I 1888 kom lov om leilendingsgods. For Rosendal sitt tilfelle måtte det også en særlov til for å overstyre vilkårene i ereksjonspatentet. Stamhusbesitteren fikk ved denne en lovfestet *rett* til å selge leilendingsbruk. Pengene fra salget kunne ikke brukes personlig, men

²⁰ Kilder for den historiske utleggingen av Baroniet kommer fra F. Tennfjord, 1944: *Stamhuset Rosendal*. Oslo, Dybwad. og T. Hansen, 1991: *Rosendal baroni*. Bergen, Statsarkivet.

skulle tilfalle fideikommisjonskapitalen som fulgte stamhuset. Stamhuset ble opphevet ved lov i 1927, og samme år ble godset gitt i gave til Universitetet I Oslo.

Det som i dag til vanlig omtales som 'Baroniet', er for så vidt et par noenlunde adskilte størrelser. Først er det selve slottet. Deretter de andre fysiske manifestasjonene, bygningsmassen og eiendommene. Knyttet til disse materielle strukturene er også noen immaterielle strukturer. Med dette tenker jeg på Baroniets historiske dimensjon, og de konnotasjoner som følger denne. Dernest er det Museet Baroniet Rosendal, som ved sitt styre, står for den daglige driften av området, og som er Baroniets "representanter" i bygden. Videre er det Universitetet I Oslo, som ved Dem Weiss-Rosenkronske Stiftelse (DWRS), står som eier av alt sammen. I tillegg er også Riksantikvaren inne i bildet, i og med at alt fredningsansvar ligger under dette embete. Denne sammenblandingen av materielle størrelser, historikk, konnotasjoner, posisjoner og personer, fører også til at Baroniet av og til tillegges menings-, opplevelses- og handlingskapasitet; "Baroniet synes å mene at ...", "Det er vanskelig å se at Baroniet eller landskapsparken kan oppleve dette ...". Baroniet som sammenblandet enhet subjektiviseres slik at det i enkelte tilfeller ser ut som om rent materielle ting kan ha aktør-egenskaper.

BARONIET OG BYGDEN

Når det gjelder Baroniets relasjon til bygden, vil denne i det daglige gå via de ansvarlige for driften av Museet Baroniet Rosendal. Som jeg var inne på, kan disse sees som Baroniets "representanter" i bygden. Til vanlig vil bare DWRS og Riksantikvaren, være aktuelle som premissleverandører for Muséstyrets drift og forvaltning. Dersom DWRS og Riksantikvaren går mer aktivt inn i forhold til bygden, omtales de ofte ikke lengre som 'Baroniet', jeg vil følge samme linje her.

I den grad Baroniet er årsak til, eller, ved en av sine fremtoninger, går inn i kontroversielle saker, er det to motstridende syn på Baroniet som artikuleres.²¹ Før feltarbeidet hadde jeg bare vært i Rosendal en gang. Besøket varte bare noen timer, hovedsakelig tilbragt på Baroniet. Baroniet var det eneste jeg forbandt Rosendal med, og det var det eneste andre jeg snakket med forbandt Rosendal med. Prosjektskissen for hovedfagsfeltarbeidet var utarbeidet for et annet sted, og bare den tilfeldighet jeg skisserte innledningsvis gjorde at jeg endret dette til Rosendal. Med dette fulgte også en nærmest *tabula rasa* induktiv tilnærming til stedet og temaet. Jeg hadde en forestilling om at Baroniet måtte være en verdifull institusjon for Rosendal, og at lokalbefolkningen var stolt av å ha Norges eneste baroni. En del av disse fremhever da også det positive ved Baroniet. Spesielt vektlegges den verdifulle kulturarven, årsverkene, turistintektene og det unike kulturtilbudet Baroniet står for.²²

²¹ Det er selvsagt også mer nyanserte holdninger til Baroniet, men disse har ikke den samme argumentative verdi, og presenteres sjelden i debattene jeg refererer til her.

²² Som turistmagnet trekker det bra, i 1998 var rundt 35 000 betalende besøkende inne på Baroniet.

Det som forundret meg var at det var mange som ikke delte dette synet. Utsagn som; "Baroniet står ikke høyt i kurs i Rosendal", er vanlig. Hvorfor denne holdningen til Baroniet? Jeg har sett tre ulike, men forbundne forklaringer på dette. Den første jeg forstod var en variant av denne: "Bestefaren min var leilending under Baronen. Det var ikke bare en god baron, han slo og de måtte gjøre dagsverk i dagevis. Baronen har en dårlig klang her i bygden, og nå har Baronen våknet opp igjen og folk vil ikke lenger være leilendinger". Dette er ikke en uvanlig måte å argumentere på i Rosendal, og viser til mer enn en historisk hukommelse. I det ligger det også en analogislutning til det som skjer i våre dager, og det er en slutning som spiller på noe de fleste på en eller annen måte har en umiddelbar forståelse av. Igjen er det nødvendig med litt historie for å kunne sette seg inn i dette.

Ikke alle baronene bodde på Rosendal. Fra Axel Rosenkrantz død i 1723, frem til Christian Henrik Hoff Rosencrone slo seg ned på godset i 1812, var slottet bare sporadisk bebodd. Fra 1812 og til godset ble gitt i gave til Universitetet i Oslo i 1927, bodde derimot besitterne i all vesentlighet der.

Hva angår Baronens relasjon til leilendingene, er dette forhold som stort sett er dokumentert fra 'elitens' side. Med forbehold om dette, og vel vitende om at andre syn finnes, er det interessant som en motsats til den nær allmenne oppfatning av leilendingspraksisen som utbytende. For det som synes klart er at rent økonomisk for driveren var det ikke vesentlig forskjell mellom det odelsbonden måtte ut med i skatter, arveutgifter og eventuelt renter på dette, og på det leilendingen måtte ut med til bygselsbrev og landskyld. Heller var det slik at leilendingen kom en del rimeligere fra det. I tillegg var det vanlig å gi feste for livstid, og en sedvane på at sønn fikk overta festet etter far. I forhold til odelsbonden hadde leilendingen plikt til å levere noe varer, og han hadde noe arbeidsplikt. Leilendingene hadde full råderett over innmark, beiterett, og rett til å ta ut noe ved og tømmer til eget bruk. Likevel blir det beskrevet som å ha vært en generell mistillit til storfolk, da spesielt i den perioden herrerne ikke bodde på godset.

Med Marcus Gerhard Hoff Rosenkrones styre på 1800-tallet, skal godset ha gått fra å være et gammeldags baroni til å være et moderne storgods. Det blir sagt at han hadde makt og vilje til å være forbilde. Han opprettet Avlsgården med intensjon om at det skulle bli et mønsterbruk for sau og hest, og prøvde å gjøre seg kjent med leilendingenes forhold.²³ Han skal ha vært en folkeopplysningsmann, og startet Rosendal private skole, hvor han selv tok aktiv del i undervisningen. Skolen hadde 36 elever – gutter - stort sett fra Rosendal.

I 1900 ble nevøen, Christian Weiss Hoff Rosenkrone, stamhusbesitter. Som utdannet lege, skal han ha hjulpet mange i sognet, noe han også gjorde uten å ta honorarer. Han og konen deltok på fester og holdt gilder for bøndene, og hun var også med på å opprette en turnklubb i Rosendal. De blir beskrevet som svært omgjengelige, og det sies

²³ Opprettelsen av Avlsgården blir også fremstilt som å ha resultert i tvangsflytting av en del leilendinger, med det dette medførte av merarbeid for dem.

at de snart ble 'rosendøler'.²⁴ Med dem øket utskillingen av leilendingsgårder, og det var han som, *mot sin vilje, men for å hjelpe sognet med kraft ...*, solgte fallrettene i Hattebergsvassdraget.

Siste fungerende stamhusbesitter blir beskrevet som "elskverdig og hensynsfull, men ikke så lett og folkelig". Han døde i 1927, og etter at stamhuset ble oppløst ved lov samme år, ble godset med alt løsøre gitt i gave til Universitetet i Oslo. Dette fulgte opp intensjonene til grunnleggeren av stamhuset Edvard Londemann Rosencrone, som hadde satt opp en klausul på at hvis det ikke var flere etterkommere til å overta, skulle godset tilfalle universitetet. Universitetet fortsatte utstykingen av leilendingsgårdene, og salget foregikk slik at de som hadde lengst tilknytning til gårdene fikk kjøpe dem rimeligst. Prisen ble satt etter driftsverdi, slik at renter og avdrag skulle ligge 10 – 30% under gårdenes forventede avkastning. Dette ble gjort for at bøndene skulle kunne leve av gårdene, og ble sett på som et rimelig salg.

Hvis vi tar dette for å være en ikke alt for rosenrød fremstilling, er det i hvert fall to sider ved den materielle siden av dette forholdet. Det ene er det at leilendingene ikke eide sin egen jord, og at Baronien nærmest var allmektig i distriktet, i hvert fall frem til opphevelsen av adelsprivilegiene i 1821. Den andre siden er at rent praktisk og økonomisk var det ikke ufordelaktig å være leilending. Det blir også fortalt at mange leilendinger ventet i det lengste med å kjøpe gårdene "sine" fordi de hadde så gunstige kontrakter. Som følge av dette var det fortsatt en god del leilendinger knyttet til godset da Universitetet overtok i 1927. Årsaken til at leilendingsvesenet ble avskaffet, var at det ble sett på som relativt mindre produktiv enn selveierbønder, altså ikke fordi det ble sett på som en utbytende ordning. Dermed synes det ikke som noen nødvendighet at man ved en historisk bevissthet må fremstille Baroniet og Baronens forhold til leilendingene/ grunneierne/ bygden som negativt.

Roy Wagner tar i *The Invention of Culture* (1981) frem et eksempel fra Marc Bloch, som går på at en eller annen gang i europeisk historie gikk føydalvesenet fra å være et selvsagt, naturlig og gjensidig fordelaktig system, til å bli sett på som en utbytende og undertrykkende relasjon. Et moralsk skifte i måte å oppfatte rettferdighet synes å ha inntruffet. I foucaultske termer kunne vi snakket om et diskursivt trekk, som konstituerte menneskelige relasjoner annerledes i forhold til begrep om rettferdighet og likeverd. Eller at begrepet rettferdighet ikke lengre kan sies å designere det samme. I dagens Norge er en vanlig forståelse av rettferdighet å knytte det til likeverd og likebehandling. Man skal ikke så langt tilbake før en finner historiske kilder som definerer det svært annerledes.

Opphevelsen av leilendingsvesenet i Norge virker som å være begrunnet ut fra rene produktivitetshensyn, og synes å følge Holtens (1985) analyse av opphevelsen av det

²⁴ Det er her et poeng at de fleste herrer og fruer på godset enten ikke kom fra Rosendal, eventuelt dersom de var oppvokst på Rosendal, hadde bak seg lengre opphold i Danmark eller på kontinentet.

europiske føydalsystemet, som knyttet til overgangen fra et pre-kapitalistisk til et kapitalistisk Europa. Skiftet var først og fremst sett på som en økonomisk-basert produksjonsformsendring, og det kan virke som om det moralsk-diskursive skiftet ikke har gjort seg gjeldende før i ettertid. For Rosendals vedkommende kan det se ut som om vi må litt ut i forrige århundre før det er blitt allment akseptert. På denne måten kan det være meningsfullt å si at før denne endringen, var heller ikke leilendingssystemet nødvendigvis undertrykkende og utbytende.

Like fullt blir det forstått slik i dag. Så når Tennfjord (1944) optimistisk uttrykker i innledningen til boken *Stamhuset Rosendal*; "Men nå når århundredene har senket glemsel over gammel urett og hårdhet som kanskje har vært knyttet til de gamle herregårdenes og slottenes historie, ser vi i vår travle tid med glede på dem som vakre og verdifulle kulturminner", så er dette ikke bare riktig. I hvert fall ikke for dem som bor der, og som kan spore sine aner tilbake til leilendinger under Baroniet. Kanskje er det til og med slik at denne *hårdhet og urett* først kommer til i ettertid. Og at den aksentueres situasjonelt. Typisk er da situasjoner der Baroniet, i vid betydning, setter sin makt og posisjon inn på saker det er uenighet om, og som oppfattes som å ligge utenfor dets allment aksepterte ansvarsområde, som stort sett er forvaltning av egen eiendom.

Eksempler på dette er som nevnt konfliktene rundt; utbygging av Hattebergsvassdraget, Riksantikvarens midlertidige fredning av et større område rundt Baroniet, og plasseringen av ny fylkesveitrasé. En ikke utypisk avslutning på leserbrev som går imot Baroniets syn på, eller innblanding i dette er: "Det som skjer nå får tankene til å fly noen hundre år bakover i tid". I dette ligger de negative assosiasjonene om utbygging, undertrykking, urettferdighet og maktmisbruk. Andre måter å si dette på er at "Baronen ha våknet igjen", eller rett og slett ved å kalle noen for baron, slik det blant annet har vært gjort om Tor Saglie, direktør ved Universitetet i Oslo, "Tor Baron". Nå er for så vidt en slik analogisk bruk av baron-benevnelsen; å kalle noen for Baron selv om de formelt sett ikke er det, ikke noe nytt fenomen. Etter Christian Henrik Hoff Rosencrones død i 1837, har herren på Rosendal ikke vært baron. Den formelle tittel etter dette har kun vært *stamhusbesitter* eller *stamherre*. Også i perioder før dette har godsherren ikke hatt barontittel, men lokalt har det hett 'baron' om alle like til den siste stamherren, Edvard Weiss, som døde i 1927. Å kalle noen 'baron' i dag er, om ikke direkte et skjellsord, så negativt og nedsettende. Som en analogi er det mentonymisk, og kan etter James Fernandez' modell forstås som en slags mentonymisk negativ forflytting i *kvalitetsrommet*.²⁵ Dette gjøres ved språklig argumentativt å skape assosiasjoner til noe mer negativt, som for eksempel å tillegge personen egenskapene maktsyk og elitistisk.²⁶

²⁵ Kvalitetsrommet synes Fernandez (1986:40) å referere tilbake til noen prelingvistiske erfaringsbaserte ideer. Det går over ulike dimensjoner, som han mener blir et empirisk spørsmål å identifisere hos ulike kulturer. Kvalitetsrommet strekker seg som et kontinuum mellom to opposisjoner, av eksemplene han nevner er potent-impotent, aktiv-passiv og god-dårlig. Disse uttrykkes ved en metaforisk eller mentonymisk tilskrivelse av likhetsbaserte egenskaper, for eksempel '*han er en manet*', Ved dette oppnår man en negativ (sannsynligvis) forflytning i kvalitetsrommet, til mindre potent, mindre aktiv og mindre god.

²⁶ Nå kan dette virke som en slags delt norsk mening; at baron er noe negativt. Termer som for eksempel 'hyttebaron' og 'dagligvarebaron' har umiddelbare negative (men også plebeiske/ ny-rike) konnotasjoner. En

I tillegg til det å kalle noen baron, er det også vanlig å oppnå mye av den samme effekten, om enn litt mer humoristisk, ved å knytte an til det i Norge kanskje mest kjente skuespill, der en baron er sentral; Holbergs *Jeppe på bjerget*. Dersom noen som på ett eller annet vis kan knyttes til Baroniet oppfattes som arrogant og herskesyk, kan dette også fås frem ved å si at vedkommende har "sovet i baronens seng". I tillegg til de allerede nevnte negative assosiasjonene som knyttes til baron-benevnelsen, legges det her til noen om manglende ryggrad. Likeledes; dersom noen sees på som å bøye seg for Baroniet, er (uventet) enig med "det", eller lignende, kan dette beskrives som at "Mor Nille har vært ute med svolken". Her tillegges også styreren ved Baroniet strenghet og manglende forsoningsvilje. Analogimakerne er i den heldige situasjon at styreren på Baroniet de siste tyve årene er en kvinne.

Hun har ved flere anledninger også blitt omtalt som *baronesse* eller *stamfrue* av media i intervjuer eller reportasjer fra Baroniet. "Møte med baronessen i Rosendal", var for eksempel tittel på et NRK program sommeren 2000. En annen mer humoristisk vri er; "Baronessen for daglig drift", fra en featureartikkel i Uniforum (nr. 9, 1999). Ved begge disse anledningene, la styreren vekt på at hun er av "leilendingsblod", eller: "Jeg er av gammel leilendingsætt, [...] Min oldefar var leilending under Baroniet, og min oldemor ble født her på nabogården".²⁷ Aversjonen mot å bli koblet for sterkt med Baroniets tidligere herrer og fruer; sett på som baronesse eller stamfrue, synes grunnet i det samme negative syn på baronene, og ønsket om ikke å få heftet disse konnotasjonene ved seg. Å vise til en blodslekts tilknytning til leilendingene er en måte å nøytralisere bolig- og ervervstilknytningen til Baronien. Slektskap til leilendinger fungerer da for å markere, og peke på en viss delt substans, erfaringsbakgrunn, og relasjon til fortiden. Slektskapet virker dermed som en modifisering av jobben og boligen på Baroniet, og som et signal om tilhørighet utenfor Baroniet. Ikke minst fungerer det som et signal om tilhørighet i det lokale: Det er ingen overlegen utenforstående som styrer, men en med lokal og jevnbyrdig forankring. Logikken er den samme når styrerens posisjon fremstilles som en tjenerinne av Baroniet - underforstått i motsetning til herskerinne.

Uten her å vurdere om den negative holdningen til Baroniet er berettiget eller ikke, er det interessant nok å se på hvorfor analogien til leilendingstiden brukes og virker. En ting som er helt opplagt er at den forstås. Hvis man i en sammenheng der Baroniet er involvert i et stridsspørsmål, sier at det som nå skjer "får tankene til å fly et par hundre år tilbake i tid", våger jeg påstanden om at alle som har bodd i Rosendal en tid forstår at det her negativt siktes til Baroniets *utbytting* av leilendingene. Som jeg var inne på over, inntraff det i Europa en overgang fra en rådene oppfatning av føydalsystemet som naturlig og rasjonelt, til å se det som et system for undertrykking og utnyttning. Noe som henger sammen med det å se en ideell mellommenneskelig relasjon som bygget på

forklaring med utgangspunkt i egalitets-etos, og en by – land motsetning, vil i så fall også kunne ta noe høyde for dette.

²⁷ Fra Uniforum 9. 1999.

frihet, likhet og brorskap. I Norge er dette forbundet i et nasjonalt etosisk krav om egalitet. Uten å dra sistnevnte helt over i Sandemoses jantelov, er det "en mann, en stemme", og man skal i alle fall ikke vise at man tror man er bedre enn andre. Det er en nasjonal bekymring for elitisme og anti-egalitære holdninger, noe som også i Rosendal kan kobles med en by – land dikotomi. Likeverd har her lett for å forstås gjennom en "baron" – "leilending" analogi. Baron : leilending er en binær opposisjon. De fordrer hverandre. Man kan ikke snakke om baron uten å implisitt sette leilending i den andre polen. På samme tid er det en asymmetrisk relasjon der all makt ligger hos Baronien. Sier man da at "Baronien" er herskesyk, impliserer man at det er noen "leilendinger" som herskes over. Dette kan også gjøres mer eksplisitt, som i; "Baronien har våknet, og folk vil ikke lengre være leilendinger". Hovedsaken er at motpolen til "baron" automatisk sees på som analogt til leilendinger. På bakgrunn av en forståelsesramme der egalitet er det som verdsettes, er det leilendingene som har rett. Det er de som ikke lengre bør finne seg i å bli hersket med, som trenger hjelp og støtte, og som har retten på sin side. Dermed virker det som om konstruksjonen er snudd. Den som kan plassere seg selv ved leilendingepolen, er den som har fått en bedre posisjon i *kvalitetsrommet* (jfr. Fernandez 1986). Den som har makt, slik "Baronien" blir sett på som å ha, har urettmessig makt. I *u-rettmessig* ligger det at det er motparten den anerkjente retten tillegges.²⁸

EN EKSEMPLIFISERENDE HENDELSE

17-mai 1999, var det sending fra Rosendal i tv, via Norges Rikskringkastings kanal 1. I tillegg til de obligatoriske scenene fra toget, var det mye Baroniet som stod i fokus. Alle synes enig om at det var et flott program, og god reklame for bygden. Et par setninger ble dog behørig kommentert i ettertid.

I reportasjen frå Rosendal sa NRK-journalisten rett ut at det var "en del mørke skyer over kulturinstitusjonen Baroniet Rosendal... Hattebergsvassdraget, fossen rett bak her vil kommunen og fylket leggja i røyr og nytta til kraft." Til dette svarta [styreren på Baroniet] "Det skal ikkje skje. Det ville være totalt absurd og ødeleggende... Baroniet Rosendal og det praktfulle vassdraget med Hattebergfossen utgjør en unik helhet som landet vårt ikke har råd til å miste." (Fra innlegg i lokalavis).

Dette er den utløsende ordvekslingen, slik det er oppsummert i et leserbrev i lokalavisen. For så vidt er det mange interessante aspekt ved dette, og spesielt i svaret fra styreren. Disse vil jeg komme tilbake til. Her vil jeg ta opp noen av de reaksjonene som kom etter programmet. Jeg ser det som å være to tema her; det som oppfattes som

²⁸ Ikke alle maktforskjeller er urettmessige, de kan også være legitime. Dette tar jeg opp senere under autoritet.

en feilaktig påstand om at Hattebergfossen skal rørlegges, og at emnet i det hele tatt ble tatt opp på Nasjonaldagen.

Både selve formuleringen, og at det var bilder fra Hattebergfossen, tyder på at NRK-teamet ikke hadde helt oversikt over hvilken foss det er snakk om å legge i rør. Nå synes de fleste det er forståelig og for så vidt greit nok at NRK-folkene tok feil. Et feiltak som jeg fikk høre svært mye om, og som jeg fikk servert som et prototypeeksempel på at folk utenfra ikke forstod hva problemstillingen var. Ankepunktet var at ikke styreren brøt inn og korrigerste, men i stedet med sitt svar forsterket inntrykket av at det er Hattebergfossen som skal i rør. Rørleggingen er ikke så vanskelig *lokalt*, i og med at "alle" her vet at fossen ikke skal i rør.²⁹ Problemet, slik mange ser det, er at sendingen var med på å skape, eventuelt forsterke, et feilaktig inntrykk utenfor lokalområdet av hva saken dreier seg om. Mange mener at det bevisst feilaktig fokuseres på Hattebergfossen, fordi det er denne som har mest potensial som symbolsk samlingspunkt for motstanden.

Som sagt ble det også reagert på at utbyggingsspørsmålet i det hele tatt ble tatt opp på nasjonaldagen. At journalisten tok fatt i dette ble av en sett på som at han var "blitt forført under opphaldet i baronens seng [...] Alternativet kan også vera at "Mor Nille" har vore etter han med svolken – og då hadde som kjent Jeppe lett for å innordna seg etter hennar påbod". Det blir altså sett på som at det var fra Baroniet initiativet til å ta opp saken kom, og at dette var bevisst bruk av beste landsdekkende sendetid. Generelt ble det forstått som å være en uheldig kobling av tema og dag. Utspillene er nok også et av de som mest direkte har situert Baroniet i Hattebergssaken, og som fordi konteksten var så symbolmettet, har fått mye oppmerksomhet, og festet seg hos folk.

KULTURELITE

Ut fra en mer symbolmessig vinkling, skiller også Baroniet seg klart fra resten av bygden. Baroniet har alltid vært en elitistisk institusjon. I tillegg til det materialistiske eierskap over produksjonsmidlene og kontroll med produksjonsrelasjonene, har det også vært et sted for dannelse, urbanitet og finkultur. I forhold til den mer materielt orienterte posisjoneringen, er de kulturelle dimensjonene langt mer potente og manifesterende når det kommer til symbolisering av det utvendige, urbane og elitistiske i en kontemporær situasjon.³⁰

Under de første baronene, Ludvig og Axel Rosenkrantz, blir det beskrevet som å ha vært relativt lite *stas og åndfullhet* på Baroniet. Da kongen tok over eiendommen i 1723, var det bare en liten bunke bøker; bibler, katekismer og lovsamlinger, og noen få malerier blant løsøret. Etter at Edvard Londemann opprettet stamhuset endret dette seg. Fra da av var det i all vesentlighet lærde og kulturinteresserte herrer og fruer som besatt Baroniet. Edvard Londemann var selv utdannet ved Universitetet i København, og

²⁹ I ettertid utartet dette til en omfattende debatt om hvor *mye* Hattebergfossen vil bli berørt av Kraftutbygging i Muradalen. Om dette emnet var det fremdeles usikkerhet under mitt feltarbeid.

³⁰ Kultur må her forstås i den snevrere, "vulgære" varianten, som vi finner igjen i "finkultur", "kulturtilbud", etc., i en ikke-utvidet kulturbegrep betydning, og relativt langt fra en antropologisk betydning.

hadde et bibliotek som visstnok var på over 50 000 bind. Begge de to neste baronene fulgte opp disse interessene.

Fra Marcus Gerhard Hoff Rosenkrone tar over i 1837, blir det Baroniets kulturelle posisjon enda mer tydelig. Han hadde også sin utdanning fra Danmark, og ble beskrevet som en *glimrende elev*. Han var svært språkmektig, og underviste som sagt ved Rosendal privatskole, som han selv hadde opprettet. Spesielt opptatt skal han ha vært av norsk historie og geografi, og språk. Utover dette var han og en *utpreget kulturpersonlighet* med et stort bibliotek, oversatte litt selv også, holdt konserter, og drev mesénvirksomhet. I omgangskretsen var Asbjørnsen, Kierulf og Gude. Sistnevnte malte også flere bilder til ham, blant annet med motiv fra Baroniet. Christian Weiss Hoff Rosenkrone og konen holdt kulturvirksomheten i hevd etter at de kom til Rosendal i 1900. Musikk var deres spesialitet. De både spilte selv og arrangerte konserter på Baroniet.

Da Edvard Weiss testamenterte Baroniets kunst til Universitetet var det en stor samling som ble overlevert. Foruten mange portretter av Baroniets tidligere herrer og fruer, var det en overvekt av nasjonalromantiske arbeider. Baroniet har da også kommet til å bli spesielt assosiert med denne epoken. Etter at Universitetet også hadde fått resten av godset i gave, ble det bestemt at kunsten skulle henge på slottet. I takkebrevet for Baroniet heter det blant annet: "Den betydning ervervelsen av stamhuset Rosendal har for Universitetet, ligger ikke bare, ikke engang hovedsakelig, i den økonomiske verdi det representerer. Likeså betydningsfulle er for oss de kulturelle verdier det gamle herresetet inneslutter og de tradisjoner som knytter seg til det og som Universitetet nå er kallet til å fortsette.". Dette er en intensjon som kan sies å være vel ivaretatt, spesielt i de senere årene. Det er arrangert årvisse utstillinger, mange konserter og foredrag, samt flere teateroppsetninger. Om utstillingene sies det at: "Etablering av kunstgalleri i Vinkjelleren på slottet er en videreføring av tradisjoner og en interesse for billedkunst som til alle tider har vært levende på Baroniet Rosendal".³¹

Sett i forhold til området rundt har altså Baroniet alltid vært et tilholdssted for utdannede, dannete, kulturinteresserte mennesker. Denne kulturelitismen føyer seg inn i rekken av maktposisjoner knyttet til Baroniet. Selv om den nok ikke på samme måte siktes til ved for eksempel; "Baronen har våknet igjen", er den så sammenvevd med de mer materielle posisjonene at det danner en helhet. Det som derimot skiller ut det jeg har kalt *kulturelitisme*, er at det er lokalt en svært synlig posisjon. Sett i forhold til tidligere tider er det relativt lite igjen av Baroniets suverene posisjon med henhold til økonomi, rettigheter og arealbesittelse, mens det på alle mulige måter fremdeles er et kulturelt sentrum.

Hva ligger så i termen *kulturelt sentrum*? Som (halvoffentlig) museum, er det i alle fall det vi vil kalle en kulturinstitusjon. Slottet er historisk-arkitektonisk spesielt, vernet, og

³¹ Fra Baroniet Rosendal sine hjemmesider: <http://www.uio.no/www-baroniet/>

inneholder flott møblement, bibliotek og kunstsamling. I tillegg kommer renessansehagen og parkanlegget, som for øvrig er det eneste norske som er nevnt i *The Oxford Companion to Gardens*. Innunder anlegget ligger også diverse andre bygninger særmerket for historiske epoker, og omtalt som deler av *kulturarven*. Mange kulturelle tilstelninger er også knyttet til Baroniet. Disse spenner fra foredrag, gjerne om emner som kan kobles til Baroniet, over kunstutstillinger, til konserter og teateroppsetninger. Felles for disse er at det ofte er *nasjonale størrelser* som opptrer. Baroniet har på grunn av sin tilknytning til Danmark og foreningstiden, en spesiell rolle i kontakten med Danmark, blant annet som vertssted for norsk – danske utenriksministermøter. Utover dette, fordi det er Universitetet i Oslo som står som eier av Baroniet, har det oppgjennom sittet svært mange rikskjente akademikere i styret for stiftelsen (DWRS). Mange av disse er gjengangere som foredragsholdere på Baroniet. Det er også en del av det som omtales som 'kulturpersonligheter', som har et forhold til Baroniet. Noen av disse, blant annet Toralv Maurstad, Herborg Kråkevik og Vette Lid Larsen, har mer eller mindre høylydt engasjert seg mot utbyggingen av vassdraget. Disse faktorene samlet medvirker til en opprettholdelse av Baroniets kulturelitistiske posisjon. Fordi dagens rådende oppfatning av et leilendingssystem er å se det som noe negativt, er det kort vei til å la denne oppfattelsen farge disse andre aspektene ved Baroniet. Fortolkningen fra leilendingssystemet som undertrykkende og utbytende, via at disse relasjonene ble opprettholdt fra Baroniet, til at Baroniet, og da spesielt ved dets kulturelle posisjonering, symboliserer og manifesterer denne undertrykkelsen, virker nærliggende for mange. Baroniet ligger der materielt som en episk reminisens, og fungerer som et mnemotisk artefakt for historisering av rommet og å romliggjøre historien.³² Kontemporære hendelser tolkes ut fra et slikt historisert baron : leilendingsrom, samtidig som de tas som bebreftelser på at denne versjonen av historien, eller myto-historien (Malkki 1995), er riktig. Ut fra dette synes kulturelle aktiviteter forstått i linje fra en undertrykkende fortid, og som å symbolisere og dermed understøtte denne fortiden. En ting som personifiserer og forsterker forståelsen av Baroniet som negativt elitistisk, er det som lokalt føles og sees som Museumsstyrets og Riksantikvarens arrogante og ekskluderende opptreden. Igjen kan dette knyttes tilbake til et ideal om likhet:

Riksantikvaren overkjører de lokale. Baroniet har en dominerende rolle i bygden, med blant annet kontakter i departementet. Riksantikvaren presterte å si at: "Baroniet er så viktig nasjonalt, at alt annet må vike". Det er greit å mene dette, men det burde ikke vært sagt. Hvordan kan det bli dialog når den ene parten inntar et så eksklusivt standpunkt? Styresen synes ikke vi naboer skulle si noe, for vi fikk jo kjøpe gårdene så billig. Men det var jo Baroniet som bestemte prisen. Hun kan godt mene dette, men hun burde

³² Jamfør også Feldmans analyser i *Formations of Violence* (1991).

ikke sagt det. Det var med den nye forvaltningen problemene startet. Mye skyldes personene. Før var det ingen problem da diskuterte man seg fram til løsninger. Nå er det umulig med dialog (Nabo til Baroniet).

Denne type holdninger blir imøtegått fra styreren på Baroniet med at det fra sentralt hold vedtas politikk på mer, større og strengere vern, og at alt de gjør er å rette seg etter dette og å prøve å utføre det i praksis. Likevel, det som er interessant her, er at oppførselen/ implementeringen blir tolket lokalt som arrogant og ekskluderende. Dermed kan den forklares i leserbrev på Hattebergsvassdragsutbyggingssaken, med at de har "sovet i baronens seng". Koblingen skjer via en historisk bevissthet, som er konstruert slik at det er "Baronen" som er herskesyk utbytter og undertrykker, og impliserer at det er "leilendingers" rett og plikt til å gjøre opprør mot dette. Om det ikke er allment godtatt at "baronen har våknet", så forstår alle hva det siktes til, og hvorfor sammenligningen fremkommer. Jeg mener ikke her å si at alle har en identisk og fullstendig forståelse av dette, men av forståelsen er god nok til at analogiene virker i lokal kommunikasjon. Slik at dersom det fra eller via Baroniet kommer utspill som kan tolkes ut fra en slik historisk analogi, blir dette den mest nærliggende tolkningen å gripe til. En tolkning som også innebærer at det kan lokaliseres noen som forstås som å tape til fordel for Baroniet. Jo oftere denne modellen aktualiseres og artikuleres, jo mer blir det bygd opp rundt den, og jo mer nærliggende blir den som et forståelsesparadigme. Måten å forstå historien på, handler altså i denne vinklingen om noe aktuelt og viktig for folk i dag, og kan sees som et uttrykk for disse følelsene.

Nå er det i denne saken selvsagt også et poeng, at for dem som støtter en utbygging må engasjementet via Baroniet oppfattes som en trussel mot planene, og at det derfor sees på med enda mer misbilligelse. Flere har uttrykt at eliteengasjementet er med å vinne kampen mot utbygging: "Jeg tror ikke at det blir noe av utbyggingen på grunn av kultur- og universitetselitens motstand." Også Ordføreren spekulerer i dette, spesielt rettet mot Høyres stillingstaken i saken. Han har kommentert Høyres nestleder, Inge Lønnings, nære forhold til Baroniet, som en mulig grunn til at Høyre kan komme til å gå imot utbyggingen. Lønning har via sin stilling om rektor ved UiO sidd i styret for DWRS, og han har uttrykt sterk skepsis mot planene. Å se utspillene fra/ via Baroniet i et negativt lys skjer dermed ikke utelukkende ut fra en historisk fortolkning, men i den grad de tolkes med analogi til 'baron : leilending' er dette en forståelsesform som i seg selv bærer i seg negative konnotasjoner.

Selv om det ikke er lett for utenforstående å gripe de lokale betydningene som veves sammen med Baroniet, kan det likevel uttrykkes en, om enn relativt rudimentær, forståelse for noen av dem. Etter at Bergen Arkitektskole hadde sitt årlige seminar lagt til Rosendal i 1999, fant lærerkollegiet ut at de skulle gå ut samlet, men enkeltvis, i lokalavisen med sitt syn på kraftutbyggingsspørsmålet. Hattebergsvassdraget burde

etter deres mening ikke bygges ut. De formulerte sine syv innlegg som hilsninger fra baronen: "Han [Baronen] mente det var uklokt å hilse fra Baronen og Baroniet, for det ville ikke lokalbefolkningen lytte til, og det er forståelig nok på grunn av en belastet fortid".³³ Dette er nok talende for hvordan forholdet mellom baron og folk i Rosendal i dag oppfattes. Om innsenderen hadde spurt levende mennesker, ville han nok fått mye den samme advarsel, men ikke bare forklart ut fra en *belastet fortid*.³⁴ Likevel tror jeg lokalbefolkningen lytter til dette, om enn ikke på den måten det er intendert. For disse innleggene glir inn i en taktfast strøm av innlegg der akademikere, kunstnere og forfattere taler Baroniets sak *vis-à-vis* bygden. Sett fra den andre siden, oppfattes dette som en arrogant, besserwisser-holdning, fra folk som aldri har bodd der. Dermed, ut fra min analyse, sees dette på som elitisme, der "baronen" har våknet igjen, og hvor lokalbefolkningen settes i leilendingenes posisjon. Ut fra et herskende ideal om et likhetsbasert samfunn, tolket som et historisk imperativ, må de motsette seg dette. Sett i denne vinklingen blir utsagnet om at; "Rosendal er en spesiell bygd, alt som er til fordel for Baroniet, er grunneierne og bøndene imot", både meningsfullt og forståelig. Grunneiere og bønder er prototype rosendøler og "leilendinger".

Igjen hører det med her å påpeke at jeg aldri har hørt begrepene 'elitisme' og 'egalitet' brukt lokalt, de er mine analytiske begreper.³⁵ Det er også en generalisering å si at hele bygden har et anstrengt forhold til Baroniet. Kanskje dreier det seg ikke engang om et veldig stort mindretall. Likevel er dette konstruksjoner og tanker som brukes og forstås, også av dem som i mange henseender ser positivt på Baroniet. "Baroniet har aldri gjort noe for bygden" og "Baroniet står ikke høyt i kurs i Rosendal", er utsagn som er lokalt meningsfulle, selv om ikke alle er enig. Jeg tror det å se på kontemporære hendelser og relasjoner, koblet mot en historisk bevissthet rundt historiske relasjoner ut fra begrepsparet 'elitisme' og 'egalitet', er et inntak til en forståelse av det 'men' som alltid ligger der, men som ikke alltid utbroderes: "Baroniet er en flott institusjon, men...". Jeg har ennå til gode å treffe noen som ikke har dette snevet av reservasjon i større eller mindre grad, eller som ikke forstår det. Jeg har fått det forklart med personlige egenskaper ved ledelsen for Baroniet, eventuelt Riksantikvaren, som utelukkende historisk betinget, som andres smålighet, misunnelse og behov for å ha noen å skylde sin egen utilstrekkelighet. Samlet synes dette å peke videre mot noe som ikke er like lett å gripe. Bourdieus (1998) doxabegrep kan være treffende. Jeg forstår det som at det er en nærmest allmenn oppfatning av Baroniet som noe elitistisk, og at dette strider mot et doxisk, pre-refleksivt ideal om egalitet. Dette idealet gis en lokal egenart i koblingen mellom dagens maktstrukturer, og en på denne måten motivert historiefortolkning. I det

³³ Fra ett av disse innleggende, der baronen imaginært blir intervjuet, og tillagt meninger.

³⁴ Disse innleggene ble, slik jeg kjenner til, ikke besvart i avisene. Heller ikke når jeg snakket med folk, fikk jeg deres reaksjoner på dette, annet enn som; '*ja de går vel i mot utbyggingen de*'. Det virket som folk ikke hadde lest innleggene. Min tolkning er at folk flest er lei saken, og ikke trengte lese mer enn overskriften for å skjønne hva det gikk i; "Arkitektthøgskule-lærarar vil verna Hattebergsvassdraget".

³⁵ 'Elite' har jeg derimot registrert brukt ved flere anledninger, fortrinnsvis om personer/ grupperinger som kobles til Baroniet.

lengre sitatet ovenfor kommer dette relativt tydelig frem. Problemet er at det *kommuniseres* ulikhet og overlegenhet, mens idealet er en egalitær, eller Habermassiansk; herredømmefri, dialog. Den andre parten ønsker ikke en kommunikasjons-setting der en må se seg selv som mindreverdige i relasjonen.

MUSEER OG IDENTITET

I Samtiden (1/2000), tar Carlos Wiggen opp temaet musealisering og den nye museumsmeldingen. Han fokuserer på økomuseum, som en type bygdemuseum der lokalbefolkningen under kyndig veiledning selv setter sammen innholdet. Dette skal være med på å gi folk en positiv holdning til området og lokalhistorien, noe som igjen skal resultere i en styrket positiv identitet.³⁶ Hvis vi ser på Museet Baroniet Rosendal, er dette noe lokalbefolkningen ikke på noe stadium har hatt vesentlig innvirkning på. Helt fra slottet ble bygget og det ble et baroni, har det vært styrt og kontrollert utenfra. Baronene var hovedsakelig tilknyttet Danmark og en urban kulturell elite. Bare unntaksmessig har baronene hatt oppveksten sin på Rosendal, og i de tilfellene har de hatt lengre utdanningsopphold i København. Også etter Universitetet i Oslo overtok, har forvaltningen og styret med Baroniet vært lagt til en *urban intelligentsia*, med det unntak at kommunen har en representant i styret for Den Weiss Rosenkronske Stiftelse. Baroniets drift retter seg også for en stor del vekk fra bygden. På områdene rundt Baroniet ønsker de tilsynelatende minst mulig påvirkning fra kommunen. Riksantikvaren, Universitetet og Miljøverndepartementet er de foretrukne diskusjonspartnere. På samme måte retter mye av aktiviteten på Baroniet seg mot tilreisende. Rosendal har to andre kunstgallerier. I prat med en som var engasjert i dette, kom jeg i skade for å nevne at de jo også hadde galleriet på Baroniet. Jeg ble da prompte gjort oppmerksom på at han hadde snakket om helårsåpne gallerier, Baroniets utstillinger var jo bare oppe i turistsesongen. Slik vedkommende så det var dette et uttrykk for at Baroniet med sitt kulturtilbudet ikke først og fremst retter seg mot bygden og dermed er del av denne, men er myntet på turister og tilreisende. Baroniet fremkom her som noe annet en bygden, og noe som ikke først og fremst var til gode for lokalbefolkningen, men noe utenforstående og noe som vender seg vekk fra bygden.

Her har vi da i så fall den rake motsetningen til et økomuseum. Dersom et økomuseum tenkes å bidra til bedring av det lokale selvbildet, er det da mulig at Baroniet fungerer motsatt? Ved å være ensidig rettet inn mot en fremvisning av det som står i kontrast til det folkelige, er det da implisitt med på å devaluere dette? Som jeg har vært inn på tidligere er "baron" og "leilending" binære opposisjoner, de er motsetninger som fordrer hverandre. For Rosendals vedkommende går det ikke an å tenke det ene, uten å se det i opposisjon til det andre. Det blir da nærliggende å tenke at når så mye av bygdens "identitet" og (verne)verdi er knyttet opp til Baroniet, oppleves dette også som en

³⁶ Konferér også Andersons *Imagined communities* (1993), der han analyserer fremveksten av nasjonalstater som koblet til en musealisering av fortiden som tradisjon. Nasjonale identiteter konstrueres på bakgrunn av en konstruert felles fortid, men en konstruert felles fortid som ikke må fremstå som konstruert.

indirekte diskreditering av lokalbefolkningen.³⁷ Ut fra denne synsvinkelen danner lokalbefolkningen bare et opplandsgrunnlag; et historisk bakteppe av nødvendige, men akk så plebeiske, "leilendinger". Dersom folk flest ut fra en historisk vinkling på kontemporære situasjoner ikke identifiserer seg med, men snarere føler opposisjon til Baroniet, og det nettopp er Baroniet som blir fremhevet som det bygden "roses" for, er det rimelig å forstå dette som å være med på å forklare en generell ambivalent holdning til Baroniet; "det er flott, men...". Baroniet blir noe utvendig og elitistisk i forhold til bygden, og det kan være vanskelig for bygdefolk fullt og helt å ta del i de utenforståendes begeistring for Baroniet.³⁸ Også fra Baroniets side synes det som en forståelse for deler av denne problemstillingen, og det er en uttalt strategi om "utvida samarbeid med skulane, ma. for at barn i nærmiljøet gjennom gode opplevingar skal bli glade i Baroniet som kulturminne" (Høivik 1999).³⁹

Jeg ser en generell ambivalent holdning til Baroniet. Denne trenger ikke være overveiende negativ, den kan óg være dominert av et generelt positivt syn på Baroniet, men som jeg tok opp ovenfor, det ble i så fall alltid fremsatt med en liten, uklar og ullen reservasjon. Denne reservasjonen, som det under feltarbeidet aldri ble helt klart for meg hva besto i, er det jeg her prøver å forklare. Jeg vil ikke hevde at dette nødvendigvis er en reflektert holdning, eller noe som alle deler. Den tar sannsynligvis mer form av et ureflektert kognitivt og emosjonelt skjema for assosiasjoner og følelser rundt forholdet til Baroniet. Jeg tror også dette til en viss grad er avhengig av hvor lenge man har bodd der, og at det er noe som tar tid å tilegne seg. Likevel ser jeg mye av det samme hos folk som ikke er innfødt i Rosendal, men som hadde bodd der over en del år. Andre igjen, som ikke hadde bodd der mer en noen få år, var slått av, og reagerte på den samme "uforståelige" negative holdningen til Baroniet som jeg selv reagerte på. Slik sett er nok innflyttere i en mellomkategori mellom lokale og utenforstående. Jeg møtte flere som hadde bodd der i et par-tre decennier uten å føle seg som rosendøler. Selv om man kanskje må bli rosendøler før en kan bli/ føle seg som "leilendinger", trenger man ikke vær innfødt rosendøl for å adoptere en viss reservasjon mot Baroniet.

KULTURPERSONLIGHETERS EKTEFØLTHET

Å slenge frem Herborg Kråkevik eller Vette Lid Larsen i denne saken blir patetisk (Fra innlegg i lokalavis).

Hvem kan denne saken, og hva skal til for å kunne uttale seg? Dette er en grunnleggende og stor problemstilling. Det spenner fra hvordan kunnskap om fjellet og vassdraget er fordelt lokalt, til spørsmål om kommunalt selvstyre, og forholdet mellom Storting og forvaltning. Koblet opp mot dette er det også et spørsmål om en romlig og

³⁷ Bygden omtales for eksempel ofte som "Baronibygden", eller som vertskapsbygd for Baroniet.

³⁸ Denne analysen kunne vært gjort mye mer ut av, men for mitt formål relatert til et ønske om å forstå kraftutbyggingsdiskursen føler jeg at dette er tilstrekkelig.

³⁹ Side 12 i kapittel om *Kulturminner og kulturmiljø*, lastet ned 12.03.00.

tidsmessig avgrensning av saken med henhold til hvilket nivå den angår. Er det en lokal, regional, nasjonal eller internasjonal sak? I tillegg er det uklart hvor mye av fortiden og fremtiden som bør gjøres relevant og tas hensyn til? Dette er spørsmål som reflekteres i hele teksten, her vil jeg ta frem den del av dette som er relevant for Baroniets stilling i debatten.

Som jeg så vidt har vært inne på, er det en rekke såkalte *kulturpersonligheter* som på ulike måter har engasjert seg mot utbygging av vassdraget. Noen har gjort det direkte på tv eller i aviser, andre mer indirekte. Reaksjonene på dette varierer noe. Ikke alle utspillene blir reagert like sterkt på. Det kan virke som om det oppfattes som om disse *kulturpersonlighetene* har ulik rett til å uttale seg. Herborg Kråkevik synes for eksempel mer akseptabel enn Vette Lid Larsen.⁴⁰ Likevel, i all vesentlighet blir *kjendisengasjementet* sett på og behandlet under ett i debatten lokalt.

"[D]et at de er kjendiser på et område betyr ikke at de har mer greie på denne saken enn vanlige folk", er en av mange noenlunde like kommentarer på emnet. Synspunktet deles heller ikke bare av dem som er for utbygging. Flere moment ligger i dette. Først og fremst henger det sammen med forholdet mellom bygden og Baroniet. Disse "utenforstående" som engasjerer seg kan kobles direkte til Baroniet. De har alle hatt engasjement, opphold eller verv i tilknytning til Baroniet. Dermed passer de inn i bildet jeg tegnet av Baroniet som stående ut fra bygden, spesielt ved sin tilknytning til en urban kulturelite. *Kjendisene* forsterker dette bildet, samtidig som de selv står i fare for å bli befengt med negative assosiasjoner som kleber ved det. Poenget er at den dominerende forklaringsmodellen dette blir forstått ut fra posisjonerer det som en slags kulturimperialisme.

Det er også en viss tvil knyttet til hvor *ektefølt* dette engasjementet er. Mange mener innleggene er bestilt fra Baroniet. At det, mer eller mindre, er på direkte forespørsel fra Baroniet utspillene har kommet. Hvordan dette faktisk er, kan jeg ikke uttale meg om, og det er fra et analytisk ståsted ikke så interessant heller. Derimot er det spennende at *ektefølthet* synes å være det viktigste her. Altså er det ikke argumentene i seg selv som teller, i hvert fall ikke dersom engasjementet ikke springer fra en selv. Det er klart at den kjendisstatus disse *kulturpersonlighetene* har, gjør at det er en viss allmen interesse for hva de mener, og de har som følge av denne lettere tilgang til medier, både for å få egne meninger ut og for å profilere saken slik at det skapes medieinteresse for den. Rent ut fra dette kan det synes opportunt for Baroniet å bruke dem. Men hva er det som er så viktig med ektefølthet? Hvorfor understreker styreren ved Baroniet så sterkt at det nettopp er ett ektefølt engasjement?⁴¹ Med ektefølt siktes det til en inderliggjøring, en

⁴⁰ Ut fra argumentet over, kan en forklaring være at fordi hun i større grad identifiseres som en landsens jente fra Jondal, "*den same naturlige jenta utan nykker av noko slag*", som det stod i en reportasje fra bryllupet hennes i Rosendal, og at det dermed er vanskelig å passe henne inn i en urban, kultureliteposisjon.

⁴¹ Når det ble argumentert for hvorfor disse måtte kunne få uttale seg, var et motargument; "*jeg håper du føler at du har rett til å mene noe om nedhugging av regnskog i Brasil selv om du ikke har bodd der*".

Kierkegaardsk vektforskyvning vekk fra sosiale former over mot engasjementets personlige betydningsaspekt. I denne saken må det ekteføyte sees på som den personliggjorte motsatsen til en overflatisk tilslutning og approbasjon av andres meninger. Betydningen av det selvstendige ved engasjementet blir ekstra stor fordi det nærmest er den eneste autoriserende faktor *kulturpersonlighetene* har. I det jeg har støtt på av kritikk på at de blander seg i debatten, blir de likevel av og til innrømmet retten til å si det de *mener tilliks med vanlege folk*. Det kan synes som om det å ikke ha et ektefølt engasjement er det samme som å ikke mene det en sier. Ektefølthet synes som en garanti for at en har gjort seg opp selvstendige meninger, og uten denne kan en ikke si noe fordi en ikke personlig mener noe. På samme tid har *kulturpersonlighetene* en del andre debattive ulemper, det blir ikke mye igjen hvis selvstendigheten eroderes.

Av de fremhevede debattive ulempene, er det jeg først og fremst vil fokusere på at de ikke er lokale. De bor ikke og har ikke bodd i Rosendal. Eller de har ikke bodd der i lang nok tid. Akkurat hvor lenge det må være er uklart, men det er klart at det kreves en god del lokal fartstid for å få autoritet på området. De som forfekter dette gjør et poeng utav at dess lengre man har bodd der, dess mer vet man om fjellene og elven, og at dette igjen er en forutsetning for å forstå problemstillingen. Her trekkes det blant annet frem NRK-journalisten som på 17.mai ikke syntes å vite hvilken foss det gjaldt, og andre lignende eksempler. Noe som også ligger bak dette, er at de ikke bare antas å mangle kunnskap om fjellene og vassdraget, men også om Rosendal på en grunnleggende sosial og historisk måte. Dette blir riktignok ikke hevdet direkte, annet enn som forklaring på hvorfor de virker så provoserende lokalt, men det ligger der, og er noe av det jeg skal gå videre inn på i det kommende.

AVSLUTTENDE KOMMENTAR PÅ BARONIET OG FORTIDIGHET

Når det er slik at én versjon av Baroniets historie, den undertrykkende, legges ned som fortolkningsramme for kontemporære hendelser, og hendelsene som passer en slik fortolkning i sin tur sees som å styrke både historieversjonen, og bruken av den som en adekvat fortolkningsramme, er det også noen temporale aspekter sentralt i dette. "Baroniets historie" er i denne vinklingen ikke del av en historisk kronologisk fremstilling. Mellom ulike baroner og ulike epoker ved Baroniet distingveres det ikke, alt er én fortid. Ut fra idealer om likhet og likeverd, og en skepsis mot det urbane, koblet i et historisk projisert retferdighetssyn, er dette i tillegg en fortid som forstås som uheldig.

Slik den kommer frem likner den på Bakhtins episke fortid. En hierarkisk, normativt vurdert, absolutt fortid, der: "Alt som er inkorporert i denne fortiden samtidig blir inkorporert i en tilstand av autentisk essens og viktighet, men inngis også med en avsluttethet og finalitet, som frasier seg, for å si det slik, enhver rett og mulighet for ekte kontinuitet." (Bakhtin 1996:16).⁴² Det dreier seg ikke så mye om historie, som det dreier

⁴² 'Ekte kontinuitet' må ikke her forstås som en uproblematisk videreføring. Slik jeg ser det vil enhver videreføring av noe fortidig være basert på en utvelgelse, iscenesettelse og aksentuering av enkelte aspekt

seg om en sosial hukommelse. Den forstås ikke i et kontinuativt perspektiv. Bare et før og etter 'baronveldet' ekisterer. En fundamental diskontinuitet, som gjør at fortiden bare er tilgjengelig via *tradisjon* og avhengig av denne. "Tradisjon" blir her en form for forståelse og legitimering av nåtid ut fra en fortid som ikke er passivt gjengitt, men som produseres ut fra nåtiden. Tradisjon blir en fortolkningsmodus, som konstruerer sin overbevisningskraft ved å utslette seg selv som rekonstruksjon av minner.⁴³ Dette kan igjen kobles til musealisering av materielle spor, som bevis på og legitimering av at ens tradisjon er ekte.⁴⁴ Tradisjoner blir her konstruerte fortider skapt for en kontemporær identifisering til sted og fellesskap. For noen er Baroniet noe de identifiserer seg med. Mitt argument er at for mange lokalt i Rosendal er det ikke nødvendigvis bare slik. En del ser seg selv som i opposisjon til Baroniet, og i den grad de identifiserer seg med denne fortiden, er det som analogt til leilendingen. Når leder i Grunneierlaget uttaler til en lokalavis at: "Vegen skal gå over tuftene til det gamle klyngetunet på Hatteberg. For oss er disse eit historisk omgrep like mykje som noko anna". 'Noko anna' vil her være Baroniet. Klyngetunet var leilendingenes bygninger, slottet og Avlsgården elitens. Spenningsfeltet som trer frem her er mellom absolutt fortid, fortid som tradisjon, og nåtid. Som for ytterligere å øke spenningene fremkalles det også en fremtidsdimensjon; vernet og fredningen. Slottet er fredet, vassdraget er underlagt vern, nasjonalparken er en vernesone, og Riksantikvaren vil verne mer kulturlandskap rundt Baroniet. I dette ligger det og et moment med henhold til hva som ønskes vernet for fremtiden, er det nåtid eller fortid? Tematikken skal jeg følge opp gjennom teksten. Neste kapittel er viet tidsdimensjonen, som på ulike måter aktualiseres og artikuleres i debatten.

på bekostning av andre, sånn sett blir det mer passende å snakke om konstruksjoner enn kontinuiteter. 'Ekte kontinuitet' slik Bakhtin bruker det, ser jeg mer som en åpning for å kunne gripe disse rekonstruktive praksisene, ved at en ekte kontinuitet baserer seg på inkrementalistiske fremstillinger der transformasjonene synliggjøres, eller lar seg lese inn.

⁴³ Jamfør Alonso 1995: *Thread of Blood: Colonialism, Revolution, and Gender on Mexico's Northern Frontier*, spesielt sidene 10-11. For poenget om at konstruksjonen virker best i det den utsletter sporene av sin egen kontruerthet, se også Bourdieu (1996) tanker om symbolsk makt.

⁴⁴ Igjen se Anderson *Imagined communities* (1993) på tankene om museets rolle i nasjonsbyggingsprosjekter.

TEMPORALE DIMENSJONER OG KRONOTROPER: ARTIKULASJONER AV TID SOM MENINGSGIVENDE I DEBATTEN

Under denne overskriften vil jeg fokusere på hvordan fortid og fremtid kommer inn som virksomme aspekt ved forståelsen av hva som bør legges til grunn i en behandling av utbyggingssaken. Tidligere har jeg vist hvordan historie legger føringer på diskursen, men det er ikke historie som sådan jeg vil inn på her. Jeg skal heller se hvordan tidsdimensjonen virker inn som meningsdannende for begreper, fremstillinger og spennvidden for hva og hvem som må tas hensyn til. Her er det selve det at noe har vært gjort før, og at noe skal fortsette å gjøres, som er hovedfokuset. Hvordan det er forskjeller i vektlegging av det som har vært, eller det som kan bli, og hvordan dette virker inn på forståelsen av hva som står på spill nå, sett ut fra hvordan tid og det tidsmessige artikuleres som kronotroper i debatten.⁴⁵

SKÅNSOMHET

Trass i påstandar om at dette er ei skånsam utbygging, er det på det rene at planane vil føre til store inngrep i sentrale deler av området, både med auka reguleringshøgde, steinfyllingar, dammar, vegar og turrlagde elvestrekningar (Fra Kvinnherad Naturvernforbunds høringsuttalelse).

Allerede fra begynnelsen av forrige århundre var det storstilte planer for kraftutbygging i Hattebergvassdraget. Stasjonen i Muradalen ble bygget som en midlertidig løsning. Målet var å sende alt vannet i rør fra fjellet ned til fjorden, med utnyttelse av hele fallet og alt vannet. Dette prosjektet ble skrinlagt, men det har vært et utall av andre utbyggingforslag. Uten å komme inn på alle reguleringsdetaljene, er det en trend at utbyggingforslagene har vært karakterisert som *skånsomme*. Hardings forslag fra 1980 ble for eksempel kalt et: "Enkelt forprosjekt for en skånsom utbygging".⁴⁶ Skånsomheten ble begrunnet i at de planlagte inngrepene ville bli mindre enn tidligere fremsatte forslag. Slik har det fortsatt opp igjennom. At de planlagte inngrepene er blitt mindre omfattende etter som årene har gått, er riktig, men fremdeles er de uakseptabelt store for mange. Når dagens planer, som sett i seg selv er mye mindre omfattende enn de største forslagene som har versert, fremdeles vekker protester, er det flere årsaker. For det første er det et øket fokus på det som sees på som verneverdig i vassdraget. Vassdraget ble vedtatt delvis vernet i Verneplan IV, det ønskes vernet som ledd i Folgefonna nasjonalpark, og Riksantikvaren arbeider med planer for vern av et "større

⁴⁵ Kronotrope er inspirert fra Bakhtins *chronotope*, fra *Forms of time and chronotope in the novel* (Bakhtin 1996). Han har satt det sammen av kronos og topos – tid og sted, i stedet for det stedlige vektlegger jeg her *krono-troper*.

⁴⁶ Fra presentasjonen i Kvinnheringen 24. mars 1980. Prosjektet ville medført en nedtapping av Svartavatn og Prestavatn på henholdsvis 70 og 25 meter, Kvinnherad Energi søker nå om 4m tilleggstapping av Svartavatn.

helhetlig kulturlandskap” rundt Baroniet, der i alle fall deler av Hattebergvassdraget forstås som et sentralt element.

Det andre momentet er at siden vassdraget har et større potensiale for kraftproduksjon enn selv det største forslaget i konsesjonssøknaden, er det blant *motstanderne* uttrykt frykt for en bit-for-bit utbygging. Kraftselskapet vil i så fall kunne argumentere med at de har installasjoner til å ta unna mer vann, og tappeluker til å regulere mer effektivt, så den økonomiske gevinsten med relativt små nye reguleringer vil bli stor.

Tredje årsaken til at det reageres så kraftig på de relativt mye mindre omfattende planene, er at det er en historie på å protestere mot utbygging. Det er folk som stort sett har vært engasjert mot vannkraftutbygging i vassdraget i mer enn tyve år. Dette kan ha flere virkninger. Til en viss grad kan det ha gått prestisje i motstanden, slik at det å godta mindre planer kan forstås som å innrømme feil. Samtidig virker det som om det er generert så mye kunnskap om både vassdraget, saken og de politiske beslutningsprosessene, at dette i seg selv inspirerer til fortsatt kamp. Dernest er det rimelig å anta at det å ha jobbet opp mot denne saken over så lang tid, også har vært med på å øke forståelsen av vassdraget som noe spesielt og verneverdig.

Også selve *'skånsomheten'* i dette er interessant å se på. En vanlig forståelse av ”skånsom vannkraftutbygging”, ville nok vært at den var skånsom mot omgivelsene ved at det ikke dreier seg om store inngrep. En skånsom utbygging ville blitt forstått som en utbygging som ikke fører til de store forandringene i landskapet. Hva som aksepteres av inngrep innenfor *'skånsomhet'* i Hattebergvassdraget, er derimot avhengig av sosiohistoriske forhold. I diskursen sees *'skånsomhet'* for det aller meste i lys av tidligere planer. De som overfor meg fremstilte planene som en ”skånsom utbygging”, knyttet alltid dette til det som hadde vært av tidligere planer, som i sin tur også hadde blitt fremstilt som ”skånsomme” i forhold til ennå tidligere utkast: ”For tjue år siden var det snakk om en regulering av Svartavatnet på 70 meter, nå er det fire meter, og det er ikke så mye”. Planene presenteres da ikke som *'skånsomme'* relativt til hva som må aksepteres av inngrep i forhold til kraftutbyttet. De fremstilles som *'skånsomme'* relativt til sakens egen historikk.

Nå er det selvfølgelig bare de som går inn for utbygging som kaller utbyggingen *'skånsom'*. I den grad de som ikke vil ha en utbygging bruker denne benevnelsen, er det når de påstår at utbyggingen *ikke* er skånsom. Dette begrunnes i så fall ut fra det de ser på som negative konsekvenser for naturen, landskapet og bruken av terrenget. Utbygging er ut fra denne synsvinkelen, *ikke* skånsom for naturen i seg selv: Den truer økosystemer langs vassdraget. Den er heller *ikke* skånsom for menneskelige opplevelser av naturen: Opplevelsesverdiene tenkes redusert ved at et *kontrastskapende element* fjernes, og naturen fremstår som mindre autentisk.

Dermed får vi at utbyggingen presenteres i den lokale diskursen som skånsom ut fra et fokus på fortiden, og som ikke-skånsom ut fra en fokusering på mulige fremtidige konsekvenser.

NYTT ELLER GAMMELT

Det lokale energiselskapet har søkt om å få bygge nytt kraftverk i Muradalen, som er ein del av Hattebergvassdraget ved Rosendal. Under påskot av å ruste opp det 40 år gamle kraftverket i dalen, vil det kommunale selskapet Kvinnherad Energi auke reguleringshøyder med opptil 7 meter, tørrleggje fleire fossar og kilometervis med elv, samt bygge nytt kraftverk for å tidoble produksjonen frå 8 til 80 GWh (Lederen for Naturvernforbundet Kvinnherad, i NaturVest nr 2 –1999).

Moderniseringa av Muradalen kraftverk baserer seg i hovudsak på dei inngrep som vart gjort i naturen ved byrjinga av forrige århundre. Det er ikkje snakk om å regulere fleire vatn, byggja nye demningar eller setja opp kraftleidningar i fjellheimen. Sidan 1919 har det vore ein kraftstasjon i drift i Muradalen. [...] Dette er moderate endringar samanlikna med situasjonen i dag – og på ingen måte ei tradisjonell kraftutbygging (Fra Kvinnherad Energis brosjyre ”5 påstander – og 5 svar”).

En annen, men lignende, måte historikk spiller inn på dagens debatt, er når utbyggingen skal beskrives. De som er negativt innstilt omtaler det konsekvent som en *utbygging*, og da fortrinnsvis med adjektivene *ny-*, *stor-* eller *tradisjonell-* foran.⁴⁷ De som ønsker utbygging bruker i langt større grad betegnelsen *modernisering*, *opprustning*, eventuelt snakker de om *videre utbygging*. I tråd med dette fremhever de respektivt at det dreier seg om et ”allerede utbygget vassdrag”, og motsatt; at det snakkes om ”nye installasjoner”.

Å fokusere på utbyggingen som en opprustning av et kraftverk som har ligget der i 80 år, er en måte å styrke legitimiteten i prosjektet. En opprustning av eksisterende vannkraftverk er oppmuntret fra sentrale myndigheter som et enøk-tiltak for å øke den samlede nasjonale kraftproduksjonen uten å måtte bygge ut kraftutbyggings-urørte vassdrag. Dette er et poeng jeg vil tro har generell oppslutning, også blant mange av dem som heller til et mer prinsipielt vernestandpunkt. Ut fra denne tankegangen er en opprustning og effektivisering av gamle anlegg for miljøvennlig å regne, i og med at det sparer nye områder for utbygging, eventuelt ved å utsette bygging av gasskraftverk. Slik sett kan Muradalsutbyggingen presenteres som en kostnadseffektiv enøk-utviding. Dette er det momentet som spilles ut overfor sentrale myndigheter:

Det omsøkte prosjektet baserer seg på to politiske tilhøve: Det er ei breidt forankra politisk målsetting at landet si energiforsyning skal styrkjast

⁴⁷ Tradisjonell står ikke her, som ofte i andre sammenhenger, i kontrast til *ny*. Det som ligger i å se det som er ”*tradisjonell utbygging*”, er en sammenligning til tidligere utbygginger, slik folk gjerne har en relativt grei oppfatning av. Alta og Mardøla er typiske utbygginger som har festet seg som prototypeeksempler på tradisjonelle utbygginger, samt nasjonale paradigmer for forståelse av motstand mot utbygginger. Det er dermed ingen logisk brist i å se en tradisjonell utbygging, som en nybygging.

gjennom opprusting og effektivisering av eksisterende kraftverk. Dette har kome til uttrykk ved fleire høve, ikkje minst ved Stortinget si handsaming av Samla plan for vassdrag og Verneplan IV. Stortinget opna for konsesjonshandsaming av ei utviding av Muradalen kraftverk, inklusive endring av magasineringa og flytting av kraftstasjonen, då ein i Verneplan IV og Samla plan for vassdrag vedtok vern av Hattebergvassdraget (Fra Kvinnherad Energis kommentar til høringsuttalelsene).

Når det i den lokale debatten poengteres at Hattebergvassdraget er et allerede utbygget vassdrag med en stasjon som har vært i drift siden 1920, er det ikke så mye de mulige nasjonale samfunns- og miljøøkonomiske gevinstene det alluderes til. Slik det blir forstått, er det som en hentydning til at det man har, må man kunne få ta vare på. Energiselskapet har bare ett kraftverk; Muradalsverket. Ønske om å beholde dette oppfattes av mange som rimelig. Flere som kunne tenkt seg installasjonene fjernet, og vassdraget "tilbakeført", mener likevel at dette ikke er et rimelig krav. De fleste av dem jeg snakket med som var skeptisk til en utbygging etter de mest omfattende alternativene, synes likevel det var rimelig at Energiselskapet fikk ruste opp det eksisterende anlegget.⁴⁸ Selv om lederen for Informasjonsnemda ser en tidsbegrenset konsesjon som ikke å love noe som helst utover konsesjonstiden, slik at staten skal ha en reell hjemfallsrett, ble det likevel uttrykt forståelse for at hjemfall kunne bli oppfattet som å ta kraftverket fra energiselskapet. Eller som Ordføreren sa det: "Det ville vore unaturlig om me bygde ut eit vassdrag som ikkje var regulert frå før, men det er allereie gjort inngrep i Hattebergvassdraget".⁴⁹ Implisitt i dette ligger det at det er naturlig å bygge ut når det likevel er et kraftverk der.

Å fokusere på at det handler om et 80 år gammelt kraftverk som trenger vedlikehold er en effektiv sympati-vinner. Mange ser kraftverket nærmest som et tradisjonelt element i Rosendals historie. I tråd med dette er det også fremmet forslag om at det opprettes et informasjonssenter/ kraftutbyggingsmuseum i tilknytning til en eventuelt ny kraftstasjon.

Motsatsen er å karakterisere utbyggingen som en 'nyutbygging', og å fremheve det som blir av tilleggs-reguleringer og -installasjoner. Slik søkes det å rette fokuset mot det som vil bli av endringer, for dermed å overbevise folk om at det ikke kan være snakk om vedlikehold med så mange, store endringer. En annen strategi som Informasjonsnemda har brukt, er å fremstille det som at utbyggerne drar effekten av at det er et allerede eksisterende anlegg der over til å legitimere det Informasjonsnemda ser på som en nyutbygging: "Dette ynskjer no NVE og Kvinnherad Energi at vi skal akseptera som opprustning av eksisterande kraftverk"⁵⁰, "Under påskot av å ruste opp..."⁵¹. Den

⁴⁸ Da enten etter alternativ 6 i konsesjonssøknaden, eller ved et enda mindre prosjekt, det som mange av *motstanderne* ofte omtaler som et "*reelt null-alternativ*".

⁴⁹ Intervju i Dag og Tid 1. juli 1999.

⁵⁰ Lederen i Informasjonsnemda i artikkel i bladet: *Vassdragsvern*.

⁵¹ Jfr. sitat over fra Lederen for Naturvernforbundet Kvinnherads artikkel i *NaturVest* nr 2 –1999.

relativt høye legitimiteten i å ville ta vare på, er det som ønskes til livs her. På denne måten går de ikke i rette med legitimiteten i å ville ta vare på det eksisterende, de avfeier i stedet problemstillingen som en skinndebatt. Når de ikke godtar at det er en opprustning, er det heller ikke meningsfullt å se utbyggingen som en ivaretakelse. Ved å fremstille det på denne måten går de også indirekte imot forestillingen om legitimiteten i vedlikeholdelse, i og med at de ser ivaretakelse som endring. Dette går det an å tolke som at de ad omveier angriper 'er til bør' -slutningen, med logikken om at bevaring også er en aktiv handling.

Et annet eksempel på legitimitetsbegrunnelse ut fra en fortidig eksistens er i forhold til ordlyden i konsesjonsvilkårene. Igjen er det utbygger som viser til dette:

Informasjonsnemda si tolking av manøvreringsreglementet om at det er opp til kraftverkseigaren å kjøra kraftverket slik ein finn det for godt er teke ut av sin samanheng. I framlegg til manøvreringsreglement pkt. 2 heiter det: "Ved manøvreringa skal ein ha for auge at dei naturlege flaum-vassføringane, om mogeleg ikkje blir auka. [...] Elles kan manøvreringa skje etter kraftverkseigar sitt behov." Den siste setningen er og har vore uendra sidan Bjørke Båtbyggeri fekk konsesjon i 1957 (Direktøren for energiselskapet i lokalavis).

Når det trekkes frem at setningen har vært uforandret så lenge, er det også en måte å si at det ikke er noen grunn til å reagere på den nå. Nye momenter forstås ikke som å endre på dette. Igjen er legitimering og begrunnelse ut fra fortidighet. Ting som har vært der en stund antar et skinn av naturlighet, dette blir vist til som en del av legitimeringen. Situasjonen med installasjonene som faktisk er der, er med på å gi fundamentet til argument om at de bør være der, eller i det minste; har rett til å være der. Det eksisterendes naturalisering over tid, og innlemming under det moralske imperativet 'bør', er et generelt poeng jeg vil komme tilbake til.

FREMTIDSRETTING

Om ønsket om utbygging blir legitimert og begrunnet ut fra fortidighet - anlegget har vært der lenge og trenger opprusting - kan dette også kombineres med argument ut fra fremtidighet:

Det er såleis eit allereie utbygd vassdrag det er søkt om ny og utvida konsesjon for og ikkje eit urørt vassdrag som skal byggjast ut slik saka ofte har blitt framstilt m.a. gjennom media. Dei gamle dammanlegga og det gamle produksjonssystemet er utrangert og anlegget må og skal moderniserast. Vi forventar då at ein moderniserer og byggjer ut dette kraftanlegget på ein slik måte at samfunnet får ein optimal og framtidretta

produksjon ut av det nye anlegget som skal byggjast (Fra Kvinnherad Næringssservices høringsuttalelse⁵²).

Anlegget er utidssvarende, og dersom moderniseringen skal gjøres samfunnsmessig optimalt, må det gjøre fremtidsrettet. Argumentene fremsettes som om det er en logisk konsekvens mellom dem. Det er et gammelt anlegg der som det må være lov å ta vare på, og det skal tas vare på.⁵³ Den beste måten å gjøre dette på, er å sørge for at samfunnet får en fremtidsrettet produksjon. To antakelser om fremtid ligger i dette. Først at fremtiden vil ligne fortiden; det var bra med kraftproduksjon og det kommer til å være bra med denne type kraftproduksjon. Dernest at fremtiden ikke vil være (kvantitativt) lik fortiden. Å *fremtidsrette* er å ta høyde for at vi står overfor en verden som ikke lengre er den samme som den var. Argumentet for dette er at det uomtvistelig er forhøyet konsum av, om ikke nødvendigvis behov for, kraft.

Fremtidsretting blir da de forberedelser en kan gjøre for å takle et samfunn i relativt hurtig endring. Samfunnsutvikling synes forstått som upredikérbar, men det er mulig med kvalifisert gjetting på bakgrunn av tidligere erfaringer. Noen ser dog på dette som kanskje "å gje gårsdagens svar til morgondagens problem". Likevel, å se de endringer som har inntruffet over en periode i fortid, og å projisere en fortsettelse av disse inn i fremtiden, settes frem som en mulighet. I dette er det et klart fortidsiselett, men motsatt argumentene for 'skånsomhet' og 'ivaretaking', er legitimeringen likevel å finne i en fremtidsdimensjon.

BAKSTREVARAR KONTRA FRAMSTEGSFOLK

Er man for fremtidsretting, en man "framstegsfolk", hvis ikke er man "bakstrevarar". Dette synes som den gjengse oppfatning, men det er ikke en delt oppfatning av hvordan man skal bedømme dette normativt:

Me som starta med lakseoppdrett i 60-åra møtte ikkje slike bakstrevarar. Og alle har sett kva fridom under ansvar har ført til. Det gjeld også for Muradalen, der grundaren brakte Kvinnherad på verdstoppen.⁵⁴ [...] Finst det då nokon i Kvinnherad, eller heile verda for den saks skuld, som trur det vil ha den minste betydning for turisttrafikken rekna i kroner og øre, om Muradalen vert opprusta slik som framsteget sine folk har planar om? (Fra innlegg i lokalavis).

[K]anskje kjem S/S Norway neste gong med ein turistlast som elleville jublar seg fram til dit fossen var, og på framande språk høglydt drøftar kor vakkert

⁵² Kvinnherad Næringssservice, er en interesseorganisasjon for næringslivet i Kvinnherad, der også Kvinnherad Energi er medlem.

⁵³ NVE har pålagt Kvinnherad Energi å tette lekkasjer ved dammen i Svartavatnet, dette skal gjøres uansett utfallet av konsesjonssøknningen.

⁵⁴ Det siktes her trolig til grunnleggeren av Bjørke Båtbyggeri, forløperen til Umoe-Schat Harding.

det må ha vore her? Ein annan flittig debattant skreiv kort tid tilbake at "Fremtiden er skremmande", og refererte då til frykta for mangel på kraft i framtida. Vel, planane om utbygging er etter vår meining vel så skremmande. Det vitnar om mangel på respekt både for nolevande og komande generasjonar, ikkje berre for den neste og den etter det og den etter det og... . At vi no av nokre av avisa sine lesarar no vil bli oppfatta som bakstreverske og moderne alternativ til kjerringa mot straumen, bekjymrar oss ikkje det minste. Det tek vi tvert i mot som eit heidersteikn... (Fra innlegg i lokalavis).⁵⁵

Vi kan kalle de ulike posisjonen her for *bakstreverisme* og *fremskrittsideologi*. Med fokuset fremover opererer de som hevder disse posisjonene med hver sine "skrekks scenarier". Henholdsvis; mangel på natur, og mangel på kraft. Ut fra sitatene over, og det jeg har tatt opp ovenfor, har de også hver sine temporale dimensjoner hvor de henter sin argumentative legitimeringslogikk fra. De *bakstreverske* tar utgangspunkt i fremtiden og kommende generasjoner, og mener det er på tide vi viser dem den respekt at vi tar vare på litt natur til dem også. De som står for en *fremskrittsideologi* begrunner et ja til utbygging med at vannkraftutbygging var vesentlig for den utvikling og forbedring vi så i forrige århundre, og dette bør vi videreføre. Vi sitter igjen med paradokset at de som, med en argumentativ legitimering i fremtiden, går inn for et brudd med forrige århundrets utbyggingsiver, blir *bakstrevarar*. Mens de som, med en henvisning til fortiden, går inn for å videreføre "tradisjonell" utbyggingspolitikk, blir *framstegsfolk*. Forklaringen på paradokset er selvsagt at dette er kategorier som er tatt med fra en annen politisk virkelighet. På samme måte ser vi dette igjen i europeisk politikk der det er den *radikale* venstresiden som har støttet sterkest opp under naturvern, mens de *konservative* høyrepartiene går sterkest inn for fortsatt vekst. I alle fall var det slik dette fortonte seg på 1980 og -90 tallet.⁵⁶ Kategoriene 'radikale', 'konservative' og avartene av dette, ble navngitt ut fra andre verdiaspekt ved politiske skillelinjer enn vern – utvikling. De semantiske konnotasjonene dette har, med henhold til endring kontra bevaring, er ikke uten videre overførbare til slike miljø- og naturvern diskurser. Betegnelsen 'radikal naturverner' trenger altså ikke forstås som et oksymoron. Som sitatene over viser er det noen normative konnotasjoner knyttet til kategoriene 'framstegsfolk' og 'bakstrevarar'. *Framstegsfolk* er det intuitivt noe positivt over, noe pionerånd og nytenkning. *Bakstrevarar* er mer negativt ladet, litt bondsk og reaksjonært. Likevel er det ikke alle her som godtar assosiasjonene. Disse prøver å omdefinere kategoriene ved å knytte dem opp mot en type *miljøverndiskurs*. I et slik felt er tradisjonelt fremskritt passé, og bakstreving *in*. Ut fra feltskiftet blir *bakstrevar* en

⁵⁵ Gjengitt i helhet i Appendiks 2: *Bakstrevarar*.

⁵⁶ Her har det kommet inn en vridning - som ordføreren i Kvinnherad i denne saken ser på med skepsis - *en ny tid i Høyre*. Det er flere som ser den tradisjonelle verdikonservativismen som også å få en utløper til natur-konservativisme, blant annet tidligere statsminister Kåre Willoch sees som en proponent for denne prosessen.

hedersbenevnelse. Spørsmålet faller igjen tilbake på hva som skal gjøres relevant for, og i, saken. I dette tilfellet står det mellom et næringsøkonomisk-, og et naturvern-diskursivt rammeverk angående hva som skal legges til grunn for de normative og moralske vurderingene som gjøres.

Ønsker man å fortsette den utviklingen som startet på begynnelsen av forrige århundre med kraftutbygging, industriutvikling og påfølgende velstandsøkning, blir en videreutvikling av dette for fremskritt å regne og framstegsfolk noe positivt. Dersom man tar standpunkt om at det er nok utbygget og at resten av naturen bør skånes, blir det motsatt; fremskritt er negativt og bakstreving blir moralsk høyverdig. At dette siste likevel selvtilskrives som bakstreversk, kan forstås som en mothegeemonisk bekreftelse på at det fremdeles er et næringsøkonomisk, diskursivt rammeverk som dominerer fortolkningen av konflikten og posisjonene i denne.

GENERASJONER, ARVESYND OG DET Å TA SEG RÅD

Knyttet til det jeg har tatt opp over av temporal -legitimering, -fokusering og -normativ klassifisering, er det også et spørsmål om hvem som er moralske aktører i denne debatten. Hvem er det som må, skal, eller bør tas hensyn til? Av de mest aktivt engasjerte i debatten, er flertallet godt voksne. De fleste jeg snakket med så dermed ikke konflikten om utbygging som en generasjonskonflikt, i alle fall ikke når det gjaldt det praktiske, personlige engasjementet. Samtidig var det flere som mente det er en ideologisk eller regimemessig generasjonskonflikt. Det ble sett på som gammel *kraftsosialisme* eller *industrialiserings-økonomi*, stod for tur til å bli avløst av *verneideologi* og *opplevelsesbasert økonomi*. De som så saken slik, syntes det var interessant at det ikke syntes å være stedets voksne som stod for den første retningen, og de yngre for den siste. Snarere syntes det for dem som om *ideologiene* var relativt likt representert generasjonsmessig. Nå må det sies at det også var enkelte som mente vernetanken stod sterkere hos ungdom, men disse var i mindretall. Min oppfatning, uten at jeg har et materiale som kan støtte de store statistiske generaliseringer, er også at det ikke er noe klart generasjonsskille når det gjelder meninger om utbyggingen. Det kan nok prosentvis være flere unge som går mot utbygging, men det er ikke påtagelig. Angående en *regimemessig* generasjonskonflikt, kan nok dette ha noe for seg. Likevel ser jeg det ikke som vesentlig om det er noe *nytt* og noe *gammelt* tankegods her. Jeg tror skillet som fremstilles her, på mange punkter sammenfaller med det jeg ser på som et skille mellom to diskurser omhandlende forholdet mellom mennesker og (natur)miljøet. Diskursbegrepet anser jeg likevel for mer fruktbart enn å skulle operere med ideologi eller regime.⁵⁷ Dette fordi det står mer på spill her enn bare tankemodeller, og meninger om hvordan en bør handle vis á vis (natur)miljøet. Fundamentalt ulike former for å forstå, oppfatte og tenke om (natur)miljøet berøres også i dette. Når jeg ikke finner det interessant å differensiere mellom diskursene med henhold til hva som kom

⁵⁷ Dog med mindre det snakkes om et diskursivt regime, noe det er åpent for.

først eller sist, er dette først og fremst fordi dette ikke har noe forklaringspotensiale opp mot denne saken. Når det er sagt, bør det ikke være noen tvil om, slik det også fremstilles lokalt med henblikk på regime, at fokusering på vern, bevaring, og opplevelsesverdier er relativt nyere enn et fokus på kraft, produksjon og økonomiske verdier. Forutsatt her at vi holder oss til vestlige politiske debatter, og innenfor de siste hundre årene.

Når det er snakk om moralske aktører ut fra en tidsdimensjon, synes det tatt for gitt at alle voksne hører innunder her. I den grad det skilles mellom voksne mennesker som moralske aktører, går dette på romlige kriterier.⁵⁸ Ungdommer og barn står derimot i en ambivalent posisjon. De skilles ikke ut som en kategori som avviker fra voksne i så måte, det virker som de umiddelbart og pre-refleksivt regnes som moralske aktører; som noen som har en legitim innsats i saken, og som må tas hensyn til. Til tross for dette er det ikke alle som føler seg som selvstendige aktører. Det har vært reaksjoner blant ungdom på at de ikke i vesentlig grad får være med og sette dagsorden, at de blir forvist til en posisjon som noen som må tas hensyn til, men som ikke uten videre kan fremme sine egne anliggender. Slik sett er det et skille mellom mer autonome moralske aktører, de som har rett til å bli tatt hensyn til og som også har mulighet og plikt til å fremme egen sak, og barn og ungdom som utvilsomt regnes som berettiget å bli tatt hensyn til, men som ikke har samme mulighet til å selvstendig å gjøre dette. I det jeg har hørt av kommentarer på dette, har det også vært argumentert for at ungdom har en spesiell mer-moralsk posisjon fordi det blir dem som skal leve lengst med vassdraget. Her hektes fremtidige generasjoner ofte på ungdomskategorien, som tilfellet er i en appell i lokalavis stilet til kommunestyret fra Kvinnherad Natur og Ungdom; "Lat ungdommen og framtidige generasjonar få avgjera lagnaden til vassdraget!"

Hvilken status skal tilskrives kommende generasjoner? I tråd med det som kom frem ovenfor med argumentasjon ut fra fremtidighet, er det mest blant dem som går inn for vern at kommende generasjoner bringes til aktualitet. Likevel er dette en problemstilling som tydeligvis oppfattes som så betimelig, at det også blant dem som går inn for utbygging er flere som følger det opp. Spørsmålene som melder seg er; hva vil fremtidige generasjoner mene om utbyggingen? Og; kan man, og hvem skal i så fall kunne, ta avgjørelser for dem? Grovt forenklet kan man dele inn meningene på dette i to kategorier, dels representert med disse påstandene:

Denne generasjonen har ikkje moralsk rett til å rasere natur, vi har nok straum her til lands (Fra høringsuttaelse).

⁵⁸ Det er også et spørsmål om moralske aktører i en romlig dimensjon, dette behandler jeg senere i teksten. I det følgende er det også utelukkende snakk om lokale aktører.

[A]v omsyn til komande generasjonar, må Hattebergvassdraget byggjast ut, ellers vil dei ikkje få nytte av verdiane der (Sagt på kommunestyremøte).

Første påstand går på at det er umoralsk å rasere natur for fremtidige generasjoner, bare på grunn av vårt eget overforbruk og sløsing med kraft. Poenget for dem som er tilbøyelig til å fremme dette standpunktet, er at så lenge vi ikke med nødvendighet behøver energien, er det eneste riktige å overlate så mye som mulig ubesudlet natur for fremtidig bruk. Den andre påstanden går på at man må generere verdier, for å la disse komme kommende generasjoner til nytte. Hos dem som hevder denne posisjonen, synes det å ligge en tanke om at de verdiane en selv holder; kraft og penger, også vil være tilsvarende viktige for generasjonene etter dem. Generelt sett er det en tendens til å tenke fremtidige generasjoner ut fra en mal etter seg selv: En *de-kommer-til-å-verdsette-det-samme-som-meg* holdning. Fremtiden modelleres på bakgrunn av nåtiden, og en projiserer egne verdier og meninger på fremtidige aktører. Jeg har registret to alternative strategier som forsøk på å bryte ut av dette. Disse kan eksemplifiseres ved to relativt eksplisitt formulerte meninger:

Vi må gi dei [komande generasjoner] sjansen til sjøl å vurdere korleis ressursane skal nyttast. Dei fortener ikkje ei ny arvesynd å slita med (Fra Innlegg i lokalavis).

Om prosjektet blir bygget ut, vil en senere generasjon gå i disse fotefarene og være helt uten motforestillinger mot det de eventuelt vil observere av synlige utbygginger (Fra innlegg i lokalavis).⁵⁹

Den første ytringen fremmer en posisjonen der friheten til selv å bestemme er det essensielle. Vi kan ikke ta valget fra dem, bare de selv kan velge for seg selv. Problemet er at dette er en umulig posisjon.⁶⁰ Den er enten fullstendig pasifiserende, siden alle valg setter begrensninger på de fremtidige valgalternativene. Eller dersom en godtar at valg man gjør i dag også er med på å åpne for nye valgalternativer, og det er selve kvantiteten i valgalternativ-*poolen* man ønsker å beholde, er det å unnlate å bygge ut med på å begrense valgalternativ som rammes av økonomiske og energimessige begrensninger. Dermed blir et valg om ikke å velge endringer også et begrensende valg. Heller ikke er det en "nøytral" strategi for å hanskas med dilemmaet. Det er ikke vanskelig å se at den i tillegg til å postulere friheten i valget som verdifull, også holder *natur* som svært verdifullt. Uten at dette har kommet direkte frem, går jeg ut fra at insisteringen på valget også har sammenheng med at de som fremmer disse

⁵⁹ Hele innlegget er å finne i appendiks 2: *Hattebergvassdraget*.

⁶⁰ Jamfør debatten om grad av eksistensielle frihet, å la Sartre, og vanskene med å grunnlegge en moral med utgangspunkt i dette.

synspunktene, har en tanke om at de fremtidige "velgerne" vil helle mer og mer mot å beholde natur mest mulig urørt.

Det andre sitatet synes å uttrykke et syn på mennesker, som kun å forholde seg til det værende, ikke det utbrukte potensialet. Dermed blir det ikke problematisk å ta beslutninger om endringer. Det som til enhver tid eksisterer er hevet over kritikk og motforestillinger. Problemet er at det ut fra dette heller ikke er noe som skulle tilsi at endringer bør gjøres. En slik posisjon åpner ikke for andre normative vurderinger enn dagens, og de er mildt sagt sprikende. Også denne strategien er farget av eget syn på at utbygging, fordi i postulering av en moralsk rett til å gjøre endringer synes det også å ligge et implisitt krav om å gjøre dem.

Likevel; det synes som en forskjell mellom valget om å verne og valget om å bygge ut. Å verne er i utgangspunktet et mer reversibelt, og derfor åpnere valg. Bygger man ut er det riktignok teoretisk mulig å "tilbakeføre" landskapet ved å fjerne installasjonene, men for det første er dette avhengig av vilje og ressurser, og for det annet vil det være aspekter knyttet til ideen om det urørte som går tapt. Lar man området stå uendret har man teoretisk alltid muligheten til å bygge ut siden, men også dette krever vilje og ressurser. Ikke alle ser muligheter for dette:

Dersom ein ikkje søker konsesjon får ikkje ungdomane vera med og bestemma. Konsesjonen for noverande kraftverk går ut i 2007. Dersom Kvinnherad Energi får konsesjon no, har ein ti år på seg til å tenkja seg om, anten det er grunnlag for utbygging eller ikkje (Ungdom i Kvinnherad kommunestyre i lokalavis).

Vedkommende sikter her til en oppfatning om at dersom en ikke søker konsesjon nå, vil det ikke være mulig å gjøre dette i fremtiden heller. Dermed er det óg en oppfatning av ikke-utbygging som, om ikke irreversibelt, så å praktisk hindre utbygging for fremtiden. I Hattebergvassdraget er det også et poeng at selv om man verner/ ikke bygger ut, er det et utbygget landskap. Slik er det vanskeligere å hevde tap av urørthet ved et potensielt tilbakeført landskap. Samlet ut fra dette er det problematisk å opprettholde en kvalitativ forskjell mellom å bygge ut og å verne Hattebergvassdraget med henhold til reversibilitet – irreversibilitet. Det oppfattes nok som adskillig mer irreversibelt å bygge ut, men det er gradforskjeller her, og ikke et kvalitativt sprang. Som det står i NOUen om verneplanen: "I de aller fleste tilfeller vil inngrepene ved en kraftutbygging oppfattes som irreversible. [...] men mange av inngrepene er langt fra så irreversible som tidligere antatt" (NOU 1991:12A:24).

Det å holde mulighetene åpne for kommende generasjoner er en av måtene de kan aktualiseres som moralske aktører, men det er ikke en måte som uten videre bærer i seg svaret på hva man skal foreta seg i saken. En modifisert variant av dette er nedfelt i

Grunnloven, der det slås fast at: ”Enhver har Ret til et Milieu som sikrer Sundhed og til en Natur hvis Produktionsævrne og Mangfold bevares. Naturens Ressorcer skulle disponeres ud fra en langsiktig og alsidig Betragtning der ivaretager denne Ret ogsaa for Efterslægten” (Grunnlovens § 110b).

Dersom en godtar at opplevelser av natur er av verdi, og at disse blir mer verdifulle jo mer urørt naturen er, slik flere synes å mene i dette sakskomplekset, kan natur sees på som en opplevelses-ressurs på lik linje med en energi-ressurs. Hvordan kan Grunnlovens bestemmelse gi retningslinjer for hva som bør gjøres ut fra hensynet til etterslekten? Slik jeg ser det kan den ikke det. Det eneste den slår fast er fremtidige generasjoner som moralske aktører i naturforvaltningssaker. Ellers må man knytte an til *verdier*. De måtene det gjøres på her er ved projisering av egne anliggender, å la *arvesynden*, subsidiært ved å ikke tilkjenne kommende generasjoner muligheten av å stille spørsmål ved det værende, å la manglende *motforestillinger*. Den første løsningen anerkjenner ikke et kreativt forhold til verdier, den andre ikke et kreativt forhold til det eksisterende.

RISIKO OG FREMTIDIGHET

Dersom den økonomiske vinsten er så usikker, ja kan hende risikofylt – slik mange hevdar – er det då ikkje uansvarleg å tilrå ei innstilling der det einaste vi kan vera sikre på er alvorlege inngrep i naturen? Er eit ja til innstillinga det same som å gje gårsdagens svar til morgondagens problem? Dessutan - med tanke på generasjonane etter oss – kan hende dei vil sette pris på at vi overlet noko av forvaltninga av Hattebergvassdraget til dei! (Kommunestyremedlem i Lokalavis).

En annen måte tidsaspektet kommer frem som interessant, er der det henger sammen med risikopersepsjon. Risiko er fremtidsrettet. Risiko dreier seg om potensielle hendelser i fremtid.⁶¹ Ut fra dette fremtrer risiko-tematikken som et sentralt kronotropisk domene.

En vanlig måte å behandle risikostørrelsen på er å dele den inn i to komponenter: En som går på grad av negativt utfall, og en som går på sannsynligheten for dette. Risiko er da bygget rundt en sannsynlighetsvurdering av konsekvenser i fremtid. Som en *mulig fremtidighet*, er det en dobbel potensialitet. Ikke bare er det ennå ikke realisert, det er også usikkert om det kommer til å realiseres. Risiko innebærer også en kulturelt betinget normativ vurdering ved å være koblet til *negative* konsekvenser. Risiko er ut fra dette en utelukkende kognitiv-emosjonell størrelse. Forståelse av dette baner vei for antagelsen om at hvordan man persiperer risiko, henger sammen med andre sosiokulturelle

⁶¹ Jamfør Douglas & Wildavsky 1984.

faktorer. Slik at man ved å se på hvilke risiki som oppfattes og vektlegges, åpner for å se hvorfor, og ulikheter i dette.⁶²

Generelt kan man si at det er to ulike domener for risikopersepsjon i denne saken. Det er det som knytter seg til et domene av 'naturusikkerhet', relatert til konsekvenser av om det blir utbygging, slik disse forstås som *for* naturen. Nummer to er de samfunnsmessige konsekvensene, her er det snakk om blant annet kraftforsyning, vannforsyning, næringsgrunnlag og økonomiske kalkyler.

I Grunnloven §100b, heter det videre at: "Borgerne [ere] berettigede til kundskab om [...] Virkningene af planlagte og iværksatte Indgreb i Naturen". Hva da hvis en ikke vet virkningene, eller ikke er enig om dem? Intensjonene bak lovteksten er at kunnskap gir grunnlag for vurderinger, og eventuelt eget engasjement, i sakene.⁶³ Kunnskap sees som en forutsetning for å forholde seg til det som kan skje. Hva skjer med dette når viten- eller kunnskapen som legges til grunn bestrides, når konsekvenser ikke oppfattes som klargjort eller klargjørbar, og når fremtiden regnes som så upredikerbar at det er umulig å komme med noenlunde sikre prognoser? I slike situasjoner er opplevelse av risiko styrende. Giddens (1990:28-34) har knyttet risiko til mangel av fullstendig informasjon. I følge ham blir tillit det viktigste for hva en forholder seg til der det ikke finnes ikke noe entydig sant og sikkert. Jeg vil i teksten argumentere for at dette er tilfellet i utbyggingsdebatten. Sannhet er knyttet til kunn- og vitenskap, som igjen er koblet til diskursive posisjoner i debatten og følgelig ikke noe delt.⁶⁴ Dermed er det ved tillit til personer, uttalelser, utredninger, kunnskap, institusjoner, et cetera, man finner grunnlag for sikkerhet.⁶⁵

Jeg ser det ikke som et mål her å sette opp en fyllestgjørende liste over risiki knyttet til vassdragsutbyggingen. Risiko vil også bli tatt opp andre steder i teksten. Her vil jeg nøye meg med å se risiko i forhold til tidstematikken – altså det temporale aspektet ved risiko, og risiko som kronotrope - og ut fra dette se forskjeller i domener for risikopersepsjon *motstandere* og *tilhengere* imellom.

I sitatet innledningsvis er det inntjeningen og lønnsomheten i utbyggingen som fremkommer som usikker. Risikoen er knyttet til at man planlegger store investeringer basert på estimater om relativt høy strømpris. Dersom ikke prognosene slår til kan prosjektet komme til å gå med underskudd. Som nevnt er avkastningen fra kraftselskapet, som går direkte til kommunen, hovedargumentet for utbygging. Blir ikke utbyggingen lønnsom blir det ingen penger til kommunen, og inngrepene har ikke lengre noe legitimeringsgrunnlag. Innsenderen reagerer på risikoen med at det er lite

⁶² Jamfør Douglas & Wildavsky 1984.

⁶³ Prosessuelle rettigheter er intendert å virke demokratiserende, men skal også virke inn på forvaltningen som krav om mer-offentlighet (Backer 1995).

⁶⁴ Se også Foucault 1980, spesielt seksjon 5 og 6, og Douglas og Wildavsky 1984.

⁶⁵ Dette tar jeg opp igjen under behandling av autoritet.

hensiktsmessig å ta sjansen på utbygging nå, og overlater den til fremtidige generasjoner som et valg de kan få ta.

Over lang tid vært reist tvil om inntjeningsestimatene energiselskapet og kommunen legger til grunn for behandlingen av saken. Usikkerhetsfaktoren er hvordan strømprisen vil arte seg i fremtiden. Når energiselskapet opererer med sitt estimat på 10-15 millioner i inntekt til kommunen, er dette basert på en forventet strømpris på litt over dagens. Flere har stilt seg skeptisk til dette. Høsten 2000 ble det også lagt frem en uavhengig rapport fra et kraftmeglerfirma som satt frem en radikalt mye mindre strømpris som sannsynlig, og dermed et mye lavere inntjeningsestimat. Jeg skal ikke komme nærmere inn på utregningene bak dette. Av interesse her er usikkerheten knyttet til den forventete økonomiske gevinsten av utbyggingen, og at usikkerheten stammer fra kraftmarkedet. Med etableringen av *Norgesnett* og åpningen for konkurranse på kraftmarkedet, ble også kontrollen med dette løftet ut av den lokale konteksten. Kraftmarkedet er i dag i prinsippet internasjonalisert, og strømprisen er derfor avhengig av en rekke faktorer utover lokal nedbørsmengde og etterspørsel. Selv ikke dem som har dette som yrke kan uttale seg med sikkerhet om utviklingen av strømprisene.

Et moment som også spiller inn her, er at med lavere strømpris vil inntjeningen gå saktere, og perspektivene på kommunens inntekter må strekkes lengre inn i fremtiden. Og jo lengre perspektiv en opererer med, jo mer usikkerhet vil det hefte ved estimatene. Rundt kommunestyrebehandlingen av utbyggingen høsten 2000, der de skulle kommentere NVEs innstilling til departementet, ble det ved flere anledninger beskrevet som "meningslaust å leggje eit 35-40-års perspektiv på økonomien". For mange ble det ikke lengre lett å forholde seg til de økonomiske sidene ved utbyggingen.

Usikkerheten førte også til beskyldninger om bløff og fordreining av tallmaterialet mot dem som opererer med de mest positive prognosene, ordføreren er en av disse:

Kjære ordfører, rett nok er du ein framragande ordkløyvar, der er det ikkje mange som slår deg. Men som prognosemeister og kalkulasjonsmakar er ikkje kvalifikasjonane dei same. I alle høve ikkje dersom vi skal ta dine meir eller mindre tilfeldige prognosetal for ei eventuell framtidig Hattebergvassdrag-utbygging på alvor (Fra innlegg i lokalavis).

Når det ikke finnes noe entydig og sikkert grunnlag for å bestemme prognosene, vil det måtte være uenigheter om hvilke premisser som skal legges til grunn for utregningene. Å snakke om sannhet og løgn blir meningsløst. Det må igjen føres tilbake til vurderinger om et uutbygget vassdrag versus mulige inntekter. Prognosene er *cum* prognoser usikre. Uenigheten om hvor store inntekter det blir, er en diskusjon som selv ved sikkerhet i prognosene ikke i seg selv kan være annet enn et kompensasjonsfaktorargument. Debatten dreier seg om hvorvidt inngrepene kan aksepteres og hvor stor kompensasjon som eventuelt må til. Sikre prognoser ville ikke i seg selv avgjøre debatten. De negative konsekvensene er ikke manglende inntekter, annet enn for dem

som er økonomisk inne på utgiftsiden. For det store flertallet er de negative konsekvensene å finne rundt inngrepene. Selv om det er noen, er det svært få som ville støttet en utbygging som ikke genererer inntekter til lokalsamfunnet. Grunnet i at de nye installasjonene vil kunne bli mindre synlige enn dagens, er det enkelte som ser en utbygging som å forbedre de landskapsestetiske aspektene, men dette blir aldri brukt som et argument i seg selv i debatten.

Videre kobles generell kraftforsynings-problematikk opp mot utbyggingsstriden. I debatten har det vært vist til scenarier med radikalt økte strømpriser, strømmangel, rasjonering, tvangskobling og sammenbrudd i overføringsnettet. I en slik risikopersepsjon er den økonomiske siden mindre tilstedeværende. Her dreier det seg om negative samfunnskonsekvenser *per se*. Også disse er sporet av usikkerhetsmomenter knyttet til utviklingen og en uoverskuelig fremtid; stenging av atom- og kullkraftverk, ulykker med atomkraftverk, krig og naturkatastrofer. Denne type konsekvenser er lite elaborert i debatten, og fremsettes etter mitt syn som mulighet, men ikke en sannsynlighet.

Motsatsen til dette er de som mer eller mindre utelukkende fokuserer på mulige fysiske konsekvenser for/ i området.⁶⁶ Her behandler jeg risiko knyttet til det vi kan kalle uforutsette konsekvenser av utbyggingen. Hovedsakelig dreier dette seg om periodevis redusert vannføring nedstrøms kraftverksinntaket, og konsekvensene dette kan få for blant annet fiskebestanden, sedimentavsetning og opplevelsesverdiene. At de er uforutsette betyr ikke at det ikke er noen som ser at dette kan skje, men at dette ikke er konsekvenser som ble tilstrekkelig utdypet, eller lagt til grunn som premisser ved utarbeidelsen av konsesjonssøknaden. De er dermed ikke uten videre anerkjent som relevant for beslutningene. Usikkerheten er her knyttet til manglende forståelse av hva som vil komme til å skje ved utbygging etter de forskjellige utbyggingsalternativene. Igjen er dette koblet til det som sees på som mangler ved konsekvensutredningen, og dermed problemer knyttet til en tekno-vitenskapelig redegjørelse. Tilliten til kompetansen bak konsekvensutredningen er blant enkelte manglende, og på noen punkt er det en generell mistillit til en tekno-vitenskapelig konsekvensutredning i seg selv. Dette går spesielt på de aspektene som er knyttet til en *brukende omgang* med vassdraget, noe jeg også kommer tilbake til. Et uttrykk for denne type risikovurderinger kommer frem i Universitetet i Oslos høringsuttalelse:

En innvilgelse av den foreliggende konsesjonssøknaden innebærer at et vakkert kultur- og naturlandskap vil bli ødelagt for framtiden. [...] Dette [...] medfører uopprettelig skade i det unike kultur- og naturmiljøet.

⁶⁶ Selvsagt er det risikoen for utbygging i seg selv, men det blir et for diffust og stort tema, som teksten i sin helhet kan sees som en redegjørelse for.

Generelt er det slik at *naturrisikoscenariene*, som kronotroper, har et kortere tidsspenn enn de som fokuserer på det samfunnsmessige. Det som omtales som risikofylt med utbyggingen sees på som å inntreffe relativt tett etter utbyggingen, eventuelt for å bli et vedvarende problem ut fra et syn på endringene som irreversible. Slik jeg forstår dette har det sammenheng med den relative permanens og stabilitet som tillegges naturen, og den relative omskiftelighet og uoverskuelighet som tillegges samfunnsutviklingen. Når folk snakker om naturen er det som noe statisk. Endringer i naturen trigges av menneskelige handlinger, og når endringen er gjort, ansees det som å inntreffe et nytt ekvilibrium. Tidshorisonten for risiki knyttet til uforutsette (negative) konsekvenser i naturen, kan da synes å være relativt kortere enn det som knytter seg til det samfunnsmessige feltet, men på samme tid sees de også på som mer permanente. Irreversibiliteten ved endringene understrekes; 'et vakkert kultur- og naturlandskap vil bli ødelagt for *framtiden*'. Perspektivet på "ødeleggelsene" er et evighetsperspektiv, mens selve inntreffelsen skjer momentant. Slik trer naturen frem som permanent og statisk.

FLOM, STORFLOM OG "STORFLOMMEN"

Av andre risikofelt som aktualiseres i dette, er kanskje flomspørsmålet mest tydelig. Mange frykter storflom. Noen mener regulering av vassdraget kan ha en flomdempende effekt, mens andre mener regulering kan øke flomfaren. Felles for dem er at de knytter an til fortellinger om Storflommen i 1940, som dermed antar karakter av et narrativ alle kommentarer om flom må forholde seg til.

På sin ville ferd nedover Muradalen hadde flaumen teke tre bruer og ødelagt vegen på ei to kilometer lang strekkje. Dessutan vart noko beitemark lagd under aur og stein og ødelagt. Nede i bygda hadde flaumen gjort stor skade på Baroniet sine eigedomar. Nedanfor møtet med Melselva var ein del av hovudvegen og brua over elva vaska vekk. Både Melselva og Hattebergselva fann seg nye far og både ullvarefabrikken og Turnhallen vart sterkt skadde. Flaumen skadde fleire andre hus og reiv bort eit slakteri og ein såpefabrikk (Tjelmeland 1999).

Beskrivelsen av ødeleggelsene gir et innblikk i hvilke konsekvenser som assosieres med Storflommen. Slike eller lignende assosiasjoner spilles på når flomrisikoen aktualiseres i utbyggingskonteksten. Og siden dette opptar en slik plass i folks, spesielt de litt eldre, bevissthet, sier det seg selv at det kan være store argumentative gevinster å hente dersom økt flomfare kan tas til inntekt for en av posisjonene i debatten. Det kan den imidlertid ikke uten videre:

Hattebergselva er utsett for flaum og det har opp gjennom åra vore store flaum- og erosjonsskadar. Det er gjort ei rekkje senknings- og forebyggingsarbeid i nedre del av vassdraget, og det har vore diskutert om

meir bør sikrast. [...] Med eit større magasin i Svartavatnet vil talet på flaumar bli redusert. [...] Talet og storleiken på store flaumar blir truleg ikkje redusert like mykje (Fra konsesjonssøknaden).

I konsekvensutredningen som sitatet ovenfor er hentet fra, kommer det klart frem at en utbygging vil ha marginale effekter på eventuelle storflommer. Antallet mindre flommer vil kunne bli redusert som følge av bufferkapasiteten i magasin som holdes litt under høyst regulerte vannstand.

Nå ser likevel ikke alle det gunstige i å dempe småflommer. I flere høringsuttalelser, blant annet Fylkesmannens, poengteres det at disse "naturlege flaumane" har viktige funksjoner i vassdraget. De bidrar til; "utspyling av uynskte algar som det er venta auka vekst av etter ei ny regulering", og mest sentralt; de hindrer opphopning av sedimenter i elveleiet.⁶⁷ En slik opphopning av stein, grus og sand regnes for problematisk fordi det kan føre til at ødeleggelsene ved storflom øker i omfang. Dette er det flere som har bitt seg merke i, og det har også fått feste i debatten lokalt som argument mot vidare regulering. Igjen trekkes linjene tilbake til Storflommen, og ødeleggelsene denne førte til ved at det ble liggende store mengder sedimenter på jordbruks- og beiteland.

Men selv om konsekvensutredningen i relativt klare ordelag avviser at utbyggingen vil dempe frekvensen og størrelsen på storflommer, vil ikke dette si at det bare er motstanderne som kan bruke flomscenariet til sin fordel. Heller er det slik at flere bruker det som begrunnelse for utbygging og så stor regulering som mulig:

Faktumet er vel at ei kraftig regulering av vassdraget kan verta berging for Rosendal i framtida. Dei som såg øydelegginga etter storflaumen sist, gløymer det aldri. Og den gongen var det ikkje så ekstrem nedbør som var årsak til flaumen. Det hadde, rett nok, lava ned ein del snø i fjellet. Og så kom det kraftig mildvêr. Dette kan skje om att – og mykje kraftigare i desse tider med meir ustabile naturtilhøve. Det var berre eit stort under som berga resten av Rosendal (Skålagato), seier dei som opplevde storflaumen (Fra innlegg i lokalavis).

Den sosiale hukommelsen rundt Storflommen kobles med, og aktualiseres av, et fokus på klimaendringer og de konsekvenser disse kan få for flomrisiko. Mange kommenterer nettopp klimaendringenes aktualisering av flomspørsmålet, på grunn av den ekstra usikkerhet som trekkes inn i bildet ved dette. Øket regulering sees som en mulig løsning på problemet. Dette tas til inntekt for minimum en utbygging etter utbyggers prioriterte alternativ, og helst en enda større nedtapping. Koblingen mellom *meir ustabile naturtilhøve*, narrativet om Storflommen, og mulighetene som ligger i økt regulering for

⁶⁷ Her er kommer det også frem spennende sammenhenger mellom naturlighet, funksjon og uønsketthet, jeg kommer mer tilbake til dette i neste kapittel.

flomdemping, er så utbredt og har en slik tyngde at den også løftes ut av den lokale forståelsen, og eksporteres til et overlokalt forvaltningsnivå:

Ordføreren ber fylkesmannen om å gjera ein studie om flaumrisikoen i Kvinnherad. Både grunneigarar og andre innbyggjarar i Rosendal har ved fleire høve minna kommuneadministrasjonen om dei flaumane som har vore i Rosendal fram gjennom tidene. Mange er meir uroa no enn tidlegare avdi ein heile tida vert minna om at moglege klimaendringar kan føra til endra temperaturar, nedbørsmengder og dermed større fare for flaum (Redaksjonell notis i lokalavis).

Opplevelse av flomrisiko knyttet til hukommelse rundt Storflommen, kommer frem som et så sentralt scenario at det også gjøres relevant utover den lokale konteksten.⁶⁸ Samtidig, selv om det uttrykkes som et selvstendig anliggende, er dette neppe tilfeldig at det får en slik oppmerksomhet samtidig med at utbyggingssaken er inne i de avsluttende rundene. For det første synes det opplagt at debatten om utbygging har aktualisert dette anliggende, i og med at flomfare har vært behandlet som et påvirkelig felt. Flom og flomfare behandles i konsekvensutredningen, høringsuttalelsene og dels i innlegg i debatten lokalt som noe manipulerbart, og da ikke bare som en teoretisk mulighet, men som noe som rent faktisk berøres ved beslutningene som skal fattes. Med dette som utgangspunkt, snus også situasjonsforståelsen til at flomfare også må aktualisere, og virke styrkende på, innsatsen om å kontrollere vassdraget så mye som mulig ved reguleringer.

Det har heller ikke manglet på dem som påpeker gevinsten ved det de forstår som strategisk å koble flomrisikoen til utbyggingsdebatten på et så sent tidspunkt: "Ein ting er å prøva å manipulera storting og regjering til å ta feile val ved i ein kritisk fase å etterlysa 'flaumrisikoen ved Hattebergvassdraget'".⁶⁹ Disse ser forsøkene på å sette flomrisiko på dagsorden som en selvstendig sak samtidig som utbyggingen er til behandling hos Olje- og Energidepartementet, som resultat av en bevisst strategi om å indirekte koble sakene. Flomfare settes ut fra dette frem som et betimelig spørsmål der kanskje den beste løsningen er økt mulighet for regulering av vassdraget, med en *timing* som kan styrke gjennomslagskraften til energiselskapets og kommunens ønsker om en kraftutbygging med øket reguleringsmuligheter.

SAMFUNN, NATUR OG TID

Vi ser menn bygge og rive hus, og ledes til å spørre: "Hvor lenge har dette huset stått der?" Men hvordan kommer man på å stille dette spørsmålet om, for eksempel, et fjell? (Wittgenstein 1972:13e).

⁶⁸ Her kommer det også inn scenarier i form av kontrafaktuelle hendelsesforløp i fortid: Hva hvis....

⁶⁹ Fra innlegg i lokalavis.

I behandlingen av flomrisiko er det tilsynelatende et litt annet forhold mellom natur og samfunn som trer frem ut fra parametre og tid og forutsigbarhet enn det som synes som tilfellet på andre felt i debatten. Flom forstås og kommer frem som en usikkerhet ved naturen. Muligheten for flom posisjonerer naturen som å inneha et uberegnelig ødeleggelsespotensiale. Løsningen som av mange foreslås på uberegneligheten, er å sette vassdraget under sakkyndig kontroll. De inngrep som skal og kan gjøres i forbindelse med en utbygging, settes således inn i en forståelsesramme om mulig menneskelig kontroll med ustabile naturforhold. Inngrep blir en måte man kan under- og pålegge naturen en regelmessighet som kan tilpasses menneskelige behov, samtidig som denne regelmessigheten også demper risikoen vassdraget representerer. Dermed er det det samfunnsmessige aspektet, inngrepene, som forstås å bibringe den predikerbarhet naturen her anses som å mangle.

På den annen side er det flere aspekt ved dette. Ikke alle oppfatter flommer som like problematiske. Som vi så over, er det flere som betrakter dem som naturlige fluktuasjoner, og anser dem for både å være gunstige og regelmessige. I den grad flom sees på som et problem, er det menneskene som bringer inn den moralske dimensjonen. Flom er bare problematisk og ødeleggende dersom mennesker eller menneskelige bearbeidelser rammes. I en skyldfordelig blir det samfunnet som er skyldig ved sin manglende forståelse av, og hensyntaking til, flomfaren.

Interessant er det også at i alle flomscenariene som har kommet frem i tilknytning til debatten, er de menneskelig genererte klimaendringene sett på som å gjøre naturen mer usikker og uberegnelig. Slik sett virker det som om i hvert fall en del av den upredikerbarhet som tillegges natur har samfunnsmessig opprinnelse.

Dette bringer synet på natur mer i tråd med det som kommer frem ellers i behandlingen av risiko. Her fremstår naturen som permanent, til en viss grad utsatt for naturlige fluktuasjoner, men ikke som i seg selv å ha potensiale for endringer innen de tidsspenn det opereres med rundt politiske beslutninger. På samme måte sees endringene etter en eventuell utbygging, som å inntre relativt raskt for så å stabilisere seg på et nytt ekvilibrisk nivå. Naturrisikoscenariene er korttidsspennende på inntreffelsesplanet, men samtidig synes de nærmest evige i sin inntrekk-fase. Natur synes dermed grepet ved sykliske kronotroper.

Risikofaktorer som anses samfunnsutviklingsavhengige, er det derimot et lengre tidsspenn over. Her akselererer risikoen med den forestilte temporale avstanden; dess lengre inn i fremtiden dess mer usikkerhet, og dermed større risiko. Selve periodene med aktualisering av risiki kan likevel ofte være relativt korte og avgrensede, som for eksempel når det henvises til naturkatastrofer. Etter de sistnevnte ligger det også en implisitt tanke om normalisering etter tid, i motsetning til naturendringer som fremkommer relativt permanente. Samfunnet fremkommer på denne måten som forstått etter et lineært – men upredikerbart - begrep om tid.

Relatert til risikopersepsjon tilskrives økonomi en medierende posisjon mellom samfunn og natur. De samfunnsgenererte inngrepene i naturen forutsettes å resultere i økonomiske størrelser, og utkommet havner i en risikoposisjon både i forhold til antatte naturlige og samfunnsmessige usikkerhetsfaktorer. Inntektene fra utbyggingen vil være avhengig av aspekt ved det som forstås som natur; for eksempel nedbør og temperatur, og samfunnsmessige faktorer så som kraftmarked og utvikling av ny teknologi. Samtidig har økonomi en kompenserende rolle, risiko aksepteres også med henblikk på godgjørende faktorer. Konsekvenser av inngrepene aksepteres på grunn av en økonomisk kompensasjon til lokalsamfunnet. Økonomiens mellomposisjon finner vi også igjen i det mer eller mindre eksplisitte kravet om at faktorer som skal gjøres relevant i debatten må kunne relateres til økonomiske størrelser. Slik det skjer når den påstått reduserte opplevelsesverdien av minsket vannføring i Hattebergfossen kreves utregnet i tapte turistinntekter. Økonomi fremtrer som en måleenhet, et konverteringsfelt og et eget risikofelt i spenningen mellom natur- og samfunnsfaktorer.

Om akseptering av risiko er påvirkelig av utsikter for kompensasjon, er risikopersepsjon likevel først og fremst avhengig av folks ulike anliggender: Hva som står på spill for dem, og hva de mener er viktig. Risikopersepsjon er uttrykk for innen hvilke domener usikkerhet føles som truende, som igjen er koblet til et sfærisk oppmerksomhetsfelt med spatiotemporale avgrensninger. Endring og utsikt til endring aktualiserer fokus og oppmerksomhet rundt dette. I tillegg til å si noe om folks ulike vektlegging av felt, deres anliggender og hva de oppfatter som å stå på spill, ser vi at risiko, som kronotrope, òg speiler ulike syn på samfunn og natur. Natur trer i denne konteksten frem som en for det meste statisk og passiv bakgrunn for menneskelig virke, mens samfunnsdimensjonen fremkommer som dynamisk, bare delvis kontrollerbar, og dermed uforutsigbar proporsjonalt med lengde på tidshorisonten.

Med overskriften 'Temporale dimensjoner og kronotroper' har det vært en innretning av kapitlet mot de aspekt ved diskursen rundt utbyggingen som innbefatter og artikulere tid som et sentralt element. Som det fremgår er det på ingen måte snakk om at tid opptrer som det eneste viktige ved disse temaene, men temporalitet ligger der som en essensiell akse å forstå disse aspektene ut fra. Heller ikke er det tidlige ved diskursen uttømt ved dette. I flere av de andre momentene og temane jeg legger vekt på i det resterende av denne teksten, kommer tid inn som et nødvendig element i forståelsen.

Min intensjon her har vært å vise hvordan fremtid og fortid kommer inn som virksomme aspekt i forståelsen av aspekt ved hva debatten angår og dreier seg om, samt å prøve å forklare noe av det som skjer ved å vise hvordan tidsdimensjonen virker inn som meningsdannende for begreper, fremstillinger og spennvidden for hva og hvem som må tas hensyn til. Når det for eksempel er en utbredt oppfatning blant alle andre enn motstanderne, om at utbyggingen er skånsom, må dette forstås som at den er skånsom

relativ til tidligere utbyggingsplaner. Ulik bruk av kronotroper kan sees som et ledd i en legitimering av de ulike standpunkt og argumenter: Man *må* spare natur til fremtidige generasjoner, eller man *må* få ta vare på det en allerede har. Til en viss grad avhengig av hvilke felt det dreier seg om, ligger det normative og moralske konnotasjoner og føringer i den tidsmessige vinklingen sakselementene settes inn i. Dette kom kanskje tydeligst frem rundt *bakstrevarane* kontra *framstegsfolket*, men det gjelder mer eller mindre alle (valg av) vinklinger og perspektiv i tid. Når det gjaldt *fremtidsretting* og *fremtidige generasjoner* lå de moralske aspektene tett sammenvevd med hvem det bør tas hensyn til. Utmeislingen av moralske aktører, gav som vi så likevel ingen direkte svar på hva som burde gjøres for å ivare ta deres interesser. Problemene knyttet seg til hvordan deres anliggender skulle kunne fanges opp, og bestemmes, som interesser eller verdier som så kan gjøres relevant for dagens beslutninger. Forhold rundt interesser og verdier kommer jeg tilbake til i neste kapittel. I tillegg til å gå videre med verdier og interesser, vil spørsmålet om meningsgiving og forståelse av natur/ omgivelser og, i noen grad, samfunn/ kultur være den sentrale bakgrunnen for kommende kapittel. Her vil den spatiale dimensjonen; rom, landskap og omgivelser, være inntaket til å se hvordan disse størrelsene blir gjort meningsfulle sosialt i en konflikt rundt forvaltningen av dem.

DET SOSIALE LANDSKAPET: DIMENSJONER I ROMMET UT FRA FORSTÅELSE OG FORMIDLING AV DISSE

Jeg ser denne saken som en konflikt rundt inngrep i naturen.⁷⁰ Det er strengt tatt ikke en konflikt rundt ressursforvaltning, all den stund det er aktører i debatten som ikke anerkjenner et ressurs-syn på naturen slik dette vanligvis forstås. Disse sistnevnte knytter ofte en i-seg-selv verdi til området, en verdi som er delvis uavhengig av bruken. Likevel, uansett om man hevder et syn på naturen som ressurs, eventuelt som på en annen måte av verdi for *brukere*, eller som å ha en iboende verdi, kommer det tydelig frem at det ikke er en sosiohistorisk nøytral natur det dreier seg om. Lokalt er det en klar sammenheng mellom landskapet og sosiohistoriske aspekt.

På samme måte som landskapet for geovitere avspeiler geohistoriske prosesser, ved bre-eroderinger, sedimentavsetninger, og andre tidsbestemte stedfestninger av landskapsformende prosesser, virker landskapet for folk med kjennskap til området som representasjoner av sosiohistoriske prosesser. Landskapet blir både et rom for fysiske manifestasjoner av stedets sosiale fortid, og et mnemotisk kart over fortidige hendelser. Dette er opplagt i de tilfeller der landskapet bærer spor etter tidligere driftsformer, et cetera, men også fritt for konkrete menneskeskapt spor kan det representere et inntak til fortiden.

Fredrik Barth viser i *Cosmologies in the making* (1987) hvordan baktamanene på New Guinea ikke tidfester hendelser i samme grad som det er vanlig i den vestlige verden. Som en konsekvens av dette forteller de heller ikke så mye om fortidige hendelser på oppfordring. Derimot når de befinner seg på steder der hendelser fant sted, kommer historiene på løpende bånd. Hendelser i fortid er for dem konkret og romlig kontekstualisert og memorert. Hendelsene skilles ikke fra rommet for å sorteres etter andre abstrakte prinsipper.

Psykologer hevder også at i våre tidligste leveår ordnes hukommelsen på en liknende konkret måte, før den etter hvert knyttes mer og mer opp til begreper og tid. Likevel, selv om begreper og tid, det vi vil kalle abstrakte størrelser, skulle være de mest anerkjente ordnende prinsippene, er det ingen tvil om at sansestimuli også fremkaller hukommelsesbilder. Vi husker også konkret. Dette bringer oss over på et annet aspekt ved naturen; natur som en representasjon, og som en frembringer av sosial historie. I motsetning til en del andre historier, har denne et element av ufrivillighet over seg. Det er en historie som kommer en i møte.⁷¹ En historie man kanskje vanligvis ikke oppsøker som sådan, men som er der i møtet med omgivelsene, til forskjell fra en historiebok som

⁷⁰ Natur her løselig forstått i dagligspråks-betydning.

⁷¹ Når jeg her snakker om historie er det ikke en enhetlig, totaliserende, og delt historie. Slik jeg mener, er det innslag av rent subjektive og personlige elementer, men også elementer som er mer eller mindre delt på ulike nivåer. Noe vil "hele bygden" se, andre ting ser alle som er kjent med tidligere tiders landbrukspraksiser. Det jeg mener med 'historien' her, er en helhet av personens fortidige erfaringer som aktualiseres som følge av eksponering for landskapet.

man må oppsøke aktivt. Ut fra en slik tankegang vil det å utslette spor i terrenget, utslette denne del av historien for alle andre enn spesielt interesserte. Som det står i NOUen om verneplan IV: "Landskapet kan betraktes som et historisk dokument, et uerstattelig arkiv for kunnskap om våre forfedres liv" (NOU 1991:12a:34). I tanken om landskap som arkiv er det også et temporalt aspekt, og et som i så måte synes å passe med det som kom frem i forrige kapittel. For at landskapet skal kunne sees som et arkiv over tidligere generasjoners praksiser, kan kronologien i disse praksisene kun tre frem som en utvikling på bakgrunn av en relativ stabil natur. Utviklingen av sosiale praksiser blir bare meningsfull mot en bakgrunn som oppleves som permanent.

Noe presisering er på sin plass: Historiene er ikke noe som ligger selvstendig i omgivelsene. De aktualiseres i dialog men folk, noe som betyr at en må vite hva det en ser *er*, før det gir mening som historie, og jo mer en vet om det, jo mer meningsfylt blir det. Dermed vil det være et element av fordeling her. Noen ting er åpenbare for mange, andre ting er det bare de 'helt lokale' eller eksperter som "ser". Dess mer viten en sitter inne med, og dess oftere man har vært i et landskap, dess mer historie vil man "se" der, og dess flere minner vil følge av eksponering for det fysiske landskapet. Landskapet kan ut fra dette sees som en slags *iscenesettelse* av kunnskap og historie. Å se landskapet som et mnemotisk kart, og således som et rom for iscenesettelse av hukommelselementer, blir da motpolen til det å betrakte historier og myter som mentale landskapskart (Johansen 1988). Polene vil ikke være adskilbare i en konkret erfaringskontekst, men de representerer to ulike vinklinger på forholdet mellom landskap og historie.

Hvis vi så ser landskapet som en slags romlig kontekstualisert historie, et steds sansbare fortid, og et mnemotisk terreng som avspeiler tidligere hendelser og forhold, vil dette måtte være et viktig element i forståelsen av hva som står på spill når det er tale om inngrep i landskapet.⁷² Fordelingsaspektet åpner også for å se at det ikke er det samme som står på spill for alle.

I Rosendal vil det av relevans for dette emnet for eksempel være spor til; historier om Storflommen, fortellingen om Rosendal som ledende båtbyggerdistrikt, jordbruks- skogbruks- og stølsdriftspraksiser. Det vil og være et landskap sterkt knyttet til forholdet mellom storgodset og småbrukene, og selvsagt til kraftproduksjon. I tillegg til dette kommer mnemotiske spor til mer idiosynkratiske erfaringer.

Å se landskapet som koblet mot det sosiale på denne måten, gjør det klart at natur ikke er det samme for alle. En visuell estetisk bedømmelse fra en tilreisende vil ikke uten videre være forståelig for en lokal, og vice versa. Samtidig kan det være spesielle forhold som gjør at landskapselementer som nasjonalt, eller til og med internasjonalt, er

⁷² Se for eksempel: Bloch (1995), Hirsch (1995), og Guzmàn (1997).

vedtatt viktige og vakre, ikke spiller den samme rollen lokalt. Som når Maurice Bloch (1995), sosialisert inn i et vestlig global-økologiserende syn på naturen, dro til Madagaskar, og ikke kunne forstå at ikke én av de lokale, ikke engang blant de eldre, fant én eneste negativ side ved at de hugget ned regnskogen. I Rosendal er det ikke like dramatiske forskjeller det er snakk om, men det finnes de som mener at en uhindret elv betyr langt mindre enn det industrihistoriske minnet som knytter kraftverket i Muradalen til gode arbeidsplasser i båtbyggerbransjen.

Ut fra denne forståelsen av hvordan landskapet *virker*, vil det måtte ta tid å opparbeide en forståelse av landskapet som er gangbar lokalt. Ett talende eksempel er da en jeg snakket med ikke følte hun kunne mene så mye om naturen der, og forholdene rundt en eventuell kraftutbygging, siden hun bare hadde bodd der et par år. Derimot gikk hun rett etterpå ut i avisen, og mente en hel del om kommunens barnehagepolitikk. Ut fra tankegangen her vil barnehagepolitikk være et mer komparativt felt, der erfaringer man har fra andre steder, er noe man kan bruke. Barnehagepolitikk kommer frem som noe som ikke i samme grad er historisk og lokalt kodet. Det er en åpen diskurs, har du barn i barnehage selv er det en tilstrekkelig legitimering av engasjementet. Man er en berørt part, men det blir ikke sett på som egennyttig å kjempe for et bra barnehagetilbud. Dette har sikkert sammenheng med at "alle" har barn, og at det å ta seg av barns oppvekst og sosialisering regnes som et sentralt sosialt anliggende; den sosiale reproduksjon av fremtidige generasjoner.

Naturvern kunne man kanskje trodd at ville hatt mye av den samme status. Jeg tror de viktigste årsakene til at det ikke har det, er at det settes opp mot andre sentrale samfunnsgoder; kraft og penger, og at dette er med på å skape problemer knyttet til legitimering av engasjementet. I tillegg er det som er fokuset her; naturen og fjellene forstått som målestokk og referanse. Naturen sees på som permanent, mulig å endre, ja, men i det alt vesentligste permanent. Det er dermed noe som en trenger tid for å tilegne seg. Med området som en ramme rundt det omskiftelige sosiale livet, speiler det også erfaringer og endringer som er knyttet til den menneskelige omgang med omgivelsene. Naturen som omgivelse og kulisse fungerer som en stedfesting av historiene, og som et inntak til dem. Den kan da heller ikke behandles uavhengig av denne dimensjonen.

ULIKE FORSTÅELSER OG SYN PÅ LANDSKAP

I Hirsch og O'Hanlons introduksjon til *The Anthropology of landscapes* (1995), hevder de at en estetisk tilnærming til naturen først fikk innpass i aristokratiet på grunn av dets reisevirksomhet. Reising, eller rettere det å se andre landskap, sees som en forutsetning for å kunne se sine egne omgivelser utenfra, som et landskap. Folk som lever og jobber med/ i "en natur" uten å erfare andre steder, hadde ut fra dette ikke samme mulighet til, og forutsetning for, å se sine omgivelser i en estetisk anskuelse. Wagner (1981:59) har en litt annen vinkling på det samme. Han sier; "å leve i, og stole

på Kultur skaper et behov for kunnskap om, og erfaring av 'natur'. Her er argumentet at de som lever i en "verden" fjernere fra naturen, om ikke i fysisk distanse, så i form og innhold, har mer behov for natur, for "å observere og erfare natur gjør kultur mer meningsfull" (Wagner 1981:60). Denne tankegangen er det også gehør for lokalt i Kvinnherad. En redaksjonell kommentar i Kvinnheringen viser noe som synes som et nærmest allment syn: "[F]jord- og brelandskapet på Vestlandet er einestående i verdssamheng og etter kvart som urbaniseringa brer om seg, vil fleire og fleire ha behov for å oppsøkje det opphavlege".

Ved å se 'natur' og 'kultur' som konseptuelle motsetninger, som kontrastivt gjør hverandre meningsfulle, kan dette også forklare hvorfor naturromantikken først vokste frem i urbane kunstneriske og akademiske miljøer. Relevant for mitt argument er at dette også synliggjør en motsetning mellom de som var knyttet til Baroniet og bøndene rundt.

[F]olk i denne bygda skulle tenkja litt meir på dei fantastiske verdiane som finst her innan kultur, historie og natur. Men det er slik at når ein sit midt oppi dette, og opplever det frå innsida, så blir det noko dagligdags, og noko som ein berre reknar med skal vera slik. For heilt å skjønna dei store rikdomane denne bygda har, så må folk helst ein tur for å sjå bygda frå utsida. Først då fattar dei kulturelle og naturmessige dimensjonar.⁷³

I Rosendal er vi tungt inne frå Riksantikvaren si side og vi tykkjer det er viktig at ein lokalt får erkjent dei verdiane ein sit på i dette området.⁷⁴

Når vi ser Baroniet som et adelig gods med bereiste stamherrer og -fruer, og slik det beskrives som spesielt knyttet til nasjonalromantikken, kan vi anta at det på Baroniet i større grad var vanlig å se naturen som hovedsakelig estetisk. Både malerisamlingen, hagen og parken synes å vitne om dette. Dette er noe som kan gjenfinnes i dag: Både ved de årvisse utstillingene som arrangeres med hovedvekt på nasjonalromantikken, men også ved at Baroniet er et sted for turister og tilreisende som kommer for å se. Også at en nasjonal 'kulturelite' intervensjoner via Baroniet, og direkte eller indirekte sier at de lokale ikke forstår hvilken flott natur de sitter på, sees som en videreføring av dette. Det de (lokale) da kanskje ikke forstår er å se på naturen på samme måte som tilreisende.

VERNEVERDI OG HELHETSTANKEGANG

Lenger nede i dalen ligg Hattebergfossen. Medan Ringeriksfossen ikkje er synleg frå Baroniet, ligg denne heilt attmed den store turistattraksjonen.

⁷³ Fra Magne Malmangers, professor i kunsthistorie UiO og styremedlem i DWRS, foredrag på Baroniet mai 1999, sitert i lokalavis.

⁷⁴ Fra representant for Riksantikvaren.

Hattebergfossen er ein liten slektning av Niagarafossen, og vert ikkje skada av ei utbygging i tråd med innstillinga frå NVE. Eg plumper straks uti:

- Det er jo denne fossen som betyr noko, ikkje pitlefossen i Muradalen!
- Somme meiner det, parerer lederen for Informasjonsnemda. – Men her er det heilskapen vi snakkar om. Heile området har ein kvalitet vi må ta vare på.⁷⁵

Angående Muradalen er det svært sprikende syn på om denne fortjener status som noe verneverdig. Her er det også kanskje argumentet om at de ikke-lokale ikke vet hva de snakker om, står sterkest. *Utbyggingsvennlige* forteller at *ingen* som har vært i Muradalen anser den som verneverdig: Dalen er *forstyrret*. I tillegg til kraftverket med rørgate innerst i dalen, og vei og luftspennlinje ut dalen, er det tungt *kulturpress* (for det

meste beiting) og spor av tidligere masseuttak og industri (båtbygging). At dalen ikke er spesielt verneverdig, er et syn som deles av mange, også folk som ellers er motstandere av kraftutbygging og vil ha nasjonalpark. Selv fra dem som jobber opp mot mulig vern av dalen, som landskapsvern-

Sett innover mot Muradalen med Hattebergfossen til høyre i bildet.

område i tilknytning til nasjonalparken, karakteriseres den som av mindre verneverdi. Dermed, når noen utenfra sier at Hattebergvassdraget er så fantastisk og verneverdig, er dette etter mange lokales oppfatning feil når det gjelder Muradalsstrekningen. 'Feiltaket' blir tatt for å vise at disse utenforstående ikke har vært der, og dermed ikke kan vite hva de snakker om. Direktøren ved NVE uttalte at han fikk hakeslepp da han var på befaring i Rosendal, for det var ikke et urørt naturområde det dreide seg om, slik han hadde fått inntrykk av gjennom høringsuttalelser og media.⁷⁶

Nå er det for så vidt ikke en nødvendig overgang fra det at dalen ikke er urørt til at den ikke er flott og et fint turterreng. Det er noen som påpeker denne bristen, blant annet ved å hevde at veien åpner dalen for sykler og barnevogner, og at det nettopp er som et tur-, trim-, og rekreasjonsterreng for nærområdet (det sentrale Rosendal) dalen har sin største verdi. Problemet er at dette argumentet verken taler *mot* eller *for* en utbygging, og således ikke kan brukes i debatten. Det er ikke differensierende nok. Derfor må det

⁷⁵ Fra 2.side-kommentar i Bergens Tidende som følger en leder der avisen går imot utbyggingen. BT gikk dermed tilbake på en et par dager tidligere leder der de støttet utbygging. Avisen skiftet mening fordi den ble gjort oppmerksom på at vannføringen i Ringeriksfossen likevel ikke skulle være "normal" i turistsesongen.

⁷⁶ Uttalelsen er sitert i Bergens Tidende.

vises til det som sees på som dalens naturkvaliteter, noe den tilsynelatende i manges øyne ikke har nok av.

Ved forsøkene på å legitimere at Muradalen fortjener vern, legges vekten på 'helheten'. Som det står i sluttrapporten for *Registreringsprosjektet for Folgefonna nasjonalpark og Kulturminnevern i Rosendal* (Høivik 1999): "I prosjektplanen er ein opptatt av samanhengen mellom Baroniet som nasjonalt kulturminne og den komande nasjonalparken". Muradalen fremstilles i denne rapporten som å ha en rekke kvaliteter som natur- og kulturlandskap, og verdier knyttet til bruken av dalen. Sammenlagt kvalifiserer dette til nød til det som formelt omtales som *middels verneverdi*. Det som gjør at den, for de som leder dette forprosjektet for nasjonalparken, absolutt bør vernes, er håpet om å kunne knytte nasjonalparken sammen med området rundt Baroniet. De ønsker, om mulig, å få vernet en korridor fra høyfjellet og helt ned til fjorden. Kort sagt er det et ønske om å få vernet en "helhet". Dette reflekterer et generelt naturvern-politisk skifte av fokus vekk fra punktfredning og over mot større områder.⁷⁷ I NOUen om verneplanen står det: "Vern av helheten er ønskelig for å forstå enkeltelementene" (NOU 1991: 12a:35). 'Helhetlighet' er blitt et sentralt element også ellers i debatten rundt utbyggingen av Hattebergvassdraget. I innslaget i NRKs Redaksjon 21, juni 1999, kritiserte Herborg Kråkevik kommunestyre-politikerne i Kvinnherad nettopp for ikke evne å tenke helhetlig. 'Helhetlig' var da koblet til både å se ut over kommunegrensene, men kanskje først og fremst å se verdiene i Rosendal i sammenheng med hverandre; Baroniet, vassdraget, Muradalen og Folgefonna.

Det som gjør Baroniet Rosendal så unikt både i norsk og europeisk sammenheng er først og fremst plasseringen mellom fjord, fonn, fjell og fossefall. [...] Som kulturminne er museet Baroniet Rosendal del av et helhetlig kulturmiljø i linjen mellom fjord og fonn (Fra Baroniet Rosendal sin høringsuttalelse).

Rosendal har ein eineståande status i internasjonal samanheng. Det er et resultat av vår historie plassert inn i ein unik heilskap, der det er fjorden, fjella og fonna saman med tusenvis av roser og Norges eneste baroni står sentralt. Det som bitt det heile saman er den brusande og livgjevande elven (Fra artikkel i Vassdragsvern, av leder i Informasjonsnemda).

Området som Hattebergvassdraget er ein del av, er heilt unikt både i nasjonal og internasjonal samanheng. Baroniet med urtehagen og kulturlandskapet rundt (verna som kulturminne), Muradalen med elva og fossene (varig verna vassdrag), og dei øvre delane med Prestavatnet,

⁷⁷ Tvedt kobler dette videre mot kraftsosialistenes fragmentariske, konseptuelle tilnærming til vassdrag, som han ser som avløst av en mer holistisk tilnærming, med utspring i naturvernideologi (Tvedt 1996:7). Se også Lundberg 1991.

Svartavatnet og overgangen til Folgefonna (foreslått som nasjonalpark) utgjør ein heilskap som gjer området spesielt og verneverdig. Det er Hattebergsvassdraget som bind desse enkeltelementa saman (Fra Den Norske Turistforenings høringsuttalelse).

'Helhet' er selvsagt et relativt begrep. Noe er deler bare i forhold til helhet, men denne helheten vil være mer eller mindre tilfeldig avgrenset. Helheten vil igjen kunne sees på som del i andre helheter.⁷⁸ Helhet kan her sees som en kontekst. Wagner snakker i *The Invention of Culture* om kontekst som en del av en erfaring og også noe vi med vår erfaring konstruerer. Kontekst blir "det miljøet innen hvilket symbolske elementer relateres til hverandre" (1981:37). Han deler videre kontekster inn i de mer eller mindre konvensjonelle. 'Helheten' rundt Hattebergsvassdraget synes å likne en av de mer konvensjonelt anerkjente kontekstene. Disse snakker Wagner om som; "å bli så velkjente at de blir forstått som helheter, ting, eller erfaringer i seg selv", at "elementene i en konvensjonell kontekst synes å høre sammen" (Wagner 1981:37). Helheten virker naturlig, og delene innen den sees som sammenhengende. Like fullt, om enn motivert, er helheten en arbitrær avgrensning. Dermed er det alltid relevant å spørre etter hva som er motivet/ grunnlaget for avgrensningen. Det avgjørende her er fokuset for oppmerksomheten. Slik 'helhet' blir fremstilt i forbindelse med disse vernesakene er det vassdraget som er i fokus.⁷⁹ Grensene trekkes nærmest rundt dette; fra nedslagsfeltet i fjellene ved Folgefonna, ned gjennom dalene, ut Muradalen, forbi Baroniet og ut i Hardangerfjorden:

Vi kan med rette si at om Baroniet Rosendal er Skandinavias minste slott har det likevel sin unike storhet i den omkringliggende naturen - Hardangerfjorden, Folgefonna, Melderskin, Laurdalstind, Malmangernuten og Hattebergfossen (Fra Baroniet Rosendals hjemmesider).⁸⁰

Avgrensningen går ikke på geografisk distanse, ei heller på hva som er synlig fra bygden, Baroniet eller Muradalen, noe som kunne vært andre nærliggende avgrensninger. Grensen følger derimot vannskillet for Hattebergselven opp til fonnen. Dette gjelder ikke bare når det dreier seg om vern eller utbygging av Hattebergsvassdraget, men også når det gjelder Baroniet som del i en helhet. Avgrensningen benyttes i tillegg når det dreier seg om å trekke landskapsvernområdet ned fra den planlagte nasjonalparken. Elven beskrives som den hvite tråden i området, og er den røde tråden i helheten. Den omtales ofte som et *viktig landskapselement, livgivende og kontrastskapende*. I dette tilfellet er det dens kvaliteter som bindeledd som er virksomme. At det er vassdraget som velges som avgrensning er motivert, men

⁷⁸ Selv ikke i formalvitenskapene går det an å snakke om absolutte helheter, jamfør Russells typeteori.

⁷⁹ Vassdraget da forstått som vannstrengen, tilførselsbekker og tilsigsområder.

⁸⁰ <http://www.uio.no/www-baroniet/> (lastet 06.03.2000).

likevel grunnleggende tilfeldig. Å tenke rennende vann som vassdrag, er en sosiohistorisk arbitrær kategorisering. Terje Tvedt (1996) viser at det først var med naturvernengasjementet på 1960-tallet, at vassdrag begynte å bli den sentrale forståelsesrammen for rennende vann i Norge. Før hadde det vært fosser, fallretter, fløtestrekninger, private eierstykker, et cetera, som var de sentrale konseptene.

Det som poengteres med 'helhet' er at det ikke er de ulike elementene i seg selv som er så spesielle, men at de ved å være geografisk tilgrensende, spiller de opp mot hverandre og fremhever hverandre ved kontrastering. Dette er også Wagners (1981) poeng når han ser verden som å fremstå i spenningsfeltet mellom det som forstås som iboende, og det som sees på som konstruert. Her er det Baroniet med hagen, og kulturlandskapet rundt som sees på som konstruert, og naturen; fjord, fjell og foss, som er det iboende. Disse elementene gjør hverandre da gjensidig meningsfulle og nødvendige (Wagner 1981:59). Som Vetle Lid Larsen sier det i sitt innlegg i Aftenposten: "Her inne ånder en atmosfære man skal lete lenge etter andre steder i landet: møtet mellom norsk natur på sitt skjønneste og europeisk tankegods skapte denne underlige – og vidunderlige – plassen i skjæringspunktet mellom natur og kultur, så fremmedartet og gjenkjennelig på samme tid. [...] Baroniet Rosendal er en helhet, hvor fjorden, fjellene, fonnen, fossene og det menneskeskapt inngår i et samspill."⁸¹

'Skjæringspunktet mellom natur og kultur', synes som det samme som det gjensidig meningsgivende spenningsfeltet mellom det som oppleves som gitt og det som er skapt, ut fra Wagners analyse (Wagner 1981). Når det synes så maktpåliggende å få bevart denne helheten, bunner det i frykt for at ved å splitte delene fra hverandre, tapes det meningsgivende samspillet. Således er det mer enn de konkrete tekniske inngrepene ved en eventuell utbygging det dreier seg om. Dersom elven forsvinner i Ringerike og Murabotten, vil etter manges mening dette samspillet forrykkes på en måte som virker inn på alle delene. Elven kan ikke lengre være det sammenbindende elementet.

Relevant for elvens betydning i Rosendal er også at det er en stilisert utgave av møtetpunktet for Hattebergs- og Melseelven vi finner igjen på Kvinnherads kommunevåpen.⁸² Elven som renner rett gjennom Rosendal sentrum har altså vært så sentral og særpreget, at den er valgt til emblem for å representere kommunen. Et annet moment knyttet til elvens symbolverdi, som for så vidt også knytter an til et feminint domene, er beskrivelser av den som; *livsnerve* og *livgivende*. Dette henger sikkert sammen både med vannet som en forutsetning for liv, og det at elven faktisk er et fast men bevegelig element i

Kommunevåpenet

⁸¹ Også trykket i lokalavis, og er gjengitt i appendiks 2: *Rosendal – et nasjonalt anliggende*.

⁸² Jeg har også hørt forklaringer om at det er dette som er opphavet til navnet 'Kvinnherad'. Elvene som *tvinner* seg sammen, som med en omlydsendring er blitt til *kvinn*. Dette er i så fall en egenartet dialektisk omlydsendring, da 'kvinne' og 'tvinne' på norsk har ulik etymologisk opprinnelse, med distinkte og kontinuerlige konsonanter.

landskapet; *levende vann*. Elven er beskrevet som en; ”midtlinje – brystbein i dalen bruser elven. Den er pulsen i landskapsrommet. Fjellene gir en visuell grunntone. Elven gir den faktiske grunntonen. Kraften mellom disse hovedelementene må eksistere. [...] Elven fyller luftrommet med lyd.”⁸³

HVA ER DET MED FOSSEN?

Området som er nedslagsfelt for Hattebergselva er det desidert flottaste og mest særprega området i Kvinnherad for natur- og friluftsopplevelser både sommer og vinter. Elva og fossene utgjør prikken over i'en i disse mektige inntrykka av vill natur. [...] Elva og fossane med uregulert vassføring er viktigaste element i opplevinga av den mektige naturen her (Fra høringsuttalelse).

”Hva er det som er så rasende festlig med å se på vann i fritt fall?” Spørsmålet ble stilt av Erling Fossen i debatt om utbyggingen av Øvre Otta.⁸⁴ Om spørsmålet er satt en tanke på spissen, peker det mot et tema som krever nærmere belysning: Hva er det som er så gjør fossen så spesiell i vår forståelse av natur?

Utbyggingsstriden i Rosendal dreier seg om et vassdrag. Slik det ligger an, med en eventuell utbygging etter utbyggers prioriterte alternativ, er det ca. to kilometer elvestrekning som vil bli så kraftig berørt at det snakkes om nærmest kontinuerlig tørrlegging. Det er strekningen fra Prestavatn, ned den bratte Ringeriksdalen og en snau kilometer ut Muradalen. Det er likevel ikke dette som får mest oppmerksomhet. Det er fossene det snakkes om og som blir avbildet i reportasjer om saken. Hattebergfossen er nok den mest eksponerte, men både Ringeriks- og Svartavassfossen er hyppig brukte motiv, både mot utbygging og på bilder.

Ringeriksfossen.

Høsten 1999, åpnet en ny utstilling på Galleri Guddal i Rosendal. Maleriet som var valgt ut til plakaten, var et større oljemaleri av Hattebergfossen. Bildet var også det første som ble solgt, bare minutter etter åpningen. Ellers på utstillingen var det et titalls andre oljemalerier med fosser, stryk eller

⁸³ Fra et av Lærerkollegiet ved Bergen Arkitekthøyskoles 7 innlegg, i lokalavis høsten 1999.

⁸⁴ Sitert i Dagbladet juni 1999.

elvestrekk som det sentrale motivet. Utstillingen hadde etter sigende ingen ting med utbyggingsstriden å gjøre. Tilfeldig er det likevel neppe at motivet med Hattebergfossen var det første som ble solgt.

Baroniets sommerutstilling samme året var derimot uttalt inspirert av debatten rundt utbygging av vassdraget. Den var ment som en bevisstgjøring av fossenes sentrale rolle som motiv i malerkunsten, og spesielt da knyttet til nasjonalromantikken. Valg av tema var med dette ment som et direkte innlegg mot utbygging av Hattebergsvassdraget. Utstillingen het *Levande vatn: fossen som natur og symbol*. Som tidligere nevnt regnes Baroniet Rosendal for spesielt knyttet til nasjonalromantikken, og museumsstyrene sa ved åpningen av utstillingen at det blir mer og mer klart at Baroniets plassering er skapt i harmoni med naturen rundt, der fossen er en viktig del.⁸⁵

Ved åpningen av det første møtet for det nye kommunestyret etter valget høsten 1999, overleverte Informasjonsnemnda tre innrammede foto av fosser i Hattebergsvassdraget; Svartavassfossen, Ringeriksfossen og Hattebergfossen. Giver understreket samtidig at kommunestyret måtte ta seg råd til å beholde kommunens siste uutbygde fosser.

På et møte om utbyggingen våren 1999, ble det sagt at; "vi har no berre Furubergfossen, Ringeriksfossen og Hattebergfossen att. Dersom vi no tørrlegg Ringeriksfossen og skadar vassføringa i Hattebergfossen, så vil vi eigentlig berre ha ein foss att. Vi må ikkje stella oss slik at ein av landets rikaste fosse-kommunar må senda turistane til Norheimsund og Odda for å sjå fossar".⁸⁶

Når utbyggingen i Rosendal har fått så mye oppmerksomhet, blir det av naturvernansvarlig i Bergen Turlag delvis forklart med at Ringeriks- og Hattebergfossen er viktige symbol som øker oppmerksomheten på utbyggingen, og styrker engasjementet mot utbygging.

Det er i det hele tatt en særdeles kraftig fokusering på nettopp fossene, og dette er ikke bare et lokalt fenomen. Fosser var noe av den første 'natur' (etter trær) som ble vernet her til lands.⁸⁷ Angående kategorisering av natur, er den vanlige måten å gjøre dette på å kategorisere etter avstanden til nærmeste *tyngre tekniske inngrep*. Her er 'villmark' den gjeveste kategorien. Nettopp villhet synes som et sentralt element når det gjelder forståelsen av norsk natur, og spesielt når det gjelder Vestlandsnaturen. Villheten er det som fremheves, og det er denne som forstås som å være særpreget vis-à-vis resten av Europa.⁸⁸ Fosser er selve inkarnasjonen og manifestasjonen av villheten i naturen; både i den kraften som er i fallende vann, men også larmen og kontrasten til de mørke fjellene. Fossene visualiserer dermed også fjellenes villhet.

⁸⁵ Sitert i lokalavis.

⁸⁶ Apropos fosser og Norheimsund, Norge hadde en kopi av Steinsdalsfossen som hovedattraksjon på sin avdeling av Expo 2000.

⁸⁷ Jamfør Lundberg 1991.

⁸⁸ Av de ti høyeste målte fossefall i verden på begynnelsen av forrige århundre, hadde Norge åtte. I dag er bare to av disse uutbygget.

Når en slik oppfatning av naturen ligger til grunn for fremhevelsen av nettopp fossene i et område, oppleves fossene også som noe urnorsk, og som et symbol på det norske. Det ble sett på som antitesen til det temmede og siviliserte Europa (jfr. Witoszek 1998). Her finner vi óg grunnlaget for valget av nettopp fosser som et sentralt motiv i malerkunsten under nasjonalromantikken i Norge (konf. Malmanger 1999). Det *rasende festlige* ved å se vann i fritt fall, bunner dermed i mer enn en opplevelse av et stykke "urørt natur". Selv om dette kan være viktig nok i seg selv, mener jeg at den fortolkningsramme som gjør at fossen sees på som et symbol på det genuint norske, gjør opplevelsen knyttet mer opptil folks selvforståelse og identifisering. At det er blitt færre fosser gjør ikke dette mindre virkningsfullt. De fossene som er lagt i rør har også dannet mye av grunnlaget for velstandsveksten i det 20. århundret. De brakte i manges forståelse Norge på banen som en ledende industrinasjon. Også dette er innbakt i fossens konnotasjoner. Selv om de første kraftstasjoner og rørgater nå begynner å bli fredet, er nok fossen et mer potent symbol enn en rørgate, også på disse aspektene. På denne måten kan fossen stå for både villhet og velstand, natur og kultur, og som et symbol på en nært allmenn oppfatning av essensen av Norge. Derfor er Steinsdalsfossen rekonstruert på Expo 2000, og Norges nasjonalfugl er jo også Fossekalen.

I naturvernsaker har fossen symbolsk verdi ut fra vår forståelse av den som vill og utemmet. Et område med fosser er det noe vilt over, og det som karakteriseres som villmark og urørt er det politisk sett er mest grunnlag for å verne. Den naturfaglige hovedkategorien for verneverdi i vassdrag er 'referansevassdrag': "Mest mulig uberørte vassdrag der de naturlige prosessene får utvikle seg mest mulig upåvirket av menneskelig aktivitet" (NOU 1991:12a:31). Disse er gjerne knyttet til det som samme sted betegnes som *urlandskap*, det vil si landskap som ikke er *kulturpåvirket*. I verneplanen snakkes det også om villhet som noe som "framheves eller understrekes av kontraster, som særpregete landskapselementer som for eksempel et mektig fossefall" (NOU 1991:12a:36). Spørsmålet blir da hva som er igjen av en temmet foss?

BRUK OG MISBRUK AV HATTEBERGSFOSSEN

I Hattebergsutbyggingssaken har det som før nevnt vært fokusert mye på Hattebergsfossen og hva som vil skje med denne etter en eventuell utbygging. Bilder av Hattebergsfossen figurerer ofte som illustrasjon når det trykkes artikler på saken eller i fjernsynsreportasjer, og den har vært mye fremme når det er blitt gitt uttrykk for mangler med konsekvensutredningen. Sammen med Baroniet er Hattebergsfossen det mest fremhevede fysiske landskapsaspektet i denne saken, noe utbygger virker lett uforstående til:

Moderniseringa av Muradalen kraftstasjon har imidlertid ingen negativ effekt
korkje på baroniet, parken eller landskapet i baroniet sine næraste

omgjevnader. Den planlagde nye kraftstasjonen er plassert over to kilometer frå baroniet, den ligg eit godt stykke inn i Muradalen og vil ikkje vera synleg korkje frå slottet eller parken. [...] Hattebergfossen, som er eit sentralt element i landskapsparken, ligg snaue tre kilometer nedanfor dagens kraftstasjon og om lag to kilometer frå den nye kraftstasjonen. Heller ikkje frå Hattebergfossen er det mogleg å sjå korkje den gamle eller den nye kraftstasjonen (Fra utbyggers kommentar til høringsuttaalelsene).

Hattebergfossen og Baroniet er uten tvil sentrale elementer i landskapet som ønskes vernet. Samtidig er de også to elementer som vil bli forholdsvis lite berørt, sett i forhold til Ringeriksfossen og Murabotten. Slik jeg tolker det er det graden av berørthet som ligger

Hattebergfossen sett fra utsiktspunkt i parken.

bak utbyggers manglende vilje til å se dem som essensielle i saken. På samme tid er det graden av sentralitet og viktighet som er rasjonalet bak *motstandernes* og medias fokusering på dem. Både Baroniet og Hattebergfossen er lett tilgjengelig for folk, og dermed også synlige. De er koblet sammen slik at det ville være vanskelig å argumentere for at Baroniet skulle bli berørt uten at Hattebergfossen blir berørt. Argumentet er at Hattebergfossen er et sentralt element i landskapsparken rundt Baroniet, der det er anlagt stier til de beste utsiktspunktene mot fossen, og at reduksjon i Hattebergfossen fører til reduksjon i opplevelsen av landskapsparken og Baroniet.

Fra sitatet over ser vi at det er inngrepenes usynlighet og avstand fra Baroniet og Hattebergfossen som fremheves fra kraftselskapets side for å underminere bruk av disse argumentene/ symbolene. Motstanderne svarer da med å hevde at dette viser manglende vilje til å se området i sammenheng. Denne debatten kommer jeg tilbake til senere. Det jeg vil legge vekt på her, er et annet moment som også må knyttes til synlighet. Det har med jevne mellomrom i debatten kommet påstander om at det ikke er mulig å se Hattebergfossen fra Baronihagen, eventuelt at det er umulig å finne dette utsiktspunktet:

Vidare gjekk turen innom Baroniparken, der eg leita forgjeves etter å finna ein stad der eg kunne sjå Hattebergfossen.⁸⁹

Er det sant at dei same folka filma Furubergfossen og sa det var Hattebergfossen? Eg trur det så gjerne, fordi det ikkje er mogeleg å sjå Hattebergfossen frå Baroniet, og heller ingen annan stad der den med fordel kan filmast? (Hattebergfossen kan sjåast frå Baronihagen, red.anm.).⁹⁰

Til og med på 17. mai i fjor tok NRK bilder av Baroniet og la til at fossen bak var den som skulle legges i rør. Det stemmer ikke. Fossen de filmet var Laurdalselva. Hattebergfossen er nemlig ikke synlig fra Baroniet.⁹¹

Også kraftverksdirektøren kommenterte overfor meg at han under på befaring hadde hatt vansker med å finne utsikt mot Hattebergfossen fra Baronihagen. Det har vært mye frem og tilbake om Hattebergfossens synlighet fra Baroniparken. I leserbrevet som det siste sitatet er hentet fra, har også avisen sett seg nødt for å gå ut og slå fast at fossen kan sees fra hagen. Det kan godt være at de som har skrevet inn her, og andre som har brukt dette argumentet, faktisk ikke har klart å finne utsiktlinje til fossen, men det skyldes nok heller parkens størrelse, og eventuelt en dårlig orienteringsevne, enn noe annet. Uansett, poenget med å så tvil om synligheten er klart; er ikke fossen synlig, er det heller ikke noe argument at Baroniet blir berørt: Fosser kan neppe være et viktig element i parkanlegg dersom de ikke kan sees. Slik virker det i alle fall ut fra det som kommer frem i en lederartikkel i Haugesunds Avis:

Mot denne bakgrunn må det være lov å si at Muradalen vil stå fram som mer uberørt etter utbyggingen enn det dalen gjør i dag. De som er bekymret for Rosendal som turistbygd, kan ikke ha fått med seg det faktum at anleggsområdet ikke blir synlig fra Rosendal. Bekymringene for Baroniet har ingen rot i virkelige forhold.

Det som også kommer frem her er at det er ulike oppfatninger om i hvor stor grad det er saklig interessant å fremheve disse størrelsene. I realiteten settes viktighet opp mot berørthet. Er det saklig å fokusere på det mest berørte, eller det som betyr mest for flest? Inni dette er det også et spørsmål om hva som skal til for at noe er berørt.

Poenget for *motstanderne* med å fremheve Hattebergfossen og Baroniet synes klar: Det er viktige symboler folk kan forholde seg til, og som er lett å få aksept for at må tas

⁸⁹ Fra leserbrev i lokalavis trykket i august 1999 (se Appendiks 2: *Tur i Hattebergsvassdraget*)

⁹⁰ Fra leserbrev i lokalavis trykket sommeren 2000.

⁹¹ Sitert fra Bonde- og Grunneierlags leder ved interjuv i Haugesunds Avis, mai 2000. Dette er korrekt i form av at Hattebergfossen ikke direkte er synlig fra Baroniet, hvis vi med Baroniet forstår selve slottet, men det er det ikke alle som gjør.

hensyn til. Samtidig er de lett tilgjengelige, synlige og dermed, i større grad enn for eksempel Ringeriksfossen, av allmenn interesse. Ønsket fra utbygger om å ikke måtte forholde seg til dette er forståelig proporsjonalt med poenget i å fremheve dem; det svekker deres sak.

Det går dermed også an å se på diskusjonene om hvorvidt Hattebergfossen blir berørt som en forhandling om et fossesymbol skal kunne brukes eller ikke, der det å gjøre det brukelig også øker legitimiteten i å bruke Baroniet som symbol.

VISUALISERING: NATURENS EGEN TALE ELLER FORTOLKNING?

Og landskapets, naturens tale var kort og klar og ikke til å misforstå: "Fossen er Rosendals øye. Den ser fjellene, dalen og fjorden. River du dette øyet ut, blir Rosendal usynlig både for seg selv og verden".⁹²

Et annet moment knyttet til synlighet, er at det synlige ikke alltid er like lett å gripe med ord. Det er momenter i fremstillingsformen som er verd å se nærmere på: Er en *verbal* presentasjonsform en nøytral anskueliggjøring, eller er det en strukturelt favoriserende fortolkning av verden? Og hva så med visuelle fremstillingsformer?

Det er ett poeng til med utstillingen på Baroniet og Informasjonsnemdas billedgave til Kommunen, det er budskap i visuelle medier.⁹³ Diskursen rundt utbygging føres i all hovedsak i tale og skrift. Engelsvold (1994) har i sin studie av Titania-saken vist hvordan tekst var sentralt i debatten der, og hvordan visuelle fremstillinger ble nærmest totalt underkjent. Nå er det ikke like lite bruk av, og forståelse for, bilder og film i Hattebergssaken, men tale og tekst er like fullt hoveduttrykksformene. Dermed blir det om å gjøre med en tekstuell begrepsfesting av både "virkeligheten" og problemstillingene som er tjenlig for de standpunktene en måtte ha. Dette er en debattiv ramme som virker strukturerende. Aspekt som er lett beskrivelige og kvantifiserbare blir favorisert, og her vektlegges tekniske eller naturvitenskapelige fremstillingsformer med lite bruk av språklige bilder. Det er lettere å få disse inn i beslutningsprosessen, mens erfaringer, kunnskap og forståelser som øver motstand mot å *fås ned på papiret* eller å begrepsfestes har lettere for å bli neglisjert.

Kraftgevinst, vannføring, inntekter, og todimensjonale avstander lar seg lett nedtegne og bruke. Spørsmålet blir hvordan de mer fenomenologiske, opplevelsesbaserte verdiene lar seg fremstille, og lar seg fremstille på en måte som aksepteres som relevant. Hvordan kan man fremstille de '*naturkvaliteter*' en ser i området, slik at dette blir forståelig for andre, og uten at vesentlige sider går tapt? Hvordan konvertere m³/s. til en opplevelsesorientert erfaring av fossen?⁹⁴

⁹² Fra et av Lærerkollegiet ved Bergen Arkitektthøyskoles 7 innlegg, i Grenda 9. oktober 1999.

⁹³ Ved betegnelsen 'visuelle medier' mener jeg også film som i de fleste tilfeller vil være et audio-visuelt medium.

⁹⁴ m³/s betyr kubikkmeter (vann) per sekund, en kubikkmeter er tusen liter.

Dersom det er aktuelt å gå vidare med nokon av utbyggingsalternativa, må tilleggsutgreiinga berekna og illustrere vassføringa i Hattebergfossen til ulike tider av året for dei ulike alternativa og samanlikna med dagens situasjon (Fra Riksantikvarens høringsuttalelse).

Avsnittet refererer seg til det Riksantikvaren ser på som mangler ved konsekvensutredningen. Riksantikvarens hovedmisjon i denne saken er å ivareta de kulturhistoriske verdiene knyttet til Baroniet. Utsiktene til mulig redusert vannføring i Hattebergfossen er temaet. Det synes vanskelig for Riksantikvarens saksbehandler å forholde seg til hvordan det som kan skje med Hattebergfossen vil virke inn på opplevelsen av Baroniparken, ut fra det materialet som er tilgjengelig i tekst og tall. For å kunne ivareta deres saksfelt etterlyser vedkommende illustrasjoner. Det er ikke alle som kan se for seg en $0,94\text{m}^3/\text{s}$. vannføring i Hattebergfossen.⁹⁵ Skal en forholde seg til dette på en opplevelsesbasert måte, er det ikke mulig å "se" hva det vil bety. Poenget synes å være at en billedmessig fremstilling ligger nærmere opplevelsen av fossen, fordi det er en kobling mellom en synssanselig erfaring av fossen og det å se et blide.

Men om bilder skulle ligge *nærmere* opplevelsen enn tall og tekst, er det samtidig klart at heller ikke bilder er en nøytral representasjon. I hvert fall vil det være et redigert utvalg, fotografert/ filmet på bestemte tider, fra bestemte vinkler og avstander, med bestemte vær- og vannføringsforhold. Et eksempel er kraftselskapet som i appendiks til konsesjonssøknaden illustrerer forslagene til minstevannsføring i Ringeriksfossen med foto av fossen med vannføring på ca. 1, 0,8 og $0,4\text{ m}^3/\text{s}$. I ettertid har det i høringsuttalelser kommet innvendinger på at det for eksempel ikke finnes illustrasjon av gjennomsnittlig vannføring som er på ca. $2,6\text{m}^3/\text{s}$.

Dei fire alternative sleppa av minstevassføring vil ikkje gi inntrykk av Ringeriksfossen som ein full foss. Eit slikt inntrykk vil ein berre få i dei dagane det er stort overløp frå Prestavatnet. Bilete teke av fossen (Vedlegg 6) syner små skilnader i utsjånad med ei vassføring aukande frå $0,4$ til $1\text{m}^3/\text{s}$. Det er derfor Kvinnherad Energi si meining at ein sikrar ei tilstrekkeleg vassføring i Ringeriksfossen og på resten av utbyggingsstrekningen ned til kraftstasjonen med eit slepp på $0,4\text{m}^3/\text{s}$. Om vinteren er det inga ferdsel ved fossen, og det fører med seg eit unødig tap for kraftverket å sleppa vatn heile året (Fra konsesjonssøknaden).

Slik det fremkommer synes utbyggers grunnlag for å gå inn for en minstevannsføring på $0,4\text{m}^3/\text{s}$, å være at det er små utseendemessige forskjeller mellom *bildet* av denne vannføringen og *bildet* av $1\text{m}^3/\text{s}$. Nå er det klart at det uansett vil være en relativt

⁹⁵ Det meste som kan sies om dette er at det er ca. 75% reduksjon i forhold til $3,55\text{m}^3/\text{s}$. $0,94\text{m}^3/\text{s}$. er den gjennomsnittlige restvannføringen fra inntaket til kraftverket målt til Hattebergfossen, dersom de $2,61\text{m}^3/\text{s}$. fra Prestavatn blir holdt tilbake.

arbitrær fastsettelse av en minstevannføring, men det er også tydelig at det bildematerialet som ligger ved konsesjonssøknaden er et redigert utvalg som tjener utbyggers formål.⁹⁶

Likevel, på tross av mulig redaktorsk manipulering av bildeutvalg og konteksten de plasseres i, oppleves nok bilder i seg selv fremdeles som nøytrale gjengivelser. Bilder er også en relativt åpen fortolkning og fremstillingsform. Det er til en viss grad opp til den enkelte å tillegge det betydning. En følgetekst kan virke strukturerende på dette, men bildet lar seg ikke entydig meningsbestemme ved denne. Bildet representerer i denne sammenhengen landskapet ved å gjøre krav på å etterligne det, men like mye som opplevelsen av et landskap er avhengig av en rekke faktorer ved det erfarende subjekt, er dette også tilfellet med opplevelsen av bildet.

Nøytraliteten/ objektiviteten til en representasjon forstås ofte ut fra en metafor om nærhet til det representerte. Når bildet gjør krav på å representere landskapet ved å ligne det, kan bilder forstås i en Pierciansk terminologi som *ikoner*, tegn motivert ut fra likhet.⁹⁷ Denne forståelsen blir likevel i dette tilfellet for enkel. Bildet er ikke bare et tegn motivert ut fra likhet, det er også fundamentalt et symbol som,⁹⁸ ut fra Wagners teori; "aktivt jobber for å negere distinksjonen mellom symbolet og tingen det symboliserer" (Wagner 1981:xv). Foto kan dermed sees på som det Wagner kaller for *obvierendesymbolikk*. I en vestlig forståelse av foto og film, i alle fall opp til det punktet der datamanipulasjon og filmtriks blir/ ble for allment utbredt, er det nærmest et sammenfall mellom bildene og 'virkeligheten'. Et bilde av en situasjon forstås som slik situasjonen var, slik at bildet blir 'virkeligheten' i ettertid. Dette kan for eksempel gjenfinnes i den status fotobevis har innen rettssystemet. Foto og film blir det nærmeste man kommer et "God's eye" (Malkki 1995). Bildet anses som så *nær* det representerte at det ofte ikke oppfattes som meningsfullt å skille mellom dem, *nærheten* negerer distinksjonen.

I dette ligger det også et maktaspekt. Når bilder oppleves som nøytrale gjengivelser, kan dette skinnets av nøytralitet overføres til illustrerte argumenter slik at fortolkningsaspektet delvis skjules. Foto- og film-illustrasjoner kan fremsettes som sannhetsvitne for et argument. En slik funksjon er, i tillegg til å forsterke sannhetskravet i påstanden, også en vinkling av oppmerksomheten mot noen felt og dermed vekk fra andre. På samme måte som tale og tekst favoriserer noen typer påstander, kunnskap og argumenter, er også bilder en fortolkning som kan formidle noen aspekt lettere enn andre. Dertil er bilder med sitt forestilte sammenfall med det representerte, med på å nihilere alle aspekt ved det representerte som ikke kan formidles visuelt.

⁹⁶ Å øke minstevannføringen i sommersesongen fra 0,4 til 0,8m³/s vil gi en årlig reduksjon i produksjonen på 2,8 GWh som tilsvarer ca. 3,5% av den totale produksjonen ved 0,4m³/s minstevannføring.

⁹⁷ Jamfør Heradstveit og Bjørge 1992.

⁹⁸ Symbol da *ikke* i en Pierciansk forståelse som arbitrære tegn, men forstått som tegn i vid betydning.

I utgangspunktet er det lett å anta at det er motstandernes argumenter som er mest tjenlig illustrert, at det er deres argumentative poeng og "verdier" som krever illustrering, og at det følgelig er dem som mest aktivt tyr til visualisering. Dette gjøres da også, som for eksempel ved 'bildegaven' fra Informasjonsnemda som var gjort i en *opplysningsånd*. Gaven var et uttalt forsøk på å vise dem som var pro-utbygging '*dei verdiane ein sit på i dette området*'. Bildene er mediet som ved å "sammenfalle" med det representerte, skulle få de *utbyggingsvennlige* til å erkjenne områdets og fossenes verdi. Likevel er det et apropos at det kun var fra energiselskapet jeg fikk presentert lysbilder og video fra området. Jeg må tilstå at det ikke var det jeg ventet, og at da jeg fikk det presentert regnet jeg med en fremstilling som var merket av hvem som hadde laget den. Til tross for mine fordommer var verken videoen eller lysbildene særlig merkbart "partiske", kommentarene til dem var det, men bildene oppfattet jeg som i all vesentlighet som nøytrale med henhold til utvalg og redigering. Det var dvelt ved fossene, med rimelig stor vannstand, i godt vær, et cetera. Direktøren for energiselskapet sa da også at dette var gjort bevisst, fordi de regnet med å ha mer å vinne på å "ikke stikke noe under en stol", enn å bli tatt i overlagt manipulering.

Bak denne uttalte strategien ligger det en refleksiv forståelse av forventninger til partenes argumentasjons- og fremstillingsformer, som gjør at disse ser det som tjenlig å ikke følge dette. De går heller over på *motstandernes banehalvdel*, og for å dra metaforen litt lengre; tackler dem med deres egne midler. Informasjonsnemda går løs på tallmaterialet og den interne logikken i konsesjonsvilkårene og –søknaden, mens utbygger bruker video, lysark, dias og fotos. En del av forklaringen på dette kan være at siden energiselskapet allerede er innenfor en byråkratisk forvaltningsstruktur, kan de tillate seg å også legge vekt på fremstillinger og argumentasjonsformer som forstås som litt på siden av dette, som ett supplement. Informasjonsnemda derimot har et uttalt prosjekt om å bli tatt seriøst ved å vise mestring av den byråkratiske forvaltningssjangeren. Slik sett kan dette tolkes dit hen at de implisitt og tvungent har approbert forvaltningsapparatets prosedyrer og språk.⁹⁹

Bildene som fulgte utstillingen *Levende vann*, hadde en noe annen stilling i debatten enn foto og video. På utstillingen var det ikke gjort noe forsøk på å fremstille bildene som nøytrale representasjoner. Teksten som fulgte bildene i utstillingskatalogen var også en eksplisitt fortolkning og meningstilleggelse av bildene. Bildene var i dette tilfellet noe annet enn en visualisering. De skulle vise fossenes verdi ved den kunstneriske fortolkningen av dem.¹⁰⁰ Fremstillingen poengterte at fossene og fjellene var det Norge hadde, og som satt Norge på kartet når det gjaldt motiv i malerkunsten. Dette har da også virket tilbake på forståelsen av Norge og norsk natur som vilt og utemmet, og som en motsats til det temmede kontinentet. Bildene skulle vise denne sammenhengen

⁹⁹ Jamfør Foucaults tanker om *governmentalisering* (Foucault 1991b).

¹⁰⁰ I Wagners terminologi ville de ikke vært *obvierende-symboler*, men *konvensjonelle-symboler*. Det vil si symboler som distingverer ved å kontrastere tingen og symbolet. Symbolene abstraherer seg fra det symboliserte, og står tydelig for noe (annet), jfr. vanlig Pierciansk bruk (Wagner 1981:42).

mellom vår natur og vår kultur. Utstillingen var ment å vise en symbolisert forståelse av Norges bidrag og egenart ved fossen som natur og symbol, og videre at hvis vi fjerner fossene, fjerner vi noe av dette også:

Den utstillinga som no vert synt, kan berre gjeva som eit lite glimt av denne saga. I alle høve er ho ikkje den dårligste delen av kulturen vår, særleg fordi ho så klårt syner oss, at på same vis som naturen treng kultur, krev kulturen òg natur dersom han skal halda seg ved liv.[...] Eit landskap vert berre noko anna enn ei samling fysiske prosessar når einkvan ser det som nok overdfult, både i seg sjølv og for mennesket, og dermed vert klår over at det er ein del av vår kultur like mykje som av den ytre naturen. Det er ikkje berre vatn som strøymer gjennom fossane, det er tankar og kjensler med (Malmanger 1999: 5 &16).

Det som har kommet frem her er at tekst og bilder posisjoneres forskjellig med hensyn til hvordan de som medium formidler aspekt ved saken. Bilder og tekst fremhever og anskueliggjør med ulik letthet forskjellige dimensjoner i saksfeltet. Konsekvensen er at valg av medium vil virke strukturerende på hva som kan formidles. For en stor del er det også slik at det tekstmessige er enerådende i debatten. Ut fra det ovennevnte har da dette implikasjoner for hva som kan gjøres relevant, og det har vært reaksjoner på dette. Illustrasjoner er etterlyst ved flere tilfeller der aktører prøver å forholde seg til for eksempel det opplevelsesbaserte eller det estetiske. På samme tid er det klart at bilder heller ikke er en nøytral form. Som ved landskap er hva man ser i et bilde avhengig av kunnskap og forutgående erfaringer, og er dermed ikke likt for alle. Ofte settes også bildene ved en tekst som legger føringer på hvordan de leses, og det er alltid redigerte og utvalgte illustrasjoner. Ut over dette forstås gjerne bilder i seg selv som å ha en *nærhet* til det representerte som garanterer deres sannhetsverdi. Den fortolkningen som ligger i et bilde undertrykkes, og dersom illustrerte fremstillinger kan gjøres relevant, vil det ligge et ikke ubetydelig maktaspekt i den manglende anerkjennelsen av tolkningsdimensjonen ved bildene.

Vi har også sett at bruken av bilder ikke er forbeholdt *motstanderne* som argumenterer med det flotte landskapet. Mer enn at utbygger bruker bilder for å underbygge sitt syn på området som å være *forstyrret* og av *liten verneverdi*, er dette i min mening et uttrykk for et bevisst og intendert brudd med implisitt forventninger til hvordan partene skal argumentere.¹⁰¹ I tillegg er det et element av inversjonslogikk i dette. Som jeg skal vise synes det å ligge en uuttalt forutsetning om at antagonistene skal møte argumenter og påstander ut fra samme interne forutsetninger, logikk og midler. Dette antar karakter av både å være et krav og en tillatelse.

¹⁰¹ Jeg mener det kan være bevisst og intendert, uten at dette betyr at partene har noe reelt valg.

Like fullt; selv med bilder og tekst, er det flere som mener deler av området/ erfaringene av området glipper unna. Dermed synes det som om det er sider ved dette som ved tekstuelle og (audio-)visuelle representasjoner bare kan berøres ved analogi.¹⁰² Dette danner noe av grunnlaget for det vi skal se senere, at det fra flere hold sees nærmest som en forutsetning om at de som skal fatte beslutninger som påvirker området, skal ha vært der og sett det selv.

I dette har jeg snakket om fremstilling, medium, representasjon et cetera, det er nå på sin plass å se på hva som tenkes fremstilt: Hva er det som representeres?

KULTUR OG NATUR I DEBATTEN

Som det har kommet frem i teksten over betrakter mange det aktuelle området som en helhet, men det opereres likevel med et skille mellom noen deler i denne helheten. Vi har sett at det blant enkelte er en forståelse av området som et helhetlig samspill mellom *kultur* og *natur*. Det er interessant å se litt videre på hvordan området deles inn etter disse parametrene. Hvordan ordnes og kategoriseres dette, og hva blir konsekvensene?¹⁰³ Poenget er ikke så mye en slags ontologisk undersøkelse av hva som er *der ute* og hva som er arbitrære sosiale projeksjoner/ representasjoner. Fokuset er på hvordan området kognitivt splittes og begrepsfestes i utbyggingssaken.

For dette formålet tar jeg utgangspunkt i en del ordsammensetninger fra rapporten *Kulturminnevern og andre verne- og brukarinteresser i Rosendal* (Høivik 1999).¹⁰⁴ Jeg begynner med det antatt mest generelle. De fire ordstammene er miljø, landskap, natur og kultur:

Miljø: *fysisk miljø, kulturmiljø, naturmiljø, miljøverdier, miljøvern, miljøforvaltning.*

Landskap: *landskapselement, kulturlandskap, naturlandskap, landskapsverdier, landskapsvernområde.*

Natur: *naturlandskap, naturmiljø, naturelement, naturgrunnlag, naturverdi, naturvern, naturvern hensyn, naturforvaltning, naturvernlov, naturverninteresser.*

Kultur: *kulturlandskap, kulturmiljø, kulturelement, kulturminne, kulturarv, kulturminneverdi, kulturminnevern, kulturminnelov, kulturminneverninteresser.*

Ut fra bruken av begrepene, er 'miljø' det videste. I fagrapporter faller for eksempel hydrologiske og meteorologiske kunnskapsfelt innunder miljø, mens dette ikke vil gjelde for landskap. I dagligtalen er miljø likevel ikke så langt fra landskap, og det synes ikke

¹⁰² Dette er også noe av Maurice Blochs poeng i *What goes without saying* (1992), der han ser på (mis)forholdet mellom det man prøver å representere og representasjonen: "*språk er et upassende medium for å fremstille den ikke-lineære organiseringen av hverdagskognisjon*" (1992:128).

¹⁰³ Jeg "utleder" synet på/ forståelsen av natur fra hvordan det snakkes om natur, landskap, et cetera. Direkte spørsmål om; "hvordan ser du på natur?" "Hva er området for deg?", var "umulige" spørsmål. De ble ikke møtt med særlig forståelse, noe som for så vidt kan tyde på at 'natursyn' er noe som mer kommer til uttrykk enn noe som reflekteres direkte over.

¹⁰⁴ Det er hentet ord fra sammenlagt fem sider. Rapporten er på nynorsk, og ordene er her for enkelthets skyld oversatt til bokmål.

fruktbart å legge vekt på et skille mellom dem. Felles for dem er at de deles videre inn i 'kultur' og 'natur'. Dette er jevnt over en meningsbærende distinksjon. Selv om det fra mange av dem som ønsker at området skal bevares, hevdes at 'natur' og 'kultur' her er sammenbundet i en enhet, snakkes det likevel om 'naturelementer' og 'kulturelementer' i området. Eksempler på dette er uttalelser som: "En innvilgelse av den foreliggende konsesjonssøknaden innebærer at et vakkert natur- og kulturlandskap blir ødelagt for fremtiden", der variasjoner over dette temaet er å finne i flere av uttalelsene på konsesjonssøknaden.¹⁰⁵

Det som skiller ved natur og kultur, er det som forstås som menneskeskapt kontra det som er der/ kommer av-seg-selv. En definisjon av kulturminner er; "alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø".¹⁰⁶ Natur er da underforstått negativt definert ut fra dette. Det som ikke er befengt med kulturminner er natur, men det er også en gråsoner med et visst overlapp, for eksempel i umiddelbar nærhet til kulturminner. Vinklingen en har på området vil delvis være avgjørende for hvordan det klassifiseres, og det vil være en gjensidighet mellom elementene. I tråd med *helhetstankegangen* får de respektive aspektene mening og verdi ut fra hverandre. Som det står i Verneplan IV (NOU 1991:12B:134), om Hattebergvassdraget: "Landskapet i nedbørsfeltet er rikt på kontraster mellom ulike natur- og kulturelement, og har såleis store opplevingskvaliteter." Eller som Vetle Lid Larsen beskriver det: "Baroniet Rosendal er en helhet, hvor fjorden, fjellene, fonnen fossene og det menneskeskapte inngår i et samspill".¹⁰⁷

Kulturlandskap, kulturminner, omfattes også av tidsdimensjonen her. Som jeg har vært inne på over; jo eldre de antatte kulturpåvirkningene er, jo mindre synes de å bryte med det naturlige. Selv om den profesjonelle¹⁰⁸ forståelsen av urørthet ikke i like stor grad åpner for naturalisering over tid, er leg-forståelsen til dels upåvirket av at et "urørt" område inneholder materielle kulturspor som blant annet steingarder, hustuffer, fangstgroper eller kraftverk. Også beiting, plukkhogst og stølsdrift synes å passere greit her, men så forstås da dette som tradisjonelle og "hevdvunne" praksiser som "går tilbake til uminnelige tider". De får dermed karakter av noe like gammelt og *naturlig* som kulturminner.

I tillegg har det vært oppe momenter tilknyttet nasjonalparkplanene som et argument mot disse, at det i dag gjøres et lite synlig men viktig vedlikeholdsarbeid i området. Det er beitingen og hogsten som menes å ha åpnet opp området, og som forstås som mye av grunnen til at området er så flott og verneverdig. Uten dette vedlikeholdet forsvinner, etter manges mening, mye av det som gjør området attraktivt. Kulturlandskapet kan og

¹⁰⁵ Sitatet er fra UiOs høringsuttalelse, men det er mange mer eller mindre identiske formuleringer som sirkulerer i uttalelser fra dem som går i mot planene. Direktøren i energiselskapet påpekte også dette. Han så det da som positivt fordi det etter hans mening viste lite selvstendighet i argumentasjonen.

¹⁰⁶ Fra innledning til kapitlet *Kulturminne og kulturmiljø* i Høivik 1999.

¹⁰⁷ Fra hans innlegg i Aftenposten og lokalavis, se appendiks 2: *Rosendal – et nasjonalt anliggende*.

¹⁰⁸ Det vil si den forståelsen som ligger til grunn for eksempel for utarbeidelse av fagrapporter, og som formidles fra dem som jobber med naturspørsmål innen naturvitenskapelige kunnskapsfelt. I NOUen om Verneplanen, som har en typisk profesjonell vinkling, står det blant annet: "*Svært minimale arealer kan sees på som upåvirket landskap*" (NOU 1991: 12A :36).

må altså vedlikeholdes av mennesker for å være verneverdig.¹⁰⁹ Igjen tror jeg dette henger sammen med forståelsen av disse landbrukspraksisene som tradisjonelle og naturlige. Naturen oppfattes som permanent, og eldre kulturspor sees på som ikke å skille seg vesentlig fra dette. Gamle landbrukspraksiser sees ikke som vesensforskjellig fra kulturminner i så måte. Dermed dermed får vi det paradokset at gammel kultur naturaliseres på en slik måte at det ikke sees på som å røre ved det naturlige i naturen.

Selv om et skille mellom natur og kultur er en meningsbærende distinksjon i diskursen, er inndelingen hovedsakelig i bruk når man forholder seg til deler av området. Hovedsakelig brukes 'kulturlandskap' om nærområdet til Baroniet og om dalbunnen i Muradalen. Når det snakkes om vassdraget eller nedbørsfeltet som helhet, begrepsfestes dette som natur. Derimot gjøres det skiller i grad av naturlighet i naturen, slik at 'natur' fremtrer som et kontinuum; fra 'urørt natur' og 'villmark' i den ene polen, til 'kulturlandskap' og 'tyngre tekniske inngrep' i den andre. 'Kulturlandskap' brukes når det dreier seg om konkrete avgrensede områder av mer kulturell natur. '(Tekniske)inngrep' snakkes om som punkter, liggende i, og omsluttet av natur. Tekniske inngrep er i naturen. 'Urørt natur' er restkategorien, det fundamentalt *omkringliggende*.

Hva *inngrepspunktene* angår, er det også interessant hvordan disse fremstilles kartografisk. Under *Registreringsprosjektet for Folgefonna nasjonalpark* er det foretatt vurderinger av naturen etter kriterier for nærhet til tekniske installasjoner. Nærheten beregnes etter luftlinjekilometer fra inngrepet: Passerspissen stikkes i punktet for inngrepet og radien stilles etter de på forhånd bestemte avstandsgrensene for de ulike kategoriene. På kart kommer dette frem som konsentriske sirkler av kategorier, med inngrepet i midten, og 'villmark' som det utenfor den ytterste sirkelen. Visuelt ser det ut som huller i villmarksområdene. Det er også interessant å se på hva som kvalifiserer som inngrep, det kan synes som om dette ikke bare har med én type størrelse å gjøre, men at også som poengtert over, tidsdimensjonen spiller inn. Det som skjer er at inngrepene naturaliseres over tid, og etter et tilstrekkelig tidsspenn er det ikke lengre interessant å skille det ut fra naturen.

Tilbake til *inngrepspunktene* og "kategorisirklene". Som sagt regnes dette ut todimensjonalt, slik at det på ingen måte nødvendigvis henger sammen med en opplevelse av området. Bruken av natur-kategoriseringene i denne konteksten, er ved kartleggingen av de fremtidige grensene for nasjonalparken og det eventuelle landskapsvernområdet i Muradalen. Det forutsettes som uaktuelt å sette opp grenser for nasjonalparken som fører til at denne rommer tyngre tekniske inngrep. Selv for et landskapsvernområde ville dette vært for mye. Det vil si, det antas fra dem som jobber med dette at det er lite trolig med landskapsvernområde i Muradalen dersom det bygges nytt kraftverk. Derimot, hvis det gamle blir stående er en landskapsvernområde-fredning

¹⁰⁹ Husdyr (små- og storfe, et cetera) regner jeg her for semi-mennesker. De er plassert der av mennesker, dels avhengig av mennesker, *hus-dyr*, og de regnes ikke opp i faunalister over området. Beiting omtales da også av enkelte som *kulturtrykk*.

høyst aktuelt. Dette fikk en kommunestyrepolitiker til å gå ut med et åpent spørsmål til ordfører eller rådmann: "Ønsker Kvinnherad kommune ein nasjonalpark som ser ut som ein sveitserost?" Sveitserost refererer seg til "sirkelhullene" rundt inngrepene som vil bli ved en kraftutbygging slik kommunestyret går inn for. Det gamle kraftverket er riktig nok mindre enn noen av de alternativene som foreligger for et nytt, men det er et vesentlig poeng at det er gammelt. Det har dermed blitt mer natur. Som det står i høringsuttalelsen fra Norges Jeger- og Fiskerforbund: "Dammene er etter hvert for gamle kulturminner å regne, og bygget i naturstein. De nåværende dammene er lite skjjemmende, og det er ikke tegn til erosjonssoner langs strendene, og de to vannene framstår som relativt "naturlige"."

Sveitserost er en semi-teknisk bestemmelse, men det er ikke så langt fra den folkelige. Forskjellen går på at det snakkes om 'inngrep' og ikke 'tekniske inngrep', og at det er mer fokusert på det synlige enn på todimensjonal, kartografisk avstand. Her snakkes det om at; "skjemmende inngrep forringer naturkvaliteten", 'vi har ikke rett til å ødelegge natur', 'noe natur må stå igjen urørt', 'urørt natur er en mangelvare', 'det må være mulig å nyte urørt natur i fremtiden også', 'urørt natur vil bli etterspurt i fremtiden som følge av et behov for å oppsøke det opphavlige', og så videre.¹¹⁰ Her sees natur på som noe som kan forringes eller ødelegges med inngrep, samtidig er det et kraftig fokus på det *urørte*. Dette kan forstås som om ødeleggelsen/ forringingen, ligger i endringer som forflytter natur fra urørthet-polen og over mot det menneskepåvirkete. Dermed er det ikke så mye de rent konkrete, fysiske inngrepene som oppfattes som ødeleggende, som "så" i landskapet, men den kvalitetsmessige forflytningen som finner sted på kategoriserings-/ opplevelseskontinuumet vekk fra det urørte over mot det menneskeskapte.

I dette synes det å ligge oppfatninger om renhet. Urørt natur er rent og perfekt, menneskelige inngrep virker urenende og forrykkende. Vassdraget, som vannstrengen med tilliggende område, blir besudlet fordi det gripes inn i og reguleres. Inngripenen virker også som å urene nedover. Vassdraget snakkes om som om det er urørt *over* inngrepene, men urent nedstrøms. Dersom vassdraget blir regulert forringer dette *naturkvaliteten* helt ned til havet: I og med at fluktuasjonene i vannføring ikke følger samme klimaavhengige mønster som de ville gjort dersom vassdraget ikke var regulert, vil det i manges forståelse ikke lengre være rent og naturlig.

Videre synes dette å være knyttet til en tanke om noe opphavlig. Urørt natur fremstilles som opphavlig, men også som noe som aktivt må bevares. Den naturlige natur synes statisk i seg selv, men foranderlig av mennesker. foranderlig da slik at tydelig menneskegenerert endring i tillegg til å forandre det fysiske, også endrer graden av naturlighet ved naturen. Naturen blir uren, og det blir ikke lengre mulig å opprettholde en forståelse av den som opphavlig og autentisk.

¹¹⁰ Dette er selvsagt sitater og formuleringer fra dem som går imot planene om utbygging.

Me som lever no, kan godt ta oss råd til å overlevera ein god del av det [natur] til komande generasjonar urørt. Dei vil nok settja pris på å få sjå korleis det verkeleg ser ut (Fra redaksjonell kommentar i lokalavis).

I den grad det åpnes for å se naturen som i egendynamisk, prosessuell endring, forstås ikke dette som kvalitativ endring, men heller som en slags fysisk, kvantitativ endring. Ved menneskelig inngripen, kobles det inn en normativ vurdering som er fraværende ved "naturlige" endringer. *Motstandere* snakker om dette som at vi ikke har "*rett til å ødelegge natur*", inngrep er "*forkastelige*", "*vandalisering*" og: "Det er ein alvorleg forbryting mot naturen og komande slekter om det skulle bli gitt løyve til utbygging".¹¹¹ En slik normativ vurdering av endringene er ikke tilstede ved det som forstås som naturlige endringer. Det vil si, kanskje med ett unntak: Storflom forstås som ødeleggende, og som et problem. Flom er, slik jeg har beskrevet det tidligere i teksten et sentralt risikoscenario i debatten. Det er likevel forskjell på flom og menneskegenerert endring. Flom er ikke moralsk med mindre den sees på som å ramme mennesker direkte, og selv da overføres skylden på mennesker for manglende forståelse av, og hensyntaking til, flomfaren. Flom forstås også heller som en fluktuasjon enn som en endring.

Når den er urørt sees natur på som ren og perfekt. I tillegg sees den også som ren i en moralsk forstand. Naturlig natur synes ikke bare amoralsk, den synes over-moralsk: Hevet over moralske vurderinger, men god eller riktig i seg selv, og moralsk i en aktør-forstand ved at vi kan forbryte oss mot den.

Synet på natur som kommer frem i det ovennevnte, er for det meste *motstandernes* natur. Det er fra de som går i mot utbygging jeg har hentet artikkelene av natur som har vært utgangspunktet for å se hvordan folk konseptualiserer natur. Det er ikke nødvendigvis de store forskjellene i forhold til *forkjempernes* natur. Sistnevnte snakker om "moderniseringa" som å ha "marginale effektar på naturen", at de tekniske inngrepene blir mindre enn i dag, og at naturen derfor vil fremstå som mer urørt. De mener det er snakk om små, ubetydelige inngrep som vil være for forbedringer å regne, og at uten "vedlikehold" vil landskapet i verneområdet bli en jungel. Inngrep har for dem effekter på naturen. Her er det ikke så mye snakk om en kvalitetsmessig forringing og reduksjon av det naturlige, som det er snakk om fysiske effekter som endrer de materielle forholdene i området. Hvis disse effektene er mindre, eller i alle fall mindre synlige enn dagens, det vil si ikke endrer like mye i forhold til en tenkt naturtilstand, snakkes det om som forbedringer ved at området overflattisk fremstår som mer urørt. Generelt er det mindre fokus på opplevelsedimensjonen, og det naturlige ved naturen blant dem som går inn for utbygging. Det er snakk om *størrelsen* på inngrepene, og den

¹¹¹ Den siste formuleringen er fra leden for DNT ved tildelingen av Finse-prisen til Informasjonsnemda for Hattebergvassdraget for deres arbeid i denne saken. Sitert i lokalavis.

medfølgende størrelsen av effektene på naturen. Med andre ord mer kvantitative endringer i området.

Selve ordet 'inngrep' er i seg selv beskrivende for hvordan det tenkes om natur. Når det settes opp konstruksjoner løsrevet fra annen bebyggelse snakkes det om som å sette dem opp *i* naturen; *inn*-grep. Naturen fremstilles i dette som en omsluttende helhet, som man kan gripe inn i og plassere installasjoner i. Etter inngrepet regnes installasjonen for å befinne seg *inne i* naturen, med natur som omgivelser. Den endrer konseptuelt ikke naturen som natur, med unntak av terrenget tett på innstallasjonen. Natur kan romme nye menneskeskapte materielle størrelser, uten å opphøre å bli omtalt/ sett på som et naturområde.¹¹² Det som opphører, i hvert fall for en tid, er oppfattelsen av området som urørt natur. Det er jo her selvsagt et spørsmål hvor store eller mange installasjoner et område kan konseptuelt tåle før det slutter å anses som natur, og også hvor langt en må fjerne seg fra installasjonen før man ser 'urørt natur' igjen. Svarene her vil nok være individuelt varierende, og fra debatten i Rosendal har jeg ikke materiale til å belyse dette. Poenget er å vise at vi snakker om natur som noe man kan gripe inn i, og plassere installasjoner i, og at dette igjen viser til en forståelse av natur som omsluttende det menneskeskapte, og dermed logisk gis en kronologisk prioritet. Den var der fra før. Samtidig som det fortsatt kan sees på som natur selv etter inngrep.

Den oppmerksomme leser har fått med seg det paradoksale i at det, blant dem som går imot utbygging, snakkes så mye om 'urørthet' når det faktisk dreier seg om en dal med et kraftverk fra før. Det er flere uttalelser fra denne kanten der en som ikke var kjent med saken ville måttet tolke det som om det skulle bygges ut i et ikke bare uutbygget, men totalt urørt vassdrag. Paradokset har utgangspunkt i at det er en forståelse av det gamle kraftverket som tradisjonelt, og dermed delvis naturalisert, samt at mange av *motstanderne* ser utbyggingen som en nyutbygging. Det vil si den sees som å ligne en tradisjonell utbygging som gjerne berører et urørt vassdrag. I tillegg er det, som jeg har vært inne på før, et argumentativt poeng å vinne på å kategorisere dette som en nyutbygging.¹¹³ De utbyggingsvennlige har en tilsvarende forståelse av den ønskede utbyggingen som en modernisering, eventuelt utviding, og ser tilsvarende poeng i å fremheve dette. For å sitere ordføreren nok en gang: "Det ville vore unaturlig om me bygde ut eit vassdrag som ikkje var regulert frå før, men det er allereie gjort inngrep i Hattebergvassdraget".¹¹⁴

¹¹² Dette vil ikke si det samme som at jeg sier at det ikke skjer noe med folks forståelse av området etter et inngrep, det synes det å gjøre for de aller fleste, noe som óg er en av de mest sentrale anliggender bak hele konflikten. Mitt poeng er å vise at slik det snakkes om, som jeg mener reflekterer hvordan det forstås, ligger inngrepet *inne i* naturen, med natur rundt. Det går ikke en "kulturkorridor" inn til denne type inngrep, selv ikke grusvei og kraftlinje utgjør noe slikt i dette tilfellet.

¹¹³ Med å beskrive det som en strategi, mener jeg ikke å implisere at de ikke føler og mener at det er en nyutbygging.

¹¹⁴ Intervju i Dag og Tid, juli 1999.

Det er også en forskjell i måten å se det eksisterende anlegget i Muradalen på. *Motstanderne* fremstiller det i stor grad som ikke-eksisterende; som et naturlig element i naturen. Fra dem som snakker utbyggernes sak, fremstilles det som en *utslitt installasjon* som trenger vedlikehold, eller helst å byttes ut. Dette er nært knyttet til ulike personers opplevelse av kraftverket, relatert til deres oppmerksomhetsfelt og bruk av området. Der det blant annet for turgjengere som skal opp i fjellet, vil fremstå som et landskapselement, mens det for en som har interesse for, eller er kjent med kraftproduksjon eller driften av anlegget, eventuelt en som er der for å drive det, vil det ligge der som en påminner om utbedringer som bør gjøres.

Ut fra dette blir de motstridende synene på hvordan utbyggingen forholder seg til naturen mer forståelig, og det bli lettere å se hvordan det kan fremstilles både som vandalisering av urørt natur, og som en forbedring som vil få området til å fremstå som mer urørt. Ulikhetene går på overflate kontra naturlighet relatert til inngrepsstørrelse og alder. Spørsmålet blir om et lite og gammelt, men synlig og skjemmende kraftverk, er bedre eller verre enn et større og nyere, men mindre synlig? Ut fra dette er det også en problemstilling om det er det forstått naturlige ved naturen som betyr noe, eller om det er hvordan den fremstår på overflaten som er det sentrale. Dette må videre kobles opp mot "interesser" og "verdier", hvilke og hva disse er, og hvordan de artikuleres i diskursen.

VERDIER OG INTERESSER: REFERAT FRA EN ONTOLOGISK DISKUSJON.

Vi har nå sett at området deles inn i to kategorier etter som det er forstått som formet av menneskelig virksomhet eller ikke, og at avleiret menneskelig virksomhet etterhvert naturaliseres. Parallelt med dette (be)gripes natur på to ulike måter, enten som fysisk kvantitet eller som erfaringskvalitet. Det som kommer til syne her er lokale, så vel som vestlige måter å konseptualisere våre omgivelser på. For å gå dypere inn i dette feltet synes det nødvendig å koble det videre sammen med 'interesser' og 'verdier'. Spørsmålet blir da hva 'interesse' og 'verdi' forstås som, og hvordan dette står i forholdet mellom et område og forståelsen av området. Spesielt 'bruk', som 'brukerverdier' og 'brukerinteresser', virker interessant fordi dette kan synes som et skjæringspunkt mellom menneske og område. Dette aktualiserer videre spørsmålet om (natur)verdi er avhengig av betraktere, og om denne i så fall øker proporsjonalt med antall brukere? 'Verdier' og 'interesser' kommer også inn som relevant i forbindelse med forvaltning, lovverk og vern.¹¹⁵

Jeg tar utgangspunkt i det som eksplisitt omtales som 'verdi' eller 'interesser'. Det vil si at dette ikke så mye blir en analytisk utkrystallisering av for eksempel verdier som skulle ligge bak og styre folks handlinger; verdier på ideologi- eller intensjonsplanet. Det må heller forstås som en sondering rundt hva som eksplisitt settes frem som verdier og

¹¹⁵ I det kommende her, vil hovedvekten ligge på *motstandernes* verdier. Dette er ikke fordi dette er enklest, men tvert i mot, fordi jeg oppfatter dette som vanskeligst å gripe, og derfor som mest interessant å prøve å nøste opp i.

interesser i denne saken, hvilke type størrelser eller fenomener dette er, og hvordan de er knyttet til legitimering og relevantgjøring av anliggender.

Ordsammenstillinger med verdi er for eksempel: *miljøverdier, landskapsverdier, naturverdier, kulturminne-verdier, kunnskapsverdier, opplevelsesverdier, friluftslivsverdier, pedagogiske verdier, estetiske verdier*.¹¹⁶

Hvilket plan befinner disse verdiene seg på?¹¹⁷ Intuitivt synes det for meg som om det ikke kan være helt samme type 'verdi' det siktes til i alle tilfellene. Ut fra avsnittene over forstår jeg miljø-, landskaps-, kulturminne- og naturverdier som noenlunde av samme type. Det er noe som virker nært knyttet til området. *Kunnskaps-, pedagogiske- og estetiske verdier* synes å ligge på et litt annet plan. På et eller annet vis er det vanskelig å tenke seg disse uten at det dreier seg om kunnskap for noen. Det må være noen, i hvert fall potensielle, subjekter inne i bildet her. Opplevelsesverdier må vel også være for et subjekt; det må være noen som opplever. Men der blant annet *kunnskapsverdier* fremkommer som noe felles, synes opplevelsesverdier i debatten å kobles mer opp til en individualistisk forståelse. Opplevelsesverdier virker som å bli forstått som å aktualiseres i aktørens møte med området, og at det da tas høyde for at de kan variere fra person til person. Selv om det kanskje er mulig også å se dette som potensialiteter eksisterende i området, vil det logisk forandre et erfarende subjekt. Jeg vil også argumentere for at det i debatten foregår en diskvalifikasjon av det opplevelsesorienterte ved at dette hyperindividualiseres. Der *kunnskapsverdier* fordrer fellesskap og kommunikativitet, og dermed en slags distanse til det erfarte, virker *opplevelsesverdier* som å tenkes plassert nærmere det konkrete, individuelle møtet med erfaringsgrunnlaget. Denne nærheten tas så til inntekt for at verdien er individualistisk, og i debatten må avskrives som subjektiv. Dette kommer jeg tilbake til.

På dette stadiet trer det frem i hvert fall tre ulike plasseringer av verdi: Som liggende i området, som fordrende en slags sosial oppmerksomhet, eller som fenomenologiske og subjektive erfaringer. Nå er ord-eksemplene her hentet fra én rapport, ført i tastaturet av én "profesjonell". Det er på sin plass å se hvordan verdi artikuleres i den åpne debatten.

Verdier omtales på ulike måter som gir rom for ulike tolkninger av hvordan de forstås. En del uttalelser og påstander gir mindre klare pekepinner på hva som menes, for eksempel: "Det er en forutsetning at en opprustning ikke berører verdier som ligger til grunn for vernevedtaket.", og: "Eg er sjølvsagt oppteken av at verneverdiane i Hattebergvassdraget blir ivareteken i samband med ei utbygging".¹¹⁸ Ingen videre kontekstualisering av verdiene er gitt i brevene disse sitatene er hentet fra. Det eneste

¹¹⁶ Ordsammenstillingene er funnet på de samme fem sidene som *miljø, landskap, natur og kultur* (Høivik 1999).

¹¹⁷ At de "egentlig", i en denaturaliserende antropologisk anskuelse, er sosialt konstruerte er her likegyldig. Poenget er hvordan de tenkes om.

¹¹⁸ Det første sitatet er fra et brev fra Nærings- og Energidepartementet til Samarbeidsrådet for naturvernsaker juni 1996, det andre fra et brev fra Frøyland, Statsråd for Olje- og Energidepartementet, til fem stortingsrepresentanter.

er henvisningen til vernevedtaket; Verneplan IV (St.prp. 118 (1991-92)), men så er da denne også rik på verditilskrivelser: Naturfaglige verdier under Geofag (MV)¹¹⁹, Botanikk (MV), Landfauna (SV) og Vannfauna (SV), Kulturminneverdier (MSV), Friluftsinnteresser (MSV), Landbruksinteresser (M/SV) Kraftressurser er ikke målt på samme måte, men er med. Jeg er ikke interessert i denne "profesjonelle" verdivurderingen i seg selv, men den er med på å danne en bakgrunn for det som senere kommer frem i debatten.

For å komme tilbake til sitatene: Slik verdier blir brukt er det her så generelt at det er umulig å si noe annet enn at det er en referanse til verneplanen, uten noen videre selvstendig meningstillegging. Det er mer en implisitt bruk av verdier som henvisning til beslutningsgrunnlaget, enn substansielle kommentarer om verdiene. Dermed blir det vagt ut fra denne vinklingen.

For å behandle verdi- og interesseaspektene, synes det nærmest forutsetningsmessig uunngåelig å komme inn på de mer teoretiske bidrag som en avklaring på hva verdier og interesser er. Til en viss grad har dette noe for seg, om ikke annet så i alle fall som en problematisering av enkle analytiske bestemmelser av dem. Relatert til natur, naturvern og naturvernideologier er det gjort flere forsøk på å bestemme hvilke type verdier dette dreier seg om. Noen anser naturen som å være en moralsk størrelse ved at den har en verdi i seg selv (for eksempel Næss 1994), andre mener den kan være moralsk uten at vi trenger å operere med iboende verdier (blant andre Hayward 1998). Uansett blir disse forsøkene på å definere noen verdier moral-konstruktivistiske, og selv om begge de ovennevnte behandler menneskelige interesser i diskusjonene, blir de for statiske og reifiserende til å ta høyde for endring og fordeling. En nyere antropologisk vinkling på verdier generelt er ofte koblet med mening. I dette ligger det konnotasjoner om noe mindre rigid og ahistorisk. Fredrik Barth ser i *Balinese Worlds* (1993) på verdi som mening, eller meningsliknende, i et forsøk på å komme unna å reifisere verdier. Etter hans mening må begrepene kunne ta høyde for å beskrive systemer i endring. Verdi sees dermed ikke på som en statisk rettesnor for handlinger, men som mening som inngis et objekt av en person ved en fortolkningshandling. Verdier blir for ham deler av en større kontekst, koblet med relaterte ideer og kunnskapstradisjoner, og knyttet til sosiale relasjoner og praksiser (Barth 1993:172). For meg virker en slik mer naturalistisk kontekstualisering av holdninger og disposisjoner i hverdagserfaringer riktigere enn å "reifisere" dem som verdier. Samtidig har jeg et noe annet siktemål med min behandling: Verdiene jeg ser på her er eksplisitt uttalt og forstått som verdier. Det er ikke jeg som antropolog som reifiserer dem som verdier. Verdiene aktualiseres og artikuleres som verdier i materialet jeg jobber ut fra. Dermed blir min jobb å prøve å gå bak en enkel henvisning til disse størrelsene som verdier for å se hvilken mening som legges i dette, og hvordan det virker og eventuelt brukes i debatten. Likevel, med mitt fokus på det

¹¹⁹ MV: middels verneverdi, SV: stor verneverdi, MSV: meget stor verneverdi, M/SV: middels til stor.

diskursive, er det også klart at det må være en viss kobling mellom ulike diskursive formasjoner og verdier.

VERDIER I OMRÅDET ELLER I-SEG-SELV

"Med bakgrunn i de store natur- og miljøverdiene i vassdraget vil vi gå mot en utbygging...".¹²⁰ Dette er et vanlig argument blant dem som går imot utbygging. Det er ikke en talemåteforenkling av 'de store natur- og miljøverdiene vi ser', eller 'de mulighetene det er for opplevelser av de store natur- og miljøverdiene i vassdraget'. Det må forstås som en påstand, i dette tilfellet fra UiO ved universitetsdirektør og rektor, om at det ligger verdier i vassdraget. Det samme gjelder når det kommer påstander om at inngrep ødelegger kvalitetene/ verdiene i området. Når det gjelder landskapsverdier, naturverdier, og lignende, omtales disse også som kvalitet; "... tiltak for å sikre de natur- og kulturhistoriske kvalitetene i området".¹²¹ Slik jeg forstår det er dette relativt synonymt med verdi, men fremhever mer tydelig at det dreier seg om verdi som egenskaper ved området. I dette snakkes det som om verdiene er eksisterende uavhengig av mennesker. Dermed synes det som om disse verdiene forstås som selvstendige kvaliteter ved de materielle realitetene.

En lignende forståelse av verdi uttrykkes også gjennom et 'egenverdisyn': "Landskapet fra fjord til fonn i Muradalen har en egenverdi".¹²² 'Egenverdi' synes her å bety at verdien ikke er avhengig av at det er noen som opplever området. At den ikke kan reduseres til en nyttefunksjon. Arne Næss bruker betegnelsen *autotelisk verdi* om verdier som ikke kan sees som midler til noe annet, men må tas som mål i seg selv (Næss 1994). I den grad dette gjelder autotelisk verdi ved naturen, vil det måtte leses som om verdien er frigjort fra erfaringen av den. Jeg kan i dette ikke se noe annet enn at 'egenverdien' dermed også tenkes som autonomt liggende i området:

Å koma med påstandar om kva aktivitet det er i området, er lite relevant for saka. Området har sin eigenverdi utan at den får høgare verdi til fleire besøkjande her kjem. Denne verdien er særst stor her, sidan området er føreslått verna som nasjonalpark eller landskapsvernområde. Ringeriksfossen er ikkje synleg frå Muradalen vert det sagt, (ikkje frå Rosendal heller)! Å vita at Ringeriksfossen renn naturleg har like stor verdi som å sjå han ved sjølvsyn (Fra høringsuttalelse).

Argumentene for egenverdi er ofte ambivalente. Det er en konstatering av egenverdi som ofte ikke blir argumentativt fulgt opp. Slik jeg har hørt og sett argumenter om i-seg-selv verdier, står de heller aldri alene, men følges opp med andre 'verdier'. Sitatet over er ikke utypisk i så henseende. I tillegg til den uavhengig-av-besøkende egenverdien,

¹²⁰ Fra Bergen Turlags høringsuttalelse.

¹²¹ Fra Baroniet Rosendals høringsuttalelse.

¹²² Fra UiOs høringsuttalelse.

skytes det frem verdier knyttet til vern og nasjonalisering av området, og til visshet om naturlighet; at fossen er urørt.¹²³

TEORETISK EGENVERDI MEN PRAKTISK UTILITARISME?

Spørsmålet er hvordan egenverdi forstås i denne debatten. Jeg sa innledningsvis at 'egenverdi' syntes å bety at verdien ikke er avhengig av at det er noen som opplever området. Men hva ligger så i dette? Det virker sansynligvis vel autrert å tenke seg at verdien er løsrevet fra enhver menneskelig erfaring. Jeg tror ikke det med 'egenverdi' siktes til at området ville hatt sin verdi selv om det ikke fantes mennesker som opplevde området, visste om det, eller potensielt kunne komme til å bruke det. I streng forstand er det nok ikke en økosentrisk verdi. På meg virker det heller som egenverdi bunner i en forståelse av at området essensielt er det samme uansett om det er mange, få eller ingen som benytter det, og at det derfor ikke "får høgare verdi til fleire besøkjande her kjem". Eller som en representant for Den Norske Turistforening (DNT) -Bergen sa det: "Antall personer som bruker området burde ideelt sett ikke ha noe å si". Vi trenger ikke å anta at det bak argumentet om egenverdi er tanker om en verdi helt uavhengig av menneskelig eksistens, skjønt det kan være det for noen. Likevel vil det være riktig å si at egenverdi først og fremst plasseres i området, og omtales som om den var autonom. Utsagnet fra DNT-mannen avdekker et ideal om en verdi som ikke er avhengig av antall brukere, men peker også på at det er noe annet som skjer i praksis. Som et av de fire basiskriteriene, kriterium b), for utvelgelsen av vassdrag til verneplanen, står det: "Verneplanen må gi en rimelig fordeling på de ulike landsdeler, men slik at vassdrag som er sentralt beliggende og som betyr mye for mange mennesker gis prioritet." (NOU 1991:12A :13). Kriteriet bryter med en egenverdi, og en avskrivning av antall brukere, og kommer som et tillegg til det som ramses opp som andre verdier; naturfaglige, kulturminne, friluftsinnteresser og landbruksinteresser, som søkes vernet. Kriteriet må sees på som en metavurdering av de sistnevnte, der disse øker sin verdi jo flere det er som potensielt vil kunne oppleve dem.

'Viktighet for mange' er også det vi har sett som rasjonalet ved fremhevelsen av Hattebergfossen i stedet for Ringeriksfossen. Førstnevnte forstås som den viktigste og argumentativt mest verdifulle, og kjøres frem som dette. Likevel er det mange av dem som bruker området mye som ikke er enig at det er den viktigste fossen. Hattebergfossen har en symbolfunksjon på grunn av beskaffenheten og tilgjengelighet, som gjør det til et poeng å fokusere på denne til tross for at det er den som oppfattes som minst berørt i-seg-selv.

VIDERE DIFFERENSIERING MELLOM FELT AV VERDIER

Det er et skille mellom ulike verdier. Eller rettere; det finnes en viss grad av konkretisering av ulike felt av verdier. Mest påfallende er kanskje utskillelsen av noen

¹²³ Nå er Ringeriksfossen også i dag til en viss grad regulert, men i tråd med som vi har vært inn på over, så er det en tendens blant de som går imot utbygging til å "glemme" dette.

nasjonale verdier; ”det [...] gjelder verdier av nasjonal betydning”.¹²⁴ Av nasjonale verdier regnes særlig den kommende nasjonalparken og Baroniet. Disse tenkes å stå ut fra den lokale interessesfæren, og som noe som må underlegges et nasjonalt forvaltningsregime, men er ikke eksplisitt kontrastert mot *lokale verdier*. Underforstått er likevel resten å regne som innen en lokal sfære. I dette er det en underliggende problemstilling om lokaldemokrati og lokalforvaltning, og spørsmål knyttet til hvem som anses for å ha rett til å mene noe om, og uttale seg i, saken. Bestemmelse av verdi har dermed i dette tilfellet tydelige politiske virkninger.

Av andre verdier som ofte konkretiseres er de visuelle.¹²⁵ Disse virker som noe av det letteste å sette ord/ bilde på, og dermed få frem i debatten. I vassdraget er det fossene som er de landskapsaspektene det fokuseres mest på. Når det snakkes om dem, er det mest ut fra det visuelle. Det snakkes om det å se fossen, og det er fossene som er hovedmotivene for illustrasjonene som sirkulerer i debatten. Fossene er spektakulære rent visuelt, men selv om dette ikke kommer så godt frem i den offentlige debatten, var det flere som overfor meg snakket om opplevelsen av fossene som mye mer.¹²⁶

Når det nærmest utelukkende eksplisitt fokuseres på det visuelle, må det også sees på som et mentonym. Det snakkes om det visuelle, og fossen fremstilles som om den er ensbetydende med bilder av den, men slik jeg oppfatter det står dette også som et symbol på en helhetlig kroppslig opplevelse av fossen. Eksempler på at andre sansedimensjoner trekkes inn finnes også, men de er sjeldne. Et eksempel er fra Baroniet Rosendals høringsuttalelse: ”... en romantisk landskapspark, hvor ulike utsiktspunkt mot den omkringliggende naturen integrerer både fjord, fjell og fossefall i parkanlegget. [...] I denne sammenhengen er Hattebergfossen sentral, som et viktig visuelt element og gjennom opplevelsen av fosseduren og årstidsvekslingene.” Generelt er det likevel bare det visuelle som omtales:

Den visuelle verdien av et fossefall kan ikke vurderes økonomisk. Kraftforkjemperne har gjort det til et vesentlig poeng at Ringeriksfossen ikke kan sees fra bygden eller Muradalen. I min bok er dette en absurd argumentasjon for å redusere verneverdien av fossen. Det blir som å si at Leonardo da Vincis Mona Lisa ikke er særlig verneverdig fordi den bare kan sees i Musée de Louvre i Paris (Fra innlegg i lokalavis).

I tillegg til å understreke den visuelle verdien og vissheten om dette, og å sette denne opp mot en økonomisk dimensjon, er det óg aspekt knyttet til tilgjengelighet i dette

¹²⁴ Fra UiOs høringsuttalelse.

¹²⁵ Når det snakkes om *den visuelle verdien av*, et cetera, ser jeg dette som en utskillelse av et særskilt felt for verditilskrivelse, visuelle inntrykk av natur, og som å konkretisere en type verdi. Det er som oftest fra *motstanderne* det visuelle poengteres, men at dette virker som en relativt lett artikulerbar verdi betyr ikke dermed at den lett får innpass som relevant premiss.

¹²⁶ Fra egen erfaring vil jeg trekke frem for eksempel både brølet, lukten og følelsen av fosserøyk mot huden som vesentlig for opplevelsen av en foss.

innlegget. Vissheten om den potensielle opplevelsen synes vel så verdifull som antallet faktiske kroppslige opplevelser av fossen. Det er det samme som kom frem i: "Å vita at Ringeriksfossen renn naturleg har like stor verdi som å sjå han ved sjølvsyn". For enkelte fremkommer det som vel så viktig å vite at naturen er naturlig, som selve synet og opplevelsen av den. Dette er da antitesen til utbyggers syn: "Om vinteren er det inga ferdsl ved fossen, og det fører med seg eit unødig tap for kraftverket å sleppa vatn heile året".¹²⁷

Så er det også spørsmål om hva en opplevelse er? I bunn for opplevelsen ligger kanskje det konkrete fenomenologiske møtet med natur, men den synes også å måtte ha flere aspekt ved seg. I en beskrivelse av noe som en 'opplevelse', ligger det at det er noe mer enn bare trivielle hendelser. Det er noe varig over en opplevelse. Som når det snakkes om livsvarige opplevelser; '*der fikk jeg meg en opplevelse for livet*'. Jeg tror det vil være riktig her å se det som trekkes frem knyttet til opplevelser og verdi, som å innbefatte i hvert fall minnet om opplevelsen. Det er det samme med en erfaring. Når man '*gjør seg en erfaring*', er erfaringen noe langt mer varig enn den situasjonsbestemte erfaringskonteksten. Det oppstår da et spenningsfelt mellom dimensjoner i tid. Den konkrete opplevelsen er avgrenset i tid og rom, mens minneaspektet strekker seg fremover som en livsløpsstørrelse. Uten at det dermed er sagt at minnet på noen måte trenger å være selvidentisk på tvers av tid. Forventningen, i *vissheten om*, synes også å være et viktig aspekt ved noen opplevelser. Derneft, når det gjelder det som oppleves som urørt natur eller kulturlandskap, er det også et spørsmål om ikke minnet kan strekke seg bakover i tid, i og med at dette på en fundamental måte snakkes om som å oppleve fortiden.

Men hva er det som skjer med opplevelsen i det det opplevde landskapet endres? I og med at det er de som går imot utbygging som i sterke grad appellerer til opplevelsesverdier, er det her også snakk om endring sett som ødeleggelse. Vil da minnet også endres og erstattes av en nostalgi, á la Lévi-Strauss' *tristes tropiques*?¹²⁸ Der minnet om en opplevelse av noe urørt går over i en nostalgisk lengten etter det naturlige.¹²⁹ Kan det kanskje i vel så stor grad, blant dem som har et forhold til området, være frykt for dette, som frykt for de fysiske inngrepene og en "reduksjon" i fremtidige opplevelser, som ligger i fremhevingen av opplevelsesverdien? Dette er spekulasjoner, men ikke frie spekulasjoner. Det lå noe som dette i luften i flere av samtalene jeg hadde under feltarbeidet, uten at det ble vidare eksplisert. Mangelen på eksplisering kan skyldes min mer intuitive forståelse av det, vel så mye som temaets lite tilgjengelighet. At dette også er noe som er lite representert i debatten, har nok også sin grunn i at det

¹²⁷ Fra konsesjonssøknaden.

¹²⁸ Nostalgi ser jeg her i tråd med Renato Rosaldos tanker i *Culture & Truth* (1993), som en lengsel etter noe som for en fremstår som opprinnelig. Og for den saks skyld, i den meningen han tillegger det i *imperialist nostalgia* som sorg over endringer en selv har gitt støtet til (1993:69).

¹²⁹ Eventuelt her også minnet om en forventning som ikke er blitt aktualisert.

er vanskelig håndterbart argumentativt; det kan lett bli møtt med reaksjoner og beskyldninger om subjektivitet og at det blir for personlig.

Om ikke opplevelser og minner kobles eksplisitt til en nostalgidimensjon, trekkes de frem på andre plan. Et moment som synes som viktig ved henvisning til opplevelser og minner, er at de prinsipielt må fremheves som noe mange potensielt kan ha nytte av:

Eg går imot at Kvinnherad Energi AS får konsesjon til nye Muradalen kraftverk. Området har stor verdi som natur-, rekreasjon- og friluftslivsområde. Her går fleire turgåarar enn det vert hevda. Elva og fossane med uregulert vassføring er viktigaste element i opplevinga av den mektige naturen her. Denne generasjonen har ikkje moralsk rett til å rasera natur, vi har nok straum her til lands. Fiske i fjellvatna og i elva vil verta skada. Eigne opplevingar i området gir rike minner til ein elles hektisk kvardag (Fra høringsuttalelse).

I denne høringsuttalelsen er det henvisning til opplevelser og minner, men det kommer sist i en rekke verdirelaterte poeng og argumenter, og står mer som et eksempel på nytten ved at de andre argumentene får gjennomslag: *Blir området vernet, kan mange bruke det til rekreasjon for bedre å klare hverdagene.* Også dalens verdi som rekreasjonsområde med personlig helsebringende effekt har vært påpekt i leserbrev, men også her var dette koblet til at flere burde kunne ha glede av dette. I ett innlegg var det dog lagt inn et ønske om å regulere mulighetene for ferdsel i Muradalen, men dette gikk bare på bilkjøring og ikke på bruk i almindelighet: "Men dette innlegget må *ikke* få lov til å få folk til å kjøre i skytteltrafikk innover dalen. *Det* må forbys. Det ville ødelegge den fine energibalansen som er der inne" (uthevet i original).

Den impliserte allmennnyttens ser jeg som igjen en reaksjon på individualiseringen opplevelsesargument er utsatt for. Egne fordeler eller interesser knyttet til opplevelser, rekreasjonsbruk, og lignende, er lite gangbare debattivt, og i hvert fall ikke dersom de ikke på et eller annet vis kollektiviseres.

NATURLIGHET, TID OG RESSURS

Et annet trekk som er felles for 'opplevelsesargumentene' er at de relateres til det urørte og naturlige. Ingenting skulle tilsa at det ikke går an å ha verdifulle opplevelser/ minner knyttet til rørt natur, men det synes å være noe ekstra knyttet til det urørte. En slags menneske – naturen relasjon som oppleves som kvalitativt mer givende dersom naturelementet oppfattes som naturlig natur. I dette ligger en forestilling om noe autentisk. Tapet av autensitet, og dermed muligheten for opplevelse av det autentiske, blir det som kan utløse nostalgien. Det er da ikke autensitet i en slags absoluttert form, men opplevelsen av autensitet. Inngrep vil for mange fjerne følelsen av å være i et autentisk naturområde. Hva da med usynlige inngrep, kraftlinjer i jordkabel for eksempel?

Vi har sett at det blant dem som går inn for utbygging i stor grad er det synlige naturlighet relateres til: Tanken om at området vil *fremstå mer urørt*, med en større men mindre synlig utbygging. Med hensyn til rørthet og berørthet ligger det også her et moment knyttet til geografisk og visuell distanse: "Den nye kraftstasjonen blir liggjande 2,5 kilometer frå Baroniet. Geografien i området gjer dessutan at det ikkje er mogleg å sjå nokon av installasjonane – korkje dei som er der i dag eller nye – frå Baroniet eller parken".¹³⁰ Argumentet er at siden inngrepet ikke er synlig fra Baroniområdet, berører det heller ikke verdier knyttet til det. Denne formen av autensitet går på om overflatene vitner om naturlighet eller inngrep.

Blant enkelte av de som går mot en utbygging er det også dette som vektlegges. Riksantikvaren går imot "vassdragsregulering som gir synleg endra vassføring i elvane". Likevel er det en tendens blant *motstanderne* óg i større grad å vektlegge det uregulerte, det at elven renner naturlig, vissheten om naturlighet, et cetera, uten å skjele for mye til hva som blir synlig eller ikke. Spørsmålet blir likevel om denne vissheten er vissheten om en synlig/ tilsynelatende autensitet?

Vi så at det ble argumentert med at fremtidige generasjoner ville være uten motforestillinger til det de vil se etter en utbygging. Hvis dette er riktig, må det bygge på en antagelse om at man forholder seg til verden forutsetningsfritt; det som er det er, og er verken bra eller dårlig. Men som sosialisert inn i måter å forholde seg til, og å forstå, verden, har man på forhånd forestillinger, ideer og idealer verden bedømmes ut fra. Om det kan være unntak her i enkelte situasjoner, vil det for det meste være slik. Når det gjelder forholdet til natur, synes det som om mange opererer ut fra et ideal om naturlighet som autensitet, permanens og renhet. Ved opplevelser av områder, der det er inngrep som bryter med dette, søkes disse mentalt fjernet i en nostalgisk søken etter det urørte/ naturlige.

At man mener inngrep tar vekk verdien av området, trenger ikke bety at man er bærer av en mentalistisk- urørt-natur -verdi, eventuelt et ideal om det autentiske. Det holder kanskje å forstå natur, ut fra en vestlig modell, som motsatsen til det menneskelige. Ønsker man opplevelse av dette, søker man mer eller mindre implisitt det urørte. I selve begrepet 'natur' ligger allerede disse konnotasjonene. Ved den doble læringsprosessen; av verden og av språket, utlegges verden med språklige strukturer som i sin tur strukturerer vår forståelse og dermed også vår verden. Søken etter natur, er også søken etter begrepets idiomatiske innhold. I dette kan det ligge noe som er mulig å forstå som et predisponert *time lag* i vårt forhold til omgivelsene. Opplevelse av natur blir mer knyttet til fortid enn til en opplevelsestid. Dermed kan motforestillingene til det man ser forstås som et uttrykk for våre tillærte forestillinger, og kulturelt iboende rammer for forståelse.

¹³⁰ Fra brosjyren 5 påstander – og 5 svar, av Kvinnherad Energi.

I tillegg til at den verdi som knytter seg til det naturlige/ autentiske, oppleves som påvirket (negativt) av i alle fall synlige endringer i form av inngrep, er det også et tidsaspekt inne i dette. Kultur, forstått som materielle kulturspor, blir naturalisert over tid. Det er ingen problemer med å se kultur som autentifisert over tid, siden en autentifikasjon her ikke nødvendigvis er avhengig av å underspille det kulturelle. I tråd med dette kan det sees en sammenheng mellom naturlig natur som autentisk og eldre kulturspor som autentisk/ tradisjonell. Opplevelse av disse manifestasjonene som uttrykk for autentisk tradisjon, svekker assosiasjonene til forstyrrende inngrep, og åpner for opplevelse av dem som naturlige. Siden det naturlig-tradisjonelle synes avhengig av den autentifiserende faktoren; menneskepåvirket uendret over tid, vil dette relatert til verdi bety at verdien burde øke over tid. Dette synes da også å være tilfellet:

Ja, eg vil våga påstanden at dess fleire år som går, desse større vil verdien av området verta. På sikt vil verdien av området vera uløyselig, om det får liggja som i dag i nerast urørt stand. Og eg vil våga påstanden at området som verneområde/Nasjonalpark (Folgefonna Nasjonalpark) - sidan utbyggingsynskjet er økonomisk motivert - på sikt vil gje langt fleire klingande mynt i kommunekassa enn ei lita, ubetydeleg kraftutbygging! (Fra høringsuttalelse).

Når verdien av området anses å øke over tid, henger dette sammen med en idé om at jo lengre et område har ligget der uten nye inngrep, jo mer naturlig og autentisk vil det være. Samtidig er det også en implisitt komparasjon i dette; området vil få denne verdien, relativ til andre områder hvor det gripes inn i. Det synes som en mer eller mindre allmenn, i betydning vestlig, oppfatning om at det blir mindre og mindre urørt natur igjen. Når urørt natur er satt opp som motpolen til det menneskepåvirkete, må det nærmest bli slik.¹³¹ Slik er verdien av autentisk natur og koblet med et syn om at jo sjeldnere, jo høyere verdi: Og dermed; "urørd natur vil bli etterspurd i framtida". Dette blir da også relevant for det jeg har tatt opp over med henhold til neste-generasjon-argumentene. Mindre urørt natur fører til større etterspørsel, og ut fra en sosialøkonomisk knapphetsgodetankegang fører dette til større betalingsvillighet, ergo tilskrives området større verdi.

Her er det altså en overgang til en økonomistisk tankemodell for verdi. Det blir en måte å tenke om verdi på som baserer seg på metaforer fra økonomi, men også på økonomiske modeller og teorier, og som dermed åpner for en slags konvertering mellom de påpekte opplevelsesbaserte verdiene og mer kvantifiserbare økonomiske størrelser. Som når dette fra redaksjonelt hold i Kvinnheringen foreslås som en formidrende faktor: "Konflikten om naturvern dreiar seg om verdiar og evnen til å sjå og oppleva desse

¹³¹ Det vil si ut fra en forståelse av befolkningsvekst, økt ressursbruk, og fortsatt økonomisk vekst.

verdiane. [...] Dessutan: Kan dei verdiane naturromantikarane ser i naturen, også gjerast om i kroner og øre?”

Ressursbegrepet kommer inn her. Natur som ressurs, og ressurs som verdi. Den konverteringen som forsøkes, foregår ved et utvidet ressursbegrep. Tradisjonelt har ressurser dreid seg om det en materielt har kunnet hente ut av naturen, og som lar seg måle økonomisk, det vil si størrelser knyttet til produksjons- og ekstraksjonsbruk. De siste tiårene har det blitt en større åpenhet for, og teorier på, å inkorporere potensialet for opplevelser og rekreasjonsbruk. Den økonomiske verdien av opplevelser måles blant annet ved å se på betalingsvilligheten, teoretisk hvor mange som vil betale hvor mye for opplevelsen. Det har ikke vært gjort noe slikt for Hattebergsvassdragets vedkommende. Det eneste som kan ligne er overslag over turistinntekter, der noen få har ymtet frempå om at disse vil synke, eller i alle fall ikke ha det samme potensialet for vekst med en utbygging etter Kvinnherad Energis ønske.¹³² Disse argumentene synes ikke å bli tillagt særlig vekt, det virker ikke som mange tror det vil bety mye.

Angående verdi som ressurs, er det fremdeles i stor grad de tradisjonelle ressursene det tenkes på; kraft og penger. Når det sies at: ”Av omsyn til komande generasjonar må Hattebergsvassdraget byggjast ut, elles vil dei ikkje få nytte av verdiane”, er det økonomiske verdier knyttet til en kraftressurs-tankegang det er snakk om. Verdier som potensielt ligger i naturen, og som ved hjelp av kunnskap, bearbeidelse og installasjoner kan hentes ut. Et syn på naturen som potensialitet som først aktualiseres ved menneskelig temming og utnyttelse:

Eg skal ikkje spara på straum og pusta i mi eiga skitlukt. Eg skal ha full opning på soveromsglaset og båla på med dei nødvendige kilowatt. Fordi eg haikar land og strand rundt, og ser at alle stader renn kolossale mengder vatn i havet utan å ha sett ei turbinskovle (Fra innlegg i lokalavis).

Logikken i argumentet er at det ikke er noe poeng å spare på noe det potensielt er så mye av, og som bare venter på inngrep for å forløses fra sin sløsende unyttige tilstand.

Påpekingen av egenverdi i debatten, må også sees som et uttrykk for mistillit til at alt kan konverteres til økonomiske størrelser. Utsagn som; ”den visuelle verdien av et fossefall kan ikke vurderes økonomisk”, viser til en skepsis til konvertering. Innvendingen er et uttrykk for at man mener at noe vesentlig går tapt ved en konvertering, og at man ikke vil få like høy verdi tilkjent som fortjent. Flere av dem jeg snakket med som ikke ville ha utbygging, så det mer som en påtvungen posisjon at de

¹³² Aspekt som kan falle inn under en slik betalingsvillighets-verdifastsettelse av området er når det henvises til antall betalende besøkende inne på Baroniet, og kanskje tydeligere i Elveigarlagets utredning av Hattebergelvens potensiale for sportsfiskeelv, og inntektene dette ville kunne generere.

måtte vise til mulige økonomiske gevinster av vern. For dem var dette til nød bare vikarierende grunner for vern, og betød svært lite.

Tilskrivelse av egenverdi må dermed også sees som en reaksjon mot en bruk/ nytte verdsetting av området. Men i og med at bruk/ nytte prinsipielt ikke kan skilles klart fra andre forholdsmåter, siden det går an å se alle menneskelige relasjoner til området som å inneha elementer av bruk/ nytte, synes den logiske konsekvensen av egenverdi-argumentene å bli at verdien plasseres i naturen løsrevet fra mennesker. Jeg tror heller ikke mange av motstanderne ville hatt betenkeligheter med selv å si at disse verdiene ligger i området.

NATURSYN, VERDI OG ENDRING

Når man ser natur på to måter, enten som fysisk kvantitet eller som erfaringskvalitet, er dette også med på å bestemme verditilskrivningen. Ser man natur som fysisk kvantitet, sees det verdier i området av typen natur-, miljøverdier, et cetera, og selvsagt ressurser i materialistisk betydning. Når det uttrykkes syn på natur som erfaringskvalitet, verdsettes opplevelser, erfaring, estetikk og bruk, og det er en tendens til at det her snakkes om egenverdi. Sistnevnte er sterkt knyttet til det som sees på som den naturlige naturen. Egenverdien sees da som å reduseres relativt til reduksjon i naturligheten.

Endring er et sentralt element i dette. Blant dem som går imot utbygging synes det å være et element av endringsaversjon. Nye inngrep ble sett på som ødeleggende, mens gamle har en tendens til å bli oversett i fremstillinger av området som (tilnærmet) urørt. Her sees endring som en trussel. Samtidig er det óg klart at det er forskjeller i grad og type endring. Landskap, selv urørte, forstås som prosess i naturvitenskapelige modeller: "Landskap vil derfor aldri være i en statisk tilstand" (NOU 1991: 12a:36).¹³³ Den type endringer som inkorporeres i trusselbildet, er hovedsakelig større menneskelige inngrep i området. Det som forstås som naturlig endring, og endringer som viderefører tradisjonelle driftsformer relatert til stølsdrift, hogst, et cetera, er uproblematisk i denne sammenheng.

Hvordan natur forstås, temporaliseres og verdsettes, og videre hvordan dette kobles til forståelse og syn på endring, vil også ha en sammenheng til hvordan man forholder seg til dette feltet. I vid betydning synes 'interesse' å være en måte å gripe dette forholdet på. Hvordan interesser snakkes om, brukes og gjennom dette bestemmes, blir her interessant å gå nærmere inn på.

¹³³ Her brukes riktignok benevnelsen 'endring'. Sykliske endringer omtales som fluktuasjoner, permanente endringer som suksesjoner. Tidshorisonten på sistnevnte er også vesentlig lang, med mindre de inntreffer som reaksjon på menneskegenererte endringer. Eric Hirsch (Hirsch og O'Hanlon 1997) beskriver på en liknende måte landskapet som en prosess, men da som en sosial/ kulturell prosess relatert til endring i bruk, syn og forståelse.

INTERESSER; VÅRT FORHOLD TIL VERDIER ELLER AGGREGERTE AKTØRER?

Når jeg her setter interesser og verdier i sammenheng, er det fordi jeg går ut fra at det er en sammenheng, og fordi de ofte kobles sammen i debatten. For interesser, som for verdier, er bakgrunnen for å se nærmere på dette en utstrakt henvisning til interesser, også på måter som synes motstridende, og som strider mot min forståelse av hva interesser er.

Vel vitende om at ordene ikke har sin fulle mening løsrevet fra den sammenheng de står i, vil jeg begynne med noen ordsammenstillinger med 'interesser', hentet fra samme sted som ordsammenstillingene med 'verdi': *Naturverninteresser, kulturminneverninteresser, brukerinteresser, landbruksinteresser, lokale interesser, verneinteresser, utbyggingsinteresser.*¹³⁴

I diskusjonen av 'verdi' var noe av det jeg så på hvor verdien syntes å bli plassert. Dette er et spørsmål som også er relevant for 'interesse'. De som umiddelbart synes å stå i mest opposisjon til hverandre er *naturverninteresser* og *brukerinteresser*. Naturverninteresser beskrives som noe området er rikt på, og som kan kartlegges ved feltundersøkelser. I rapporten (Høivik 1999) er "biologiske/ økologiske verdier" benevnt som naturverninteresser. Slik jeg oppfatter dette, er det relativt synonymt med naturverdier. I NOUen om Verneplan IV, står det: "De utvalgte vassdrag med tilstøtende områder bør representere et variert tilbud av verneinteresser og typer av vassdragsområder" (NOU 1991:12A:13). Områdene representerer her interesser. Interesser må da tenkes på som tett koblet til området. En vanlig måte å uttrykke dette på er ved å si at det er; "naturverninteresser knyttet til vassdraget", eventuelt blir utbyggingsprosjektet omtalt som noe "det er knyttet så sterke verneinteresser til." (Natur)verneinteresser ser da ut til å være noe som forstås som knyttet til området, men det er óg knyttet interesser til andre størrelser:

Anleggsverksemda i Muradalen vil bli merkbar for interessene knyttet til friluftsliv og turisme (Fra konsesjonssøknaden).

Friluftsliv sees på som en typisk brukerinteresse. I følge rapporten "Kulturminnevern og andre verne- og brukarinteresser i Rosendal" (Høivik 1999), finnes det for eksempel 'brukerinteresser' i området som det går an å kartlegge. Spørsmålet er da hva dette er. Er det noe som finnes ute i området mer eller mindre uavhengig av mennesker? Er det subjekter? Eller er dette noe som oppstår i møtet mellom subjekter og objektet,¹³⁵ en slags fenomenologisk erfaring?

¹³⁴ Fra Høivik 1999.

¹³⁵ Forutsatt at vi her snakker om personer som subjekter og området som objekt.

Også i dette ønsker jeg å fri meg fra en rent "profesjonell" fortolkning, og heller rette fokuset mot hvordan dette brukes og synes forstått i debatten, der det både er profesjonelle-, semi-profesjonelle-, og legmannsforståelser i omløp.

'Brukerinteressene' kan tilsynelatende være ivaretatt i et planutkast, slik at ved å ta vare på området, tar en også vare på 'brukerinteressene'. I det minste vil dette si at også 'brukerinteressene' er koblet opp mot et bestemt område og avhengig av det. Dermed er det i alle fall ikke en rent subjektstørrelse det er tale om, noe som kan være tilfelle for andre 'interesser'. Likevel, brukerinteresser er også koblet til bruk og videre til brukere. Fylkesmannen i Hordaland satt sommeren 2000 i gang en spørreundersøkelse om hvordan og hvorfor folk oppsøker Folgefonna. Svarkategoriene på *hvorfor* var: "Rekreasjon. Gå tur. Trimme/ mosjonere. Være saman med vener/ familie. Treffe nye folk. Oppleve stillheit/ einsemd. Oppleve naturen i området. Oppleve isen/ breen. Oppleve spaning/ utfordringar. Snøbrett/ ski. Jakt/ Fiske. Plukke bær/ sopp. Landbruksnæring. Kurs o.l.. Anna".

Slik jeg leser denne listen er den et forsøk på å fange inn ulike bruksmuligheter; hva det er man bruker Fonnen til? De fleste kategoriene ville nok kunne falle inn under friluftslivsbruk, med unntak av 'landbruksnæring', 'kurs', og kanskje 'treffe nye folk'. Følger vi logikken i tilskrivningen av interesser, vil friluftslivsbruken sees på som friluftslivsinteressene, mens Landbruksnæringsbruk vil sees på som uttrykk for landbruksinteresser. Selv om det nok er et visst overlapp her. En grunneier som går på jakt, vil også uttrykke en landbruksinteresse, mens en utenfra med kjøpt jaktkort kun vil telle som friluftslivsinteresse.

Ut fra dette, relatert til 'brukerinteresser', er forholdet mellom bruk og interesse slik at interesse forutsetter en slags bruk. Likevel, det ligger mer i interesse enn i bruk. Bruk er den konkrete handlingen, men brukerinteresse synes som en syntese mellom; områdets beskaftenhet som bruksmuligheter, den faktiske bruken, og brukere, herunder inkludert potensielle brukere. En av konsekvensene av dette er at det går an å operere med potensielle brukerinteresser. Man kan si at området "egner seg godt til ulike typer friluftslivsaktiviteter" og derfor har stor verdi for friluftslivsinteresser,¹³⁶ uten at det faktisk foregår eller har foregått slik bruk. Lignende er det også i appellene om å ta hensyn til fremtidige generasjoner, også her er det snakk om potensiell bruk.

Dersom vi skal plassere brukerinteressene, vil det være riktig å si at slik disse brukes og fremtrer i debatten, er det som en størrelse i skjæringspunktet mellom aktører og området. Med utgangspunkt i praksiser, men løsrevet fra konkrete sådanne. Ut fra dette er brukerinteresser i større grad knyttet til aktører enn det som er tilfellet med for eksempel naturverninteresser. Brukerinteressene retter seg *mot* et område, men har sin bestemmelse i folks omgang med området.

¹³⁶ Fra Verneplan IV. St.prp.118 (1991-1992).

INTERESSER SOM AKTØRER

Interessene kan også være noe annet. De opptrer ofte i bestemt form flertall. For eksempel: "I Rosendal i Hordaland står Utbyggjarar og natur- og kulturinteressar steilt mot kvarandre..."¹³⁷ Det vil si at de tar subjektform og synes å opptre som aktører i den lokale debatten. Eller riktigere; de fungerer som kategorier som favner om både personer, grupper og institusjoner, og betraktes terminologisk som aktører med intensjoner, mål, handlinger, holdninger, et cetera. I samme ordelag snakkes det om "utbyggingsinteressene mener ...", "Verneinteressene skipa pressekonferanse", det foregår "samarbeid og diskusjon mellom interessar", og man kan for eksempel "ha eit kjøleg forhold til verneinteressene."

Slik jeg forstår dette har det mye av samme mening som i "rettshavarar og interessepartar". Det vil si; folk som har rettigheter i området, eller som regnes for å ha legitime (sedvane, hevd, el.) krav på en bruk eller utnyttelse av området. I denne sammenhengen er det også et poeng at de som har en innsats i, eller fordel av, vern eller utbygging sees på som "interessepartar", slik at det ikke nødvendigvis trenger å ha vært et forutgående engasjement i området, noe som vi óg ser i at potensiell bruk og potensielle brukere får innpass som relevante størrelser.

Utbyggingsinteressene blir ut fra denne forståelsen de som har rettigheter i området (det eksisterende kraftverket med infrastruktur), har en innsats i prosjektet (nedlagt arbeid og utgifter i planlegging), og som har en fordel av det (økonomisk gevinst, eller liknende). Slik sett er det en mer inkluderende term enn for eksempel 'utbygger', som bare omfatter de som representerer energiselskapet i dette saksfeltet, og som i en vid forståelse muligens kan innbefatte ordfører og NVE-folk. På den annen side er 'utbyggingsinteressene' en mindre inkluderende term enn 'utbyggingsforkjempere', der det i den sistnevnte vil være naturlig å regne alle som aktivt har tatt stilling for en utbygging, uavhengig om de har 'retter', 'bruk', 'innsats' eller 'fordel' av det.

Hvor inkluderende eller ekskluderende terminologiene er får stå videre upåttalt. Det som klart kommer frem her er at verne- og utbyggings*interessene* i denne forstand er en samlebetegnelse. De virker som et konstruert aggregat, der kategoriernes minste felles multiplum er en aktiv holdning til utbyggingsplanene, som ønsket om henholdsvis vern eller utbygging.

Et moment spesielt relatert til *verneinteressene*, er at disse i mindre grad er et aggregat av personer, enn et aggregat av institusjoner, grupper, organisasjoner, posisjoner, et cetera. Det er et meta-aggregat: En slags begrepsmessig organisasjonssparaply uten en felles konkret gruppering eller struktur. 'Verneinteressene' er her en betegnelse for den type organiserte grupper som har en felles *interesse* i vern av Hattebergsvassdraget, eller heller; å hindre utbygging i vassdraget. På et generelt nivå vil vanligvis 'verneinteressene' forstås som den samling organisasjoner som har et felles ønske om vern.

¹³⁷ Fra Dag og Tid 17. juni 1999.

Relatert til termen 'motstander' er det altså en nivåforskjell i at 'motstandere' er en lokal kategori av *personer* som aktivt går mot utbygging. I begge tilfeller er det snakk om et erkjent fellesskap, men ikke et organisert fellesskap.¹³⁸ Motstander er også en mer spesifikk og reaktiv term, i og med at den refererer til en bestemt prosjekt og er en reaksjon på dette. 'Verneinteressene' er en mer generell og aktiv, om enn litt konservativistisk, term. Det er noe som gjelder på tvers av konkrete saker og som har sin egen agenda uavhengig av de konkrete "utbyggingsprosjekter".

Nå er ikke alle interessene tenkt på som slike aktørreggregater. I NOUen om Verneplan IV, står det: "Utvalget mener at avveiningen mellom verneinteressene og kraftutbyggingsinteressene i en viss grad fortsatt må bygge på et kvalifisert skjønn".¹³⁹ Ut fra sammenhengen kommer det frem at dette dreier seg om "objektene" for *interessene*, og ikke de som har interessene. Slik at når det dukker opp interesser i bestemtform flertall, betyr ikke det med nødvendighet at det er en slags aktører/ subjekter det er snakk om.

LOKALE VERDIER, NASJONALE INTERESSER.

Er verdier og ikke-aktørinteresser det samme? Iblant kan det i hvert fall se slik ut:

Det er en forutsetning at en opprustning ikke berører verdier som ligger til grunn for vernevedtaket.¹⁴⁰

Dette prosjektet forutsettes ikke å komme i konflikt med verneinteressene i området.¹⁴¹

Her ser det ut som om interesser og verdier brukes synonymt. De interesser det her dreier seg om er det jeg tok for meg over som *naturverninteresser*. Dersom det er verneinteresser i subjektforstand – *motstanderne* - det siktes til i det andre av de to sitatene, ville selvsagt forutsetningen være meningsløst streng, og brutt med lenge før uttalelsen ble gitt. Naturverninteresser ble beskrevet som noe området er rikt på, og som brukes relativt sammenfallende med naturverdier; interesser et vassdrag kan representere, og som knyttes til vassdraget. Slik jeg forstår dette er det en noe atypisk måte å se interesser på, i alle fall i denne saken. Men selv her er interessene bare *relativt* synonymt med verdier, det ligger i naturverninteresser mer en åpning for en referanse til subjekter.

¹³⁸ Det kan være delvis organisert. Mange *motstandere* er organisert i Informasjonsnemda, men ikke alle. Verneinteressene kunne "skipa pressekonferanse", men det er mange flere som faller inn under 'verneinteressene' enn de som var med og organiserte denne.

¹³⁹ NOU 12B, 1991: 57.

¹⁴⁰ Fra Brev fra Nærings- og Energidepartementet til Samarbeidsrådet for naturvernsaker, juni 1996.

¹⁴¹ Fra Verneplan IV (st.prp. nr. 118 (1991-1992)).

Ut fra bruken ser det i denne sammenhengen ut som verdier grovt sett er noe som har sitt utgangspunkt i området, men som retter seg mot persiperende (nyttende/ nyttende) aktører. Interesser har i større grad utgangspunkt i aktører, men retter seg mot et (nyt-/ nyttbart) område.

Vil det da også være slik at verdier mer er lokale, forstått som stedbundne og spatialt avgrenset, mens interesser kan overskride dette? Er det da dette som ligger til grunn for at man kan ha områdespesifikke verdier som er nasjonalt interessante; ”verdiane i området er av nasjonal interesse”? Eller som det står i Bergen Turlags høringsuttalelse: ”En av de viktigste kvalitetene [verdiane] ved den planlagte nasjonalparken [...] vil være at den inkluderer mangfoldet i naturtyper fra fjord til fjell, relativt urørt av tekniske inngrep. Et verneområde som fanger opp denne variasjonsbredden vil være av nasjonal interesse og unikt for landet.” Det er et slags credo blant *motstanderne*, at verdiene i området er av nasjonal interesse, og jeg kommer tilbake til dette senere i teksten der jeg omhandler nasjonalisering av konflikten. Her nøyer jeg meg med å slå fast at verdiene i stor grad tillegges området, mens interessene koblet til området kan være av nasjonal, ja sågar internasjonal art.

VERDI OG INTERESSE SOM POLITISERING AV NATUR

På et epistemologisk plan blir koblingen mellom verdier og interesser interessant som en måte å forholde seg til verden på. Koblingen blir her et intersubjektivt, kommuniserbart og meningsdelt uttrykk for vår oppfatning av vårt forholdene til de fysiske omgivelsene, og fremfor alt; til natur. Når jeg understreker det intersubjektive, er det for å fokusere på det planet av våre erfaringer og oppfatninger av natur som gjøres gjeldende i relasjoner til andre, når det ikke kan forventes et sammenfall i erfaringsgrunnlag og forståelse. Naturen trer da frem for oss, som subjekter med ulike *interesser*, ved *verdiene*. Vi fortolker den ved å vise til verdier ut fra interesser. Å se verdier og interesser som et medierende felt, åpner for å se aktører som nødvendig posisjonerte og fordomsfulle,¹⁴² og er et inntak til å gripe diskursivt uensartete og motstridende forståelser av natur. Natur som kommuniserbar erfaring og politisk størrelse kan ikke gripes direkte eller på samme måte av alle. Natur fremstår i et intersubjektivt, politisk felt ved verdier (også som kvaliteter) ut fra en logisk, om ikke nødvendigvis krono-logisk, forutgående interesse. Det er verdier som kan gjøres relevant for beslutninger, og interesser som kan legitimere engasjement. For det meste er det også verdier og interesser som omtales som å bli rammet av utbyggingen i Hattebergsvassdraget. Bare i liten grad snakkes det direkte om at personer eller området berøres.

Andre måter å forholde seg til naturen på finnes, og kan være vel så viktige. Her tenker jeg først og fremst på det som er mer knyttet til en direkte erfaringsdimensjon.¹⁴³ Denne

¹⁴² Fordomsfulle her i en fundamentalt amoralsk betydning.

¹⁴³ Jamfør Ingold 1992.

trenger heller ikke være låst til subjektet, men kan forsøkes formidlet via film, skjønnlitteratur, poesi og andre kunstuttrykk. Jeg velger likevel ikke å fokusere på dette her. Det er den politiserte debatten jeg er ute etter å vise, forstå, og delvis forklare elementer av. Som jeg prøver å få frem er denne relativt lukket for disse andre forståelsene av natur. Man kommer ikke bort fra at de formene naturen gripes på her, ut fra verdi og interesse, er fundamentale for hvordan natur gjøres politisk. Det er ved en denne type kommunikasjon, og forsøk på å vinne gehør, man fører sitt syn på natur frem som grunnlag for de beslutninger som skal fattes. Min mening er at de forståelser og fortolkninger av natur som kommer frem i konflikt om statusen til, og eventuelt bruken av den, representerer et sentralt inntak til hvordan natur gjøres relevant og politisk artikulerbar, samtidig som dette indirekte sier noe vesentlig om hvordan menneskene og samfunnet forstås i forhold til naturen.

PRAKTISK REIFISERING: KOMMUNIKATIV FORENKLING ELLER ONTOLOGI

Hvis vi slipper den faktiske debatten litt av syne trer 'verdi' frem som noe det er verd å se nærmere på som kulturelt fenomen. Verdi er en tilskrevet kvalitet. I den grad verden sees på som å inneha verdier, er dette tillagt den av mennesker ut fra menneskers forståelse og omgang med omgivelsene. At en foss har en "*visuell verdi*" er en kulturell bestemmelse av, og tilnærming til, fossen. Den visuelle verdien tillegges fossen, men den ligger på et fundamentalt plan ikke i fossen. Om man opererer med et syn på den visuelle verdien som en potensialitet ved fossen; noe som ligger der og som bare finner sin aktualisering ved den menneskelige tilstedeværelse, endrer ikke dette. Verdien tillegges like fullt kulturelt, og den er avhengig av et kulturelt symbolsystem for å uttrykkes. Dermed er den også relativ til ulike symbolsystemer, og som en følge også til ulike betraktere.

Med dette som utgangspunkt vil postulering av at det ligger verdier i området kunne sees som en reifisering av verdi. Kulturelle fenomener fremstilles som om de var eksisterende i området. Om de ikke helt sidestilles med fysiske objekter, fremkommer de som konkrete og reelle egenskaper ved den fysiske materien. Et skille mellom forskjellige kulturelle størrelser som er foreslått, setter grensen mellom kategorier av størrelser som antas å ha en selvstendig og materiell eksistens, og kategorier av det som ikke antas å ha denne selvstendige og materielle eksistensen (D'Andrade sitert i Quinn & Holland 1987). Under en slik kategorisering ville disse verdiene havnet i den første gruppen, de tenkes som eksisterende uavhengig av mennesket.

Dette kunne være en form for underkommunisering av den kulturelle tilleggelsen av verdier. Sannsynligvis er det påstander om verdiers selvstendige eksistens. Resultatet blir uansett mye det samme. Spørsmålet er hvordan man skal behandle dette. I sosialantropologi har det vært vanlig å betrakte antropologers egne påstander/ talemåter der abstrakte størrelser "gjøres" konkrete som reifisering. Mens når det har dreiet seg om de studerte folks behandling av noe vi ser på som abstrakt som konkret, har dette blitt behandlet som klassifikasjon, ontologi, kosmologi, religion, et cetera. Når grensen

mellom antropolog og *folk* blir mer utydelig, blir også dette skillet mindre selvinnslysende. Likevel, for å holde fast ved et skille, vil det da kunne foreligge en folke-ontologi,¹⁴⁴ hvorigjennom det åpnes for eksistensen av verdier nærmest på lik linje med eksistensen av fosser?¹⁴⁵

Er fossens eksistens vesentlig forskjellig fra eksistensen til verdien som knyttes til den? "Alle" ser en foss, men det er tydeligvis ikke alle som ser alle verdiene. Det er også problematisk i denne forstand å si at alle ser én foss, ettersom de ikke har samme opplevelse av den. Dersom denne "fosse-opplevelsen" skal kommuniseres, eventuelt gjøres relevant politisk, ser det i hvert fall ikke ut som om alle har sett samme fossen. De tilkjenner fossen/ opplevelsen av den, forskjellig verdi. Er det ikke da forskjellig foss? Disse problemstillingene vil jeg mer vise enn besvare. At alle enes om eksistensen av fossen, men ikke om eksistensen/ betydningen av alle verdiaspektene, trenger ikke bety at disse er mindre grunnleggende. I alle fall ikke hvis vi følger argumentet om at det er ved dens verdier den gjøres sosialt meningsfull og politisk relevant.

Mer fruktbart enn å gripe dette an ontologisk er det å se konsekvenser av en slik ontologi. Å se det som en folkeontologi er én måte å behandle det på. Det er en forstående tilnærming, men det går også an å se det mer kritisk; ved å se det som et virkelighetskonstrukt, med de implikasjoner dette har.

En måte å gjøre dette på, er som jeg har lagt opplegget til; å se det som en projisering av verdi inn i de fysiske realitetene. Verdier konstrueres som noe objektivt eksisterende, og dermed tilnærmet statisk og potensielt allmenngyldig. Kanskje kommer dette aller klarest frem i en sosial konstruksjon av verdier-i-seg-selv. Sett fra et konstruktivistisk perspektiv, konstitueres disse ved å fjerne mennesket, noe som er en genial måte å usynliggjøre verdien som sosialt konstrukt: *Verdiene eksisterer jo uavhengig av mennesker, og dermed uavhengig av konstruktører, så hvordan kan de da sees på som konstruerte?* Når det er postulert som en ikke-antroposentrisk verdi, blir det med ett vanskeligere å trekke linjen tilbake til den kulturelle basisen.

Pierre Bourdieu skriver om symbolsystemer som strukturerte, strukturerende strukturer (Bourdieu 1996). Han ser det også som å være et maktspekt ved disse. Makten ligger i strukturenes strukturerende virke, en strukturering som har en tendens til å reproducere prinsippene bak strukturproduksjonen, og dermed også strukturene (Bourdieu 1998:72). Strukturene, som et resultat av strukturering, favoriserer også den gruppen/ klassen hvorfra de har sitt "opphav". Dette er en makt som ofte er miskjent som makt, og som virker best; "når den anerkjennes, det vil si når det vilkårlige [strukturerte] ved den miskjennes" (Bourdieu 1996:44-5).

¹⁴⁴ Jeg bruker betegnelsen folke-ontologi, i en på ingen måte nedsettende eller underordnende betydning, utelukkende for å skape en distanse til "vanlig" ontologi som kobles til en intellektualistisk/ filosofisk lære om hva som virkelig eksisterer, noe som har sitt utspring i akademisk, abstrakt refleksjon.

¹⁴⁵ I hvilken grad, eventuelt på hvilket plan, de sistnevnte eksisterer, er utenfor min rekkevidde her, men det er greit å holde oss til fosser, som en tilsynelatende relativt enkel, avgrenset, og konkret størrelse.

Dersom vi overfører dette til verdier, som her ikke er vanskelig å betrakte som strukturerte og strukturerende, vil man også kunne se dem i et maktfavoriserende perspektiv. Verdier er strukturerte, og dermed ut fra Bourdieus teori har de en tendens til å virke favoriserende til fordel for den gruppe/ klasse de er strukturert gjennom, uten at det trenger være direkte og forstående intensjoner bak dette. Videre vil det også være slik at maktaspektet ved verdier virker når verdiene anerkjennes, det vil si når det strukturerte ved dem miskjennes.

Slik verdier snakkes om og synes forstått i debatten som noe i området, er dette helt klart en oppfattelse som miskjenner det strukturerte aspektet ved verdiene. For det som settes frem som verdier-i-seg-selv/ egenverdi blir dette enda mer tydelig. Her er det konstruerende feltet, samfunnet og mennesket, totalt fraværende. Verdiene sees på som en *causa sui*, iboende egenskap, uavhengig av mennesker, og dermed ikke bare miskjent som konstruert, men også immun mot en slik mistanke.¹⁴⁶ Dermed vil det strukturerende potensialet også måtte miskjennes som favoriserende. Teoretisk burde da disse ha et stort maktpotensiale ved å være til fordel for det sjiktet de kommer fra. Avgrenset til Hattebergsutbyggingssaken vil dette være *motstandere* og *verneinteresser*. Verdier har også vært et av de domener der det har vært vanligst å tillegge symbolene en ikke-konstruert opprinnelse. I vesten har de ofte vært sett som å komme fra et transcendent grunnlag; religion, tradisjon, metafysikk, et cetera. Når det transcendent grunnlaget faller vekk, vil det fremdeles være maktpåliggende å plassere legitimiteten til det påbudet som ligger implisitt i en verdi, et annet sted enn i mennesket eller samfunnet. Det samfunnsmessige vil ofte være for polarisert til å være grunnlag for den grad av enighet og selvsagthet som bør ligge bak verdier og idealer. Samtidig vil det være for ustabilt. Verdier må ha noe litt idealistisk, permanent, á la platonske ideer, over seg. Når de kan tillegges naturen, som noe av det som kanskje er tilskrevet mer permanens enn noe annet, eller de til og med postuleres som verdier-i-seg-selv/ egenverdier ved naturen, skapes det en ny transcendental størrelse, en sakralisert natur. Det skapes en natur (omgivelser) med iboende verdi, og dermed også med iboende retningslinjer for menneskelig handling. En slik konstruksjon av naturen som etisk og overmorsk, gir rasjonalet bak tanken om at man kan "forbryte seg mot naturen", eller som det sies: "Denne generasjon har ikkje moralsk rett til å ødelegge natur". Det er umoralsk å endre/ gripe inn i naturen fordi dette samtidig både bryter med påbudet implisitt i verdiene, og bryter ned verdiene ved å rive ned den stedege basisen for dem.

Verdier er moralske størrelser. En verditilleggelse er en moralsk handling, som siden legger føringer på våre handlinger, eller i alle fall på vurderingen av våre handlinger, heri også maktaspektet. Verdier, konstruert som om de ligger i området, fungerer som moralsk utøvende representasjoner som samtidig endrer området, og feltet for våre

¹⁴⁶ Det er jo her et spørsmål om de anerkjennes i debatten og som relevant for beslutninger, men det er et annet spørsmål enn om de anerkjennes som strukturerte.

moralsk mulige handlinger.¹⁴⁷ Menneskegenererte fysiske endringer vil med dette gå fra å være endrende handlinger, til å kunne betraktes som ødeleggelse, rasing, en forbrytelse, et cetera. Det forutgående for denne moralske vurderingen av handlinger vil måtte være å sette opp verdier som i naturen/ i-seg-selv.

Dette har en viss effekt for interesser også. Dersom man fjerner det menneskelige grunnlaget fra en verdi, fjerner man også interessene, og dermed et grunnlag for beskyldninger om subjektivitet, egoisme, særinteresser, og lignende. Naturaliserte og objektiviserte verdier er dermed også med på og legitimere og objektivisere interesser. Er verdiene der, er det bare rett og rimelig at de skal gjøres relevante, og da må de medieres via interesser, som i sin tur blir, objektive, rett og rimelige, og naturlige de også.¹⁴⁸

OPPSUMMERENDE KOMMENTARER

I dette kapitlet har jeg gått fra å se på rommet/ landskapet som sosialt kodifisert og meningsgitt, og hvordan det er forskjeller i dette, til å se hvordan det avgrenses en helhet i vassdraget, og hvordan enkelte deler av dette blir mer sentrale fokuspunkt og fremheves på bekostning av andre. I linjen fra dette har jeg også sett hvordan rommet og elementene i dette bringes inn i debatten ved representasjoner, og virkninger dette har. Deretter har jeg snudd en anelse på vinklingen og sett hvordan rommet tentativt inndeles i natur- og kulturdomener, inndelingen virker ikke tilstrekkelig på et allment meningsdanningsnivå, og flere forlater denne til fordel for en naturalisering av hele området. Selv med veier, kraftlinjer, kraftverk, beitepress, et cetera, er det en tendens til å se, og prøve å få aksept for forståelsen av, området som først og fremst natur. Sågar er det mer enn spredte meningsfestinger av området som urørt. I tilknytning til en urørthetstankegang, men slettes ikke bare ut fra denne, anses området som å ha verdier uavhengig av menneskelig bruk og interesser. Sett på denne måten har analysen og tematikken beveget seg over et kontinuum fra det sosialiserte rommet til en dehumanisert naturlighetsforståelse.

Det første er opplagt relevant for forståelsen av hva som står på spill aktualisert ved muligheten for inngrep, samt for en forståelse av hvordan det er elementer av fordeling inne i dette, relatert til hva som står på spill for hvem, og hvem som kan forstå dette og dermed med en viss anerkjent rett kan uttale seg om det. Det andre viser hvordan området forsøkes gjort relevant ut fra begrepsparet 'verdier' og 'interesser', der politiseringen av landskapet skjer enten ved å knytte interesser og dermed verdi til det, eller ved at landskapet moraliseres ut fra en verdi-i-seg-selv forståelse.

¹⁴⁷ Ikke mulige i absolutt forstand, men mulige som moralsk nøytrale handlinger.

¹⁴⁸ Det er også interessant å se dette i forhold til lover og rettssystem. Eksisterer verdiene må disse artikuleres av/ ved interesser, dette er også noe av begrunnelsen for åpningen for intervensjon av tredjepart på naturens vegne i det amerikanske rettssystemet. I USA har for eksempel miljøorganisasjoner mulighet til å gå til søksmål mot personer og foretak på vegne av naturen. Den eventuelle tilkjente erstatningen skal da gå til utbedring av skade, gjenoppretting eller andre naturvernformål.

Disse to delene er også angrepet ut fra to forskjellige teoretisk-metodologiske vinkler. For å vise og forklare landskapet som sosialt relevant ved en kodifisering av det ut fra materielle strukturer og hendelser i fortid, har jeg gått fra det teoretiske og komparative som et grunnlag for å tolke empiriske fenomener. I den andre seksjonen er det tatt utgangspunkt i det uttalte og eksplisitte for så etter hvert å gå analytisk dypere inn i hva som kommer frem i dette og det som synes som konsekvensene av det. Med en slik flersidig vinkling av det romlige som lokalt meningsgitt og politisert, håper jeg å ha unngått det som for meg fortøner seg som disse spørsmålenes nærmest iboende ansporing til essensialistiske utleggelse.

Samtidig kan arbeidet med problemstillinger knyttet til det romlige og det naturlige gi et inntak til det som Wagner betegner som de to fundamentale måtene å ordne verden på; hva vi ser som konstruert, og hva som ligger der som gitt (Wagner 1981). Hva er det som er der eller kommer av seg selv, og hva er det mennesker tilfører eller tar ut? Dette er også en problemstilling som i sin videreutvikling også angår det som er blitt mye fokusert på i antropologisk teoridannelse om forholdet mellom det konkrete og det abstrakte. Spenningsforholdet her angår i større eller mindre grad de prosesser som forsøkes grepet ved begrepene reifisering, hypostasering, fetisering og essensialisering. Disse forestilte prosessene går på aspekt av meningsflyt mellom det menneskelige og det tinglige. I dette må det også ligge ideer om grenser mellom domenene, og normative aspekt ved grenseoverskridelser. Å gå videre inn på dette vil ligge utenfor rammene for denne teksten.

Derimot vil jeg gå videre inn på det jeg har sett på rundt sakralisering av natur, som kanskje har sitt motstykke i en naturalisering av noe sakralt. Som vist skjer det en naturalisering over tid av materielle spor/ manifestasjoner av menneskelig aktivitet. Dette vil jeg følge opp senere i teksten under behandlingen av det som uttrykkes av frykt for en *nasjonalhelligdomifisering* av Rosendal, en musealisering av bygden på bakgrunn av dens posisjon som vert for noen nærmest hellige manifestasjoner av tradisjon.

Først vil jeg følge opp interesser som aktører, men prøve å dra det mer over mot interessenter som mer posisjonerte aktører og sosiale personer. Strukturer, posisjoner, og påstander er de analytiske og syntetiske størrelsene som utgjør planet jeg opererer teksten fra, men i det følgende skal jeg prøve å dra dette over til å belyse nærmere og mer helhetlig aktørers anliggender knyttet til hva saken omhandler og debatteringen av den. Dette vil jeg la gli over i en sondering rundt hva som ligger av strukturer og mekanismer for hva som gjøres relevant i debatten. Jeg skal se på hvordan tillegelse av objektivitet, respekt, saklighet kommer inn som sentrale aspekt, samt de mer strukturelle (prosedyrelle og diskursive) føringer på utskillingen av, og kontrollen med, disse størrelsene.

LOKAL KOMPOSISJON: BRUKERE, KUNNSKAP OG FORSTÅELSE

Turen fra Bjørndalsstølen til Svartavatn tok ca. ein halv time. Heller ikkje her bar terrenget preg av at her ferdast mykje folk. Noko merka sti var det heller ikkje, så her var det nok berre nokre sauebønder og kraftlagsfolk som ferdast (Innlegg i lokalavisen).¹⁴⁹

I dette kapitlet skal jeg, i tillegg til å gi en bredere forståelse av i alle fall en av 'interessene'; grunneiernes, også følge opp temaet om objektivisering: Hvordan det er prosesser i debatten der aktørene tenderer mot å objektivisere egne anliggender og individualisere antagonistenes. Det følgende vil i all vesentlighet forholde seg til de mer rent lokale aspektene ved saken. Som sagt vil det dreie seg om aktører og posisjoner, men også om det sentraladministrerte formelle rammeverket for vassdragsutbygginger man lokalt må forholde seg til. Jeg har tatt opp substansielle anliggender i saken, her går jeg tettere inn på prosedyrelle anliggender i selve den politiserte debatten. Dette går på hvordan man i vid forstand uttaler seg og opptre, relatert til hvem som lyttes til og tas alvorlig, samt grunner og midler til dette. Sannhet kommer inn som et domene, men virker mindre viktig i seg selv enn som et sorteringskriterium. Debatten fremkommer som parodisk rettet mot en tredjepart, heller enn dialogisk. Et fokus på autoritet blir ut fra dette essensielt. Media er også koblet opp mot dette både som aktør og som innvirkende filter, og blir da noe som må kommenteres nærmere.

BRUK OG FORSTÅELSE

Uten at alt må knyttes til historien, kan vi også se paralleller til forskjeller mellom elitens og allmuens forhold til naturen. Nina Witoszek peker i sin bok; *Norske naturmytologier* (1998), på at den romantiserende og estetiserende forholdet til natur slik vi kjenner det i dag, henger sammen med nasjonalromantikkens inntog i Norge fra midten av 1800-tallet.¹⁵⁰ Før dette hadde det rådende synet på natur vært preget av slit og frykt. Natur var noe man slet med for sitt daglige brød, og man fryktet dens krefter, både *naturlige* og *overnaturlige*. Nasjonalromantikkens idealer fikk først fotfeste blant urbane kunstnere og intellektuelle, mens det tok lengre tid før disse ideene fikk innpass på bygdene og blant bønder, hvis de i hele tatt har fått innpass der. Sett ut fra at bønder har sitt levebrød knyttet til en bearbeidelse av landskapet, er det både tenkelig og sannsynlig at denne koblingen mellom "slit", utnyttelse og inntekt, på tross av samfunnsutviklingen og nye driftsformer, er med på å prege deres holdninger til naturen også i dag.

"Det er bøndene som kjenner området best", fikk jeg høre ved flere anledninger. Med 'område' ble det da siktet til det området som vil bli berørt av en eventuell

¹⁴⁹ Innlegget posisjonerer seg som anti-antiutbygging, og er gjengitt i sin helhet i Appendiks 2: *Tur i Hattebergvassdraget*.

¹⁵⁰ Jeg velger her å ikke problematisere 'natur' videre, med henhold til om det da er "samme" natur, hva natur egentlig er, et cetera, da jeg ikke ser dette som klagjørende for den problemstillingen jeg tar opp her.

kraftutbygging. Utsagnet hadde hos enkelte nærmest preg av å være en *truisme*. I den grad noen brød seg om å begrunne det, var det med bøndenes stedbundne, arbeidende omgang med området. Det virker da som om det er en bestemt kjennskap til området det siktes til, eller i alle fall en kunnskap som overgår andre former, som opplevelsesbasert eller vitenskapelig. Jeg tror for eksempel ikke det er bønder som er de hyppigste brukerne av terrenget, eller for den saks skyld er de som oppholder seg mest der. Det finnes nok *fjellfolk* som bruker fjellet langt mer. Det jeg tror folk sikter til når de sier at *det er bøndene som kjenner området best*, er at bondens aktiviteter i deres øyne gir ham et mer nøkternt syn på naturen. Turister, fjellfolk og brevandrere regnes som lett romantiserende og subjektive, vitenskapsfolk som å ikke kjenne det spesifikke ved området godt nok.

I et leserbrev i en av lokalavisene ble det lett hoderystende reagert på Turlagets høringsuttalelse til konsesjonssøknaden: "Jeg har med respekt lest Kvinnherad Turlag sine motforestillinger for videre utbygging av Hattebergsvassdraget. Jeg forstår at disse synspunktene er velmente. Men dere må nok innrømme at disse synspunktene er subjektive og litt egoistiske".¹⁵¹ At turlaget, hvis medlemmer sikkert har tilbragt adskillige timer i det aktuelle området, går mot utbygging, regnes som drevet ut av egeninteresse. Her ser det ut som om den kunnskap og naturforståelse turgåere sitter inne med ikke er relevant. De forstås som å forholde seg til fjellet på grunn av egen fornøyelse, og ut fra dette blir ønsket om å unngå inngrep i naturen sett på som egoistiske. Deres anliggende blir individualisert på tross av medlemstall. Sett i forhold til uttalelser om at det er bøndene som kjenner området best, hva er det da som ligger her? Jeg vil anta at det er en ulik vektlegging av måter å forholde seg til naturen på. Rekreasjonsbruk oppleves som å ha mindre verdi enn produksjonsvirksomhet. Flere årsaker spiller inn her. For det første det at gårdsdrift og husdyrhold forstås som en tradisjonell og dermed naturlig næring med en lang historie i distriktet. For det andre er driften med på å opprettholde sysselsettingen og dermed grunnlaget for bosetning. Relatert til dette er det tredje momentet at gårdsdrift, tillike med annen næringsvirksomhet, har positive økonomiske ringvirkninger i lokalsamfunnet. Et fjerde punkt er det mange ser på som jordbrukets vedlikeholdende funksjon, jordbruksdrift er med på å få frem områdets estetiske kvaliteter. Jordbruket blir ut fra dette noe livgivende: Jordbruket representerer naturlige praksiser for frembringning av matvarer. Det sørger for syssel- og bosetning, og gir positive økonomiske ringvirkninger lokalt. De statlige midlene dette trekker til seg er nok heller ikke uvesentlig. Dertil er landbruket en måte å kontrollere og frisere landskapet.

Til en viss grad kan jord- og annen produksjonsbruk, som motsatt til rekreasjon, være med på å opprettholde mer "uromantiske" holdninger til naturmiljøet blant deler av befolkningen. At det innen diskursen rundt kraftutbygging kan gjenfinnes grunnleggende forskjellige måter å se på naturmiljøet, kan delvis sees i sammenheng med dette. I dette

¹⁵¹ Gjengitt i sin helhet i Appendix 2: *Hattebergsvassdraget*.

ser det ut som å være et kontinuum fra det å se natur bortimot utelukkende som en ressurs som må utnyttes for å realiseres, til det å se den nærmest som noe sakralt, der enhver menneskelig inngripen er forstyrrende. Det Witoszek snakker om som en endring som inntraff ved nasjonalromantikken på siste halvdel av 1800-tallet, er dermed kanskje ikke så mye en altomfattende endring som har intruffet, men heller en *åpning* for å se på naturen med et 'romantisk blikk' som la en del av grunnlaget for våre dagers miljøverndiskurs(er). Selv dette har på ingen måte ført til en gjennomgripende endring. Heller er det slik at det er utkrystallisert to konkurrerende og motstridende retninger for forståelsen av naturmiljøet, som i denne type debatter gjenfinnes som rivaliserende politiserte diskurser (jfr. Peace 1993).

FJELLFOLK

Jeg har nevnt benevnelsen 'fjellfolk' ved et par anledninger. Termen brukes lokalt om dem som går mye i fjellet, og som er kjent for dette. Folk beskrev gjerne seg selv som 'fjellmenn', eller det ble snakket om andre som fjellmenn. Her dreier det seg utelukkende om menn. Med fjellet siktes det til de indre områdene; de som bare kan nås med lengre dagsturer, eller ved overnatting i hytte eller telt. Det er fonnen og områdene rundt denne. Man blir heller ikke *fjellmann* av mosjons- eller trimturer, det er snakk om å gå for å oppleve fjellet. Slik fremtrer det mer som livsstil enn som sport. 'Fjellmann' er også en slags hederstittel, i alle fall var det sett på som et positivt aspekt ved personene.

Hvis jeg spurte hva disse mente om kraftutbyggingsplanene, dro de litt på det og sa noe sånn som; "... jo, ... du vet jeg er jo fjellmann selv så ...". Mer enn dette skulle det visst ikke være nødvendig å si; de gikk ikke inn for utbyggingen. Dette var folk innforstått med. For å forklare hvorfor noen var *motstandere*, var det ofte nok å si; "han er jo fjellmann". Ett annet talende eksempel på at de som falt innunder denne kategorien i all hovedsak var og ble sett på som *motstandere*, var når en som gikk inn for utbyggingen sa hun til og med visste om en *fjellmann* jeg kunne snakke med som ikke var fulstendig avvisende til alle de foreslåtte utbyggingsalternativene. Vedkommende bodde da riktignok ikke i Rosendal.

I dette ligger det et annet aspekt ved *fjellmenn*; kategoriseringen innebærer også en tilskrivning av noen egenskaper. Å bruke benevnelsen bærer med seg konnotasjoner om upåvirkelighet, styrke og sindighet. I så måte virker det som om fjellenes egenskaper smitter av på de som går i dem. *Fjellmann* blir dermed mer enn en deskriptiv betegnelse relatert til personens aktiviteter, det fungerer også som en karakterskildring. Dette gir også et bredere grunnlag for å forstå hvorfor det for vedkommende over var viktig å poengtere at hun viste om en fjellmann som ikke var mot all utbygging: Selv om de bruker terrenget for rekreasjon, gir den antatte upåvirkeligheten og sindigheten dem en viss tyngde i debatten. Dette kan igjen kobles tilbake til kategoriens konnotasjoner, for det ligger også noe individuelt og einstøingsaktig i dette. Positivt er det som ligger av antagelser om selvstendige meninger, mer negativt for en debattiv gjennomslagskraft er

det at man i utgangspunktet som fjellmann bare snakker *for seg selv*. Synspunkt de kommer med blir sett på som individualistiske i betydning av subjektive.

GRUNNEIERNES ANLIGGENDER

Jeg har vært inne på bønder og grunneiere allerede, også ved deres forhold til Baroniet. De kan da lett fremstå som om en homogen gruppe. Slik er det ikke uten videre, i alle fall ikke knyttet opp mot denne saken:

Hatteberg og Guddalsdalen grunneigarlag organiserer grunneigarinteressene på gardane Hatteberg inkludert Baroniegedomen), Skeie, Seglem, Guddal og Naterstad. Laget, som har hand om fiskerettane i Bjørndals og Geitabudalsvassdraget (inkludert dei omsøkt regulerte vatna Prestavatn og Svartavatn i Hattebergsvassdraget), har totalt 34 medlemmer og fatta på årsmøtet 29.03.99 sålydande samrøystes uttale:¹⁵² (Hatteberg og Guddalsdalen grunneigarlags høringsuttalelse).

Det blir vist til Hatteberg og Guddalsdalen Grunneigarlag sin uttale av 30.03.1999 vedkomande Muradalen Kraftverk - uttale til konsesjonssøknad med konsekvensutgreiing. Når ein les uttalen, kan ein få inntrykk av at den er samrøystes vedteken på årsmøte i laget den 29.03.1999 av 34 medlemmer. Dette er ikkje rett. Uttalen er gjeven av det nyvalde styret på grunnlag av diskusjonen i årsmøtet, der berre 11 av medlemmene i laget var til stades, og der det var delte meiningar om saka. Underskrivne grunneigarar i området til Hatteberg og Guddalsdalen Grunneigarlag ser det som viktig at kraftproduksjonen i Muradalen kan halda fram, fordi både kommunen, lokalsamfunnet og gardsbruka i området har fordelar av det (Fra høringsuttalelse fra 16 grunneiere).¹⁵³

Sitatene viser til det som er blitt kalt et "kupp" av grunneierlaget. Om kuppet var intensjonelt eller ikke, er ikke det vesentlige for mitt poeng, men det fremstilles slik i avisene og av dem som mente seg kuppet. Det dette derimot uten videre viser, er at det er splittelse i synet på kraftutbygging blant grunneierne.¹⁵⁴ Det var ikke dette jeg ble gitt inntrykk av på feltarbeidet, eller oppfattet i førsteinstans. Når folk kommenterte frontene i Hattebergssaken, ble grunneierne stort sett fremhevet som forkjempere for utbygging. Dette ble forklart ut fra tre momenter: De er *for* alt som Baroniet er *mot* (og omvendt). De er mot nasjonalparken, i alle fall vernerestriksjoner under tregrensen, og

¹⁵² Konklusjonen var kortfattet; de godtok *bare* en opprustning slik dette er definert i Samlet Plan (St.meld. 62 (1991-92)). Hva akkurat dette innebærer kommer jeg tilbake til.

¹⁵³ Egentlig fra et brev til Kvinnherad kommune fra 16 grunneiere, som siden er vedlagt som høringsuttalelse til konsesjonssøknaden.

¹⁵⁴ Utover dette er det også en grunneier som, i kraft av å være grunneier, har levert egen uttalelse, som totalt går imot utbyggingsplanene.

kraftutbyggingen kan sette en stopper for dette. Og de har reelle fordeler av kraftverksdriften; gratis strøm og vedlikehold av veien inn Muradalen.

Det generelle inntrykket av at "alle" grunneiere er for utbygging har for så vidt noe for seg, men det er en lite nyansert fremstilling. Grunnene til den manglende nyanseringen kan være flere. Dersom jeg skal peke ut én hovedgrunn, må det være at det blant de "berørte" grunneierne er et flertall for utbygging. 'Berørt' betyr her de som har rettigheter i det aktuelle området som kan bli påvirket av en eventuell utbygging. Likevel, når disse grunneierne går inn for utbygging, er det fordi de *ikke* regner med å bli vesentlig negativt berørt, men derimot ser de fordeler med en utbygging. Samtidig er det slik at selv om de ikke ser sine retter som spesielt berørt av kraftutbygging, er det andre saker som kan komme til å berøre dem langt mer. Både Riksantikvarens varslede fredning av et større kulturlandskap rundt Baroniet, og opprettelsen av et eventuelt landskapsvernområde i Muradalen, vil berøre grunneierne langt mer. Særlig da dem som også blir "berørt" av kraftutbyggingen.

For å ta Riksantikvarens fredningsplaner først. Ingen vet akkurat hvor grensen for dette skal gå, men da det på begynnelsen av nittitallet ble foretatt en midlertidig fredning, var området av et slikt omfang at gårder i drift ble liggende innenfor. Det regnes som sannsynlig at det kan skje igjen. Usikkerheten rundt dette sees på som et problem, både av dem som er for, og har interesser i et slikt vern, og av dem som vil kunne bli omfattet av vernerestriksjoner. I tillegg gjør den det vanskelig å forholde seg til planene. Et annet forhold det knytter seg usikkerhet til; er hva en fredning vil innebære. Den aktuelle verneformen er ny og lite brukt, og det er derfor lite presedens på hva den innebærer. Det eneste som synes klart er at det vil være tale om relativt lite økonomisk kompensasjon for båndlagt område.

Bønder i området opplever allerede at det er fint lite de kan foreta seg uten først å måtte søke om det. De føler seg under et departementalt krysspress: Landbruksdepartementet forlanger effektivitet, mens miljødepartementet kommer med krav som hindrer bekkelukking, planering, et cetera, altså krav som hindrer effektivisering av driften. Med en fredning av kulturlandskapet blir det enda mindre de kan gjøre for å leve opp til krav om rasjonalisering av driften.

HVEM BESTEMMER HVA SOM ER TRADISJONELT

Når kulturlandskapet rundt Baroniet skal fredes er det for å ta vare på et "preg av tradisjonell drift". Dette ser grunneierne i prinsippet som positivt, men spørsmålet er hva som forstås med *tradisjonell drift*:

Og når riksantikvaren og andre verneinteresser snakkar om å driva "tradisjonell jordbruksdrift", så meiner ikkje dei det same som vi som *pr. i dag* framleis er bønder (Bonde- og grunneigarlagsleder intervjuet i lokalavis (uthevet i original)).¹⁵⁵

¹⁵⁵ Hele innlegget er å finne i Appendiks 2: *Tidenes julepresang*.

Det er klart at enhver fredning av et landskap fordi det er tradisjonelt, baserer seg på en arbitrær bestemmelse av hva som forstås som tradisjonelt. Landskapet, selv det som forstås som 'natur' eller 'naturlandskap', har alltid vært i forandring. Jeg har vært inne på at forståelsen av landskap endres, men også rent fysisk vil det aldri være statisk, ikke naturlandskap og i enda mindre grad kulturlandskap.¹⁵⁶ For å ta vare på et preg av tradisjonalitet, må det altså først taes en avgjørelse på hva som skal forstås som tradisjonelt. Denne avgjørelsen tas utenfra, og det faglige ansvaret for dette er tillagt Riksantikvaren som igjen sorterer under Miljøverndepartementet. 'Tradisjonalitet' i denne forstand er tradisjonelt relativ til våre dagers kulturlandskap, og vil vanligvis være et førindustrielt jordbrukslandskap slik dette ble drevet frem til rundt forrige århundreskifte. Det er mer eller mindre dette som vil bli tilfellet i Rosendal også. Tradisjonell vil sannsynligvis komme til å bety attenhundretallet; tiden før maskinell drift ble vanlig. Dette blir av representanter for bøndene reagert på som en nedvurdering av den utvikling som har vært de siste hundre år. Enkelte mener det er det samme som å si at det som blir gjort i dag, av forrige generasjon, og kanskje den før det igjen, ikke er av betydning for området. Disse mente at denne siste utviklingen også måtte kunne representeres i et "kulturlandskap", i tråd med det som står i Verneplanen: "I samfunn som er i hurtig og kontinuerlig endring vil "fortid" også være nær i tid." (NOU 1991:12a:34).

I sine analyser rundt episke fremstillinger sier Bakhtin at: "Nåtidighet kan ikke i seg selv (det vil si; som en nåtidighet som bevarer sin levende kontemporære profil) bli et representert objekt" (Bakhtin 1996:19). I det noe vernes, blir det vernete en representasjon. Representasjonen vil da være noe annet enn det den representerer. I forhold til det nåtidige vil den virke fosilifiserende, og skyve dette over i en fortidsdimensjon. Sett ut fra dette vil ethvert vern virke forsterkende på den følte tidsdistansen. Likevel er det et moment til som gjør det mulige kulturlandskapsvernet mer forståelig som negativt sett fra grunneiernes ståsted. Et vesentlig poeng er at kulturlandskap i denne avgrensningen blir et *leilendingslandskap*. Landskapspreget det ønskes å ta vare på "i all framtid", er landskapet slik det så ut mens gårdene lå som leilendingsbruk under Baroniet. Dette er ønsket, men det finnes verken midler eller lovhjemmel for å tilbakeføre dagens landskap. I praksis blir det dermed et vern av landskapet slik det ser ut i dag. Det viktige for grunneierne synes likevel å være intensjonene om vern av en rikantikvarsk-definert leilendingstradisjonalitet. Samtidig som en verving av dagens landskap selvsagt vil legge hindringer på en videreføring av dagens drift, med henhold til rasjonalisering slik dette har vært praktisert de siste hundre år, blant annet med nye gårdsveier, fjerning av steingarder og åkerholmer, bekkelukking og planering. Så når tidsavgrensningen av kulturlandskapet oppleves som å nedvurdere innsatsen til de seneste generasjonene, er

¹⁵⁶ Jamfør også Verneplanen (NOU 1991:12a:36).

dette også som å nedvurdere de første generasjonene som drev gårdene "fritt". Slik fremkalles reaksjoner på at dette er en slags ny jordsunderleggelse fra Baroniets side, og *folk vil ikke lengre være leilendinger*. Dermed er det som ved et vern offisielt anses som av verdi og verd å ta vare på for etterslekten, det samme som forstås av grunneiere og bønder som en undertrykkende fortidsavsnitt. Den tradisjonen de selv ser seg i linje fra, og som en kontemporær manifestasjon av, er med dette devaluert.

Tidligere så vi at lokale historiske fremstillinger av baronitiden delte flere av de karakteristikk Bakhtin tiller eposet, om enn med en *mot-heroisering*. Fredningen av det tradisjonelle preget kan ut fra dette forstås som en befestning av det kronologibruddet som for mange representeres ved skillet mellom før og etter leilendingsordningen. Det blir en oppvurdering av den episke leilendingsperioden, ved at all utvikling etter den blir diskvalifisert som uten interesse. Å ta vare på leilendingslandskapet kan dermed forstås som å bidra til en større grad av fremmedgjøring av bønder og grunneiere, og derfor også store deler av lokalbefolkningen, overfor Baroniet ved at mulige faktorer for identifisering via landskapsrommet forrykkes i favør av et undertrykkingsperspektiv.

DISIPLINERING AV LANDSKAPET; FE SOM KULTURVERNERE

Slik det ser ut nå, vil gårder som kommer inn under et kulturlandskapsvern rundt Baroniet, kunne forvente pålegg om å ta vare på et *attenhundretallspreg* på innmarken, men uten at det følger med nevneverdig kompensasjon. En reaksjon på dette har vært å fokusere på det positive bøndene bidrar med for kulturlandskapet. For dersom et vern vil si at det ikke blir lønnsomt å drive gården, er det etter sigende fare for at området vil gro til og miste et hvert preg av drift, det være seg tradisjonell eller moderne:

Dei trur at berre ein kan ta råderetten frå grunneigaren og få eit område verna- då vert det verande slik for alltid. Har de aldri sett korleis alt forandrar seg når det er slutt på hogst og vedlikehald? Tilvaks som ein jungel på kort tid! Er det dette de vil ha? Lova om vern av et område, seier "bruk og vern" (vedlikehald). Og kven har gjort dette og gjer det gratis? Det er grunneigaren det! ... Sjå berre rundt Folgefonna, der ein vil dra grensene ned mot gardsbruka. Det kan verte ein jungel utan vedlikehold og hogst (Fra innlegg i lokalavis).

Kulturlandskapet oppfattes som utdrevet fra en overvunnet natur, og derfor som noe som krever kontinuerlig vedlikehold for å holde seg som kultur. Dersom det ikke lengre vedlikeholdes, er det fare for at det glir tilbake til natur igjen. "Jungel" står som en prototype på en ikke bare vill natur, men også på noe menneskefientlig: *there's a jungle out there*. Slik blir det å ta fra grunneierne muligheten for å "tunkte" landskapet til å holde seg "kulturlig", det samme som å slippe noe vilt og farlig like inn på seg. Sånn det er nå, ligger kulturlandskapet; innmark, utmark og hogst- plantefelt, som et bolverk mot dette. I så måte kan denne disiplineringen av landskapet sees analogt til Foucaults teori om

disiplinering av kroppen i *Discipline and Punish* (1991a).¹⁵⁷ Ved denne vinklingen kan vedlikehold av kulturlandskapet sees som en 'landskapets politiske anatomi' der landskapet skapes som 'føyelig' ved disiplinering og eksponering ut fra en 'synlighetsøkonomi'. Landskapet blir et rom for utøvelse av makt, men også et rom for nedfellelse av maktstrukturer via en disiplinering av landskapet modellert etter regjerende kunnskapsregimer.

Riksantikvaren mener også at landskapet må holdes disiplinert: "Tradisjonelt jordbruk skal ikkje hindrast, tvert om, det er ønskje om at gardane kan haldast i drift", for: "Jordbrukslandskapet må haldast ope, både ved å hindra tilgroing, og ved ikkje å planta innmark til med gran."¹⁵⁸ Poenget for bøndene er at Riksantikvaren godt kan mene dette, men vernevedtakene legger ikke til rette for det. Tvert i mot opplever flere av bøndene vernesonene som å legge så store hindringer på driften, at dersom det ikke følger kompensasjon med dette, noe det som sagt ikke ser ut til å gjøre i nevneverdig grad, kan det medføre at bruk legges brakk. I sitatet over der vedkommende mente at Riksantikvaren, ved dennes definisjonen at tradisjonell; "ikke meiner det same som vi som *pr. i dag* framleis er bønder", ligger det også en implisitt trussel om at det slett ikke er sikkert bøndene kommer til å fortsette å være bønder så lenge dersom vernet blir vedtatt. Som en uttaler det: "I dag er det kanskje ikkje så store planar, men krava til bøndene auker stadig", eller:

Det er også verd å merke seg at dette [det sannsynlige verneområdet] nærmest utelukkende dreier seg om små bruk som erfaringsmessig har vært den beste garanti for bevaring av kulturlandskap nettopp på grunn av driftsformen ved mindre bruk. Vi ber om at planene om nasjonalpark og kulturlandskapsvern ikke fører til dramatisk inngripen i grunneiernes rettigheter på felt som kan medføre økte problemer med driften. Den virksomheten som drives i dag er tuftet på lange tradisjoner, og en bør vurdere enkle og mindre drastiske grep for å sikre en bærekraftig utnyttelse av landbruks- og skogbruksarealene i området (Fra innlegg i lokalavis).

Når det gjelder nasjonalparken og et eventuelt landskapsvernområde i Muradalen (og andre dalfører), har grunneierne levert en uttalelse som i sum sier at de ønsker verneområdet over tregrensen. Tregrensen er ideelt, fordi det over denne stort sett bare er beite-, jakt- og fiskemuligheter som er av betydning for grunneierne, rettigheter det neppe vil bli lagt restriksjoner på. Skogbruket er det som skaper problemer. Skog er ressurser for grunneierne, og klassifiseres enten som tømmer eller *ved på rot*. Den

¹⁵⁷ Spesielt sidene 137-141. Selv om Foucault ikke snakker direkte om landskap, er både vektleggingen av det spatiale, og den hyppige bruken av romlige metaforer med på å inspirere en slik lesning. Når det gjelder forholdet mellom maktrealistiske og kunnskapsmessige måter å gripe landskapet, hevder han at dette utgjør kjerneområder i studiet av diskursformasjon og kunnskapsgenealogi (Foucault 1980:77).

¹⁵⁸ Fra Riksantikvarens merknad til kommunedelplanen for Rosendalsområdet.

representerer ikke ubetydelige biinntekter. Også her er det konflikt mellom ønsket om å bevare preget av tradisjonallitet, og rasjonell drift. Plukkhogst vil det etter all sannsynlighet kunne være muligheter for innen et verneområde, men denne driftsformen sees på som for lite rasjonell: "Da blir det fritidssysse og det er ikke akkurat det vi trenger."

ESTETISERING OG OPPLEVELSER KNYTTET TIL SKOGEN

Knyttet til landskap og tradisjonallitet er det også ulike oppfatninger av hva som er "fint". Over så vi at Riksantikvaren implisitt mener det er "finere" med atten- enn nittenhundretallsprege på kulturlandskapet. Relatert til hogst var det flere som uttrykte at de syntes det var finere med et snauere landskap, klare grenser mellom innmark, utmark og skog, og at skoggrensen burde gå høyere. Det ble også uttrykt skepsis til at granskogen skulle komme til å bli fredet; "den er et fremmedelement og stygg". Uten at dette nødvendigvis forklarer denne holdningen blant grunneiere, var det fra Baroniet det ble igangsatt storstilte skogplantingsprosjekter med blant annet gran. På begynnelsen av forrige århundre startet stamherren større skogplantingstiltak, som ledd i "mønsterbruket Avlsgården". Nå må det nevnes at heller ikke Riksantikvaren virker som å ha mye til overs for gran, i en oppstilling av de tiltak som ikke bør igangsettes i kulturlandskapet rundt Baroniet er det nevnt tilplanting av innmark med gran.

Ideen om at gran er uautentisk og derfor bør vekk, er på ett plan like arbitrær som utvelgelse av tidspunkt for hva som er tradisjonelt. Likevel, det er flere momenter knyttet til granen. Motviljen mot den hadde kanskje ikke vært så stor, hadde det ikke vært for at den oppfattes som uproduktiv: Den vokser for raskt til å bli så hard som ønskelig, og prisen er derfor tilsvarende lav. Samtidig medfører det mer enn bare driftsmessige, økonomiske og estetiske konsekvenser av verneforslagene. Vernet forstås også i lys av ideer om trivsel og selvråderett: "Det er allerede svært lite en bonde kan gjøre uten å søke. Hogst betyr trivsel, og da er ikke et engangsbeløp noen god erstatning". Her kommer vi inn på en side ved konflikten jeg mener er lite fokusert på. I den grad bøndene og grunneiernes interesser trekkes frem er det som vi har sett over som 'landbruksinteresser'. Disse interessene er knyttet til genealogier, land og praksiser, og synes nærmest å være konstituerende for gruppen. Samtidig virker det som deres interesser med dette sees som uttømt. Dermed etableres en diskursiv forståelse av at bønder ikke opplever, de er bare representanter for landbruksinteressene. Momenter knyttet til trivsel, opplevelser, og lignende de måtte ha ved siden av sitt produksjonsvirke, utelates når disse skal tas hensyn til i for eksempel verne- og fredningssaker. Om det som vist må antas å være forskjeller i opplevelse og forståelse av natur, relativt til forskjeller i den brukende omgangen med omgivelsene, ligger det ingen nødvendighet knyttet til at en som bruker området hovedsakelig med et landbruksproduktivt siktemål ikke også kan ha opplevelser av landskapet som ikke direkte kan føres tilbake til produksjonen. I så fall ville dette vært ensbetydende med å si at alle bønder har samme erfaringer av området. Som det kommer frem, er det klart at

bønder også har 'opplevelsesverdier' og aspekt av 'friluftsjnteresser' knyttet til bruk av landskapet. Disse kan også variere, selv om det kan finnes en viss regularitet og produksjonsbruks-påvirkning i dette. Uansett er det for enkelt å kun tilskrive bønder og grunneiere landbruksinteresser, men dette gjøres, noe bøndene selv reagerer på.

BØNDER OG GRUNNEIERE SOM ÉN GRUPPE

Om det er sprikende syn på i hvilken grad en skal bifalle planene om kraftutbygging, synes det å foreligge en mer samlet opposisjon mot landskapsvernområder rundt nasjonalparken, dersom dette medfører restriksjoner på bruken av skog og utmark. Grunneierne i de berørte kommunene har organisert seg i *Folgefonna grunneigarsamskipnad* som ble dannet 9. desember 1999. Den skal være et organ for å tale grunneiernes og landbrukets sak opp mot nasjonalparkplanleggingen, og når vernet trer i kraft. Lederen for denne organisasjonen, som også er styreleder i Kvinnherad Energi, gikk på høstparten 99 ut i en lokalavis, og lanserte Muradalen som en fremtidig lokalitet for et motorsportsenter; "det må bli slutt på at Baroniet skal lamma all aktivitet i flere mils omkrets". Dette er samme Muradalen som foreslås vernet opp mot nasjonalparkfredningen, og som grunneierne ikke vil ha restriksjoner på driften av. Nå er ikke alle like radikale i sine synspunkter, men det sier litt om holdningen til Baroniet og vern, og om koblingen mellom en anti-vernerestriksjoner og en pro-kraftutbygging holdning.

Grunneierorganiseringsen skjer i tillegg til, og på tross av, at de alt hadde en representant inne i styringsgruppen til forprosjektet for nasjonalparken. I seg selv er en grunneierrepresentant i denne type fora en ny ting, men vedkommende var ikke valgt av grunneierne lokalt. Registreringsprosjektet nedkom med en 70-80 sider rapport, der bare halvannen side er viet landbruket. Denne ble av grunneiere omtalt som en "dårlig turistbrosjyre", og var med på å utløse ønsket om en egen grunneierorganiserings for å få bedre flyt av informasjon, og for å øve press mot fredning under tregrensen. Når det gjelder flyt av informasjon, dreier dette seg ikke minst om at grunneierne føler de sitter på mye kunnskap som er relevant for registreringsprosjektet, men som de mener ingen etterspør og at de dermed ikke får aksept for.

Vi har hatt ein rapport på høyring om verneverdiar og brukarinteressar. Til den har vi fått krasse innspel frå ein del av grunneigarane, noko som viser at det er viktig å få vektlagt deira interesser, og å koma i samtalar med dei (Lederen for Registreringsprosjektet i lokalavis).

Vi har ikkje vore krasse, men vi har påpeikt ein del manglar og feil i rapporten. Mellom anna har vi stilt spørsmål ved det totale fravær av grunneigarinteressane i rapporten, medan vernesida har fått god plass (Lederen for Grunneierlaget i lokalavis).

Lokalt i Rosendal var det også et moment til som vakte harme blant grunneierne. De så det som at Baroniet var den eneste grunneier som fikk uttale seg, selv om Baroniet hadde levert uttalelse etter høringsfristen. Grunneierlaget hadde levert uttalelse innenfor fristene, men deres synspunkt var ikke tatt med. Dels på grunn av dette ble det også lansert beskyldninger om inhabilitet som følge av en slektskapskobling mellom en forstått partisk interesse og en posisjon som presumptivt skulle vært nøytral i utredningene. Krassheten omtalt i de to sitatene over refererer seg for en stor del til dette momentet. Habilitet som knyttet til interesse og posisjon er ellers et tema jeg kommer tilbake til der jeg tar opp syn på lokaldemokrati i kapitlet *nasjonalisering og lokalisering*.

For en generell forståelse av hvorfor mange bønder og grunneiere er for en utbygging, i tillegg til hvorfor det er en generell oppfatning av at "alle" bønder og grunneierne er *utbyggingsvennlige*, burde de ovennevnte momentene kunne gi et bedre grunnlag. Her er en ramme for forståelse av "vikarierende" beveggrunner til å gå inn for et prosjekt som øyensynlig ikke berører dem i vesentlig grad. I dette ligger også mye av forklaringen på splittelsen mellom dem som vil ha en minst mulig utbygging, og dem som heller vil ha en stor enn ingen utbygging.¹⁵⁹ Utbyggingen oppfattes ikke som å berøre dem i vesentlig grad, derfor er det forholdet til andre aktualiserte momenter som blir det avgjørende. Vi har sett hvorfor en del av bøndene og grunneierne har et anstrengt forhold til verneforslag og vernemyndigheter. Det ble sagt at alt dette har ført til at grunneierne i området har "piggene ute". Reaksjonene på disse prosjektene er det som er blitt blåst opp i media, og som dermed har fått allmenn oppmerksomhet.¹⁶⁰ Jeg tror det ligger implisitt i utsagnene om at bønder og grunneiere er for kraftutbygging, at det dreier seg om de "berørte" grunneierne. Dette kombinert med en underliggende, doxisk forståelse av grunneiere og bønder som i opposisjon til Baroniet, gjør at de blir tilskrevet en posisjon som forkjempere for kraftutbygging.

KUNNSKAP, TILNÆRMING OG DISKURSIVE POSISJONER

[P]roduktet av [...] en protest, er mening, så vel som den makt over "virkeligheten" meningen gir (Wagner 1981:61).

Jeg beskrev ovenfor splittelsen i synet på natur, de to antagonistiske naturforståelsene, som synes å ligge i bunnen for to rivaliserende politiserte diskurser. Jeg bruker diskursbegrepet på litt forskjellige måter i denne teksten. Når jeg snakker om 'diskursen rundt Hattebergsutbyggingen', 'utbyggingsdiskursen', eller lignende, er det diskurs definert ved sitt tema. Utsagn som berører temaet, vil uvegerlig "inngå" i diskursen. Når jeg snakker om 'rivaliserende'/'antagonistiske' diskurser, må det være klart at disse ikke

¹⁵⁹ I frykt for at *ingen utbygging* i realiteten vil medføre at Muradalsverket blir lagt ned, og at veivedlikehold og strømutfgifter dermed vil falle på dem selv.

¹⁶⁰ I tillegg til planleggingen av ny vei til, og forbi, Baroniet.

kan være bestemt av temaet. Man kan ikke ha rivaliserende diskurser på samme tema definert av temaet. De ville i så fall ikke meningsfullt kunne skilles fra hverandre som selvstendige diskurser. En løsning kunne vært å se det som rivaliserende *posisjoner* innen en tematisk diskurs. Likevel vil da disse posisjonene kunne sees i sammenheng med to større felt. Felt som kan defineres ut fra hvordan de forholder seg til å gripe omgivelsene, enten ved vektlegging av en tekno-rasjonell tilnærming, eller ved en romantisk-estetisk meningsgiving.¹⁶¹ Men med dette sprenger "posisjonene" grensene for temaet og det tematisk avgrensede. På denne måten blir det å knytte dem sammen i en tematisk diskurs kneblende reduksjonistisk og lite analytisk fruktbart. Jeg vil dermed bruke og forstå diskurs her som kunnskaps-/ forståelsesfelt (for å gripe omgivelsene og vårt forhold til dette). Til en viss grad blir dette abstraherte og syntetiserte felt uten noen entydig utlegging og avgrensning. Slik sett er det mer metaforer for å gripe sammenhenger som synes å ligge til grunn, og strukturerende for det artikulerte og politiserte planet av motsetninger.¹⁶²

Med et etablert skille mellom disse rivaliserende diskursene, blir det også tydelig at det ikke dreier seg om to likestilte diskurser. Den ene er mer legitim i en politisk beslutningsprosess. I effekt betyr dette at de som baserer seg på det som forstås som en tekno-rasjonell tilnærming, er i den posisjon at de for eksempel ikke trenger å begrunne utsagn på et motivasjonelt plan. Påstander om at et kraftverk i Muradalen kan ha et kraftpotensiale på vel 90 GWh, er fritatt fra et hvert krav om redegjørelser for beveggrunnene bak en slik uttalelse. Påstanden ansees som et *faktautsagn*. I dette ligger det et syn på utsagnet som selv-legitimerende, som gjør at det med letthet glir inn i feltet for det relevante. Dette fordi det er en teknorasjonell forståelse som er konstituerende for debatten. Utsagn og påstander som passer inn i formasjonene og praksisene gitt av den dominerende diskursen, blir legitimert ved selve innpassingen og unnslipper krav om videre redegjørelse for forutsetningene for påstandene, og for forutsetninger og motiv for å komme med dem. De forstås og behandles som faktautsagn, og ikke som argument.¹⁶³

Dersom noen yrer at det å se Ringeriksfossen i fri utfoldelse er en fantastisk opplevelse, er dette en uttalelse det er "lov" til å betvile med henblikk på personens motivasjon, og uttalelsens relevans. Påstanden faller utenfor den den hegemoniske diskursivepraksisen for formulering av faktautsagn, og dersom den ikke fullstendig neglisjeres og overhøres, tilvises den en posisjon som et individuelt motivert argument. Hva er det som ligger under her?

¹⁶¹ Her satser jeg på lesers intuitive forståelse av hva jeg sikter til ved termene tekno-rasjonell og romantisk-estetisk. Et tekno-rasjonelt syn på natur er, slik jeg mener det, lignende det Escobar kaller kapitalist-natur (capitalist nature), der natur sees på som en vare, og et produksjonsmiddel, fokuset er på det synlige, og forvaltningen er basert på ekspertkunnskap og er governmentalisert (Escobar 1999:6). Tekno-rasjonell natur må også sees på som å uttrykke det Wagner sikter til ved *oppfinningen av en ny natur* (Wagner 1981).

¹⁶² Dette er en forståelse som baserer seg på Foucaults tanker om diskurs. En diskusjon av dette er som nevnt å finne i Appendix 1: *Diskursanalytisk oppklaring*.

¹⁶³ Det vil ikke si at de aldri forstås som argument, men en argumentsforståelse er avhengig at disse påstandene kan plasseres i en utsagnsmessig kontekst som gjør det mulig å lese dem som argument.

Man har sagt, at det rinnende vand i Norge er vore hvide kuld, som skal bringe "vort land frem i industriel henseende paa lige maade som det sorte kuld stillet England og Skotland i første rekke paa de praktiske bedrifters omraade. Og er der sandhed i dette, hvad vel ingen, der er kjendt med forholdene vil betvile, saa har vi ogsaa forpligtelse paa os til at gjøre hvad vi kan, for gjennem omfattende og detaljerede undersøgelser at sætte, jeg havde nær sagt, hver eneste draabe af Norges rinnende vand under sagkyndig teknisk-vitenskabelig kontrol".¹⁶⁴

Denne kontrolleringen er vel også det som har skjedd. Det var utbyggingen av vannkraft som åpnet for storstilt industriutvikling i Norge. Spesielt sterkt var dette på Vestlandet. Rundt Kvinnherad ligger Odda, Sauda og Ålvik; steder hovedsaklig bygget opp utelukkende rundt vannkraft og kraftkrevende industri. I tillegg til å gi Norge en ledende posisjon internasjonalt på produkter som; aluminium, ferrolegeringer, mangan, et cetera, har det også betydd sysselsetning og økonomisk oppsving. Det er, eller i det minste så har det vært, en generell kobling mellom det å *sætte nær sagt, hver eneste draabe af Norges rinnende vand under sagkyndig teknisk-vitenskabelig kontroll*, og det å hevde seg internasjonalt, skape økonomisk oppsving og sysselsetting, og dermed etablere det økonomiske grunnlaget for velferdsstaten Norge.

Konkret i Rosendals tilfelle solgte stamhusbesitter Christian Weiss Hoff Rosenkrone fallrettene til Hattebergsvassdraget i 1916, for å hjelpe sognet med kraft. Rosendal var da relativt seint ute med å få sitt eget kraftverk i forhold til nabokommunene. Senere har, som sagt, kraftverket i Muradalen vært drevet av Bjørke Båtbyggeri, forløperen til Umoe Schat-Harding. Følgelig blir gjerne kraftutbygging sett i sammenheng med industri og sysselsetting. Av to personer, som for øvrig er motstandere av utbyggingen, fikk jeg beskrevet dette som naturlig blant godt voksne folk, men de stilte seg uforstående til at slikt "tankegods" ble videreført av yngre generasjoner: For det første er det i prinsippet ikke lengre en nødvendig kobling mellom lokalt produsert kraft og lokal industri, og for det annet er det ingen industriutviklingsplaner knyttet til den foreslåtte utbyggingen, noe det for eksempel var til utbyggingsplanene for vassdraget lansert på tidlig åttital. Likevel skal det nok mer til for å viske ut assosiasjonene mellom kraft, industri og velstand. Kvinnheringen, som ellers har posisjonert seg som kritisk til en utbygging i Muradalen, skriver på lederplass anngående gasskraftverk: "Kraftforsyninga har seinare vore sjøve grunnlaget for moderniseringa av samfunnet". Lederen konkluderer med at: "Her er det berre å gi gass".

¹⁶⁴ Axel Steen (1900): Det rinnende vand i Norge, i Nordahl Rolfsen (red.) Norge i det nittende århundre. Siteret fra "Levande vatn: fossen som natur og symbol". Utstillingshefte, utgitt i forbindelse med utstillingen ved samme navn på Baroniet Rosendal. Malmanger, Honerød og Nerebø (red.) 1999.

Mer grunnleggende strukturer er også inne i bildet her. Ved å sette disse dråpene under teknisk-vitenskapelig kontroll, ved et tekno-rasjonelt diskursivt regime, har man med Roy Wagners ord *funnet opp en ny natur*:

[D]enne oppfinningen av natur som "kraft" (den ustabile elektriske kraften, den "bortkastede" kraften i treghet og friksjon) kunne ikke ha funnet sted hvis mennesker ikke allerede hadde oppfunnet de kulturelle og teknologiske virkemidler ved hvilke objektiviseringen kunne gjøres. Uten matematiske beregning av volum og hastighet, fysikkteorier om varme, gravitasjon og elektrisitet, kunne potensialet ikke vært kalkulert. Uten teknologi om demningskonstruksjon, turbiner, generatorer, omformere, og kraftoverføring, kunne ikke potensialet vært realisert. Alle disse teknikkene og prosedyrene er resultatet av at menneskelig oppfinning, som karakteriserer teknologisk-Kultur, overføres på naturen som følge av hver objektivisering. Vi har fått det for oss å se naturfenomener i en kraftpotensial-terminologi, som ressurser (på samme måte som en rev ser på en gås) (Wagner 1981:72-3).

Poenget for Wagner her er at det har inntruffet et pan-vestlig diskursivt skifte i forståelsen av, og synet på, natur. Den kumulerte effekten av tekno-rasjonelle forståelsesformer påvirker også den daglige måten å forholde seg til verden på. Ikke minst har *oppfinningen av natur som kraft* gjennomslagskraft fordi den har så synlige effekter i det daglige. Man kan ikke bruke noen elektriske innretninger uten at spørsmålet; *hvorfor skjer dette?*, må forstås ut fra teori om elektrisitet. I Norges tilfelle er elektrisitet synonymt med vannkraft. Når jeg påstår at dette "må" forstås på denne måten, mener jeg at dette er den sosialt akseptable måten å forstå og forklare det på. Ikke nødvendigvis alle forstår og kan forklare dette fullt ut, for de fleste er det tilstrekkelig å ha en overflattisk, metaforisk forståelse (jfr. Quinn & Holland 1987).¹⁶⁵ Dette siste har også en annen effekt; det fører til en viss grad av fremmedgjøring overfor teknikken, og dermed til behov og respekt for ekspertkompetanse og sakkyndige.

Lenge har da også kraftutbygging vært ingeniørenes domene. Denne type kunnskap har vært det som har vært ansett som relevant. I den senere tid har det ved Plan- og bygningsloven kommet tilleggskrav om konsekvensutredninger for større prosjekt. Naturfag som botanikk, biologi, firskeribiologi, geofag, og meteorologi har ved dette i større grad blitt dratt inn i prosessen. Vurderinger av sosiale 'brukerinteresser' skal også ligge inne, men dette gjøres stort sett ved at brukergrupper selv får uttale seg, om enn i redigert form. I konsesjonssøknaden er det fremdeles en tekno-vitenskapelig forståelse som legges til grunn. Likevel er det tydelig, ut fra denne saken, at dette ikke på noen måte determinerer forståelsen av hva som står på spill. Andre er til en viss grad i stand

¹⁶⁵ Dette vil være et eksempel på det Naomi Quinn i *The Cultural Basis for Metaphor* (1991), ser på som fire områder der metaforer i stor grad virker strukturerende; når man skal formidle annenhånds kunnskap. De andre områdene er der det ikke finnes andre tilgjengelige modeller, der det ikke er enighet om modellene og der man ikke er klar over metaforene som metaforer.

til å artikulere en annen forståelse, men prosessen for å få denne forståelsen akseptert som relevant er strukturert slik at en teknorasjonell forståelse står i en hegemonisk posisjon.

TØRRLEGGING AV HATTEBERGSFOSSEN?

En måte en teknorasjonell diskurs ikke klarer å determinere debatten på, er ved det som reageres på som dens manglende prediksjonsevne. Konsekvensutredningen blir av mange forstått som utilstrekkelig, både når det gjelder å ha fått med alt, men også når det gjelder klargjøring av det den dekker inn. Selv der det settes frem relativt klare konsekvensscenarier, er det mye usikkerhet knyttet til dem:

Delvis/periodevise tørrlagte elvestrekninger får alvorlige konsekvenser for livet i elva og for opplevelsesverdiene i kulturmiljøet. I konsesjonssøknadens forslag til manøvreringsreglement er det ingen krav til manøvrering som hindrer periodevis tørrlegging av Hattebergfossen og elvestrekningen nedenfor kraftverket. Som det står: "Manøvreringen kan skje etter kraftverkseier sitt behov" (Fra Baroniet Rosendal sin høringsuttalelse, 20. mai 1999).

Konsekvensutgreiinga gjev ikkje eit godt nok grunnlag for å vurdera korleis vassføringa vil vera i Hattebergfossen til ulike deler av året og med auka regulering av Svartavatnet. Omtalen er upresis og lite egna til å vurdera korleis ein vil oppleve vassføringa i Hattebergfossen i oppfyllingsperioden for magasinet (Fra Riksantikvarens høringsuttalelse, 25. mai 1999).

Til dels har Informasjonsnemda blitt irettesett av personer som meiner vi overdriv og feilinformerer. Utfrå Kvinnherad Energi sin konsesjonssøknad går det klart fram at vassføringa nedanfor kraftverket og i Hattebergfossen vil bli periodevis redusert med 30-50%. [...] dette tyder at dersom kraftverkseigar finn det føremålsteneleg å stoppa kraftverket på tider av året når magasina er nedtappa og det ikkje er overlaup, vil vassføringa nedanfor kraftverket og i Hattebergfossen, bli redusert til det som måtte koma frå småbekker nedover dalføret (Informasjonsnemda i lokalavis, 2. juni 1999).

Dei som ønskjer det, kan lesa konsesjonssøknaden, og Fylkesmannen sin høyringsuttale. Så får dei i ettertid eit betre grunnlag for å vurdera kva som er problemet, og kva som er rett. At vassføringa i Hattebergfossen vil bli sterkt redusert av denne utbygginga er dokumentert (Informasjonsnemda i lokalavis, 3. juni 1999).

Etter Kvinnherad Energi sin konsesjonssøknad skal det ikkje førast vatn bort frå området, dvs. at alt vatn som i dag renn i vassdraget, også i Hattebergfossen, framleis skal renna her. [...] Dessutan vil ein i tørkeperiodar ha moglegheit for å kompensera for lite vassføring i Hattebergfossen ved auka regulering av Svartavatn (Kvinnherad Energi, ved adm.dir. i lokalavis, 10. juni 1999).

Gong på gong har utbyggingsinteressene hevda at denne utbygginga ikkje berører Hattebergfossen. No vedgår Terje Enes likevel at dette er sant. Hattebergfossen blir berørt skriv han. Kraftverkssjefen skriv òg: "Etter Kvinnherad Energi sin konsesjonssøknad skal det ikkje førast vatn bort frå området, dvs. at alt vatn som i dag renn i vassdraget, også i Hattebergfossen, framleis skal renna her." Dette skriv el-verksdirektøren samstundes som han har signert ein søknad der eit av hovudelementa er det stikk motsatte. Kvinnherad Energi søkjer om at alt vatnet i området frå Prestavatnet og fleire km. nedover elva skal førast vekk, slik at det ikkje lenger renn i vassdraget (Informasjonsnemda i lokalavis, 12. juni 1999).

Spørsmålet om tørrlegging av Hattebergfossen var et tema som var hyppig debattert rett i forkant av feltarbeidet mitt, og som verken var avgjort eller utdebattert med det. Hattebergfossen, som den nederste fossen i vassdraget, har både kraftverkets inntak og uttak ovenfor seg. Slik sett har direktøren for energiselskapet ordene sine i behold når han sier at alt vann som i dag renner i *fossen* også vil renne der i etterkant av en utbygging. I tillegg til å være formelt korrekt er dette, jamfør det jeg tok opp om skånsomhet, også en uttalelse som implisitt refererer til tidligere utbyggingsplaner for vassdraget. Planer som ville resultert i at vann ble ledet vekk, og dermed ville *ikke* alt vann som rant i fossen fortsatt ha rent der.

Det som skaper problemet er at selv om vannføringen gjennom året vil være lik dagens, vil det være endringer. På grunn av økte magasineringsmuligheter vil det bli tappet mer vann om vinteren slik at vannføringen blir større da. Dette fører i sin tur til at det blir mindre vann om sommeren. Utbygger har også søkt om et relativt fritt manøvreringsreglement. Det betyr, hvis dette skulle gå igjennom, at energiverket blant annet vil kunne effektkjøre anlegget: De vil kunne kjøre for fullt i perioder med høy kraftpris, og la turbinene stå for å fylle magasinene ved lav kraft pris. I og med at dette regnes som mest rasjonelt, er det en utbredt oppfatning blant *motstanderne* at energiselskapet vil gjøre nettopp det.

Nå er det i konsesjonssøknaden tatt en rekke forbehold om disse momentene. Blant annet sies det at ved driftsstans i perioder uten overløp fra Prestavatnet, vil det bli sluppet vann tilsvarende vanlig kjøring. Et annet mulig avbøtende tiltak er å slippe vann fra Svartavatnet i de påregnede ukene med ekstra oppfyllingstid. I tillegg er det satt opp

punkt om minstevannsføring i Ringeriksfossen om sommeren, tilsvarende i underkant av 20% av gjennomsnittlig vannføring.

Men det som skjer når denne saken debatteres lokalt, er at det fra motstandernes side alltid tas utgangspunkt i et *worst-case-scenario*. Når det gjelder mulige negative konsekvenser, snakkes det alltid om utbygging etter det mest omfattende alternativet.

Utgangspunktet er også alltid at energiselskapet utelukkende vil drive med økonomiske mål for øye. Det er ikke mange av *motstanderne* som tar energiselskapets ikke-reglementsfastsette-løfter om hensynsfull drift alvorlig. Selvfølgelig er

Tett på Hattebergfossen.

dette også en argumentativ strategi, og den gjør kanskje debatten ekstra polarisert, men det er slik den fremstår for folk. Ekstremene her er når energiselskapet hevder at: "Hattebergfossen vil ikke bli berørt av en kraftutbygging i Muradalen", og motstanderne svarer med å betegne det som tørrlegging av fossen. Alle som har satt seg litt inn i saken vet at ingen av disse påstandene er "sanne" i seg selv. Hattebergfossen vil bli påvirket fordi utbyggingen er oppstrøms fossen, og det vil bli endringer i årsvannføringen nedstrøms kraftverket. Likevel vil det ikke være snakk om (fullstendig) tørrlegging, på grunn av at vel en tredjedel av vannføringen i fossen har andre kilder enn via Prestavatnet.

Usikkerheten knyttes spesielt til tørkeperioder på forsommeren. På denne tiden er magasinene normalt ikke fulle, og de andre kildene til vann i fossen er lavereliggende, derfor kan ikke tørken kompenseres for ved snøsmelting. Hva da med stopp i kraftverket? Av negative konsekvenser ved dette trekkes det frem to aspekt; negativ virkning på opplevelsesverdien av Hattebergfossen, spesielt med henblikk på dens status som "sentralt element i landskapsparken rundt Baroniet", og skadevirkninger på småfisk/ fiskeyngel (om høsten også fiskeegg) i strandsonen.

Det virker ikke som noen umiddelbar løsning på usikkerheten. Spørsmålet er også om hva man ser som berørt, og hvor mye som skal endres før noe kan sies å være berørt. Berørt fremkommer her som noe annet enn påvirket. Berørt går også på noe moralsk og politisk relevant. Energiselskapet har ved flere anledninger gått i rette med påstandene om "tørrlegging", som synes å ha kookt ned til estimer på periodevis ca. 50% reduksjon i vannføringen. Uenigheten fjernes likevel ikke. Mye av årsaken er at folk oppfatter det som at energiselskapet har sagt at en utbygging ikke kom til å ramme Hattebergfossen, noe de selv har måttet gå tilbake på. At *motstanderne* har tatt energiselskapet i det flere ser som en løgn, blir tatt som et bevis på at de har hatt noe å fare med. Samtidig har det også slått andre veien. Mange gir uttrykk for at motstanderne, ved å snakke om

tørrelgging, har "fore med usannheter" og "spreia desinformasjon", noe det menes de igjen har tapt anseelse på.¹⁶⁶

Uansett har det festet seg en usikkerhet med henhold til virkningene av kraftutbygging på vannføringen i Hattebergfossen. Vitenskap, eller det som fremsies som 'fakta', kan ikke avgjøre en slik situasjon. For det første er det for mange faktorer som beheftes med fundamental upredikerbarhet, dette gjelder så vel naturfenomener som aktørenes intensjoner. Videre er det også sosiale forskjeller i definisjonen av hva som er problematisk eller ønskelig, og det er forskjeller i hva som oppfattes som usikkert. Forskjellene gjør at det stilles ulike krav til kunnskap, og til hvilken kunnskap som bør gjøres relevant for beslutningene. Dernest vil argumentenes overtalelseskraft avhenge av hvem som kommer med dem; om man har tro på personen som uttaler dem blir mer avgjørende. Det sistnevnte kommer jeg tilbake til senere i kapitlet under *Autoritet*. Her skal jeg først gå videre med strukturelle aspekt, blant annet knyttet til favorisering og usikkerhet.

STRUKTURELLE KOMPONENTER

Synspunkt som at vassdraget har *egenverdi*, *opplevelsesverdi*, at det er et *viktig estetisk element*, *livgivende*, *truet*, et cetera, slipper offisielt til først ved høringsuttalelsene.¹⁶⁷

Selv her må denne forståelsen argumenteres "teknisk" for. Etter NVEs krav til hva en høringsuttalelse skal inneholde, er det understreket at det skal være begrunnede synspunkter på de konkrete forslagene. I *begrunnelse* her er det mange som leser inn et krav om teknorasjonell begrunnelse. Kritikkk mot konsesjonssøknaden må dermed stiles på dens egne premisser, slik at det egentlig heller ikke her er åpnet for momenter som bryter med den hegemoniske diskursen.¹⁶⁸ Struktureringen fungerer slik at den kunnskap som legges til grunn for utredningene, også favoriseres videre i behandlingen. Reelt sett er det da én forståelse av omgivelsene, og menneskets forhold til disse, som setter de offisielle rammene for hva som kan kritiseres.

Formelt skal det i fastsettelsen av konsekvensutredningsprogrammet tas høyde for *alt* det det er *relevant* å bringe klarhet i. Konsekvensanalysen skal være en utredning av mulige konsekvenser og hvordan disse tenkes håndtert.¹⁶⁹ Ved dette er det et par aspekt som gjør at usikkerhet er vanskelig å unngå. For det første kommer det tidligste, noenlunde fastsatte dokumentet, innstillingen fra NVE til OED, "for sent". Først i innstillingen settes det opp konkrete rammevilkår for konsesjonen. Konsesjonssøknaden har *flere alternativ*, ser på *mulige avbøtende tiltak*, og er generelt vag. Den har form av å søke om mest mulig. Å sette begrensninger regnes ikke som energiselskapets ansvar.

¹⁶⁶ Dette er moment jeg behandler mer utførlig senere i kapitlet.

¹⁶⁷ Offisielt her i betydningen byråkratisert saksgangsmessig.

¹⁶⁸ Jamfør Peaces studie fra Irland, der lokalbefolkningen protesterer mot plassering av en kjemisk fabrikk midt i et melkeproduksjonsdistrikt. Her viser han hvordan struktureringen av høringen virket endrende på argumenter fra en prinsipiell motstand, til under hvilke vilkår plasseringen kunne aksepteres (Peace 1993:197).

¹⁶⁹ Dersom det i høringsrunden kommer innsigelser på konsekvensutredningen, kan likevel NVE kreve tilleggsutredninger.

Bak struktureringen ligger det et slags demokratisk hensyn; man skal ha muligheten til å få satt frem sine syn mens det ennå er mulig å påvirke. Men det at høringsuttalelser og andre påvirkningskanaler skal få komme til før utbyggingsplanene er fastlagt, er også med på å føre til at det blir usikkerhet rundt konsekvensene. Det er vanskelig å forholde seg til alle alternative scenarier for hva som kan bli resultatet av en utbygging. Samtidig som det, ut fra det jeg tok opp med hensyn til *Visualisering*, er et moment at man må *tenke seg* scenariene.

SAKSGANG OG DET FORMELLE APPARATETS STRUKTURERING

I Norge er det slik at alle større eller konfliktfylte vannkraftutbygginger er underlagt konsesjonsbehandling. Konsesjonsmyndighetene er NVE, OED og regjering. De største og mest konfliktfylte sakene blir fremmet for Stortinget som en egen stortingsproposisjon. I saker som ikke blir stortingsbehandlet, er det mulig å anke avgjørelsen inn for Stortinget. I Hattebergsutbyggingssaken synes det klart at *motstanderne* anker dersom det åpnes for mer enn de legger i begrepet opprustning. Det vil i hovedsak si dersom det gis tillatelse til å bygge ny kraftstasjon. Utbygger sier de vil anke dersom det ikke blir gitt konsesjon etter noen av de omsøkte alternativene. I praksis betyr dette at de anker dersom det ikke blir åpnet for mer enn opprustning. Hvis ikke noe endrer seg, tyder dette samlet på at uansett avgjørelse i OED, ankes saken inn for Stortinget. Likevel er det ikke sikkert det blir nødvendig med noen anke. Olje- og Energiministeren har signalisert at saken, på grunn av konfliktgraden, sannsynligvis blir oversendt Stortinget på departementets eget initiativ.

Uansett; avgjørelsen i saken er løftet ut av en lokal kontekst, og dermed ut av det primære fokuset for mitt prosjekt. Andre sider ved saksgangen er derimot mer involvert i det lokale domenet av diskursen, og på ulike måter også med på å strukturere denne. Spesielt gjelder dette oppstartsfasen av konsesjonssøknaden og høringsrundene.

For at en utbygging i det hele tatt skal kunne konsesjonssøkes, må den være plassert i kategori 1 i *Samlet plan for vassdrag*.¹⁷⁰ Deretter må utbygger sende ut melding om de planene som foreligger, virkninger som er kjent på dette tidspunktet, og forslag til konsekvensutredningsprogram. Det er NVE som koordinerer og kvalitetssikrer søknadsfasen. NVE sender meldingen på høring til berørte kommuner, fylkesmenn, fylkeskommuner, og til berørte statlige forvaltningsorganer. Meldingen sendes også til en del sentrale og lokale organisasjoner. I tillegg blir meldingen lagt ut på ett eller flere offentlige kontorer lokalt, slik at den kan studeres nærmere av dem som måtte ønske det. Tiltakshaver skal sørge for at en brosjyre med en kortfattet versjon av meldingen blir distribuert, eller gjort lett tilgjengelig for alle husstander i det berørte distriktet. Høringen skal være med på å klargjøre konflikter, og hva som skal kreves utredet videre. Den skal også være en pekepinn på hvilke utbyggingsalternativ som er relevant å søke om.

¹⁷⁰ *Samlet plan* er en stortingsbehandlet melding om prioritering og samordning av vannkraftutbygginger: St.meld. 62 (1991-92). Utbygginger kan óg være fritatt for Samlet plan-behandling.

Utbygger har etter dette mulighet til å kommentere høringsuttalelsene. Deretter fastsetter NVE i samråd med Miljøverndepartementet et konsekvensutredningsprogram. Det er utbygger som er ansvarlig for utredningen, men den kan settes vekk til eksterne konsulenter. Videre skal søknaden med konsekvensutredningen sendes ut på høring på samme måte som meldingen. NVE arrangerer et offentlig møte lokalt i denne perioden. Høringsuttalelsene sendes inn til NVE med kopi til utbygger. Sistnevnte har mulighet til å kommentere disse før NVE befarer området og kommer med sin innstilling. Saken sendes så over til OED. Utbygger har her mulighet til å kommentere NVEs innstilling. OED sender saken på høring til berørte departementer og kommuner. På bakgrunn av NVEs innstilling og uttalelsene til den, fremmer OED saken for regjeringen, i større saker som forslag til stortingsproposisjon, i mindre saker til endelig avgjørelse.

Meldingen, søknaden, og de respektive høringsrundene, er av størst interesse i denne sammenheng. Det er i meldingen energiselskapet presenterte de konkrete planene for utbyggingen. Denne ble sendt ut på høring med høringsfrist september 95. I mars 97 ble det fastsatt konsekvensutredningsprogram, og i desember 98 var konsesjonssøknaden med konsekvensutredning ferdig. Deretter ble den sendt på høring, med frist til mai 99. 10. februar holdt NVE informasjonsmøte i Rosendal.

Jeg har til nå vært inne på ulike sider ved denne struktureringen av prosessen, og det er klart at måten dette er organisert på har betydning for hvordan diskursen rundt utbygging arter seg. Mest interessant er kanskje den usikkerheten det fører med seg. Fra planene presenteres til det hele konkretiseres ned til ett alternativ, NVEs innstilling, går det fem år.¹⁷¹ Når det så bare er ett enkelt, konkret prosjekt å ta i betraktning, er saken løftet ut fra lokalsamfunnets umiddelbare innflytelsessfære.

Et annet interessant poeng er for så vidt også energiselskapets dobbeltrolle; de både presenterer forslagene, og har anledning til å kommentere innsigelsene. Dermed fungerer de både som premissleverandør, og som en slags metakommentator. Så vidt jeg vet, har det ikke vært mange kommentarer på dette. Det eneste jeg har registrert har gått på at kommentatorrollen gir energiselskapet en viss mulighet til å trenere saken: Ved å vente med sin kommentar for å håpe på regjeringsskifte. Regjeringsskifte ble det også våren 2000, men dette ville uansett kommet før saken kunne sendes over til OED, jeg kan dermed ikke se hvordan det skulle hatt betydning for saken, spesielt all den stund det er mer enn sannsynlig at den havner i Stortinget. Et annet poeng med rollen som (meta-)kommentator er at utbygger ved dette har en viss mulighet til å påvirke løsningen og vurderingen av høringsuttalelsene.

¹⁷¹ Det er også usikkerhet knyttet til det endelige omfanget av utbyggingen selv etter at NVE har gitt sin innstilling. Dette knytter seg i det vesentligste til mulighetene for tilleggsreguleringer i ettertid. Problemstillingen er begrunnet i at; dersom energiselskapet får åpning for en relativt liten utviding, men setter inn installasjoner som har en adskillig større kapasitet, vil det på et senere tidspunkt kunne presenteres som et svært kostnadseffektivt tiltak med økte reguleringer for å utnytte kapasiteten fullt ut.

Utover dette er det ett moment til som krever en kommentar; høringsuttalelsesdelen. "Hensikten med høringen av søknad/KU [konsekvensutredning] er å få inn synspunkter på de foreliggende planer, og de presenterte alternativer, vurdert etter konfliktgrad. Det er ønskelig med begrunnede synspunkter på om planene bør gjennomføres, evt. valg av alternativ eller begrensninger i planene. NVE ønsker også begrunnede forslag til avbøtende tiltak som kan redusere skadene ved gjennomføring av planene."¹⁷² Det er "kravet" til 'begrunnede forslag' som kan være problematisk. I min forståelse betyr 'begrunnet' her noe slikt som; *rasjonelt forklarte, ut fra de forutsetninger som legges i søknaden*. Dermed er det lagt føringer som fremmer diskusjon og uttalelser av konkret og teknisk art. Problemet her er et double-bind: Dersom en velger å gå i mot utbygging ut fra *generelle vernestandpunkt*, bryter en med noe av forutsetningene for høringsuttalelsen, og faren er at man ikke blir tatt seriøst. Dersom en derimot kommer med *begrunnede synspunkter på valg av alternativ eller begrensninger*, er det en fare for at disse praktiske invendingene blir tolket som et prinsipielt ja til utbygging. Utbygger ser ut som å legge en slik tolkning til grunn:

Mange av dei negativt innstilte fråsegnene er lite konkrete. Dei set fram generelle vernestandpunkt utan noko fyllestgjerrande grunngeving for kvifor konsesjon eventuelt ikkje bør gjevast. Etter Kvinnherad Energi si oppfatning ber fleire fråsegrner preg av mangelfull kunnskap om prosjektet og liten lokalkjennskap. Desse fråsegnene vert ikkje kommentert nærare i dette dokumentet. Vi viser her til konsesjonssøknaden, der det etter Kvinnherad Energi si meining tydeleg fremgår at moderniseringen har marginale negative effekter for naturen i området (Fra Kvinnherad Energis kommentar til høringsuttalelsene).

I denne kommentaren nektes det å legge vekt på *generelle vernestandpunkt*. Det som vektlegges er dermed de som åpner for utbygging eller opprustning av ulikt omfang på ulike vilkår, altså uttalelser som mer eller mindre kan forstås som å gi et prinsipielt samtykke til utbyggingsønsket. På samme tid blir en del uttalelser avfeid på grunnlag av *manglende kunnskap*. Uten at jeg har mulighet til å vite akkurat hva som siktes til med dette siste, er det i alle fall tenkelig at *manglende kunnskap* kan bety forskjellig kunnskap. Hvilket i så fall ville betydd at ikke-teknorasjonell kunnskap blir avskrevet som manglende kunnskap.

For å komme tilbake til momentet med rivaliserende diskurser og tekno-vitenskaplig hegemoni: Dersom en ikke deler den virkelighetsforståelsen som ligger til grunn for konsesjonssøknaden, utbyggers forståelse og fortolkning av hva som står på spill, er det

¹⁷² Fra NVE-Veileder Nr. 1/1998: <http://www.nve.no/> (lest 21.03.00).

vanskelig å få inn sine premisser i de forutsetningene som gjøres relevant for videre beslutninger.

Konsekvensanalysen pretenderer å skulle gi sikkerhet om effekter av utbygging. Poenget er at den er ført i byråkratiserte uttrykksformer som legger føringer på hva som blir akseptert av usikkerhet. Samtidig virker den favoriserende på tematisering av effekter, og ved dette også på den kunnskap og forståelse som skal legges til grunn. Fra denne vinkelen virker det byråkratiske språkspillet, som et sjangermessig uttrykk for en teknorasjonell diskurs, disiplinerende på argumentene. Resultatet er en strukturell knebling av det flere ser som en grunnleggende debatt på hva som skal legges til grunn, og ut fra dette hva som blir relevante og mulige konsekvenser av en utbygging. Når man ikke kan operere med enighet på dette planet, finnes det heller ikke noe metagrunnlag for sammenliknende vurdering av mer konkrete konsekvenser, verken med henhold til grad av sikkerhet eller prioriteringsmessig ønskelighet. Slik sett slås beina vekk under etablering av en faktakonstruktivistisk tekno-vitenskaplig autoritet. Forståelse av dette baner vei for en problematisering av sannhet, og et parodi-perspektiv på deler av debatten, som dermed fremhever betydningen av andre autoriserende aspekt. Jeg tar opp dette, etter først å ha sett nærmere på mekanismer og prosesser hvorigjennom debatten lokalt disiplineres ut fra kriterier om saklighet, objektivitet, relevans og respekt.

PRINSIPP FOR KONTROLL MED DEBATTEN

I *Diskursens Orden* (1999) lister Foucault opp flere mekanismer og prosedyrer for kontroll av diskurs. Jeg vil i det følgende ikke gå så mye direkte inn i hans analytiske triader, men bruke dette som inspirasjon til å prøve å fange en del av de mekanismer, prosesser og prosedyrer som er virksomme, eller brukes til å kontrollere den lokale debatten i Rosendal.¹⁷³ Kontrollprinsipp er mer eller mindre eksplisitte, og mer eller mindre reflekterte, men de er utvilsomt i virksomhet.

Jeg har begått en tentativ inndeling av prinsippene i fire kategorier: Det er de ekskluderende; som for eksempel går på krav om kollektivisering, allmenntytte og tilhørighet som basis for argumentasjon. Videre er det de forsøksvis ekskluderende; blant annet som krav ut fra én diskursivformasjon, til relevans og sannhet. Dernest er det de eksklusiverende; krav som henger sammen med profesjonaliseringen av debatten, til ekspertise, sakkyndighet, tekstualitet, dekning, et cetera. Tilslutt er det de interne lukeprinsippene; ut fra noen debattspilleregler, krav til saklighet, objektivitet, nyanserthet, og respekt.

Disse "prinsippene" vil jeg komme inn på i løpet av teksten, men tar ikke alt her, og heller ikke i den rekkefølgen de er presentert. Jeg begynner med de siste. I den avrundende sistedelen av teksten skal jeg blant annet samle og knytte trådene herfra tettere sammen.

¹⁷³ Slik jeg forstår det er ikke prinsippene Foucault lister opp på noen måte ment å skulle være uttømmende eller allmenngyldige. Jeg ser dette som et empirisk spørsmål. I dette kan de også til noen grad knyttes sammen med Fernandez tanker om dimensjonene i kvalitetsrommet som kulturelt bestemte og varierende, og at forståelse av dem sier mye om organiseringen av sosialt liv (Fernandez 1986).

PRINSIPP FOR KONSTITUERING AV FELT FOR DET SAKLIGE: PERSONLIG SAKLIGHET

'Saklighet' er et krav når denne type saker skal behandles. Saklighet kan i hvert fall deles inn i to nivåer. En går på det som snakkes om som *debattspraksis-spilleregler*, forstått som hvordan man ytrer seg, og personlighetsforvaltning. Nummer to dreier seg om hva man er saklig overfor. Førstnevnte er på et plan en tilsynelatende relativt grei type regler som det er stor enighet om, og som de fleste følger. Også denne saken har hatt sin andel utsagn og leserbrev på det som er blitt kalt et *skittent, lavt og injurierende* debattnivå, men disse tas det så godt som unisont avstand fra, om ikke alltid innholdsmessig, så i alle fall formmessig. Igjen er det ofte slik at en godkjenner folk retten til å mene disse tingene, men *de burde ikke vært sagt* offentlig.

Tilfeller av *korreksjon* har forekommet ved flere anledninger, spesielt på det som går på å skille sak og person: "Sjølv har eg stor respekt for og set stor pris på det framifrå arbeide styreren gjer på Baroniet. Men det er ei anna sak. Folk må skilja sak og person, ein må kunna vera usamde utan at ein går til personlig åtak med offentleg skitkasting".¹⁷⁴ Her synes det å være en oppfatning av sambygdingene som differensierte personer. I dette ligger at en person kan ha "feil" oppfatning av en sak, men ellers være en grei kar; det vil si ha mer samstemte oppfatninger. Slike korreksjoner går på at en må holde ulike aspekt ved en person fra hverandre. Flere ser dette som viktig for det sosiale livet i bygden:

Møtet var halde i ein rimeleg bra atmosfære, og den kom seg nokre hakk ved ei hyggeleg bordsete i Storakjøkkenet som styreren ba inn til. Ho sa ellers i eit avsluttande innlegg at ho i si tid i Kvinnherad hadde lært at det er viktig å skilja sak og person. Om ein er usamde i saker, så bør ein vera på talefot med kvarandre i privatlivet, og ikkje gå og skula på kvarandre. Vi må ha eit smil til kvarandre, og helsa på kvarandre – sjølv om vi kan vera mykje usamde i sume saker (Referert fra offentlig møte om utbyggingen, av lokalavis).

Ikke bare antagonister må holde ulike aspekt ved hverandre fra hverandre, man må óg holde orden på seg selv. Som beskrevet tidligere fikk styreren ved Baroniet mye negativ respons knyttet til det som ble sett på som blanding av kortene; "vert" for NRKs 17.mai-innslag og motstander av utbyggingen. Hun kom med egne synspunkter i en stridssak på selveste nasjonaldagen, der hun attpåtil ble sett på som mer å skulle representere bygden. Mange momenter spilte inn på reaksjonene på dette, relevant her er å se det som et slags rolle-dilemma. En posisjon som motstander av utbyggingen, blir utspilt via en autorativ, bygde-representerende status. Mye av reaksjonene synes å gå nettopp på den konvertering av autoritet som skjer ved dette.

¹⁷⁴ Avslutning på leserbrev i lokalavis.

En som ble sett på som å kunne holde orden på seg selv denne 17.maien, var leder for Informasjonsnemda, som også ledet 17.mai-komiteen: "Me er mange som har merka oss at formannen i 17.mai-nemda og Informasjonsnemda ikkje sa eit ord om Hattebergsvassdraget denne dagen. Det var til hans ros".¹⁷⁵ Han ble sett på som å ha drevet god personforvaltning, ved ikke å ha blandet sammen saks- og usakselementer. Et aspekt som er blitt fremhevet ved studier av mindre steder, er at folk ofte har mer komplekse relasjoner til hverandre. Man treffer hverandre på flere felt i det daglige, noe som eksponerer flere aspekt ved personene. Eller for å si det i Goffmanske termer; man møtes jevnlig i situasjoner som krever ulike situasjonsdefinisjoner, fordi ulike statuser man innehar *vis-à-vis* hverandre aktualiseres. Dette fører også til et bredere kjennskap til personene.

Jeg tror forståelse av dette og den sosiale balansegang det krever, er det som ligger bak fordringen om å skille sak og person. For å skille argumentasjon og person synes umulig. Slik jeg tolker det som er av argumenter og reaksjoner på disse, er det klart at det ikke bare er av noe interesse hvem som kommer med dem, det er helt essensielt for hvordan de oppfattes. Dermed er ikke enhver kobling mellom sak og person ansett som uheldig. Det må da være "usaklige" og "saklige" aspekt ved en og samme person. Personer blir her en syntese av ulike aspekt knyttet til bestemte felt, saker, statuser, et cetera. Personaspektet som aktiveres av, eller utspilles i, en tematisk kontekst assosieres derfor lett med denne konteksten. Dersom en person engasjerer seg på en av sidene i debatten, sees det på som et aspekt av vedkommende at hun/ han er "innehaver" av så og så meninger, noe som i den lokale taksonomien plasserer vedkommende som *motstander* eller *forkjemper*. Koblet mot dette er det en aktualisering av noen interesser, meninger eller handlinger som knytter an til det saklige. I debatten er da disse aspektene av vedkommende mer 'sak', mens de øvrige er 'person'. Det 'personlige' fremtrer som usaklig, men hvis man snur på det; også som i noen grad fredet. Skillet mellom person og sak, forstått som saklige eller usaklige personaspekt, er også meningsgivende for klassifiseringen av noe *personlig* som ofte ensbetydende med usaklig.

Det sier seg nærmest selv at grensene her må være uklare. Korreksjonen som finner sted viser også at en del av grensene settes underveis, til en viss grad er de dermed under forhandling. Gråsoner finnes, og det dukker opp nye situasjoner der det er uklart hvor stor del av personsrepertoaret som kan, og bør, gjøres relevant. Meningene om dette divergerer også. Etter reaksjonene på baronistyrerens 17.mai-utspill, ble det formodet at hun selv var enig i at sammenblandingen hadde vært uheldig: "Som den kloke kvinna styreren er, vonar eg at ho i ettertid innser at dette kunne ho latt vera denne eine dagen".¹⁷⁶ Selv synes hun uenig, og mener koblingen mellom 17.mai, nasjonalromantikk, Baroniet og fossevern, passer som hånd i hanske. Hun har dog ikke forfektet dette synet offentlig, selv om hun til en viss grad har fått støtte for det. Likevel

¹⁷⁵ Fra innlegg i lokalavis.

¹⁷⁶ Fra leserbrev i lokalavis.

antar jeg at utspillet allment regnes som usaklig (uheldig), av den grunn at hun spilte ut *motstanderaspectet* i en setting der det ikke var akseptert at dette skulle være gjeldende.

Når noen aspekt er usaklige, betyr ikke det at de er uten relevans for posisjonering i debatten. Man kan trekke vekslers på usaklige aspekt ved sin person. Dette kan bare ikke gjøres for direkte. Jeg kommer nærmere inn på en slik "konvertering" når jeg behandler temaet 'autoritet'. Andre kan derimot mer direkte gjøre mynt på de usaklige aspektene.

Diskreditering av personer på bakgrunn av personsaspekt de ikke selv henviser til, er også en del av saklig – usaklig persondiskusjonen. Her fremkommer det et slags krav om koherens og konsekvens i meninger og handlinger på tvers av tid og nære slektskapsforbindelser. Viktigst virket dette for dem som gikk inn for utbygging. Blant motstanderne syntes det åpent for mer "inkonsekvente" holdninger. En lokal term for koherens på denne måten er 'renhårighet'.

Blant enkelte utbyggingsvennlige ble det sett misbilligende på dem som før hadde vært for utbygging, men som hadde konvertert. Dette gjaldt for eksempel dersom det var personer som hadde hatt personlig utbytte av utbygginger før, det vil si jobb i energiselskap, kraftkrevende industri, et cetera, og som etter pensjonsalder eller jobbytte, uttrykte skepsis til Muradalenutbyggingen. Ikke alle syntes heller det passet seg at lederen for Informasjonsnemda hadde søkt om landingstillatelse på Prestavatn for å "fyke opp materialer til hytta", samtidig som han jobber opp mot vern av dette området.

Enkelte uttrykte også undring over at nestlederen i Informasjonsnemda var så profilert motstander av utbyggingen, når faren hans, som direktør for Harding A/S, på begynnelsen av 80-tallet hadde levert inn søknad om langt større utbygninger i vassdraget enn den Informasjonsnemda nå protesterte mot.

En annen sak om fredning rundt Hattebergsvassdraget, har vært Riksantikvarens midlertidige fredning av *Hålandsbråtet* tvers over elven fra Baroniet. Fredningen kom som en reaksjon på tomteutstyking og enebolig-bygging. Blant de som bygget, det dreide seg ikke om mer enn tre - fire hus, var nestlederen i Informasjonsnemda og miljøvernlederen i kommunen. Flere oppfattet dette som lite "renhårig", spesielt relatert til nestlederen i Informasjonsnemda. Disse mente at dersom det skal være et argument at kraftstasjonen er et inngrep som ødelegger landskapet rundt Baroniet, så må også en enebolig som ligger mye nærmere være problematisk.

I renhårighet ligger det som sagt et krav om koherens og konsekvens. Selv om dette avgrenses for det meste til personplanet, er ikke skillet mellom saklig- og usaklige personaspekter spesielt virksomt her. Dette stemmer for en stor del overens med et generelt poeng om at det er mindre en selv kan henviser til som saklig, enn det som kan brukes mot en. Men det er også slik at enhårighetsbestemmelse er en meningsgiving

som i større grad gjøres selvstendig. Sakligheten bestemmes ved en offentlig forhandling, renhårighetskravet dukket opp i mer personlige og lukkede fora. Mitt inntak til dette kommer for det meste fra en-til-en samtaler. Ut fra dette er det trolig at en del av det som fremsettes som lite renhårig, ikke ville blitt akseptert som saklig kritikk i den offentlige debatten.

DISKURSIV SAKLIGHET

Det andre nivået av saklighet går på hva man er saklig overfor; hvilken forståelse man legger til grunn for vurderingen av situasjoner, problemer og argumentasjon. Dette henger sammen med hvilke av de to forannevnte rivaliserende diskursene man holder seg til. Forståelsen av natur, hvilken kunnskap en ser som gyldig og den tidshorizonten en legger til grunn, blir førende på oppfatningen av det saklige, og blir et grunnlag for å vurdere denne.

Som før nevnt er det ulikheter diskursene imellom: De har en relativt lett jobb de som skal overbevise om at det er saklig å argumentere med fallhøyder - som blir til GWh - som blir til penger i kommunekassen. Derimot å si at *det er sånn fantastisk natur, så den må ikke ødelegges*, kan lettere bli stemplet som føleri og avfeid uten videre. Hvis en derimot ikke deler et tekno-rasjonelt syn på naturen, men heller går for et mer romantisk-estetisk, vil "føleriet" kunne sees på som saklig, og "sakligheten" som usaklig. Et eksempel på dette kommer frem i et leserbrev angående vannkraftutbyggingsplaner i Ålvik: "Hva i all verden er der å si, når staten planlegger å voldta hele min følelse av hva som er verd å ta vare på? Skal jeg gå i den fellen de vil jeg skal gå i: kaste meg ut i en offentlig, usaklig debatt om GWh, fallhøyder, osv." ¹⁷⁷

Øystein Dahle, leder for Den Norske Turistforening, oppsummerer det på denne måten: "Når det gjelder vassdragsutbygging, så har vi lært i løpet av de siste 20-25 årene at dessverre er det ikke tilstrekkelig å diskutere ut fra et estetisk eller et etisk synspunkt. Vi ble tvunget over på kraftutbyggernes banehalvdel gjennom at vi brukte deres terminologi, deres språk. Det var en debattform der de bestemte, og så ble det kilowattimer, samfunnsutvikling og energibehov." (i Strømsnes og Selle 1996:135). Jeg har også så vidt vært inne på det å bli tatt alvorlig i debatten, og Informasjonsnemdas strategi om å satse på kunnskap, etterrettelighet og saklighet som en måte å vinne gehør for sine synspunkt. Dette kan sees på, og forstås, som et resultatet av at de, på grunn av kraftutbyggingsdiskursens strukturering, er *tvunget over på kraftutbyggernes banehalvdel*.¹⁷⁸ Dermed kan vi også se det som en fordret approbasjon av en byråkratisk sjanger.

Ulik forståelse av naturmiljøet og hva som står på spill ved inngrep, betinger et ulikt begrepsapparat, og setter ulike standarder for vurdering av saklighet. Det er ikke lik

¹⁷⁷ Som sagt planla jeg feltarbeidet mitt for Ålvik, og når det er såpass nærhet mellom både sakene og stedene, og siden dette er et generelt poeng, velger jeg å bruke denne illustrasjonen her.

¹⁷⁸ Metaforen er selvsagt ikke god dersom den leses bokstavelig. Det er veldig få spill der man *tvinges* over på motstanderens banehalvdel, i de fleste settinger vil det bare være en fordel å befinne seg på denne delen av banen.

aksept for begge sider. Når det kommer til argumentasjon, tror jeg Øystein Dahle får frem en allmenn tendens når han sier at de ble *tvunget* over i en annen debattform. I alle fall i forhold til debatten om utbygging av Hattebergsvassdraget. Her står en *tekno-rasjonell* forståelsesramme i en så mye sterkere posisjon debattivt, at den må sies å besitte et diskursivt hegemoni.

Motstanderne er på ingen måte en fullstendig *muted group* i en ardnersk forstand, men det er elementer av deres kommuniserte forståelser som enten ikke blir tatt seriøst, eller som for å bli gjort beslutningsmessig relevant, krever en annen artikuleringsmodus enn den de bruker innad i det innforståtte meningsfellesskapet.¹⁷⁹ Styrende for dette kan være en disiplinering knyttet til at en forvaltningsspesifikk sjanger virker førende for tema, kunnskap og uttrykksformer, men det er også et tydelig opinionspress. Lokalt i konflikten og forhandlingene rundt hva som skal være relevant, kommer det frem en del krav og forventninger til hvordan man skal forholde seg til, og uttrykke seg om, saken. Kravene settes og begrunnes ut fra to hovedretninger, men ikke likeverdige sådanne. Den tekno-rasjonelle forståelsesrammen befestes ved noen subtile utelukkelses- og kontrollmekanismer, som det først og fremst gir mening å prøve å gripe på et diskursivt plan. Mye av min tekst kan sees på som en oppnøsting av dette, og det er ikke bare i de foreliggende avsnittene jeg kommer inn på disse mekanismene.

At det diskursive hegemoniet *er der* er ikke vanskelig å se, men verre å forklare. For min argumentasjon er det kanskje også tilstrekkelig å påpeke at en tekno-rasjonell forståelse av naturmiljøet står sterkt som et generelt moderne fenomen.¹⁸⁰ Jamfør en foucaultiansk idéhistorisk forståelse, vil det diskursive hegemoniet være bunnet i en internalisering og naturalisering av måter å se, tenke og forklare et fenomen på.¹⁸¹ Også selve utskillingen av fenomenet som noe som er verdt, eller går an, å gripe, er et historisk produkt. I og med at dette er føringer som ikke er oppe til diskusjon, og ikke er internt åpne for refleksjon, er de heller ikke direkte referert til, og dermed ikke så tydelige. I et bourdieusk begrepsapparat (Bourdieu 1998) er de doxiske, eller til nød ortodoksiske. Selv om dette uten tvil er noe av det viktigste, er det også vanskeligst å gripe. Likevel er det aspekter ved en tekno-vitenskapelig forståelse som utfordres og forsvares mer tydelig:

Ser ein seg tilbake, er det udiskutabelt at økonomisk vekst har vore eit gode i dette landet. På våre kantar er kraftutbygging noko av det viktigaste grunnlaget for veksten. Elkraft er ein av dei vesentlegaste innsatsfaktorane i industri og samfunnsutbygging, samstundes som denne industrien gjev store

¹⁷⁹ Et av problemene ved en diskursiv tilnærming til dette feltet, er den generalisering som kreves i analysen. En diskursanalyse på dette planet må øve vold på de mangefasetterte forståelsene og erfaringsgrunnlagene som klart er til stede. Samtidig er det noen felles trekk som gjør det meningsfullt med en forenklet antagonistisk-basert todeling. En slik tilnærming kan få frem linjer og strukturer som ville forsvunnet i en personalisert fremstilling.

¹⁸⁰ Konferer for eksempel Giddens 1990 og Douglas & Wildavsky 1984.

¹⁸¹ For utdyping av disse punktene, se også Appendiks 2: *Diskursanalytisk oppklaring*.

inntekter til kommunekassen (Fra redaksjonell kommentar til utbyggingen i Kvinnheringen).

Koblet til utbyggingsdiskursen i Rosendal er en tydelig side ved dette knyttet til merittene den tekno-rasjonelle forståelsen kan vise til; koblingen mellom vannkraft, industri, arbeidsplasser, økt levestandard og velferd. Nettopp forståelsen av dette som noe allment forbedrende, noe alle bruker, noe som kommer alle til gode, og som dermed ikke drives av egeninteresse, er noe som i stor grad brukes for å vise dens forrang. Selv *motstanderne* tilbereder maten sin "kokt på straum produsert av vatn frå eit tidligare fossefall".¹⁸²

I tillegg er det her snakk om størrelser som er lett målbare, og størrelser som er målbare er *ipso facto* mer allment forståelig og akseptert.¹⁸³ Om ikke alle har et like klart grep på hva en økning i produksjonen på vel 70 GWh i seg selv vil si, er det ikke mange som har problemer med å forestille seg 10-15 millioner årlig mer i kommunekassen. *Motstanderne* blir regelmessig utfordret på dette økonomisk-målbarhetspunktet: "Finst det då nokon i Kvinnherad, eller den heile verda for den saks skuld, som trur det vil ha den aller minste betydning for turisttrafikken rekna i kronar og øre, om Muradalen vert opprusta [...]?"¹⁸⁴

Da jeg luftet min overraskelse over hvorfor så mange snakket om stortingsvedtak, inntekter, vannstandssvingninger og reguleringshøyder, og så få sa hva de selv mente og følte om elven, fossene og utbyggingen, ble jeg fortalt at den slags var de ferdig med. Flere hadde kommet med personlige synspunkter på dette tidligere, men var til dels blitt offentlig latterliggjort ved å få meningene hengt ut som "*føler*"; usaklige. Det vil i så fall si at lokalbefolkningens egne følelser overfor det som for dem blir berørt av en utbygging, og reaksjoner ut fra dette, ikke vedkommer saken. Følelsesaspektet er over tid usakliggjort og skjøvet ut av debatten. Umiddelbart virker en plausibel forklaring å se dette som forårsaket av den dominerende forståelsesmodells strukturelle hindre. Likevel, for å se hva som ligger bak, må denne forklaringen trekkes nærmere de operative utelukkelsesprosesser. Følelser og personlige opplevelsesbaserte meninger knebles ved at de individualiseres, det fremstilles som *private* følelser og reaksjoner. Disse tilskrives en posisjon som privat-personlige og subjektive i betydning idiosynkratisk og egoistisk. Videre er dette koblet med forestillinger om beslutninger, som ikke å kunne basere seg på private anliggender. Dermed blir dette noe som ikke kan legges til grunn som premisser for samfunnsstyring.

Nå er det ikke slik at følelser og personlige meninger nødvendigvis må forstås som idiosynkratiske. Følelsene og reaksjonene er ikke private, personlige ja, men det vil ikke si at det ikke er mange som føler og reagerer likt.¹⁸⁵ Dermed er det heller ikke subjektivt, men vil måtte sees på som delt mening eller intersubjektivitet. Å avfeie det som

¹⁸² Sitatet er hentet fra leserbrev, gjengitt i helhet i Appendiks 2: *Tur i Hattebergvassdraget*.

¹⁸³ Selvsagt så fremt måleenheten er allment godtatt og forståelig.

¹⁸⁴ Fra innlegg i lokalavis.

¹⁸⁵ Jamfør Obeyesekeres skille mellom private og personlige erfaringer i *Medusa's Hair* (1984).

egoistisk, synes forenlig med en fokusering på de tekno-rasjonelle aspektene, men også som tjenlig for dem som baserer seg på en slik forståelse. En avfeining av disse posisjonene vil innebære at enhver, selv grupper, som argumenterer ut fra sine opplevelser, følelser og ønsker, kan stemples som egoistiske. Tydelig sees dette gjort i forhold til Kvinnherad Turlags innsigelser, som klassifiseres nettopp som "subjektive og litt egoistiske".

Innsigelsene er ikke saklige ut fra det som synes som den rådende oppfatning av de krav som må stilles til debatten. Sakligheten er bestemt ut fra en diskursiv posisjon relatert til den forståelse og kunnskap som skal legges til grunn for beslutninger. I dette fremkommer det også en kobling mellom objektivitet, allmennytte og samfunnsstyring. Objektivitet er også den neste kontrollmekanismen jeg skal prøve å synliggjøre.

OBJEKTIVITETSPRINSIPPET

Jeg håper at Erik Solheim, som enda er ung, etter hvert vil føle sitt ansvar for å være objektiv i en konflikt som dette. Kommunestyret har med flertall sagt ja til utbygging.¹⁸⁶ (Fra innlegg i lokalavis).

Det er tydelig at utbyggingsmotstanderne utnytter dagens uklare "modent"-stadium i sine argumenter, som etter hvert begynner å bli mer og mer subjektive (Fra leserbrev i lokalavis).

"Man blir jo subjektiv i denne saken", var en kommentar jeg ble møtt med ved flere anledninger. Med det mente folk at de ikke lengre kunne se saken utenfra, eller fra begge sider. De hadde sine anliggender og meninger som de anså gjorde dem uskikket til fordomsfritt å vurdere utbyggingen. Ut fra en slik "definisjon" er alle som mener noe som helst om utbyggingen subjektive. En annen måte å se subjektivitet på er som knyttet til egeninteresse, særinteresse, eller som begrunnet ut fra et ikke allment delt utgangspunkt. Motsatsen, 'objektivitet', synes etter dette å bli det som er begrunnet i noe allment delt eller noe som er allmennyttig. Objektivitet er tett koblet til saklighet, men et argument eller en posisjon som regnes for subjektiv, vil ikke nødvendigvis bli dømt usaklig. I stedet for i første rekke å gå på saksmaterien, dreier objektivitet seg mer om momenters betydning og vekt som beslutningsgrunnlag.

Turlagets kommentarer ble avfeiet med at de var *subjektive og litt egoistiske*. Selv ser de på seg selv som å representere "svært mange brukarar av området som vil verta råka av ei eventuell utbygging".¹⁸⁷ Uten at jeg har noen konkrete tall på hvor mange *svært mange* er, er det i alle fall tydelig nok at det ikke er antallet alene som hindrer at et

¹⁸⁶ Den Erik Solheim som har engasjert seg i debatten er lederen i Norges Naturvernforbund. Om man skal kalle ham gammel eller ung vil ikke jeg legge meg bort i, og det vil sikkert variere etter alderen på den som klassifiserer ham, men det er mulig at vedkommende innsender blander denne Erik Solheim sammen med en tidligere stortingsrepresentant for SV, som er en del yngre enn førstnevnte.

¹⁸⁷ Fra høringsuttalelsen.

synspunkt blir oppfattet som subjektivt eller ikke. Nærliggende å tenke blir at det er et tilleggskrav om at man ikke skal ha interesser i det man argumenterer for: Utfallet skal ikke komme en selv til gode. Samtidig er det ikke uten videre slik heller. En del av grunneierne i det aktuelle området har klare fordeler av at det blir utbygging. De får blant annet gratis strøm og vedlikehold av vei. Jeg har aldri hørt noen som av den grunn mente deres synspunkt var *subjektive og litt egoistiske*.

Dermed er det klart at "objektivitet" i denne forstand, heller ikke er en enkel størrelse å forholde seg til. Her er det en fordel å splitte opp størrelsen. Det er en forskjell når det gjelder personer og utsagn. Andre krav stilles for at et utsagn skal være "objektivt", enn for at den som yrer det skal være det. På personplan er *habilitet* et mer dekkende begrep. Inhabilitet er da koblet opp mot det å ha egeninteresser i saken. Likevel er det fullt mulig for en person som ikke regnes som habil, å faktisk komme med argumenter i saken som uten videre vil bli betraktet som objektive, selv om disse tas til inntekt for eget standpunkt.

Her dreier det seg også om vekting av argumentene. Når kommunen går inn for utbygging med klare egeninteresser, men uttaler seg som nøytral høringsinstans, er det flere som reagerer på dette.¹⁸⁸ Blant dem som går mot utbygging, er det en generell oppfatning av at kommunestyret må anses som inhabilt i denne saken. Disse regner óg med at kommunens høringsuttalelse ikke vil bli tatt hensyn til i den videre saksgangen, i hvert fall ikke på samme måte som dersom den var mer interessefri. Hadde kommunen vært negativ til utbyggingsplanene, ville det ikke blitt sett på som problematisk i forhold til habilitetsspørsmål. All den stund man går imot det man anses å ha fordeler av, blir man ikke regnet som inhabil.

Det som kommer frem som hovedpoenget er at dersom man har personlig fordel av et av de mulige beslutningsutfallene, er det ikke uproblematisk å argumentere for dette. Mange vil da sansynligvis oppfatte det som subjektivt og drevet av egeninteresse. Dette kan gjelde også dersom man blir sett på som å ha en personlig gevinst av beslutningen, men argumenterer ut fra helt andre momenter. Også her vil nok mange oppfatte den personlige gevinsten som å ligge til grunn for engasjementet. Derimot vil det være uproblematisk om man har helt klare egeninteresser i et av utfallene, men argumenterer til fordel for det motsatte. Snarere vil dette kunne oppfattes som styrkende fordi det viser at man vurderer andre hensyn som viktigere enn det man ville hatt personlig fordel av.

Hvem man snakker for er her også et poeng. Man kan ikke snakke bare for seg selv, i form av å argumentere for hva som er best for en selv, i hvert fall ikke hvis man ønsker å ikke fremstå som subjektiv.¹⁸⁹ Har man i tillegg egne private interesser i saken kreves

¹⁸⁸ Kvinnherad Energi er et 100% kommunaleid aksjeselskap.

¹⁸⁹ Det vil si kanskje med mindre man skulle bli urimelig skadelidende. Det er det meg bekjent ingen som påberoper seg i denne saken, muligens bortsett fra energiselskapet dersom de ikke får fornyet konsesjon. Likevel, som det ble påpekt, poenget med en konsesjon er nettopp at den ikke lover noe utover konsesjonstiden.

det mye for å få aksept for at det ikke er disse som er den hovedmotiverende faktoren for engasjementet.¹⁹⁰

Lederen for Informasjonsnemda har en hytte han disponerer ved Prestavatn, omtrent en luftlinje-kilometer fra det planlagte nye kraftverksinntaket. Dette momentet har gjentatte ganger vært trukket frem i debatten, og han har slitt med å få godkjent at det ikke hovedsakelig er hytten som motiverer hans innsats. I større og større grad aksepteres dette, men fremdeles kommenteres det: "Medan eg sat her og såg bort på hytta til leiar i Informasjonsnemda eller kanskje det var onkelen hans som eig hytta, men som leiaren fyk opp materiell til, kom det meg i hug kva merksemd Hattebergsvassdraget ville fått dersom denne hytta hadde lege i Blådalen".¹⁹¹

Det er vel ingen som tviler på at det virker inn på lederen i Informasjonsnemdas engasjement å ha hytte der. I utgangspunktet skulle en kunne tro at det var noe som kunne styrke hans krav på kunnskap om området, men det er ikke noe han kan benytte seg av. Poenget for ham er ikke bare at momentet er ubrukelig, det er også noe han må renvaske seg for. Bevisbyrden faller på ham til å godtgjøre at det ikke er hyttefreden han kjemper for. Hovedstrategien har vært å henvise til at det faktisk ikke er han som eier hytten, men som vi så over er dette noe som bare delvis har lyktes. Likevel, om det henger igjen hos noen, er det hos de fleste en forståelse av at å bruke dette mot ham er dårlig taktikk. Jeg fikk ved flere anledninger hytten nevnt som forklaring på engasjement i en nedsettende hentydning, men disse rettet seg og sa det var feil å si dette, og ba meg ikke sitere dem på det. Jeg tar dette som et tegn på at de følte at hytten spillte inn, og ønsket at jeg skulle vite det, samtidig som de anså det som et usaklig argument. Likevel, selv om det begynner å bli akseptert at det ikke skal brukes offentlig, er det fremdeles et argument han ikke vil kunne bruke positivt. Til det vil det bli sett på som alt for subjektivt og privat-personlig:

Til lunsj på hotellet får vi ordføreren til bords.

Turterreng? Tja. Det skal ha vore sett folk oppi der, seier Ordføreren.

Han er óg ein god seljar. Han tek fram eit stykke papir, teiknar og legg ut.

Heilt en passant teiknar han inn ei hytte og ei stor tomt like attmed Ringeriksfossen.

-Og her har leier i Informasjonsnemda hytta si, seier ordføreren tilforlateleg.

Det hadde ikkje han sagt noko om. 2-2 i mitt onskapsfulle sinn.

Men no er vi på vakt, så dette sjekkar vi. Det viser seg at ordføreren har sett litt stort på det. det er ein slektning av leieren i Informasjonsnemda som har hytte attmed fossen. Offsiden var trugande nær, men eg godkjenner målet.

Framleis 2-2.¹⁹²

¹⁹⁰ Jamfør Marry Bente Bringslids behandling av *stovedørspolitikken* i *Bygda og den framande: ein studie av det lokales de- og rekontekstualisering i ei vestnorsk bygd* (Bringslid 1996).

¹⁹¹ Fra leserbrev i lokalavis august 1999, i sin helhet i Appendiks 2: *Tur i Hattebergsvassdraget*.

¹⁹² Fra 3.side kommentar i Bergens Tidende (15.06.00), etter at de går tilbake på en tidligere leder hvor de hadde uttrykt støtte til utbyggingsplanene.

Som en parallell til dette vil jeg vise til det jeg tok opp tidligere, om at det var lettere å få innpass i barnehagedebatt enn i spørsmål knyttet til natur. Barn i barnehagen er hele grunnlaget som trengs for legitimt å uttale seg om barnehagepolitikk, man blir ikke inhabil av den grunn. Hytte i fjellet er derimot nærmest diskvalifiserende i utbyggingsspørsmålet. Slik jeg forstår dette, er det fordi barn og barnehager et mer felles anliggende, mens hytter er noe privat. Private interesser gjør argument 'subjektive' i betydningen av ikke beslutningsrelevante, kollektive interesser virker motsatt.

Noe av spenningene rundt spørsmålet om habilitet knyttet til interesser, ligger i at med høringsuttalelser er det '*berørte parter*' som får uttale seg. Og er man berørt, er det med en gang også stor mulighet for at man har interesser. Dersom disse forstås som privat fordelaktige, kan de medvirke til at man betraktes som inhabil ut fra den lokale diskursen. Berøringen gir altså tilgang til å fremme argumenter i ett fora, men kan virke ekskluderende i et annet.

Hvem man argumenterer til fordel for påvirker også den tilskrevne objektiviteten. De beste argumentene i debatten, relatert til hvem man argumenterer til gode for, er de som tjener fellesskapet lokalt, enten bygden eller kommunen.¹⁹³ Å argumentere for hva som tjener Norge har ikke den samme kraften, og langt mindre de som ymter frem på om internasjonale forpliktelser. At noe tjener det lokale fellesskapet som helhet, gir argumentene en objektivitet som gjør dem uavhengig av hvem som ytrer dem: "Sjølvsagt er eg berre på leiting, leiting etter å finna moment for kva som vil gagna bygda og kommunen mest i framtida". Setningen er et prototype eksempel på det som anses som et godt, objektivt grunnlag for avgjørelser.¹⁹⁴

Som jeg var inne på over, ble ikke bøndene sett på som subjektive. En årsak til dette kunne vært at de ofret noe ved å gå inn for utbygging, beitemuligheter, selvgjerding, eller lignende. På samme tid har jeg ikke hørt mer enn én grunneier som føler seg nevneverdig negativt berørt av en eventuell utbygging. Han går da også mot planene, og har sendt egen høringsuttalelse. Grunnen til at grunneierne ikke sees som subjektive i dette er todelt. Først er det som jeg har vært inne på med at de regnes som å ha en svært legitim rett til å uttale seg: De er berørt på en måte som i prinsippet angår næringsgrunnlaget deres, et næringsgrunnlag som attpåtil sees på som "tufta på lange tradisjonar".¹⁹⁵ Moment nummer to er at ved å gå inn for utbygging, kan man også sies å støtte lokalsamfunnet med inntekter for kommunen. I dette er det bare energiselskapet og kommunen som har 'egeninteresse'. Fordelen gårdsbrukene har med gratis strøm og vei-vedlikehold, regnes i større grad som kompensasjon enn som gevinst, og

¹⁹³ I denne delen er det den lokale debatten som er i fokus. Når det gjelder linjer som strekker seg ut over det lokale, behandler jeg det senere i teksten.

¹⁹⁴ Fra innlegg i lokalavis.

¹⁹⁵ I praksis synes ikke næringsgrunnlaget å bli berørt av denne utbyggingen. En nasjonalpark vil derimot ha større innvirkninger siden denne, og et tilstøtende landskapsvernområde, kan komme til å bety restriksjoner på skogsdriften.

balanseres ved påføring av prinsipiell næringsmessig ulempe, slik at argumentet om allmennytte ikke forringes av egeninteressen:

Underskrivne grunneigarar i området til Hatteberg og Guddalsdalen Grunneigarlag ser det som viktig at kraftproduksjonen i Muradalen kan halda fram, fordi både kommunen, lokalsamfunnet og gardsbruka i området har fordelar av det (Fra høringsuttalelsen).

Det er også et annet moment som styrker objektiviteten i dette utsagnet. Det ligger implisitt i det at lokalsamfunnet har hatt fordeler av kraftproduksjonen før, og sånn vil det fortsette å være. Dermed låner utsagnet litt av objektiviteten til et deskriptivt utsagn: Det har vært bra, ergo vil det fortsette å være bra. En slutning fra fortid til fremtid, der fremtiden blir inngitt med et skinn av erfaringsbasert sikkerhet fra fortiden. Få vil si noe på at kraften fra Muradalen har betydd mye for bygden, om den vil bety like mye er mer usikkert.

SYMBOLISERT OBJEKTIVITET

Personer eller grupper blir sett på som objektive og habile ut fra hvordan de diskursivt forvalter anliggender i debatten. Objektivitet er likevel ikke bare relativt til interesser, det er også noe en til en viss grad kan tillegge seg symbolsk. Ett eksempel kan være navnet 'Informasjonsnemda For Hattebergsvassdraget'. 'Informasjon', slik det blir forstått i vanlig språkbruk, er en relativt nøytral term. Et informativt utsagn regnes fort for objektivt selv om informasjonen tjener et formål, jamfør distinksjonen mellom informasjon og reklame. Det kunne derfor vært naturlig å anta, rent ut fra navnet, at organisasjonen arbeider nøytralt, objektivt beskrivende i forhold til vassdraget. Fra et åpent møte om utbyggingen av Hattebergsvassdraget i april 1999, ble det referert i lokalavis:

Han tykte ellers Informasjonsnemda i større og større grad hadde fått preg av å vera ein motstandsgruppe mot utbygging, og ikkje eit "opplysningsorgan", som skulle sjå saka frå alle sider. Til dette sa [N.N.] at han aldri hadde oppfatta det slik at Informasjonsnemda skulle vera eit organ som skulle ta seg av "den andre sida" av saka. For meg er Informasjonsnemda eit organ som arbeider for å opprettholda vern, og hindra utbygging. I alle fall var det difor han betalte sin kontigent.

Koblingen mellom informasjon og opplysning er nærliggende. Ved en ren semantisk forståelse av navnet 'Informasjonsnemda for Hattebergsvassdraget', ville det vært forståelig at det ble antatt å dreie seg om et slags nøytralt opplysningsorgan. Nå er det på sett og vis også det, men det er noe mer. Som sagt har organisasjonen sin *raison d'être* i kampen mot utbygging, det er dette som er dens fremste oppgave. Informasjon de kommer med er *for dette formålet*. Svaret på spørsmålet, slik det ble referert, er da

også representativt for den gjengse oppfatning av Informasjonsnemda, og for hvordan de opplever sitt eget mandat.

Også ved å uttrykke seg nyansert kan man gi et opphav til at uttalelsene tolkes som objektive. Nyanserthet er en sentral personbeskrivende egenskap. Den kan minne om 'objektivitet', men er ikke det samme. Å si at noen er nyansert, innebærer at man ser vedkommende som ikke å ha inntatt et fast, prinsipielt standpunkt. Vedkommende ser både fordeler og ulemper ved utbyggingen, men kan godt helle litt til en side bare hun ikke oppfattes som fastlåst eller dogmatisk: "Eg ser at alt er ikkje kvitt eller svart i denne saka. Her er både positive og negative moment for og mot utbygging".¹⁹⁶ Man kan kanskje vente at både personen og uttalelsene er objektive, uten at dette trenger å være tilfelle. Det er flere eksempler på folk som har egeninteresser i saken, som likevel blir sett på som nyanserte. I tillegg er det fullt mulig å tenke seg at *nyanserte* kunne komme med argumenter som ville blitt sett på som subjektive. Men, så lenge de bare ikke havner for sterkt ned på den ene eller andre siden, ville utsagnene aldri bli kommentert som subjektive i den offentlige debatten. Få ville funnet det galt at en som ser bra ting med begge alternativ, ikke skulle få ta med personlige og private momenter. Folk var også ivrig etter at jeg skulle snakke med andre de selv mente var nyanserte. Jeg tror dette både var fordi de mente det var bra for mitt prosjekt, og fordi de 'nyanserte' jeg ble henvist til likevel falt ned på samme side som dem som henviste. Slik kunne jeg se at selv slike reflekterte og nyanserte personer støttet deres syn, om enn så vidt.

OBJEKTIVITET VED Å SØKE DEKNING

Selv om Informasjonsnemda ikke er et nøytralt opplysningsorgan, prøver de å holde seg *objektive* til en viss grad. De har som *policy* å; "provosere så mye som mulig innenfor det vi har dekning for". Her er det med en gang et spørsmål om hva det vil si å 'ha dekning'. Det er ikke det samme som at det skal være sant, for det er mulig å ha *dekning* for to gjensidig utelukkende utsagn. Å ha dekning for noe ligger nært sitt metaforiske opphav, man skal kunne dekke seg bak noe som styrker ens eget utsagn. Hvis det reises tvil om riktigheten av det man har sagt, skal man ha noe å henvise til. Dermed opplever vi i denne konflikten at de som går mot utbygging har *dekning* for å si at vassdraget er fredet i Verneplan IV. Samtidig som utbyggerne og de utbyggingsvennlige har *dekning* for å si at det er åpnet for utbygging ut fra Samlet plan. Et utsagn man har dekning for, er understøttet slik at det ikke holder å så tvil om vedkommende som ytrer det, for dermed ha reist tvil om riktigheten av utsagnet. Man må enten imøtegå selve utsagnet, eller kilden dekningen hentes fra. I tilfellet med om vassdraget er vernet eller ikke, dreier mye av diskusjonen seg rundt hva som må regnes for det førende stortingsdokumentet, og dermed om hva som er Stortingets intensjoner:

Trass i at toppleiinga i NVE var tilstades på det omtalte møte og såleis er kjent med Stortinget si haldning, vel NVE i sine uttaler å støtta seg til omtalte

¹⁹⁶ Fra innlegg i lokalavis.

brev som eit slags sanningsvitne på at det er brei støtte for NVE sine konklusjonar og syn (fra artikkel av lederen i Informasjonsnemda i *Vassdragsvern*).

Det vil også være et spørsmål om det er dekning for å komme med gjensidige utelukkende utsagn. Må da den respektive dekningen finnes i ulike diskurser? Dersom utsagnene er dekket bak noe som har sitt utspring i to forskjellige oppfatninger av kunnskapsbasisen, vil det måtte være et spørsmål om hvilken av disse oppfatningene som står sterkest. I dette er det også et poeng at dekningskildene til en viss grad må være akseptert, og dermed diskursivt saklige.

Har man dekning for utsagn om saken, vil nok disse også bli sett på som objektive. De forholder seg til saken på en måte som ikke lett kan avfeies som subjektivt, men det gjenstår fremdeles den muligheten at det kan bedømmes som irrelevant.

AVGRENSNINGS-RELEVANSPRINSIPPET¹⁹⁷

For ordens skuld kan vi leggja til at kraftselskapa i regionen vår alt har planane klare for ei rekkje nye utbyggingar i området. I første omgang står Guddalselva for tur (Informasjonsnemda i lokalavis, 2. juni 1999).

Informasjonsnemda sine kommentarar til planar andre energiselskap i regionen har til nye utbyggingsprosjekt i området er irrelevant i denne samanheng. Ingen andre utbyggingsprosjekt i Hattebergsvassdraget er klarert i Samla Plan for vassdrag, og kan derfor ikkje søkjast konsesjon for (Direktøren i Kvinnherad Energi i lokalavis, 10. juni 1999).

Informasjonsnemda prøver her å få frem at det kan være det ikke blir så mange andre uregulerte vassdrag igjen, og at dette óg må tas med i vurderingen av Hattebergsutbyggingen. Noe av siktemålet med Samlet plan og Verneplanen er da også å sikre at vassdragsutbygginger blir sett i forhold til hverandre. Direktøren for Kvinnherad Energi mener det er irrelevant å skjele til andre planer. Det er bare Hattebergsvassdraget det gjelder, for dersom noe er klarert i Samlet plan, skal det allerede være avveiet i forhold til andre utbygginger. Informasjonsnemda har dekning for sin påstand; det er korrekt at disse andre planene foreligger. Likevel innrømmes dette ikke relevans for saken, det vil si; utbygger prøver å få definert det som irrelevant. Ut fra dette virker det som et argument må være relevant for å være saklig. Mye av debatten dreier da seg også om å få definert ulike aspekt som kan knyttes til saken som relevant. Informasjon vil tjene den ene eller andre siden i konflikten, og det er kamp om å få godtatt denne informasjonen som relevant.

¹⁹⁷ Når det gjelder relevans er dette et begrep som også går videre i sitt omfang. Jeg har vært inne på det ved flere anledninger, blant annet i forhold til kunnskap. I dette avsnittet er det en underform som ekspliseres lokalt jeg tar fatt i.

Relevans er det fundamentale kriteriumet for om noe skal kunne gjøres til premiss for beslutninger. Avgrensningen av saken blir da en vesentlig faktor. Her var det energiverksdirektøren som forsøkte å sette nabovassdrag utenfor. Grensesetningen vil også her ta form av forhandling. Utspillene som går på dettet feltet må da også sees på som myntet på en tredjepart det gjelder å overbevise om ens egne relevanskriterier.

RESPEKT OG DET Å BLI TATT PÅ ALVOR

Informasjonsnemda sprer usannheter om tørrlegging, dette vekker irritasjon blant grunneiere og vanlige folk. De må få si hva de vil, men man kan ikke respektere de når de lyger (Leder av Grunneierlaget).

Ett annet moment i debatten er om man har krav på respekt. Respekt blir i denne sammenhengen koblet til hvordan man opptrer i debatten. Det brukes i hovedsak ved at man sier man ikke kan respektere andre etter så og så opptreden. "Eg trur ikkje utbyggingsmotstandarane tener på usanne opplysninger. Ta avstand frå dei, og de vil vinna respekt for det".¹⁹⁸

Sitatene over illustrerer også ett moment til knyttet den uttalte fordelingen av respekt: Respekt er koblet til en debattiv omgang med "sannheten". I de gjengitte brokkene dreier det seg om sannhetsgehalten i utsagn knyttet til vannføringen i Hattebergsvassdraget generelt, og Hattebergfossen spesielt. I det første sitatet er respekten knyttet til Informasjonsnemdas egen holdning til "sannheten". Lederen i Bondelaget, og for den sakens skyld mange med ham, mener Informasjonsnemda bevisst har løyet om hva som periodevis vil bli igjen av vann i elven etter en eventuell utbygging. I det andre sitatet er respekt knyttet til at Informasjonsnemda ikke har gått offentlig ut og tatt avstand fra andres påståtte lemfeldige omgang med "sannheten" etter oppstyret med 17.mai innslaget.

Respekt, som knyttet til en debattiv opptreden relatert til en sannhetsdimensjon, blir postulert som en forutsetning for å ta noen alvorlig. Nært koblet opp mot dette er også et krav om etterrettelighet. Både fra Informasjonsnemda og energiselskapet ble det klaget over at de selv måtte være etterrettelige, mens den andre parten slapp dette. Direktøren for energiselskapet mente det var selvsagt at de måtte være etterrettelige, de hadde tross alt formelle saksbehandlingskrav å forholde seg til, noe de ikke mente Informasjonsnemda kunne vise til. Lederen for Informasjonsnemda mente på sin side at de måtte være etterrettelige, for hvis de ikke var det, var det ingen som ville høre på dem, energiselskapet må folk ta på alvor enten de vil eller ikke.

Å komme med ubegrunnede påstander forstås som uetterrettelig. I så måte minner etterrettelighet mye om det å ha dekning for hva man sier, men det er et tilleggsmoment: Etterrettelighet går også på måten man legger frem det man har dekning for. Skal man være etterrettelig, må man legge frem argumentene på en real måte, og eventuelt vise

¹⁹⁸ Fra leserbrev i lokalavis.

til hvor opplysninger er hentet fra. Direkte sitater fra stortingsdokumenter, høringsuttalelser og konsesjonssøknaden er ikke uvanlig.

Det synes også som om respekt, i tillegg til å avkreve "sannhet" og etterrettelighet, krever personlig saklighet. Eventuelt at det krever renhårighet, som er den strengere men mindre offentlige utgaven av personlig saklighet. Direktøren for energiselskapet har sagt at han ikke hadde problemer med å respektere naturvernposisjoner så lenge disse er prinsipielle og "rene". I praksis ser det ut som at han forstår at disse ikke er tuftet på samme forståelse av naturen som den energiselskapet viser og legger til grunn, og at det dermed blir meningsløst å si at disse argumentene er usanne. Det er uttalt respekt for at andre har et annet syn og dermed andre meninger i saken, så lenge dette er *renhårig* er det greit. Utbygger mener dog ikke at disse argumentene er like vektige. Høringsuttalelser som bygger på "*generelle vernestandpunkt*" tar, som vist, ikke energiselskapet seg bryet med å kommentere. Begrunnelsen er at de er for lite konkrete. Dermed er vi tilbake til *double-bindet*, skal man få respekt må det være et rent vernestandpunkt, men er det et rent vernestandpunkt blir det dømt som ikke verdig videre kommentarer. Forholder man seg pragmatisk til dette blir det vanskelig å hevde gevinsten ved det rene, og det kan sees på som et prinsipielt ja.

Også lederen for Informasjonsnemda synes å ha problem med å respekere enkelte aktører i debatten:

Det har undra artikkelforfatteren om NVE ventar å verte teken på alvor etter slike konklusjonar? Etter mitt syn er det oppsiktsvekkjande at eit direktorat syner slik ringakt for Stortinget og for retningslinjer dei sjølv har vore med å utarbeidd. Likevel må vi ta dette på alvor, utsegna er NVE si offisielle haldning til korleis dei tolkar Stortinget. [...] I NVE sine dokument vert det lagt fram direkte usann og feil informasjon. Samstundes er viktige konklusjonar frå sentrale aktørar utelete (Leder av Informasjonsnemda, i bladet *Vassdragsvern*).

Å ikke ta noen på alvor er mye det samme som ikke å ha respekt for dem. I dette tilfellet er det lederen i Informasjonsnemda som mener NVE ikke har krav på respekt etter sin opptreden i saken. En opptreden han mener innbefatter bevisst løgn. Han synes ikke de har krav på å bli tatt på alvor, men han gjør det. Jeg tror dette er felles for de aller fleste tilfellene der det offentlig uttrykkes manglende respekt for personer eller organisasjoner som har en relativt solid maktposisjon i saksfeltet. De tar dem på alvor, selv om de sier de ikke respekterer dem. Å ikke ta noen på alvor i debatten, er å ikke respektere dem. Likevel; frakjennning av respekt er nok i disse tilfellene mer et uttrykk for at man er uenig i riktigheten av argumentene, enn at man ikke tar folk eller organisasjoner på alvor. Relatert til maktposisjoner virker det som at å si at man ikke tar noen på alvor, er å faktisk gjøre det men samtidig mene det ikke burde vært gjort. Dette kommer jeg mer tilbake til under behandlingen av autoritet.

RELATIV SANNHET

Sjølv vil eg seie at eg ikkje er sterk i trua på utbygginga eller verninga av Hattebergsvassdraget, og eg respekterer all sann informasjon. [...] Eg respekterer alle som arbeider for ei eller anna sak dei er overtydde om når standpunkta, trua, er tufta på sanne opplysningar (Fra innlegg i lokalavis).

Sannhet har vært aktualisert i en del av det ovennevnte. Ut fra dette blir det meningsfullt å sette spørsmålsteget ved om det er fruktbart å vurdere deler av argumentasjonen etter en sannhetsdimensjon. Hvis det er ulik forståelse av naturmiljøet, ulik kunnskap og vektlegging av denne - og som følge av dette en bare delvis delt referanseramme for forståelse av hva som står på spill, og som dermed må gjøres relevant for beslutninger - er det da mulig å si at en påstand er sann eller usann når den berører disse feltene?

Respekt var mye basert på om man mente den andre parten kom med riktige eller uriktige opplysninger. De utbyggingsvennlige hadde ikke respekt for Informasjonsnemda fordi de mente det er løgn å si at Hattebergfossen vil bli tørrlagt, og at å si dette var et uheldig forsøk på å føre folk bak lyset for dermed å skape en opinion mot utbyggingen. Poenget mitt i diskusjonen av denne hendelsen over, var at det er en del momenter knyttet til virkningene på vassdraget nedenfor kraftstasjonen som gjør at det er vanskelig å enes om konsekvensene av en utbygging. Dermed får vi polariseringen ved at administrerende direktør i energiselskapet sier: "Hattebergfossen blir ikke berørt", og lederen for Informasjonsnemda svarer: "Når [direktøren] påstår at fossen ikke blir berørt, er dette ren løgn".¹⁹⁹

Nå er det rett nok deler av denne argumentasjonen som ikke bør tas for bokstavelig, selv om det nok er enkelte som har gjort det. Som vi så ovenfor, har Informasjonsnemda en tanke om å *provosere så mye som mulig innenfor det de har dekning for*. De mener en mulig periodevis reduksjon i vannføringen på 60-70% rettfærdiggjør betegnelsen 'tørrlegging'. Når energiverksdirektøren sier at "alt vann som i dag renner i fossen skal fortsette å renne der", mener han å ha dekning for dette. Først og fremst fordi det refererer til tidligere planer der vannet ville blitt ledet vekk fra Hattebergfossen, dernest fordi vannet faktisk vil måtte passere gjennom fossen selv om det er regulert, og til sist som en indirekte kommentar til 17.mai-innslaget om rørlegging av fossen. Det vil kanskje være urimelig å forvente at denne typen argumentasjon skal bedømmes etter sannhetsgehalten. Annerledes stiller det seg med utsagn av typen; "Hattebergfossen blir ikke berørt", eller "Delvis/ periodevis tørrlagte elvestrekninger får alvorlige konsekvenser for opplevelsesverdiene i kulturmiljøet".²⁰⁰ Påstandene sier noe om hvordan området vil bli som det opplagt er meningsfullt å spørre om dette medfører riktighet eller ikke. Men det er ikke meningsfullt å svare uten å sette svaret i en diskursiv

¹⁹⁹ Sitatene er hentet fra en artikkel om saken i *Uniforum*, mai 1999:5.

²⁰⁰ Det siste sitatet er fra Baroniet Rosendals høringsuttalelse.

kontekst. Dersom en tenker ut fra en tekno-rasjonell forståelsesramme, kan det være korrekt at fossen ikke blir berørt: Den skal ikke bygges ut, og vannet skal ikke ledes forbi, ergo vil all nedbøren som faller i nedslagsområdet fortsatt passere gjennom fossen på vei til havet. For dem som ser saken fra denne synsvinkelen er det sant at fossen ikke blir berørt. For andre, som er mer opptatt av *opplevelsen* av fossen og *naturlighet*, er det på ingen måte sant. For dem er det derimot sant at en utbygging får *alvorlige konsekvenser for opplevelsesverdiene*, og dermed at fossen er berørt. Her er vi tilbake i skillet jeg viste mellom et kvantitativ og et kvalitativ perspektiv på natur og konsekvenser.

Liknende er det som fremkommer når utbyggingen hevdes å være en "stor trussel mot kulturmiljøet Baroniet Rosendal", og utbygger svarer; "moderniseringa av Muradalen kraftverk får ingen negative verknader for Baroniet eller landskapsparken".²⁰¹ Utbygger mener utbyggingen ikke får negative konsekvenser fordi det som blir av inngrep ikke er synlig fra Baroniet, og fossen blir jo *ikke* berørt. Logikken er at så lenge den ikke påvirkes synlig, er det vanskelig å se hvordan den estetisk og opplevelsesbasert berøres. Baroniet mener fossen og elvestrekningen ved Baroniet *blir* berørt, og når det er plasseringen i, og samspillet med, naturen som gjør Baroniet så flott, forstås utbyggingen som rammende. En alminnelig oppfatning blant *motstanderne* er, som sagt, at det ikke er essensielt om inngrepene i seg selv er synlige eller ikke, det å vite at vassdraget er regulert, er nok til å forringe dets kvalitative opplevelsesverdi basert på visshet om naturlighet.

Poenget er at disse argumentene og påstandene ikke lar seg entydig sannhetsbestemme i denne debatten. De kan være sanne for de som ytrer dem, men ut fra det antagonistiske synspunktet kan de bli forstått som usannhet. Når en del *motstandere* sier at ordfører og kraftverkssjef "farer med usannheter", er dette på en måte uunngåelig. Når utsagn er sanne ut fra to antagonistiske diskurser, er det klart at på noen områder må disse *autoritetene* lyve. Dette kan da nærmest forstås som en nietzschiansk *amoralisk løgn*: En løgn som er sann for den som uttaler den og de som deler dennes forståelse, men usann dersom man ser den fra et utvendig perspektiv.²⁰² Jeg tror også aktørene til en viss grad er klar over dette, og i enkelte tilfeller mer utnytter det at "ordføreren lyg" til argumentative poeng, i alle fall dersom utsagnene regnes som saklige, begrunnede og etterrettelige, men kravene for dette varierer jo også. Likevel vil dette si at sannhet bestemmes etter andre krav enn den måten vi er vant til å tenke på; som i overensstemmelse ved virkeligheten. Slik sannhet *fungerer*, blir sannhet de påstander som er saklige, begrunnede, objektive og etterrettelige. Sannhet kommer her

²⁰¹ Første sitatet er fra Baroniet Rosendals høringsuttalelse, og representerer en blant motstanderne utbredt oppfatning. Det andre sitatet er fra Kvinnherad Energis brosjyre: 5 påstander - om moderniseringa av Muradalen kraftverk - og 5 svar, og representerer en blant de utbyggingsvennlige en tilsvarende utbredt oppfatning.

²⁰² Koblet til Nietzsches argument om begreper som tilfeldige kategori-konstruksjoner, og angrep på det platonske idealbegrep til fordel for en perspektivisme, noe som også ligger i Foucaults tanker.

frem som en tydeligere diskursiv størrelse enn slik tilfellet er for eksempel med et i-overensstemmelse-med-virkeligheten forståelse syn på sannhet.

Som det står i sitatet innledningsvis, respekterer vedkommende all "sann informasjon", og dem som tufter standpunktene på "sanne opplysninger". Problemet er bare at veldig få av standpunktene i denne saken er tuftet på *sanne opplysninger*. I hvert fall hvis vi med dette forstår opplysninger som noe som deles av alle, eller det store flertall. Standpunktene i denne konflikten bygger på oppfatninger av hva som er viktig for den enkelte, og dette reflekterer den forståelse man har av natur, menneskets forhold til denne, og hva som er samfunnsmessige goder. I dette er det forskjeller av en så grunnleggende art at posisjonene og argumentene som har sitt utspring her, ikke meningsfullt kan sammenlignes med henvisning til "sannhet". De har ulike diskursive forutsetninger, og er, for å parafrasere Foucault; *bare i det sanne* innad i diskursen, ikke på tvers av dem: Det er *diskursspesifikke* regler som separerer det sanne fra det falske (Foucault 1980:132).

Det som eventuelt er meningsfullt å karakterisere som sant - falskt i debatten, er der hvor det er enighet om forutsetningene. Dette blir i så fall oftest trivialiteter. Der det er usikkert hva som blir konsekvensene, som i tilfellet med vannføringen i Hattebergfossen, er det prinsipielt mulig å tenke seg en klargjøring som ikke ville forandret noe som helst. Idet konkrete utregninger ligger på bordet for ethvert tenkelig scenario, vil det fremdeles være uenighet knyttet til om dette er akseptabelt eller ikke. Det finnes ikke noen allmenngyldig måte å regne ut om et inngrep er akseptabelt, ei heller hva som reduserer opplevelsesverdier og således *berører*. Poenget er at Hattebergsvassdraget blir påvirket av utbyggingen, og det vesentlige er da om noen mener opplevelsesverdien, et cetera, blir berørt. Og videre om berøringen i så fall oppveies ved for eksempel økte inntekter til kommunen. Utlegningen av dette impliserer blant annet størrelser og momenter det er vanskelig å konkretisere og objektivisere, og som ikke lett lar seg kvantifisere.

Sannhet er relatert til den kunnskap og forståelse som legges til grunn for argumenter. Kunnskap og forståelse er diskursive størrelser, med utgangspunkt i diskursive formasjoner, og formet, aktualisert og artikulert gjennom diskursive praksiser. Aksept av dette skaper et grunnlag for å påstå at kunnskap er partisk i forhold til en diskursiv forståelse.²⁰³ Innen en slik dimensjon er det sannhet konstitueres. Til dette er det knyttet makteffekter. Når sant – falsk dikotomien er avhengig av en forutgående felles enighet, er det her snakk om en grunnleggende definerings av hva konflikten står om: Hvilke verdier, kunnskap og forståelse skal, og kan, gjøres relevant for beslutningene som skal fattes.

Effekten av å lansere en annen forståelse som protest mot planene, er i Wagners betydning; "mening, så vel som den makt over "virkeligheten" meningen gir" (Wagner

²⁰³ Jamfør Douglas og Wildafsky 1984.

1981:61). I de ovennevnte aspektene av debatten der sannhet blir mindre meningsfull, er det en slik meningsmakt som utgjør innsatsen. Konstitusjon av forståelse og kunnskap som beslutningspremiss, er viktigere enn spørsmålet om en sammenlignbar sannhet. Forsøk på å få gjennomslag for sin forståelse av utsagn som sanne eller falske er et ledd i dette, men sannhet blir sekundært sammenlignet med defineringen av hva som står på spill. Dette knytter da direkte an til påstanden fra Bourdieu jeg siterte innledningsvis: "Kunnskap om den sosiale verden og, mer presist, kategoriene som gjør den mulig, er innsatsen par excellence i politisk kamp, en kamp, som uatskillelig er både teoretisk og praktisk, om makten til å bevare eller transformere den sosiale verden ved å bevare eller transformere persepsjonskategoriene for denne verdenen" (Bourdieu 1991:236).

PARODI

Mangel på felles forståelse eller referansesystem å henvise til har også andre konsekvenser. For en stor del er det enighet om hvordan en slik sak skal håndteres, og hva som ikke må risikeres som følge av den,²⁰⁴ men det er ikke noe felles endelig grunnlag for å avgjøre om det skal bygges ut eller ikke. En viss enighet om spillereglene er det, men ikke om *hva* som skal gjøres relevant for beslutninger. Det som "mangler" er en delt ramme, en metaposisjon for å avveie de ulike konsekvensene av en utbygging. Dersom det hadde vært et entydig utbyggingsprosjekt å forholde seg til, og konsekvensene var tilstrekkelig utredet (fullstendighet her er selvfølgelig en teoretisk så vel som praktisk umulighet), ville mye av usikkerheten, og dermed en del av uenigheten, vært fjernet. Likevel, all den stund det er så ulik kunnskap, anliggender og ønsker som ligger bak engasjementet, vil det være umulig å avgjøre en slik sak bare på bakgrunn av tilstrekkelig informasjon. Det er fundamentale forskjeller i synet på hva en slik utbygging fører til. Forståelsen strekker seg fra en nærmest ren økonomisk-rasjonalitetstankegang: "Å la vann renne ubenyttet i havet, er sløsing både med kraft og med hardt tiltrengte penger", til at kraftutbygging er "rasering av et fantastisk og verdifullt landskap".

Ved flere anledninger er det i debatten lokalt ytret ønske om dialog. Et langt fra uttømmende knippe eksempler fra lokalaviser viser dette: "Møtet var kome i stand for at dei forskjellige interessepartar ynskte ein dialog med parti/grupper i kommunestyret". "Vi vil jobba for ein enno betre dialog mellom dei forskjellige interessane i Kvinnherad". "Den siste tida har det stått litt stille i dialogen mellom kultur og naturinteressene i Kvinnherad, men no er vi på veg til å koma i dialog att". Ønsket om dialog representerer, slik jeg ser det, en idealisert politisk kommunikasjon. Utover dialogelementet, som må sees i betydningen av egalitær dialog, er det videre koblet med et ideal om beslutninger på bakgrunn av tilstrekkelig informasjon og gjennom kompromisser. Tilstrekkelig informasjon må, som jeg har prøvd å vise, sees som en mytisk størrelse. Som et ideal

²⁰⁴ Dette er i seg selv et svært interessant felt som jeg håper å ha klargjort i løpet av denne oppgaven.

man streber etter, krever og antar kan løse problemene, er det uopnåelig all den stund det er uenigheter på et mer grunnleggende plan.²⁰⁵

Vincent Crapanzano (1991) snakker om muligheten for at en debatt kan være *illusorisk egalitær*. I så fall kan det være snakk om en parodisk debatt: En debatt der det mangles en *stabiliserende autoritativ funksjon*, et "tredje til hvilket en retorisk appell kan rettes" (Crapanzano 1991:434). Dette *tredje* står for noe felles samlende som kan konsulteres og vises til for å avgjøre uenigheter. Eksempler på slike tredjeposisjoner kan blant annet være; religion, historie, tradisjon og vitenskap.²⁰⁶ I situasjoner der dette er fraværende, vil det være utsagnets *semantiske autoritet* som blir avgjørende for dets debattive posisjon. Poenget blir å komme med utsagn som inkorporerer motpartens meninger, og snur dem tilbake, og dermed vinne en bedre posisjon i det semantiske rommet.

I bakhtinsk forstand oppløser dialog muligheten av en fiksert deltaker, og må åpne for å se deltakerne som forandret etterhvert som dialogen skrider frem (Bakhtin 1996). En parodi er ikke ekte dialog. I en parodisk debatt vil Bakhtin fremdeles åpne for at respondenten deltar aktivt ved sin forståelse og dermed "endres", men endringen må forstås som endring i forståelse av debatten, og ikke så mye endring i oppfatninger av det debatterte. Det vil si det er en mangel på vilje til å forstå og respondere på den måten motparten ønsker og sikter mot. Enighet og endring av egen forståelse kommuniseres ikke der debatten glir over i en parodisk sjanger. I den grad det kan forventes den slags endring her, må man lete etter dette hos tilhørerne, tredjeparten. Bakhtin ser parodi som en retorisk sjanger. Man rekontekstualiserer utsagn ved å tilføre en ny semantisk orientering i tillegg til den det alt har. Rettetheten her er mot en tredje person, og med den forventning og antagelse av dennes reaksjon, som for Bakhtin er et av de definerende trekk ved en uttalelse (Bakhtin 1999:82-3). Parodien fremhever enkelte sider ved det parodierte, og skjuler andre. Vi får to uttalelser innen den konkrete rammen av en, noe som får Bakhtin til å se parodi som internt dialogiserende og -belysende (1996:364).²⁰⁷ Parodien inkorporerer det parodierte, men på en måte som ironisk tydeliggjør motsetningen mellom dem, samt parodiens høyere debattive verdi. Ved inkorporasjonen skal også parodien være tro mot det parodierte språket: "Parodien gjenskaper det parodierte språket som et autentisk hele, behandler det som et språk med en egen intern logikk" (Bakhtin 1999:364).²⁰⁸

²⁰⁵ Derfor også sanhetens reduserte betydning. Informasjonen er bare diskursiv, kontekstuell sann.

²⁰⁶ Ikke ulikt Lyotards tanker om meta-narrativer.

²⁰⁷ Ut fra Bakhtin er en parodi både dialogisk og ikke dialog. Parodien er ikke en "ekte" dialog som *talesjanger*, i betydningen av interessert og åpen samtale. Men alle *talesjangre* er dialogiske i det de består av ytringer (utterances) og dermed er det mulig å bestemme en *responsiv posisjon*. Dessuten er parodi dialogisk på et internt plan. Parodien inkorporerer en annens tale i sin egen, og gir denne ny mening i tillegg til den den hadde. Den har dermed internalisert en dialogisk struktur, men denne er ironiserende og hierarkisk, og ikke sjangermessig en dialog. Den kan dels være strukturert som en dialog, men retter seg mer mot den responsive posisjonen til tilhørerne fremfor den man tilsynelatende snakker med (Bakhtin: The problem of Speech Genres (1999) og Discourse in the Novel (1996)).

²⁰⁸ Språk er ut fra Bakhtin en svært oppløst størrelse. Heteroglossia, som mange-språklighet, refererer ikke til språk i vanlig betydning. En roman kan være heteroglott, uten at den beveger seg utenfor grensene av et

Hvis vi ser kraftutbyggingsdebatten i Rosendal i lys av dette, kan mye forstås som parodisk. Mangel på et allment godtatt grunnlag for å avgjøre påstander og vurdere konsekvenser, er med å skape et inntrykk av mangel på dialog. Jeg fikk ofte høre at partene; "bare snakker forbi hverandre". Jeg ble til og med advart mot å ta fatt i emnet fordi saken var så 'polarisert, lite fruktbar, og preget av føleri', flere har også gitt uttrykk for at de ikke vil blande seg borti saken på grunn av dette. Et annet moment er at folk beklaget seg over at det var så mye gjentakelser; "partene sier det samme om og om igjen, uten at de synes å høre på hverandre". "Mangelen" på felles referansesystem kan forklare dette.²⁰⁹ Fortolket som parodisk fremstår fremdeles debatten som polarisert, men ikke lengre nødvendigvis som ufruktbar og fastlåst. Når noen mener økonomien i prosjektet er det avgjørende, mens andre mener økonomi ikke kan kompensere for inngrep, er det liten sjanse for at de skal komme til å snakke seg til enighet. Utspill som kommer må sees som mer rettet mot en tredjepart, opinionen, enn myntet på å omvende motstanderen. Det er også dette som skjer, både *forkjempere* og *motstandere* sier at de respekterer hverandres syn, og forstår at de ikke kommer noen vei med å prøve å endre dette, og at det dermed først og fremst er folk – lokalt såvel som nasjonalt, byråkrater og politikere - som er *målgruppene* for utspillene. De kommer da med ulik argumentasjon alt etter hvem utspillet retter seg mot. Som lederen for Informasjonsnemda sa det: "Vi må uttrykke oss forskjellig ettersom det er husmorlaget, eller partigrupper på Stortinget vi henvender oss til". Resultatet er at debatten oppfattes som fastlåst, og at dette trekkes videre til at den dermed er ufruktbar. Debatten fremtrer, og er strukturert, som en dialog, men er ikke en ekte sådan. Partene snakker ikke med hverandre, men mot hverandre, for en tredjepart. Om det er noen som blir snakket *med*, er det denne tredjeparten:

I to og ein halv time torsdagskvelden hamra motstandarar og tilhengjarar av ny kraftutbygging i Muradalen laus på kvarandre med gamle og velkjende argument for og imot utbygging. Lite og inkje nytt kom fram, standpunkta er fastlåste, og knapt nokon av dei som var til stades vart "omvende" etter dette møtet. [...] Møtet avklara i alle høve at det ikkje er råd å koma fram til eit kompromiss mellom motstandarane og tilhengjarane av utbygging (Referat fra "Muradalen-møte" i lokalavis).

Det er belysende å se debatten som parodisk fordi dette fremhever de mer grunnleggende motsetningene som skimtes bak posisjonene. Samtidig viser det argumentenes funksjon og strategiske henvendelse til en tredjepart, der "målet" kan sees på som å vinne det Crapanzano, med inspirasjon fra Bakthin, kaller 'semantisk

nasjonalspråk, eller en dialekt for den saks skyld. Språk kan her bedre forstås som stil, sjanger, språkspill, et cetera.

²⁰⁹ Jeg velger å sette mangel i hermetegn, fordi ved dette ordet antydes det et fravær av enighet, og ved å beskrive noe som et fravær, oppfattes gjerne som en implisitt påstand om at fraværet er noe negativt. Jeg mener ikke det trenger å være noe negativt ved dette.

autoritet'.²¹⁰ Men parallellen kan ikke dras for langt. Det er klart at det ikke bare er en ren semantisk autoritet som hefter ved utsagnene. Deres posisjon bestemmes også i stor grad av hvem som ytrer dem, og hvor. Den semantiske autoriteten er bare del av en større autoritetskontekst. Som Bourdieu sier det: "Sannheten til et løfte eller en prognose avhenger ikke bare av sannferdigheten, men også autoriteten til personen som ytrer den" (1991:190).

AUTORITET I DEN LOKALE DEBATTEN

Det autoritet "behøves" til i denne saken, er først og fremst å definere hva som er problemene, og hva som blir konsekvensene. Eller, for å si det på en annen måte; hva som skal gjøres relevant for beslutninger.²¹¹ Den som har autoritet til å definere forståelsen avgjør til en viss grad hva som er løgn og sannhet. I og med det som har kommet frem over; at det ikke er et felles anerkjent grunnlag å avgjøre dette på, betyr at mye er avhengig av den autorative posisjon partene kan vinne. Det er flere veier til dette, og mye som ville vært relevant å ta opp under overskriften autoritet, har jeg allerede vært inne på. Både saklighet, nyanserthet, etterrettelighet og respekt er momenter som òg spiller inn her. Deler av det nedenforstående må da også sees som en oppsummering, bare med et annet fokus.

Når autoritet potensielt er et så stort felt, er det en fordel å gjøre noen grep med temaet. I det følgende vil jeg starte med å sette sammen en bestemmelse av autoritet, for så å se denne i sammenheng med analyser av autoritet og makt. Derneft deler jeg begrepet opp i 'på vegne av', 'i kraft av', samt et moment om negativ autoritet.

Jeg ser autoritet i den lokale konteksten som det som gjør at utspill blir tatt alvorlig, og dermed "virker" i diskursen. For så vidt kan hele denne teksten sees på som en implisitt sondering rundt dette spørsmålet. Men når jeg eksplisitt snakker om *autoritet*, snevrer jeg det inn til en bruksmåte tettere opp mot dagligtalens; *de aspekt som tillegges en handling relativ til hvem som handler, og som påvirker forståelsen av handlingen på en måte som styrker dens krav på å bli tatt alvorlig*.²¹² Autoritet blir her stående som en medierende stilling i et dialogisk forhold mellom fortolket handling og aktørens sosiale posisjon. Posisjon er påvirket og påvirkelig av andres tolkninger av ens handlinger, og fortolkningene er påvirket av aktørens posisjon.

Ut fra diskusjonen rundt '*den saklige person*', så vi at deler av den sosiale posisjonen er viktigere i enkelte handlingskontekster. Autoritet aktualiserer likevel større deler av personen. Selv om det ikke er alle aspekter ved ens person man kan gjøre eksplisitt

²¹⁰ Den semantiske autoriteten må ikke sees som noe internt i utsagnet alene, men må kobles til en forståelse av den debattive konteksten det fremkommer i. "*Ethvert utsagn er et ledd i en svært kompleks organisert kjede av andre utsagn*" (Bakhtin 1999:69).

²¹¹ Et moment som er svært sentralt her, er hvilket nivå saken berører. Dette skal jeg behandle mer inngående senere i oppgaven.

²¹² Jeg baserer meg på en forståelse av handling der handling også dekker inn *talehandlinger*, eller, ut fra Foucault (1997) handlinger som påstander. Slik sett er for eksempel et avisinnlegg ikke vesensforskjellig fra andre (påstands)handlinger.

relevant, det vil si saklige, er det langt flere aspekt som har betydning for fortolkningen av ens handlinger. Det er dette jeg er interessert i her; fortolkningen, og ikke så mye konstitueringen av posisjon.

Autoritetsmessig kan man nyte godt av aspekter ved sin person det ville vært *usaklig* å henvise direkte til. Gjør man en god jobb på andre felter, har man alltid opptrådt reelt, et cetera, påvirker dette hvordan ens handlinger i denne saken blir oppfattet. Ofte når dem jeg snakket med kommenterte andre aktører i debatten, ble det referert til sider ved dem som skulle godtgjøre at det var skikkelige folk; noen en kunne stole på. Slik jeg har lært debatten å kjenne, var dette momenter som "innehaveren" ikke kunne henvist direkte til uten å fått dem stemplet som usaklige. Tematisk kunne dette spenne fra alt fra at vedkommende var en god nabo, til at man gjorde en god jobb som fotballtrener. Slik at med en tilkjent autoritet kan positive, men "usaklige", aspekt konverteres til et felt av anvendbarhet på en måte en ikke kunne gjort selv.

Autoritet er altså tilskrevet, en slags sosial kredibilitet.²¹³ Det er ikke en egenskap man har, men en kvalitet man uttrykker gjennom andres anerkjennelse. Autoritet er et sosialt fenomen i det det kun eksisterer i relasjoner mellom mennesker, eventuelt formalisert inn i posisjoner og stillinger. På mindre steder med mer komplekse relasjonsnett, hvor folk gjerne viser flere aspekt ved sin person vis-à-vis hverandre, vil autoritet tilskrives etter flere parametre enn i mer uniplexe relasjoner.²¹⁴ Parametrene vil også variere etter hvem man forholder seg til. Autoritet er relasjonsavhengig, og relativ til relasjonene. Vurderinger av hvem, eller hvilke målgrupper, en henvender seg til, blir dermed nødvendig for å vite hvilke autoritet en kan støtte seg på, hvilken stilling en står i, og dermed i hvilket lys det man sier vil bli tolket.

En slik forståelse av autoritet er ikke svært forskjellig fra Bourdieus (1991) 'kapital', der *kapital* er det som bestemmer en persons eller gruppes posisjon i forhold til et felt. Noe av poenget med kapitalbegrepet er å fokusere på den mulige flyten av kapital mellom feltene, konverteringselementet.

AUTORITET OG FORHOLDET TIL MAKT OG SANNHET

Som det kommer frem blir autoritet en anerkjent definisjonsmakt: Det som hefter ved personer knyttet til om de blir tatt alvorlig med henblikk på sin relevansforståelse, og dermed får denne lagt som premiss for debatten. Det er en tilskrevet relasjonsstørrelse i skjæringspunktet av dialogikken mellom fortolket opptreden og sosial posisjon. Autoritet er noe som virker i debatten som en diskursiv kapital, og kan konverteres fra andre normalt usaklige sider ved ens person. Autoritet er knyttet til makt, og henger sammen med respekt. Over så vi at respekt ble viktig og etterrettelighet etterspurt, der man ikke har nok makt. Har man makt, som NVE tydelig har, blir respekt ikke like viktig. Makt er det det dreier seg om, men det blir for reduksjonistisk å prøve å føre alt tilbake til dette

²¹³ Jeg snakker her hovedsakelig om autoritet i en lokal, "uoffisiell" kontekst.

²¹⁴ I så måte er det ikke så ulikt 'stater' i en goffmansk betydning.

forklaringsprinsippet. Ved å unngå å bruke maktbegrepet for mye, søker jeg å holde de ulike maktaspektene fra hverandre, og dermed åpne for bedre forståelse av de empiriske prosessene.

Jeg har allerede vært inne på koblingen mellom autoritet og Bourdieus teorier om makt. I utredningen av en type eksplisitt, men "uoffisiell", autoritet i utbyggingssaken, er det for en stor del hans tanker jeg bygger på. Ut fra ham blir autoritet i denne forstand en politisk kapital, som igjen er; "en form for symbolsk kapital, en kreditt grunnlagt på tilltro, eller tro og anerkjennelse, eller, mer presist, på de mange kredittoperasjonene ved hvilke agenter investerer en person med den samme makt som de gjen- og anerkjenner i ham" (Bourdieu 1991:192). Ved dette kommer autoritetens dualeffekt frem. Autoritet fremstår som en nærmest selvskapende størrelse: "Autoritet er kapasiteten til å få folk til å tro på ens sannferdighet og ens autoritet" (Bourdieu 1991:190). Autoritet blir noe selvoppyllende, og Bourdieu bruker da også ord som *orakeffekt*, *sosial magi* og *fetisjisme* for å beskrive prosessene. Men, som nevnt, er det ikke så mye konstitueringen av autoritet jeg er ute etter å forklare, som hvordan autoritet trer frem, virker og brukes.

Å se autoritet i denne politiserte vinklingen har også referanser tilbake til spørsmålet rundt sannhet: "Hans [politikerens] ideers makt er ikke målt, som i vitenskapsfeltet, ved deres sannhetsverdi [...] men ved mobiliseringsmakten de inneholder, med andre ord ved makten til den gruppen som anerkjenner dem" (Bourdieu 1991:190).

AUTORITETER, TALSMENN OG TITLER: PÅ VEGNE AV - I KRAFT AV

På grunn av at saken har en såpass lang forhistorie, er det utkrystallisert noen uttalte og anerkjente *autoriteter* i debatten. Her gjelder det kanskje en mann fremfor noen; leder i Informasjonsnemda. Jeg fikk ham ofte beskrevet nettopp som en "autoritet på feltet". Som det har fremkommet tidligere i teksten, var det ham, sammen med et par andre med sentrale posisjoner i debatten, jeg hele tiden ble henvist til i begynnelsen av feltarbeidet. Dette er da uttrykk for den mest åpenbare autoritet, og den som umiddelbart ble forstått og omtalt som nettopp 'autoritet'. Autoritet er her knyttet til kunnskap og erfaring. Etter å ha jobbet aktivt i Informasjonsnemda i over tyve år kan han svært mye om saken, og folk anerkjenner og respekterer denne kunnskapen. Selvfølgelig betyr ikke dette at ingen er uenig eller betviler uttalelser som kommer fra ham, men det han kommer med blir tatt alvorlig.²¹⁵

Nestlederen i Informasjonsnemda er også en som ble beskrevet som autoritet på saken.²¹⁶ I tillegg til at også han har vært aktivt inne i Informasjonsnemda fra starten av, har han også ett annet aktiva som professor i ferskvanns-biologi ved Havforskningsinstituttet. "Nestformann i Informasjonsnemda (som ellers er professor i

²¹⁵ Dette er knyttet til det jeg tok opp innledningsvis i teksten om profesjonallisering av debatten.

²¹⁶ Det er ikke akkurat det samme å være autoritet på saken som autoritet i debatten, men det er ikke vesensforskjellig heller. Er man autoritet på saken, blir man og sett på som en autoritet i debatten. Det motsatte er derimot ikke automatisk tilfelle.

ferskvass-biologi) var inne på ei sak som ikkje er komen tydeleg fram.”²¹⁷ Det er ikke så ofte professoratet trekkes frem, men det er heller ikke nødvendig, alle som er inne i saken lokalt er kjent med det. Når det er innlegg fra Informasjonsnemda i pressen, er disse som oftest signert; 'Informasjonsnemda for Hattebergsvassdraget', eventuelt kan det stå navnet til lederen eller nestlederen etter. Poenget er at innleggene baserer seg på autoritet fra styret for nemnda, og mest fra de hyppigst eksponerte personene.²¹⁸ Likevel, kravet på å bli tatt alvorlig, som Informasjonsnemdas uttalelser inngis med, er mer enn et aggregat fra styremedlemmenes individuelle posisjoner. Ved å signere uttalelsene med Informasjonsnemda har styret, men først og fremst lederen, en posisjon som *talsperson*.

Argumenter så vi skulle være fordelaktig for andre enn en selv, fortrinnsvis bygden eller kommunen, men det er også et moment knyttet til hvem man snakker '*på vegne av*'. Opptre man som talsperson for noen? Relatert til lederen i Informasjonsnemdas *hyttesak*, er det et poeng at han der angripes for "egoistiske og private" forhold, mens det han i all hovedsak gjør, er å opptre og uttale seg som leder i Informasjonsnemda, og dermed på vegne av Informasjonsnemdas medlemsmasse:

Så langt eg har hatt kapasitet til å fylgja med, har denne einskildpersonen avslørt seg med direkte usanning gjennom aviser og vrøvl i fjernsynet, og han har ikkje kome med opplysningar om kor mange betalande tilhengjarar han har. Fylgjeleg er det berre eigeninteresser han kjempar for (Fra innlegg i lokalavis).

Poenget som kommer frem i sitatet har vært blåst stort opp i debatten: *Hvor mange betalende medlemmer har Informasjonsnemda?* Selv om det ved mange anledninger har vært stilt spørsmål om det, har Informasjonsnemda så vidt meg bekjent aldri kommentert medlemstallet offentlig. For mange er dette viktig fordi det gir en pekepinn på hvor stor oppslutning Informasjonsnemda har, hvor mange som deler deres synspunkt, og som de dermed snakker på vegne av. Når det kommer innlegg fra Informasjonsnemda i lokalavisen; hvor stor andel av lokalsamfunnet står da bak dette? Dette er klart et element av betydning for hvor alvorlig argumentene blir tatt. Slik saken står nå, har folk ulike estimater av antallet basert på egne antagelser. De aller fleste er likevel mer rausere i gjetningene enn i sitatet over.

Bourdieu bestemmer politikerens ideologiske makt som målt ved makten til den gruppen som anerkjenner den. Eller som han sier det "talen til en talsperson skylder store deler av sin performative kraft til kraften (antallet) til gruppen som vedkommende hjelper til med å produsere som gruppe ved den symbolske handlingen eller representasjonen"

²¹⁷ Fra et lokalavis-referat fra et offentlig møte om utbyggingen.

²¹⁸ I tillegg til leder og nestleder, er det fem andre representanter i styret.

(Bourdieu 1991:191). Ut fra dette er det uttalelsens *maktbase* som egentlig etterspørres med hensyn til Informasjonsnemdas betalende medlemmer.

Sitatet fra Bourdieu peker også på at talspersoner opererer i et spenningsfelt mellom mandat og representativitet, og mellom individualitet og gruppe. Å fokusere på posisjonen som talsperson, er også å fokusere på gruppens sammenfallende interesser, og dermed fjerne fokuset fra det som skiller; det individuelle. På samme tid inntreder det Bourdieu kaller for *orakeleffekt*: Talspersonen gir et navn til gruppen, og bringer dermed denne til diskursiv eksistens, parallelt med at gruppen inngir talspersonen autoritet idet denne går opp i gruppen (Bourdieu 1991:211). Samme sted omtales dette som talspersonens "permanente skifte fra jeg til vi". Anerkjennelse av denne talspersonsposisjonen, på-vegne-av makten, er også nødvendig. Dersom den ikke anerkjennes blir det "fylgjeleg berre eigeninteresser dei kjempar for". Uttrykk for manglende anerkjennelse kan også brukes strategisk for å redusere talspersonen fra et 'de' til et 'hun/ han'. Slike individualiseringsstrategier har blant annet også blitt omtalt med hensyn til *interesser*. De gjenfinnes også i Engelsvolds studie av Titania-saken, der han beskriver det han ser som stigmatisering av yrkesfiskerne som "protesterende enkeltpersoner med svært individuelle oppfatninger og motiver" (Engelsvold 1994:134). Jeg kommer også tilbake til talspersoner og gruppebasen senere der jeg behandler medias rolle i konflikten.

Et par andre talsmenn-posisjoner finnes i debatten. De mest sentrale posisjonene lokalt er; styrer på Baroniet, leder for Bonde- og Grunneierlag, ordfører, til dels direktør for energiselskapet, og i noen grad kommunestyrerepresentanter. Andre "utenfra" uttaler seg også på vegne av medlemsorganisasjoner, men er ikke like viktige for den lokale debatten. En mer subtil variant av å snakke på vegne av andre er, ut fra det jeg har tatt opp om tid og generasjoner, å opptre som talsmann for kommende generasjoner.

Av de opplistede er det, dersom vi ser vekk fra det siste her, uten tvil ordføreren som uttaler seg på vegne av det største antallet. Som talsperson for hele kommunen signaliseres det en "objektivitet" i den grad at han utad i prinsippet snakker på vegne av alle. Han representerer hele kommunen. Men både når det gjelder ham og direktøren i Kvinnherad Energi, er det nok i kraft av tittelen de uttaler seg med størst autoritet.

I 'tittel' er det sammenvevd et uttall autoritetsaspekter. Slik tittel fungerer i debatten, bærer den konnotasjoner til både talsperson knyttet til en medlemsmasse, og antagelser om personlige kvalifikasjoner, den dyktighet, kunnskap, erfaring og kompetanse som skal til for å erverve tittelen. I tillegg er det også en viss symbolsk verdi i selve den formelle tittelen uavhengig av som legges i den. Tittelen representerer noe autonomt, upersonlig, med en varighet utover personen som til enhver tid innehar og dermed manifesterer den.

Flere av dem som går mot utbygging mener også lokalbefolkningen har en altfor stor respekt for autoriteter i debatten. Med autoriteter menes her ordfører og kraftverkssjef.

De reagerer på det de ser på som at folk tror noe må være sant hvis det kommer fra en av disse. De forstår ordfører og kraftverkssjef som ved dette å være i en posisjon hvor de unnslipper krav til etterrettelighet, og ikke lengre trenger å være så nøye med sannheten. De som mente dette hadde, når det gjaldt denne saken, på sin side *mistet tilliten* til de samme "autoritetene". Spørsmålet blir da hva som er igjen av autoritet hvis tilliten er borte? Umiddelbart ser det fint lite ut: Utsagn fra disse "autoritetene" blir ikke sett på som autoritative av de som ikke lengre har tillit til dem.

Poenget er at utsagn fra disse uansett blir tatt alvorlig på grunn av deres posisjon. Om enkelte har mistet tilliten til ordføreren på grunn av hans påståtte lemfeldige omgang med sannheten, er han likevel *i kraft av* å være ordfører i en posisjon som gir ham *de facto* makt. Ordfører og kraftverkssjef blir fremdeles tatt på alvor som autoriteter, selv om noen har mistet respekten for, eller tilliten til, dem. De fungerer som autoriteter i kraft av sin stilling og tittel, som til en viss grad uavhengig av personen. Stillingen gir dem en maktposisjon som gjør at andre må forholde seg til det de sier og ta det alvorlig. Det samme så vi i eksemplet jeg brukte under overskriften 'Respekt'. Lederen i Informasjonsnemda satte spørsmålsteget ved om NVE ventet å bli tatt alvorlig etter at de la frem det som, etter hans syn, var *direkte usann og feil informasjon*. Konklusjonen ble at han likevel tok dem på alvor, på grunn av NVEs maktposisjon i slike saker.

Man kommer likevel ikke utenom at autoritet, på en eller annen måte er knyttet til respekt og tillit. "Den fremste forutsetningen for tillit er ikke mangel på makt, men mangel på full informasjon".²¹⁹ Dette sitatet fra Anthony Giddens peker på en viktig dimensjon ved kraftutbyggingsdebatten i Rosendal: Mangel på full informasjon, det vil si 'usikkerhet', som pregede debatten. Med så mye motstridende informasjon er det ikke lett å vite hva en skal mene dersom en ikke allerede har en fast overbevisning. Skal man velge side, blir dette nærmest nødt til å skje på grunnlag av hvem man har mest tillit til. I de heteste stridstemaene er frontene låst i grunnleggende og polariserte, antagonistiske synspunkt. Ikke bare mangles det "full informasjon", det mangles også et felles grunnlag for å avgjøre deler av denne informasjonens relevans og sannhet. Skal man tro på en av sidene, det vil si, uten en egen personlig overbevisning, er tillit essensielt.

Tillit er òg basert på en *fremmedgjøring* Giddens (1990) ser på som et 'fravær i tid og rom'. I denne saken kan dette knyttes til 'profesjonaliseringen' av debatten. Det er så mye vanskelig stoff å tilegne seg for en som vil sjekke all informasjon og argumenter selv, at dette nesten kun er forbeholdt dem som er "fulltidsengasjert". Andre må vurdere deres argumenter etter hva de synes om argumentet, og ikke minst etter om de har tillit til de som argumenterer. På samme måte som det da blir viktig å vise seg tillitsverdige, vil det å så tvil om tillitsverdigheten til en motdebattant være en gunstig strategi. Det første gjøres, som vi har sett, først og fremst ved å fremstå som saklig, objektiv og etterrettelig.

²¹⁹ Fra Giddens (1990): *The Consequences of Modernity*, side 33.

Det andre ved beskyldninger om, og eventuelt påvisning av, uetterrettelighet, juks og fanteri. Dermed synes det klart at 'respekt' og 'tillit' er nært knyttet sammen, og at dette inngår som momenter i et autoritetsknippe.

Hvordan man kommuniserer ulikheter i makt, relaterer også til dette. Som det fremgår av bolken om forholdet mellom bygden og Baroniet, var det ikke uten betydning hvordan en ordla seg i asymmetriske maktrelasjoner. Ble en overlegen posisjon understreket for tydelig, kunne det resultere i trass og motvilje, og det ble sett på som uklokt å gjøre dette: *Han/ hun kan godt få mene det, men det burde ikke vært sagt*. Knyttet til det ofte uttrykte idealet om dialog, blir det sosialt riktige å kommunisere som om det er en herredømmefri dialog. Like fullt er det enkelte maktforskjeller som anerkjennes, og som anerkjennes at spilles ut. Her er det i så fall snakk om autoritet i en tradisjonell weberiansk betydning; autoritet som legitim makt. Likevel, innad i Rosendal i denne saken spilles maktforskjeller i liten grad ut.²²⁰ Det vil si maktforskjeller som er grunnet i formaliserte, hierarkiske posisjoner. Tiltaleformer når det snakkes til ordfører og andre med posisjoner i debatten er for eksempel ofte holdt i en familiær stil. Men om ikke "formell" makt fremheves i kommunikasjon, spilles det derimot ut forskjeller basert på erfaring, kunnskap, og symboler på disse. Å vise til at man kan noe om det denne saken berører, er en anerkjent form for kommunikasjon av autoritet.

NEGATIV AUTORITET

I noen tilfeller bommes det stygt på hva som kommuniseres. I den grad en understreker sitt eget maktgrunnlag for sterkt, kan en bli oppfattet som maktglad, og for å innta en så eksklusiv autorativ posisjon at det setter alle andre utenfor debatten som *muted groups*, og således umuliggjør dialog.²²¹ På samme tid kan man også enten ikke klare å få frem autoritet, eller ikke ha noe grunnlag å spille på. Med bestemmelsen av autoritet som; *aspekt ved en aktør som bidrar til at handlingen tas alvorlig*, er det også åpnet for å se det som virker i motsatt retning. For det finnes helt klart aspekt ved personer som gjør at deres argumentasjon ikke blir tatt alvorlig. 'Mangel på autoritet' kan ikke meningsfullt beskrive dette, det må heller sees på som debattive ulemper eller som en *anti-autoritet*. Det finnes grunnlagsmomenter som gjør det legitimt å hevde noe om hva som bør skje i Muradalen, uten at dette i seg selv er meningsfullt å forstå som autoritet, men mangler man disse momentene er man lokalt nærmest diskvalifisert. Det er snakk om nødvendige, men ikke nødvendigvis tilstrekkelige, *forutsetninger*. Eksempler på dette er kjennskap til stedet og saken. Du skal ha mye annet å underbygge meninger om Muradalen med, dersom du skal gjøre krav på å bli tatt på alvor i debatten lokalt uten å kjenne området. Best er det å ha brukt området over lengre tid, ha vært der og sett det, og da helst kontinuerlig over lang tid, det vil si bodd i Rosendal eller omegn. Men igjen

²²⁰ Det vil si dersom en ser bort fra det som menes å komme fra Baroniet.

²²¹ Jamfør reaksjonene på Riksantikvarens uttalelser, blant annet om at Baroniet er så viktig at her må alt annet vike.

som vi så med tilfellet Kvinnherad Turlag, er ikke dette nødvendigvis en generell, og dermed tilstrekkelig autoritetsgiver. Stor sakskunnskap kan likevel gjøre at uttalelser blir tatt alvorlig selv om de kommer fra personer som ikke oppfattes som å ha tilstrekkelig kjennskap til stedet. Her er det en forskjell mellom stedskunnskap og sakskunnskap i kunnskapsbakgrunnen, der den første er lokalt forankret, er den andre mer romlig dekontekstualisert og dermed tilgjengelig på andre måter. Sistnevnte likner en annen form for kunnskap; ekspertkunnskap.

I debatten har rikskjendiser og journalister fra riksdekkende medier begått denne feilen; å uttale seg uten at de blir sett på som å ha kjennskap til stedet, og med sviktende sakskunnskap. Dette er for en feil å regne både for den jevne rosendøl, og fra begge leire i debatten. Også fra personer tilknyttet Informasjonsnemda ble det uttrykt frustrasjon over uttalelser og engasjement basert på liten kjennskap til stedet eller saken, selv om disse i prinsippet støttet deres sak. De satte pris på støtten, men var skeptisk til at denne skulle resultere i innlegg i den lokale debatten. Det ville bare provosere folk, og dermed ikke tjene deres sak. Generelt blir uttalelser som sees på som å mangle det nødvendige fundamentet, oppfattet som provoserende av den siden uttalelsene ikke taler til fordel for, i tillegg til av "vanlige folk". Provoserende blir det når de som uttaler seg ikke blir sett på som å ha autoritet, men får uttale seg i media som om de har det, og dermed i folks øyne kan komme i posisjon til å dupere dem som ikke er i stand til å gjennomskue sjarlataneriet. Denne typen provokasjon kommer kanskje i første rekke fra personer utenfor kommunen, og jeg kommer tilbake til problemstillingen i neste kapittel.

EKSPERTROLLENS AUTORISASJON

I sine modernitetsanalyser tar Giddens opp temaet med 'ekspertkunnskap' (Giddens 1990). Han kobler dette blant annet til at prosesser løftes ut av sin tids- og stedsmessige forankring. Vi får prosesser og kunnskapsfelt som går igjen over alt, samtidig som det ikke er noen som kan ha oversikt over alle, ikke en gang de fleste, områder som har betydning for måten vi lever våre liv. Man får et moment av homogenisering sammen med en kunnskapsmessig spesialisering. Spesialisert kunnskap heves ut av den lokale konteksten, og antar på samme tid karakter av noe tidsuavhengig. Er noe sant ut fra en slik ekspertkunnskap, postuleres det som "sant" overalt og alltid.

Truismen jeg over var inne på om at bøndene kjenner området best, var uttrykk for en lokalt forankret kunnskap; lokalkunnskap. Den ble koblet til ens brukende omgang med landskapet, og til landskapets sosio-historiske aspekt som hypertekst, et visuelt minne og mnemotisk kart. Lokalkunnskap blir en romlig og tidsmessig partikulær kjennskap, ervervet ved å være og virke lenge et sted. Dette står i kontrast til det som kommer inn under ekspertkunnskap, men begge er lokalt anerkjente former for kunnskap. Slik blir

det to veier til aksepterte meninger i debatten, en lokal erfaringsbasert, og en dekontekstualisert kompetansebasert.²²²

I debatten blir ekspertkunnskap godt eksemplifisert ved den eksterne konsulenten leid inn for å skrive konsekvensanalysedelen av konsesjonssøknaden. Han drar, ved hjelp av sin kompetanse, og noe skriftlig materiale på området, relativt vidtrekkende og spesifikke konklusjoner om det konkrete vassdraget. Stort sett oppfattes dette som legitimt. I den grad det er blitt kritisert, har kritikken kommet innen samme *ekspertdiskurs* fra Fylkesmannen. Ingen har, meg bekjent, protestert mot konsulentens grunnlag for, og rett til, å uttale seg. Likevel ble jeg gjort oppmerksom på at konsulenten bor på samme postnummer som en av de mest markante "kulturpersonlighetene" som har engasjert seg mot utbyggingen; Vetle Lid Larsen. Sistnevnte blir møtt med sterk skepsis når han uttaler seg. En skepsis som hovedsakelig begrunnes med bosted. Han er ikke lokal, og er dermed uten legitim kunnskap om hva det egentlig dreier seg om. Uten ekspertkunnskap blir lokalkontekstualisert kunnskap et nødvendig kriterium.

Et annet eksempel er når Elveeierlaget leier inn en konsulent utenfra for å avklare elvens verdi og potensiale som fritidsfiskeelv. Medlemmene i Elveeierlaget er helt klart i besittelse av en udiskutabel kunnskap om elven, basert på erfaring, fiske og fangststatistikker. Likevel velger de å leie inn en konsulent til å få utredet vassdragets potensiale. De gjør dette for å styrke egen posisjon. Et moment er den autoritet en innleid konsulent kan bibringe saken i form av ekspertkunnskap. For utbyggerne vil dette si at de ikke kan motsi konklusjonene i rapporten uten å selv leie inn tilsvarende kompetanse som kommer til andre resultater. Viktigst er likevel at de unngår det samme som fremkalte reaksjonene om at Turlagets argumentasjon var subjektiv og egoistisk. Elveeierlaget har egeninteresse i elven, og av at den opprettholdes som god fiskeelv. Dermed, hvis de selv skulle forfattet en utredning om utvikling av elven til dette formålet, ville de stilt seg åpen for hugg som gikk på at deres egen subjektive interesse kunne ha påvirket de kunnskapsbaserte konklusjonene. Å kritisere en ekstern konsulent for dette er vanskelig. Som ekspert tillegges han faglig integritet, samtidig som han nettopp ikke kan sies å ha egne interesser i utfallet av saken. Når nestlederen i Informasjonsnemda også er forsker på samme feltet, var jeg umiddelbart forundret over at de ikke hadde brukt ham som konsulent. I ettertid ser jeg at det kan ha skyldtes at de dermed ville mistet dette poenget. Nestlederen i Informasjonsnemda ville ikke kunne brakt med seg den utenforståendes interessefrihet. I et innlegg til forsvar for lokalkunnskap som beslutningsgrunnlag, kommer koblingen til interesse klart frem: "En lokal sammenslutning vil ivareta interessene i disse områdene på en bedre måte, i og med at lokalkunnskap og forståelse er mest tilstede i egen kommune".²²³

²²² Ekspertkunnskap og ekspert må her forstås som konstituert ved en diskursiv utvelgelse av relevant kunnskap, koblet mot en disiplin for utdanning av sakkyndige på dette feltet (ut fra Foucault 1991a).

²²³ Rosendal/Seimsfoss Bondelags leder i lokalavis.

Når det gjelder de konkrete aspektene ved saken, det som går på inngrep, konsekvenser og forståelse av disse, er det altså to veier til relevant, autorativ kunnskap. Men det er kunnskap som ikke overlappende, og som ikke uproblematisk kan samles i en person. Ekspertkunnskap er ikke bare arbitrært stedsløs, den er nødvendig stedsløs som selve grunnlaget for sin antatte nøytralitet. Nettopp ved å være løftet ut fra en lokal kontekst, er den også hevet over muligheten for å bli avfeiet som interessebasert, subjektiv og egoistisk. Så mens en erfaringsbasert kunnskap koblet med lokal tilhørighet gir rett til å mene, er det også uttrykk for en sosial posisjonering som gir andre mulighet til å plassere en i debatten, og dermed angripe posisjon i stedet for argument. Kjennskap til personer, og deres eventuelle interesser, legger grunnen for at debatten kan disiplineres ved krav til saklighet, objektivitet, etterrettelighet, og så videre.

Men om lokal forankring og interesser svekker ekspertkunnskapens autoritet, er det ingen problemer for en med lokalkunnskap og interesser å benytte seg av ekspertkunnskap. Å ha dekning betyr ofte å basere eller støtte seg på ekspertkunnskap.²²⁴ Denne er fortrinnsvis i tekstualisert utgave, og gir inntrykk av en nærmest fetisering av rapporter.²²⁵ Rapporter kan i så tilfelle både mene, peke på og tilsi at noe er et bedre alternativ enn noe annet. Lesning av rapporter, dokumenter og andre sakspapirer er en forutsetning for deltakelse i enkelte domener av debatten, og igjen er det slik at dette fremhever kunnskap som lar seg tekstualisere. Ekspertkunnskap er oftest synonymt med en tekno-vitenskaplig kunnskap, men det er noen få unntak, for eksempel der en professor i kunsthistorie trekkes inn som sannhetsvitne på Baronihagen med Hattebergfossens historisk-estetiske betydning: ”Rosendalshagen er mellom dei vakraste kunstverk som kom til Noreg iførre århundret’, skriver professor Magne Malmanger”.²²⁶ Uansett diskursivt utspring er det generelt slik at lokale kan approbere ekspertkunnskap og dra dette inn i debatten. Ekspertkunnskap med et lokalt utspring vil derimot stå i fare for å få heftet interesser ved seg, slik at den mister sin renhet og den autoritet som kommer fra interessefrihet

HVA SKJER I MEDIA

Moderniseringa av Muradalen kraftverk er blitt eit prosjekt med stor grad av merksemd frå media, interessegrupper, politiske miljø og kjende personar med varierende kunnskaper om prosjektet. Med den plasseringa, forhistorie

²²⁴ Både Engelsvold (1994:102) og Peace (1993:193), viser i sine studier hvordan rapportlesning har vært viktig for deltagelse i debatten, og dermed hvordan ekspertkunnskap finner veien inn i lokale debatter: ”*Det ble åpenbart nødvendig å holde seg godt informert. [...] denne kosmopolitisk-baserte kunnskapen ble grundig integrert i bondevetts-tankegangen i den lokalpolitiske kulturen*” (Peace 1993:193).

²²⁵ I enkelte tilfeller kan det vises til forfatteren bak et dokument, men dette er mye hyppigere forekommende når det dreier seg om politikere enn andre typer eksperter. Politikere kan sees på som å fungere som eksperter, i en giddensk betydning av å sitte med ekspertkunnskap, i de tilfeller det er tvil om hva som er ment i politiske beslutninger som ligger bak dokumenter, for eksempel når det gjelder tolkningen av stortingsdokumenter.

²²⁶ Fra Baroniets høringsuttalelse.

og verdi Hattebergvassdraget har, er ikkje denne merksemda uventa (Fra Kvinnherad Energis kommentar til høringsuttalelsene).

En anerkjent "eksperttittel" som oppfattes som relevant for saken, gjør det også lettere å nå ut i media.²²⁷ Er man ikke offentlig kjent, ikke har en stilling som gjør at man oppfattes som autoritet på feltet, eller ikke snakker på vegne av flere, fortrinnsvis så mange som mulig som er "berørt" av saken, er det relativt uinteressant hva man mener. Bourdieu sier det så sterkt som at: "Pressen anerkjenner og kjenner bare talspersoner, og dømmer alle andre til deres 'personlige meninger'" (Bourdieu 1991:207).

Slipper man først til, signaliserer det at media vurderer en som meningsberettiget og på en måte autorativ på feltet. Dermed virker dette som en godtgjørelse for at man bør bli tatt på alvor. I tillegg er det óg snakk om en smitteeffekt fra mediets ry og anerkjennelse. De som oppfattes som de mest seriøse avisene og tv-kanalene, har mest å bidra med i så måte, i tillegg vil også for eksempel opplag og seertall virke inn. Jo større "nedslagsfelt", jo bedre. Her får vi en slags dialektikk mellom at det er folk som oppfattes som å være verd å høre på som slipper til i media, og at når noen slipper til signaliserer dette at deres meninger er av allmenn interesse. Slik sett er det vanskelig å si noe om hvem som inngir hvem med autoritet. Mer enn at de tilfører noe nytt, virker det som medier mer blåser opp det som allerede finnes av autoritetsdimensjoner.

Konflikten rundt utbygging i Muradalen er ikke en mediekonstruert konflikt. Når det er sagt, er det klart at media er et formende forum for debatten. Medias tilstedeværelse spiller inn på flere måter. De er forum for "direkte meningsyttringer", ved trykking av leserbrev. Eller det kan være via intervjuer, kommentarer, referater fra møter, eller lignende. I tillegg tar også media del i debatten på egenhånd med leder- og andre redaksjonelle artikler.

Konflikten formes på ulike måter av dette. Mest opplagt ved at man når mange, og ved den treghet i utspill – respons prosessen dette bidrar til. Deretter foregår det nødvendigvis en viss siling av hva og hvem som slipper gjennom og ut til folk. For eksempel stoppes (for det meste) usaklige personangrep og sjikanøse leserbrev. Hvor mye man slipper gjennom med i spalteplass og sendetid, er det også begrensninger på. I tillegg er ikke medier nøytrale parter. Meninger, holdninger og kunnskap innad i redaksjonene er med på å farge det som kommer ut. Nå ser jeg det ikke som sentralt for min oppgave å gjøre rede for alt som skjer med konflikten ved en mediefiltrering. Jeg vil derimot heller se hvordan medias rolle tolkes og forstås lokalt.

LOKALAVISENE OG DERES POSISJONERING

Lokalt i Kvinnherad er det som sagt to lokalaviser: Kvinnheringen, del av A-pressen, med base i Husnes, ca. 3 mil utover fra Rosendal, men med filialkontor i Rosendal. Og

²²⁷ Når jeg snakker om å nå ut i media, er det intervjuer, kommentarer, kronikker, debattinnlegg, et cetera jeg sikter til. Innlegg av leserbrevskarakter er ikke i like stor grad filtrert etter slike kriterier, men så er da disse ikke viet den samme oppmerksomhet eller gitt like iøynefallende plassering, de er for eksempel sjelden inngressert eller illustrert.

Grenda, familieeid, basert i Rosendal. Begge går for å ha hele Kvinnherad som arena, men Grenda er mer Rosendalsavis enn noe annet.²²⁸ Kvinnheringen er både innholds- og stabsmessig klart størst av de to, med et mer enn dobbelt så stort opplag i 1999. Begge avisene kommer ut tre ganger i uken, slik at det er fersk lokalavis seks dager i uken. Grenda var for det meste uten redaksjonelle meninger om saken, mens Kvinnheringen ved flere anledninger har uttrykt seg skeptisk til utbyggingen.

Fra utbyggerhold ble det sett på som riktig av Grenda å avholde seg fra å komme med egne meninger, mens det ble uttrykt forargelse over at Kvinnheringen tok side i en så kontroversiell sak. Kvinnheringen ble fra denne siden oppfattet som ensidig mot utbygging, og både "nye-" og "gamleredaktøren" ble forstått og omtalt som *motstandere*. Interessant her er at mens *gamleredaktøren*, som fremdeles skriver for avisen, ble beskrevet som ensidig mot utbygging av flere av de utbyggingsvennlige, ble han fremstilt som nyansert av sentrale aktører blant *motstanderne*. Som før sagt kan man til en viss grad ta side og fremdeles bli regnet som nyansert, men det å være nyansert er uten tvil uforenlig med å være *motstander*.

Differansen kan skyldes flere momenter. Mest trolig er at det er forstått som bedre å bli "motarbeidet" av en som man ser som dogmatisk, og bedre å bli støttet av en som blir sett på som nyansert. For å ta det første først: Ved å fremstille "gamleredaktøren" som *motstander*, er det lettere å avfeie kritikken; *han er jo motstander så han må mene dette...* Spesielt gjelder dette når det dreier seg om en aktør som av mange oppfattes som på grunn av sin posisjon skulle vært nøytral. "Dogmatisk kritikk" der det "burde" vært nøkterne, og nøytrale kommentarer, kan fremstilles som upassende. Det vil si, det trenger ikke fremstilles som upassende, det ligger innforstått. Motsatt blir det også mye det samme: Å få støtte som er "dogmatisk", er mindre viktig enn en nyansert, resonnerende støtte. Her aktualiseres de samme momentene som jeg tok opp over under 'Nyanserhet'. Støtte fra det som regnes for sindige og reflekterte folk, understrekes og fremheves på en slik måte at denne ser ut som å verdsettes ekstra.

De fleste *motstandere* så Grenda som å ha en helning til fordel for utbyggingen. Både journalisten og redaktøren ble sett på som *'ikke å se så mye gale med en utbygging'*. Dette ble ikke reagert på som vesentlig problematisk. Derimot kommenterte flere *motstandere* at Kvinnheringen ikke var kritisk nok. Grenda ble unnskyldt med manglende kapasitet, men for Kvinnheringens del kom det reaksjoner på manglende kritisk sans relatert til kommunen og ordførerens behandling av saken. De som så det slik, forsto det som manglende vilje til å gå den kommunale saksbehandlingen etter i sømmene. Selv om altså Kvinnheringen uttalt støtter vernesaken, er dette utilstrekkelig så lenge de lar kommunen og ordfører slippe så billig fra åpenbare problematiske vurderinger. Kvinnheringen ble her sett på som å svikte et ideal om kritisk journalistikk.

²²⁸ Etter mitt feltarbeid, skjedde det på vinteren 2000 et eierskifte i Grenda, og også en viss endring i produksjonen og stabsbemanningen. Jeg vet ikke hvordan dette har virket inn på oppland eller opplag. Det jeg skriver gjelder tiden før eierskiftet.

AVBILDNING AV EN KONFLIKT

Media betyr alt. Utbyggerne får aldri media med seg. Vi er den store stygge ulven (Utbygger).

Dei [pressa] slår det veldig opp når "kjendisane" kjem frå Oslo med sine meiningar, medan dei gløymer kva ein lokalt meiner (Lokalpolitiker sitert i lokalavis).

Media framstiller det som om det er Baroniet, Universitetet i Oslo og andre "utenforstående" og innflyttere som er i mot utbygging, mens de lokale er for. Dette er ikke riktig, det er mange lokale som er i mot også (Ansatt ved Baroniet).

Vi trur nemleg at når NRK i eit innslag "Redaksjon 21", seier at lokalbefolkninga er for utbyggjing , så tek dei feil. NRK altså. Og dei av lokalbefolkninga som er for utbyggjing også for den del (Fra innlegg i lokalavis, hele innlegget i appendix).

Ikke alle er enig i bildet som blir gitt av konflikten i media. Sitatene over speiler det generelle inntrykket folk lokalt i Rosendal satt igjen med rundt tiden for mitt feltarbeid. De hadde en klar oppfatning av at ikke-lokale media var mer på linje med dem som går mot utbygging.²²⁹ Inntrykket er óg at riksdekkende media fremstiller konflikten som å gå mellom lokale som vil bygge ut, og ikke-lokale som vil verne.

Reaksjonene på dette kommer fra dem som føler seg forfordelt eller misforstått. Flere av dem som ønsker en utbygging reagerer på det de ser på som en generell stemning for vern. De mener dette kommer av to ting: For det første at det er en del kjendiser som, via Baroniet, er engasjert for vern, og at disse har lett tilgang til mediene. For det andre at det er for dårlig kunnskap om saken blant ikke-lokale journalister, som dermed lett lar seg dupere av ensidig informasjon og *generelle verneideer*. Saken med NRK-journalisten som på nasjonaldagen kommenterte at Hattebergsfossen skulle legges i rør, er blitt stående som et prototypeeksempel.

Den andre reaksjonen kommer fra folk i Rosendal som ikke kjenner seg igjen i beskrivelser der "alle" vanlige folk sies å være for utbygging. Dette var noe jeg møtte tidlig i feltarbeidet. Folk understreket overfor meg at det var *mange* lokale som er mot utbyggingen, også utenom de som aktivt er engasjert i saken. For dem var det viktig at konflikten ikke ble forstått som storsamfunn mot lokalsamfunn.

²²⁹ Skillet mellom lokale og ikke-lokale medier er flytende. Det er en del "dobbeltrykk". Både innad mellom lokalavisene, og mellom lokalaviser om regionale og nasjonale aviser, står leserbrev flere steder. Spesielt i Aftenposten og Bergens Tidende har det stått innlegg på trykk som også har kommet ut lokalt. For Aftenposten sin del, har det vært innlegg fra utenom-lokale aktører som er blitt dobbeltrykket etterpå i lokalavis. Dobbeltrykking i Bergens Tidende har vært av lokale innspill. I tillegg til de nevnte har Haugesunds Avis kjørt en del artikler, intervju og ledere på temaet.

NRKs behandling av konflikten har det også kommet kritiske reaksjoner på. Med overskriften *Unyansert om Hatteberg-vassdraget*, trykket både i Bergens Tidende og Kvinnheringens leserbrevet der dette er hentet fra:

Jeg har med stadig større irritasjon sett på NRK Dagsrevyens dekning av "kampen om Hattebergvassdraget" - dvs. kraftutbygging i Kvinnherad, nærmere bestemt i Muradalen. Senest 23. mai - samme dag som NVE offentliggjorde sitt standpunkt i saken, var innslaget utrolig unyansert! Kan ikke NRK for en gangs skyld ta en prat med andre enn de få som aksjonerer? [...]Dekningen blir også fullstendig feil når NRK viser bildet av Baroniet og Hattebergfossen, som om disse to blir berørt i det hele tatt?! Send et kamerateam oppover til den virkelige fossen, og vis hvordan den synes fra fremkommelig vei - den er nemlig ikke synlig i det hele tatt (Ringeriksfossen)! [...] Jeg håper og tror at NRK kan bidra til å vise en mer objektiv dekning av denne saken slik at begge syn kommer frem på en edruelig måte!

NRK har tydeligvis sendt ut et bilde av saken som strider mot denne innsenderens forståelse. Men det er ikke NRKs "meninger" han reagerer på, problemet er hva som blir vektlagt og fokusert på i innslaget. NRK hadde, etter hans mening, bare intervjuet *motstandere*, og fokuserte på Baroniet og Hattebergfossen i stedet for de områdene innsenderen mener vil bli mest berørt; Murabotten og Ringeriksdalen.

Mye av irritasjonen kommer nok også av NRKs posisjon. NRKs Dagsrevyen oppfattes i stor grad som å skulle være objektivt beskrivende, uten selv å ta stilling til saker. I tillegg er det nok en generell misforståelse om at alt som sies på Dagsrevyen er *sant*. Når saken blir sett på som fremstilt ubalansert i Dagsrevyen, oppfattes dermed dette som et overtramp i langt større grad enn om det hadde dreid seg om en avisreportasje. Men som Heradstveit og Bjørgo (1992:116) sier: "Folk definerer balanse ut fra sine egne haldningar og verdier". En reportasje er dermed balansert og nyansert relativt til hvem som tolker den.

En anen sak som regnes som viktig fra begge sider, er Aftenposten som på lederplass skrev en krass kritikk av energiselskapet og de lokale myndighetene: "En utbygging som får enorme skadevirkninger for rammen om denne kulturskatten [Baroniet], burde stedets lokale politikere ha vett til å sette en stopper for".²³⁰ Kommentaren fikk flere sentrale aktører i debatten, på utbyggingssiden, i harnisk, og til å kritisere avisen for mangelfull innsikt. Provokasjonen skyldtes også mye at lederen for en stor del virket

²³⁰ Aftenposten 21. april 1999.

som basert på Vette Lid Larsens kronikk i avisen dagen før.²³¹ Vette Lid Larsen regnes *ikke* som en autoritet på saken i Rosendal.

Mange mener også at saken ble viktigere lokalt etter medieoppmerksomheten nasjonalt. De anser dette for å ha skjerpet frontene, og ført til mer engasjement. Spesielt trekkes det frem en del uttalelser som er blitt oppfattet som kraftig provoserende. Et annet moment er også det at man lokalt ikke føler man kan stille seg likegyldig til en sak i nærområdet, som sees på som viktig nasjonalt. En viss strategisk utnyttelse av den kritikk som har kommet mot lokalforvaltningen har det dessuten vært. Høsten 1999 var det kommune- og fylkesvalg, og ved flere anledninger var det valgkampinnlegg om statlig overstyring av kommunene og lokal sjølråderett, direkte knyttet til Hattebergssaken. Her ble det manet til samhold innad, og oppslutning om lokaldemokratiet.

Når det er snakk om hvordan konflikten presenteres i media, er det uenigheter om hva som er "riktig" og hva som skal tillegges betydning. Dette varierer også med de standpunkt en selv forfekter. Derimot synes det generelt å være et ønske om å få gjennomslag for sin forståelse, koblet opp mot en idé om at de lokale har en sannere forståelse av hva som "virkelig" er tilfellet. Folk utenfra ansees ikke å ha tilstrekkelig kunnskap og forståelse til å kunne ta side. Hvis de tar parti *for* eller *mot* utbygging, i praksis så godt som alltid *mot*, kritiseres dette for å ikke være grunnet i en fullgod forståelse av hva saken *egentlig* dreier seg om. Slike mediefremstillinger som ikke stemmer med lokale konseptualiseringer henger sammen med poenget over med det relative balansepunktet. For media er det problematisk å gi bilder av konfliktsituasjoner. Slik Heradstveit og Bjørgo ser dette, aksentueres også problemet i den grad saken er tvetydig og opinionen er splittet i sine synspunkter (Heradstveit og Bjørgo 1992:115). Reaksjonene på disse "uriktige" fremstillingene går ofte på at journalistene mangler kunnskap. Flere av dem som var typiske intervjuobjekt for denne type reportasjer, ga også inntrykk av at de var lei journalister som ikke hadde satt seg tilstrekkelig inn i saken på forhånd. Også lokale journalister gjør feil i sine artikler, om enn ikke de samme feilene:

På leiarplass 25. mai gjekk Bergens Tidende - rett nok i atterhaldne ordelag - inn for at Kvinnherad Energi kanskje bør få byggja ny kraftstasjon nedanfor Ringeriksfossen. [...] Eit av premissa våre var at vassføringa i Ringeriksfossen - etter utbygginga - skulle vera som i dag i turistsesongen. Det var heilt feil, og ein alvorleg feil i ei sak som denne. Leiaren vart lesen, viste det seg. Som ei botsøving drog BT [...] på dagstur til Rosendal (2.side-kommentar i BT.).

²³¹ For Larsens kronikk i sin helhet se Appendiks 2: *Rosendal - et nasjonalt anliggende*.

Hele tiden snakkes det om å ta feil. I dette ligger det da en antagelse om at det går an å gi et sant bilde av saken. Poenget som jeg har prøvd å få frem i dette kapitlet, er at sannhet i så fall må dreie seg om en kontekstuell sannhet: Sant for noen, ut fra deres bruk, kunnskap, anliggender og forståelse. Et slikt begrep om sannhet, gjør det mer interessant å se hvordan forskjellene konstitueres, artikuleres og behandles i debatten. I det kommende kapitlet skal jeg i større grad se hvordan overlokale dimensjoner veves inn i den debatten lokalt.

NASJONALISERING OG LOKALISERING

Der det forrige kapitlet hovedsakelig var rettet mot de rent lokale aspektene av sakskomplekset, vil jeg i det kommende ta opp de sidene ved saken som mer direkte angår og omhandler overlokale størrelser og tema. Jeg skal begynne med hvordan saken sees som lokal eller nasjonal, og argumentene for dette. Deretter dreier det over på det som menes å være storsamfunnets nasjonalhelligdomliggjøring av Hardanger og Rosendal spesielt. Om saken sees som lokal eller nasjonal har også implikasjoner for hvem som legitimt kan mene noe om den. Som jeg har vist er offentlig uttrykte meninger ofte provoserende for de som ikke tilkjenner forfatteren autoritet på feltet. I dette kapitlet skal jeg ta utgangspunkt i et slikt provokativt innlegg, og bruke dette som inntak til å se ulike sider ved debatten. Her kommer vi også inn på spørsmålet om demokrati, som aktualiserer spørsmål knyttet til beslutningsidealer og det lokale selvstyret.

Parallelt med spørsmålet om hvem som kan saken, og hva som er godtatt kunnskap, vil det også være et spørsmål om på hvilket nivå den hører hjemme. Er det en lokal sak, der kommunegrensen bør avgjøre hvem saken angår? Eller er det en sak som omhandler nasjonale verdier, og dermed må tas ut av hendene på lokalpolitikere? Forenklet kan man si at synspunktene på dette synes noenlunde samsvarende med synet på om det skal bygges ut eller ikke. Blant motstanderne er stemningen mer for at det er verdier av nasjonal målestokk som berøres, og at det dermed må være et emne for nasjonal debatt.²³² De som går inn for utbygging synes mer opptatt av at dette må være en lokal sak, fordi det i første rekke er snakk om lokale inngrep, investeringer og inntekter. Bevisbyrden pålegges de førstnevnte. Argumentasjonen på dette området er for det aller meste *for* at det må være en nasjonal sak. At temaet først og fremst er lokalt virker tatt for gitt. Det er en lokal og kommunaleid utbygger som vil bygge ut et vassdrag som i sin helhet ligger innen kommunegrensen, og det er kommunale inntekter som står på spill. Men ikke alle vil gi en slik oppfatning fortrinnsrett.

De to momentene som hyppigst trekkes inn for å begrunne at saken er av nasjonal interesse, er 'det *nasjonale* kulturminnet Baroniet Rosendal', og at Folgefonna *nasjonalpark* er under utredning. Det anses å ligge verdier der av en slik art at de må regnes som av interesse for hele nasjonen. Beliggenheten blir da mer eller mindre tilfeldig. Rosendal omtales som "*vertskommune*" for Baroniet, eller som 'Baronibygden Rosendal'. "Spørsmålet er blitt stilt: hva ville Rosendal vært uten Baroniet? For noen er svaret: 'en hvilken som helst vestlandsbygd'".²³³

Før vi går dypere inn i de enkelte posisjonene, er det viktig å ha i mente at denne delen ikke er en løsrevet debatt om saken først og fremst er av lokal eller nasjonal betydning. I

²³² Jeg bruker benevnelsen 'nasjon(al(e))' i dagligdags betydning, det vil si uten å skjele spesielt til et antropologisk og problematiserende nasjonalbegrep.

²³³ Hentet fra en anti-utbyggingskommentar i Aftenposten 14. april 1999.

en større sammenheng dreier det seg om hvilke forhold og argumenter som må vektlegges, hvem som skal ha rett til å uttale seg, og på vegne av hvem. Det er en situasjonsbestemmelse, en fundamental definering av problemstilling og aktører, som er innsatsen i dette.

Igjen står jeg i fare for å fremstille dette som ensartete posisjoner. Det er det ikke. Likevel er det en del argumenter som går igjen, og som er med på å gi inntrykk av koherente posisjoner. Dette vil ikke si at det er mange, eller i det hele tatt noen, som bekjenner seg fullt og helt til disse posisjonene, men nyanseringer kommer ikke så klart frem blant dem som har tatt et klart standpunkt. Saken er, som før nevnt, svært polarisert og befenget med polemikk, og posisjonene er også argumentativt rene. På dette feltet, spørsmålet om på hvilket nivå saken hører hjemme, er det gradering som er poenget. Det synes klart for alle at utbyggingen både har lokale og nasjonale aspekt ved seg, men det er uenighet om vektleggingen. Selv om det hovedsakelig synes å være rene argumentative posisjoner, finnes det også elementer av brobygning og forsoning. Disse elementene har likevel mer karakter av å være kommentarer til debatten, heller enn å nyansere den. På den måten er de også med på å fremheve de mer rendyrkede posisjonene.

Som sagt er det underforstått at Hattebergsutbyggingen er en lokal sak. Ingen bestrider det. Argumenter om at den først og fremst er lokal, har mer karakter av anti-antilokal argumentasjon, og kommer som reaksjon på uttalte krav om at saken må heves opp på et nasjonalt nivå. Reaksjonene uttrykkes heller ikke så mye offentlig i media. Det er en påfallende forskjell mellom det jeg møtte av skepsis til at utbyggingen skulle være et nasjonalt interessefelt, og det som har kommet av offentlige innlegg på dette. I hvert fall relativt til den mengde innlegg det har vært på at saken ikke bør avgjøres lokalt. På bakgrunn av dette er det enklest å begynne med det som fremsettes av grunner for at saken er av nasjonal verdi og interesse.

PRO-NASJONALISERING

Universitetet i Oslo er gjennom Den Weiss-Rosenkronske Stiftelse forvalter av vesentlige natur- og kulturhistoriske verdier på Folgefonnhalvøya. Landskapet fra fjord til fonn i Muradalen har en egenverdi, og danner også en viktig ramme rundt det nasjonale kulturminnet Baroniet Rosendal. Det pågående arbeidet med etablering av Folgefonna nasjonalpark med tilliggende landskapsvernområde viser at det her gjelder naturverdier av nasjonal betydning. Det området av Folgefonnhalvøya som er foreslått vernet i Nasjonalparkplanen (St.meld. nr. 62 (1991-92)), er fremhevet av Hordaland fylkeskommune som et område med regional og nasjonal verdi for friluftslivet. Hattebergsvassdraget ligger innenfor dette området som er foreslått vernet som nasjonalpark. Stadsanalyse Rosendal (1996), som

danner utgangspunktet for kommunedelplanen for Muradalen karakteriserer Baroniet med Muradalen som et større helhetlig kulturlandskapsområde i nasjonal sammenheng (Fra UiOs høringsuttalelse).

Avsnittet fra UiOs høringsuttalelse summerer greit opp hva som vektlegges her. Området sees som å huse vesentlige verdier av nasjonal størrelse og interesse. Formuleringene kan være ulike, men i all hovedsak er det variasjoner over dette som legges til grunn for *nasjonaliseringen*. Nå er det ingen som benekter at Baroniet og nasjonalparken er av nasjonal verdi, men ikke alle trekker dermed den slutning at da må kraftutbyggingen være av nasjonal interesse. For som sagt; ikke alle ser kraftutbyggingen som å berøre disse verdiene.

"Denne saken må opp på et nasjonalt plan, det er der den hører hjemme". Bak en slik uttalelse ligger det likevel ikke bare en forståelse av at det dreier seg om nasjonale verdier. Å se dette som en nasjonal sak har to sider. At noen karakteristikk ved området begrunner og dels legitimerer et nasjonalt engasjement, er på en måte forutsetningen. Vel så viktig er at det blant *motstanderne* hersker et syn på lokale myndigheter som korttenkte, overopptatt av kommuneøkonomien, og ute av stand til å se utover kommunegrensen. Implisitt i nasjonaliseringsstrategien ligger en forhåpning om at det dermed ikke blir utbygging. Mistilliten til lokal behandling av saken henger sammen med frykt for at dette fører til utbygging. En velbegrunnet frykt siden både kommunen og fylkeskommunen går inn for storutbygging. Med dette i mente setter *motstanderne* sin lit til Stortinget, og det press en nasjonal opinion kan øve. Denne opinionen ser de som en sikkerhet for at Stortinget tar den riktige avgjørelsen, og det er mange som tillegger dette presset stor betydning, spesielt fordi det via, eller på grunn av, Baroniet er så mange sentrale universitetsfolk og kunstnere involvert.

Hva nasjonalparkspørsmålet angår, er det også interessant å se hva som skjer med et område i det øyeblikk det legges innunder grensene til en nasjonalpark. Fra å være et område med ulike kvaliteter etter som man ser det, blir det plutselig et område av nasjonal verneverdi og interesse. Mens et "vanlig område" kan være spesielt og fantastisk ut fra noen vinklinger, er en nasjonalpark allment verneverdig. Ved den makt som ligger i et stortingsvedtak, forandrer området karakter og posisjon. Kriteriene for å opprette en nasjonalpark er sosiohistorisk tilfeldige. Til grunn for valget legges politiske ønsker. Det er klart at beslutningen er motivert av det man mener å finne av verdi i området, men det er ikke noe ved området som bestemmer at dette må være en nasjonalpark. Selv ikke som habitat for rødlistearter blir området automatisk vernet.²³⁴ Defineringsmakten i en stortingsbeslutning er ene og alene det som endrer området fra å være under lokal forvaltning, til å bli av nasjonal verdi og dermed innen en nasjonal

²³⁴ De artene som havner på "rødlisten" er de som anses som utrydningstruede og som er fredete.

interessesfære.²³⁵ Mye av det samme prinsippet ligger bak Baroniets posisjon. Også det er en nasjonal fredning, men med et annet vernegrnlag, og pr. i dag er bare bygningen fredet. Som Norges eneste Baroni, og ut fra en tankegang om å verne et representativt utvalg kulturminner, har det dermed nasjonal betydning utover de fysiske manifestasjonenes materielle beskaftenhet.

Et statlig vedtak om vern synes å ligne det Bourdieu kaller *representasjoner som utøvende påstand*. Disse representasjoner konstruerer virkeligheten som ontologisk skapende påstander: "Den sosialmagiske handlingen som består i å prøve å bringe det navngitte til eksistens" (Bourdieu 1991:223). Først var det et område gitt en viss karto- og geografisk fortolkning, og utover dette stort sett bare betydningsfullt for dem som kjente det ut fra den enkeltes forståelse og bruk. Deretter, ved å bli navngitt som nasjonalpark, blir området tillagt en forståelse som verneverdig og derfor som verdifullt i seg selv for alle. Fremdeles kan man ha en personlig forståelse av det, men man kommer ikke utenom at det er nasjonalt verneverdig. Ved representasjonen, betegnelsen '*nasjonalpark*', gjør Stortinget området til av betydning for hele nasjonen. For så vidt stopper ikke denne *utøvende påstanden* ved landegrensen heller. Opprettelse av nasjonalparker er del av internasjonale målsetninger om å bevare representative naturområder for fremtiden. Slik blir området også verdifullt internasjonalt, og endrer karakter på global basis.

Verdien er heller ikke bundet i tid og rom. Selvsagt gjelder det for fremtidige generasjoner, man verner *for* fremtiden, men det må også forstås som å ha tilbakevirkende kraft. Vern er også med på å skape det som sees på som en historisk kontinuitet i omgivelsene, og dermed også i menneskers opplevelse av seg selv i Historien. En nasjonalpark opprettes fortrinnsvis der området regnes som lite påvirket av menneskelig aktivitet. 'Urørthet' fremheves. I prinsippet vil det si at området ikke skal ha endret karakter vesentlig på en god del mannsminner. I praksis betyr dette at det finnes mange som har vært oppe i området før det ble nasjonalpark, og at deres erfaringer - minner fra dette vil kunne bli tilføyd en ny dimensjon idet det blir nasjonalpark. Ikke at dette trenger å endre noe som helst, men det er et tilleggsmoment at området har endret status. Fine opplevelser i møtet med landskapet anerkjennes ved en offentlig bekreftelse av området som verneverdig.

Definering av området som nasjonalpark er en tydelig måte å gjøre krav på en nasjonal styring og kontroll med det, samtidig som det er en godkjenning av området som svarende til nasjonale, og til dels internasjonale, standarder for verdifullhet.

For å oppsummere: Argumentene er at på grunn av nasjonale verdier som tillegges området, blir inngrep i området av mange sett på som et nasjonalt anliggende. Implisitt i

²³⁵ Det er noe lignende med fortidsminner. Er de fra før-reformatorisk tid (før 1536), er de automatisk fredet og dermed implisitt av nasjonal verdi. Er de derimot fra etter reformasjonen, og her er det i prinsippet dager som kan avgjøre, er de ikke uten videre av allmennhetens interesse.

dette er det òg en oppfatning av at siden det er en nasjonal sak, har også ikke-lokale rett, og til dels plikt, til å engasjere seg. Blant enkelte er det en forståelse av at dette er til det beste for vernesaken, mens andre mener ikke-lokales innblanding i debatten lokalt har virket mot sin hensikt. Hovedmomentet er likevel at det er materielle egenskaper ved området som er av en slik befatning at de regnes som nasjonalt verdifulle, og at handlinger som kan sette dette i fare da må underlegges en nasjonal interessesfære.

LOKAL LOKALISERING INNEBÆRER LOKAL SAK.

Argumentasjonen for at saken primært er lokal, har som sagt, preg av enten å være implisitt, tatt for gitt, eller å være en anti-nasjonaliseringsargumentasjon. Når det gjelder å se de implisitte aspektene, er det ikke alltid like lett. Et trekk ved dem er en påfallende mangel på vilje til å trekke inn de nasjonale aspektene hos dem som går inn for utbygging. Et annet aspekt er når Baroniet påstås ikke å bli berørt, og at det dermed er irrelevant å trekke det inn. Nasjonalparken blir avskrevet på grunn av at den ikke eksisterer ennå, grensene er ikke fastlagt, og nasjonalparkplanene er uansett underordnet en avgjørelse om utbyggingen. De utbyggingsvennlige vektlegger de lokale interessene og konsekvensene ved en utbygging, og da nettopp det at de er lokale. I tillegg hevdes det at forståelse av saken er mest tilstede i lokalsamfunnet, og lokalkunnskap fremheves som en grunn til at saken bør avgjøres der.

Antinasjonaliserings-argumentasjonen er ofte ironisk, og mer rettet mot dem som uttaler seg enn mot argumentene. Heller ikke dette er alltid lett å se, og det er her en fordel å kjenne til sympatiene til vedkommende som ytrer dette. Som jeg selv har erfart, gjør dette det vanskelig for en utenfra å forstå sammenhengene. For dem som er innforstått med posisjonene i debatten, byr dette derimot ikke på problemer. Intensjonelt eller ikke, er dette også en måte å understreke fellesskapet innad. Uansett om man er enig i det som blir formidlet, er denne type interne kommunikasjonsformer eksklusive. Man sitter og humrer og ler litt over innlegget, og er også kanskje klar over at utenforstående ikke tar harselasen.²³⁶

Noen ganger fremstår ironiseringen mer som spissformuleringer. I motsetning til ironi, hvor man antas å mene det motsatte av den en sier, er det i en spissformulering ingen motsetning mellom tilsynelatende og antatt mening, men en overdrivelse av grader:

Det undrar meg kvifor kraftutbygginga i dette området som er svært skånsom er vorte ei rikssak, medan arbeidet berre nokre kilometer borte, der ein skal senka Kvandalsvatnet med 30 meter for å overføra vatnet til Nesjastølsvatnet, ikkje interesserar verneinteressene i det heile? Eller er det

²³⁶ Ironi er som vist et sentralt element i å se debatten som parodisk i en bakhtinsk forstand.

fordi det ikkje ligg noko Baroni her? (Fra innlegg av kommunestyrerepresentant i lokalavis).²³⁷

Vedkommende som skriver dette er pro-utbygging, og svært skeptisk til motstandernes beveggrunner. Inngrepene i Hattebergvassdraget er små i forhold til den andre utbyggingen han nevner. At det etter hans syn ikke er protester mot den relativt større utbyggingen, betyr at det ikke kan være inngrepene i seg selv som forårsaker engasjementet fra *verneinteressene*. Ut fra dette antar han at det er Baroniet som gjør utbyggingen til en rikssak, eller til en sak i det hele tatt. Som vist er det liten aksept for at interesser knyttet til Baroniet skal være de styrende i bygden. Å sette Baroniet alene som et argument mot utbygging vil ikke virke bra lokalt. Ingen, kanskje bortsett fra det som kommer via Baroniet selv, prøver da heller på dette. Når innsenderen prøver å redefinere saken til utelukkende å bunne i hensyntaking til Baroniet, er dette ikke bare å redusere motstanden til ett argument, det slår også bein under det. Å si lokalt at det bare er Baroniet som er argumentet mot utbygging, er det samme som å si at det i realiteten ikke finnes noen argument mot utbygging som er verd å høre på.

Et eksempel på et mer genuint ironiserende innlegg kommer fra ordføreren i egen spalte i lokalavisen. Rett før 17.mai 1999, da det skulle være en lengre fjernsynsoverført reportasje fra Rosendal i NRK, kommenterer han storsamfunnets (over)opptatthet av Rosendal:

Mange overordna og fagleg autoritære organ ser på Rosendal som bort i mot ein nasjonalheilagdom som har krav på heilt spesiell merksemd fra storsamfunnet si side. Dette vert uttrykt i omlag alle samanhengar der saker i Rosendal er tema.

Miljøverndepartementet, Landbruksdepartementet, Direktoratet for Naturforvaltning, Riksantikvaren, Universitetet i Oslo, universitets- og høgskulemiljø ellers, offentlege stiftingar og andre instanser er i ferd med å verdsetje Rosendal til det bygden er.

Fleire statlege råd har også kasta seg om halsen på Rosendal. Det gjeld mellom anna Samarbeidsrådet for naturvernsaker, Statens kulturminneråd, Norsk kulturråd. Også fleire naturvernorganisasjoner kastar glans over Rosendal.

På regionalt nivå ser me at Fylkesmannen i Hordaland og Hordaland fylkeskommune sine ulike etatar heile tida understrekar kor stor nasjonal verdi naturen og kulturskattane i Rosendal har. Sjølv dei minste sakane vert saumfare på dei talrike kontora i Bergen.

²³⁷ Innlegget finnes i sin helhet i Appendiks 2: *Tur i Hattebergvassdraget*.

Me ser også i mange samanhengar kor kulturpersonlegdomar rundt om i bygdene gjer seg til talsmenn for dei fantastiske natur- og kulturkvalitetane i bygda. Toralf Maurstad, Luci Smith, Vetle Lid Larsen, Åse Kleveland og Herborg Kråkevik er eit døme på slike.²³⁸

Sitatet har flere momenter som er verd å merke seg. Ordføreren er i Hattebergssaken uttalt tilhenger av så stor som mulig utbygging. Han har òg gitt uttrykk for sterk skepsis knyttet til statlig overstyring av lokalforvaltningen. Når da også alle de organisasjoner og personer han nevner i innlegget, med unntak av fylkeskommunen, er negativ til utbygging, og flere av de statlige instansene som blir ramset opp har vært direkte involvert i konfliktfylte beslutninger om Rosendal, er det vanskelig å forstå innlegget som annet enn ironisk. Han er slett ikke bare glad for denne oppmerksomheten, og prøver å vise at det blir meningsløst mye av den. Likevel kan teksten leses begge veier, i alle fall dersom en ikke er spesielt kjent med tekstens diskursive kontekst. Selv om de fleste i Rosendal vil se dette som et ironisk innlegg, er det vanskelig å ta ham for det, for de momentene han tar opp har jo også positive sider ved seg. Dette er nok intendert. Ordføreren har tross alt en samlende funksjon i kommunen.

Igjen er innlegget med på å understreke fellesskapet innad, og implisitt markere en opposisjon mot det utenforstående. Man må ha relativt god kjennskap til lokale saker og posisjoner for å se ironien i det. I tillegg fremhever innlegget hvor mange som vil være med på å styre Rosendal på grunn av stedets verdier, og dermed implisitt også det viktige i å stå samlet mot dette slik at de lokale fremdeles skal ha noe å si.

ROSENDAL I ET NASJONALHELLIGDOMSPERSPEKTIV

Hva ligger i at *mange overordna og fagleg autoritære organ ser på Rosendal som bort i mot ein nasjonalheilagdom*? Hva betyr det å se på noe som en nasjonalhelligdom? Mest opplagt vil det si å se det som av nasjonal interesse. Nasjonen har interesse i å ta vare på dette, dermed er det et felt som angår hele nasjonen: En nasjonal interessesfære som man ikke kan overlate kontrollen med til en lokal forvaltning.

Men dette er bare det nasjonale ved *helligdommen*, men hva impliserer hellighet her? Først og fremst synes det å være noe som har verdi utover det rent materielle, og dermed noe som må behandles med varsomhet. På en fundamental måte virker det også som det hellige befinner seg utenfor tiden, og er derfor noe som må holdes unna en "naturlig utvikling".

I dette ligger det klare paralleller til andre tema i diskursen, kanskje først og fremst det jeg har sett på som en sakralisering av naturen, kampen om definisjon av tradisjonelitet, og diskusjonen rundt musealisering og identitet knyttet til Baroniet. I vernetanken som ligger i bunnen av dette, er det en aksiomatisk kausalkobling mellom materiell kontinuitet og historisk kontinuitet. I Tennfjords (1944:14) beskrivelse av møtet med Rosendal kirke; vi "stilles ansikt til ansikt med et materielt symbol på selve sammenhengen i folket vårt".

²³⁸ Innlegget er fullstendig gjengitt i Appendiks 2: *Fokus på Rosendal*.

Å ta vare på det materielle, forstås grunnleggende og fundamentalt som en måte å bevare Historien. Nå har vi sett at dette heller må forstås i retningen av å skape en kontinuitet - ved å strukturere tid som Historie, for så å koble Historien til en sammenstilling av materielle reminisenser, forstått som *spor* eller dokumentasjon.²³⁹ Vern blir da en måte å skape historisk kontinuitet i, og med, omgivelsene, og dermed skape et grunnlag for menneskers opplevelse av å være knyttet til fortiden som historie.²⁴⁰ Denne selvforståelsen vil det, ut fra museumsmeldingen som Wiggen siterer, være fordelaktig om ligger tett opp til en allerede eksisterende forståelse, og innenfor den berørte befolkningens påvirkningssfære. Fordelene ligger i at det dermed blir en *selvrepresentasjon* som kan virke forsterkende på positive identitetsfaktorer. Er dette riktig, er det tenkelig at en utvendig, urbanistisk og elitistisk konstruert representasjon virker motsatt. Når det verneverdige bestemmes utenfra, nasjonaliseres som nasjonalarv, og dermed løftes ut av den lokale innflytelsessfære, vil dette kunne tolkes som en frarøving og nedvurdering av den lokale historien, og som å dytte på dem en nasjonal fortolkning i stedet. I beste fall trenger ikke erstatningen være fjern fra en lokal forståelse, men den vil også kunne resultere i fremmedgjøring. Det ville vært naturlig om en slik konsekvens ble møtt med motstand: Et mothegemonisk forsøk på å få gjennomslag for egenfortolkning, og et forsvar for den lokale selvråderetten. Jeg mener da også det er dette som skjer, og som ligger bak mye av opposisjonen mot statlig forvaltningsansvar i Rosendal.

Men dette gjør seg gjeldende også andre steder i regionen. I nabokommunen nord for Kvinnherad, Jondal, var det planer om å starte et enormt pukkverk som dagbrudd rett ved fjorden. Planene fikk full tilslutning fra det lokale kommunestyret, men Miljøverndepartementet satt foten ned på et tidlig stadium. I den forbindelse uttalte ordføreren i Jondal til Bergens Tidende: "Eg kan knapt akseptere at vi som framleis bur i Hardanger ikkje skal få flytta ein stein. Dette er å dømme oss til å berre gå i bunad, for evig tid". I intervjuet veves lokal selvbestemmelse, sysselsetting og fraflytting sammen i den politiske argumentasjonen, og tittelen er den talende: *Jobbane som staten tok*. Ordføreren vil ha seg frabedt et system der "staten veit best før dei kjenner [dei lokale] konsekvensane".²⁴¹

Jeg tror at både "*nasjonalheilagdom*", og det å føle seg "dømt til berre å gå i bunad", refererer til en lokal forståelse av at det finnes et nasjonalt ønske om å holde området rundt Hardangerfjorden som et slags levende nasjonalromantikkssenter. Et utslag av et nasjonalt *brudeferdenperspektiv* på regionen. Et bilde ('Brudeferden i Hardanger') for øvrig Olav H. Hauge karakteriserte med ordene: "Ingenting har skadt Hardanger meir

²³⁹ Jamfør Foucaults syn på historie som; "*en måte et samfunn anerkjenner og utvikler en mengde dokumentasjon til hvilken det er uløselig knyttet*" (Foucault 1997:7).

²⁴⁰ Jamfør Anderson 1993 og Wiggen 2000.

²⁴¹ Det kan nevnes at etter at Miljøverndepartementet satte foten ned for prosjektet, ble området som var tiltenkt pukkverket valgt til "tusenårsstad", og ordføreren lanserte planer for området som å skulle huse et nasjonalt geologisenter, på grunn av dets "*unike verdier*".

enn det". Perspektivet sees som manifestert gjennom blant annet at det på fylkesplan ble vedtatt å gjøre Hardanger til tusenårssted for fylket, noe som skal markeres med opprettelse av et nasjonalt kompetansesenter for nasjonalromantikk. Men også selv benytter kommunene seg av perspektivet i forbindelse med turismesatsing. I det før omtalte 17.mai-innslaget fra Rosendal på NRK, var det óg tanker rundt nasjonalromantikk og bevaring. Baroniet regnes som spesielt knyttet til nasjonalromantikkepoken, og ut fra det så styreren ved Baroniet sammenvevingen av 17.mai og fossevern som å være grei. Nasjonalromantikk er det nødvendige leddet i assosiasjonskjeden: Nasjonaldag, Eidsvoll 1814, nasjonalromantikk, Baroniet som koblet til nasjonalromantikken, fossene som sentrale motiv for nasjonalromantiske arbeider, og symbol på nasjonal egenart.

Når ordføreren sier at Rosendal blir sett på som en nasjonalhelligdom, får han frem noen assosiasjoner: Rosendal blir sett på som spesielt verdifull. Nasjonale interesser er derfor knyttet til Rosendal. Og Rosendal er dermed utsatt for krav om ikke å ødelegge disse verdiene. I det siste ligger det også konnotasjoner til hindring av næringsutvikling og statlig overstyring.²⁴² Videre er dette knyttet til forestillinger om forsøk på å stoppe tiden og dermed utviklingen, noe som antas å ha den konsekvens at "Rosendal vil dø ut hvis den bare blir museums- og turistbygd".²⁴³ Ordføreren alluderer til dette, og får på en tilsynelatende nøytral måte frem meldingen om at her må rosendølene sette seg opp mot statlig overstyring og musealisering, og gjøre det som må gjøres for at bygden ikke skal *dø ut*.

"Riksantikvaren, Universitetet i Oslo, Direktoratet for naturforvaltning, dei involverte i Miljøverndepartementet, Kulturdepartementet, Landbruksdepartementet og Samarbeidsrådet for naturvernsaker representerer dei same museale og antikvariske interessene", mener ordføreren.²⁴⁴ Museale og antikvariske interesser er vernende, og opererer etter et annet perspektiv på tid enn det kommuneadministrasjonen synes å gjøre. Musealisering som stans av tid, synes avhengig av en tradisjonalitet som legitimeringsgrunnlag. Denne tradisjonaliteten er, som vi har sett, ikke noe som er der, den skapes ut fra en nåtid, for et formål, og er dermed ideologisk.²⁴⁵ Med inspirasjon fra Bakhtin kan da venediskursen sees som en *episk sjanger*, i det den konstruerer en fortid og isolerer denne fra en kronologisk utvikling. Bakhtin sier at "en avhengighet av tradisjon er immanent i selve den episke form" (Bakhtin 1996:16). Musealiseringen kan i så fall sees som en tvillingprosess der avhengigheten av tradisjon går hånd i hånd med en produksjon av tradisjonalitet. Parallelt med den sakralisering av natur jeg mener å se, får vi en naturalisering av det sakrale. I sentrum for denne prosessen er tid, forstått som tradisjon. Det naturlige forsvares som sakralt, med utgangspunkt i at det er tradisjonelt,

²⁴² Her er et apropos at kommunemottoet er; Kvinnherad: fellesskap og trivsel - utvikling og vekst.

²⁴³ Innsenderen foregriper her reaksjonene på sin anti-utbyggingskommentar i Aftenposten 14.mai 1999.

²⁴⁴ I intervju med Dag og Tid nr. 26, juli 1999.

²⁴⁵ Konferer Alonso 1995, Anderson 1993, Feldman 1991 og Rosaldo 1993.

urørt, autentisk. Mens det sakrale, altså "*kulturspor*" tillagt en verdi utover den materielle beskaftenhet, blir naturalisert ved en kobling til tradisjon, og ut fra dette til det som hører hjemme, og som knytter fortiden, stedet og menneskene sammen. Tradisjon naturaliseres, vises som selvforklarende, og ideologiske aspekt skjules derved som sådanne.²⁴⁶ Tradisjonen her er også en nasjonal(romantisk) tradisjon, og korroboreringen av den kan også sees på som ledd i en konstruksjon av en tjenlig nasjonal fortid. De materielle sporene som preserves, får da sin sakrale betydning ut fra denne fortiden, eller som Wagner sier det: "Betydning som strategiske relikvier vi ønsker å preservere [...]er] en funksjon av vår oppfinning av fortiden" (Wagner 1981:28).

Forstått som en episk sjanger, er i følge Bakhtin det som tjenes ved vernet "det fremtidige minnet om en fortid" (Bakhtin 1996:19). Et motsvar til episeringen ser han i humor; "i en humoristisk verden har minne og tradisjon ingenting å gjøre", og vi får en komisk avminnings-operasjon (Bakhtin 1996:23-4). Som et apropos er ordførerens innlegg holdt i en ironiserende stil.²⁴⁷ Ved ironien kobler han humoriseringen over det museale engasjementet, med alvoret i farene det for ham representerer ved en hindring av utvikling og dermed fossilifisering av næringslivet.²⁴⁸

MED RETT TIL Å MENE

I innlegget fra ordføreren tok han óg opp temaet om *kulturpersonlegdomar* som engasjerer seg i saken. Vurderingen av deres opptreden i debatten er tett knyttet til en bestemmelse av sakens moralske rom. Er det en lokal sak, der bare de lokale er moralske aktører med rett til å mene, eller er det en nasjonal sak? Bare ved den siste forståelsen kan kulturpersonlighetenes engasjement bli godtatt. Nå er det likevel også slik at selv om de tilkjennes rett til å mene, trenger ikke det bety at de sees på som å ha noe å si.²⁴⁹ I de flestes forståelse må meninger i saken tuftes på god lokalkunnskap. Selv blant dem som ivrer etter å heve debatten opp på et nasjonalt nivå, er det en generell holdning til ikke-lokale som litt for utenforstående til å forstå alle sakens sider. Like fullt, når disse kulturpersonlighetene engasjerer seg, tyder dette på at de selv anser seg som legitimt meningsberettiget i saken. Ved sitt engasjement må de forstås som selv å se saken som nasjonal:

²⁴⁶ En fremstilling av musealisering som klart viser dens ideologiske og maktmessige funksjoner, er Alonsos *The Politics of Space, Time and Substance* (1994). Her ser hun hvordan temporaliserende statsstrategier brukes til å fossilifisere urbefolkningen i Ecuador. Ved å "*identifisere dem med en episk fortid, heller enn en nasjonal fremtid*", fratras de en politisk rolle i nåtiden, samtidig som undertrykkelsen av dem legitimeres (Alonso 1994:396).

²⁴⁷ I tillegg har vi også sett at en del av kritikken mot styreren på Baroniet sin 17.mai-opptreden ble formulert humoristisk med hentydninger til Jeppe på bjerget og Mor Nille.

²⁴⁸ I dette ligger det også sporer tilbake til perspektivet på deler av debatten som parodisk. Igjen kan dobbeltheten i parodien sees som en humorisering og dermed latterliggjøring av den andres anliggender, samtidig som ikke alvoret i den andres argument, som trussel mot egne anliggender, underslås.

²⁴⁹ 'Rett til å mene' må i dette forståes som; rett til å mene offentlig. Dette er en bestemmelse som synes å avvike fra den lokale bruken. Som vi har sett er 'rett til å mene' lokalt kontrastert med å si, jamfør: "*Hun kan godt mene det, men burde ikke ha sagt det*". Likevel kan 'burde ikke sagt det', med fordel leses 'burde ikke gått ut og sagt det offentlig'. Mangel på rett gjør meningene til provokativ synsing.

Baroniet Rosendal – en av Norges fremste kulturskatter og et av nasjonens mest særpregete reisemål – er i disse dager utsatt for et lumsk angrep. Angrepet kommer fra den kommunen som av alle skulle hatt minst å tjene på det: Kvinnherad kommune, representert ved dets kraftlag, Kvinnherad Energi. Rosendal ligger i Kvinnherad kommune, og den skandalen som kan bli et faktum av vettløse lokalpolitikeres utbyggingsiver, reiser interessante spørsmål rundt graden av lokalt selvstyre i saker av nasjonal betydning.

Baroniet Rosendal ble foreslått sammen med blant annet Bryggen i Bergen og Røros og Urnes stavkirke – til Unescos liste over verdens mest verdifulle kulturminner. [...] Utstillinger, foredrag, konserter og teaterforestillinger av høy internasjonal klasse har gjort at oppmerksomheten rundt Baroniet stadig blir større også i utlandet. [...] Ved å tolke ordlyden i stortingsproposisjon nr. 118 dit man selv ønsker, for ved hjelp av dette å påføre et av landets og Europas fremste kulturminner – og landskaper – ubotelige sår, gjør man ikke bare seg selv til latter, man trosser et lovlig stortingsvedtak og bringer skam over en hel kommune (Vetle Lid Larsen, likelydende i Aftenposten og lokalavis).²⁵⁰

Sitatet viser flere poeng. I tillegg til det før nevnte spørsmålet om hvilket nivå denne saken bør være på, er det óg problemstillinger knyttet mer direkte til demokrati og den lokale varianten av dette. Metaforene er interessante, det er tanker rundt latter og skam, og det er ideer om hvem som tjener hva. Alt dette kommer jeg tilbake til, men først det provokative.

PROVOKASJON

Denne gang har Informasjonsnemden klart å mobilisere medhjelpere av et mer akademisk preg. Blant annet en universitetsdirektør fra Oslo, en sangerinne fra Jondal, noen forfatterspirer og flere. Disse sandpåstrøere er sannsynligvis enige i at sjefen for Kvinnherad Energi, ordfører og over halve herredsstyre er utilregnelige når det gjelder utbygging av el-kraft.

Det er ubegripelig for meg at diskusjonen om Hattebergsvassdraget har fått et slikt verdiperspektiv, at utenforstående med respektabel bakgrunn vil blande seg inn i denne bagatellen slik de gjør (Fra innlegg i lokalavis).

Om disse *kulturpersonlighetene* selv føler seg i posisjon til å delta i debatten, er det mange som er av en annen oppfatning. Som nevnt, er det flere som mener det i utbyggingstematikken har vært en utidig innblanding fra storsamfunnet. Disse ser da saken som å være lokal. Spesielt kulturpersonlighetene som har tatt stilling mot utbygging, vakte sterke reaksjoner. Den som har vært mest markant i dette er Vetle Lid

²⁵⁰ For innlegget i sin helhet se Appendiks 1: *Rosendal – et nasjonalt anliggende*.

Larsen, hovedstadsbosatt forfatter og skribent. Gjennom kronikker og innlegg i både riks- og lokalaviser, og opptreden i debattprogram på fjernsynet og på lokale møter, har han hevdet sitt syn om at en utbygging vil være en skandale og et tap, ikke bare for bygden, men også for landet for øvrig. I det følgende tar jeg utgangspunkt i Vetle Lid Larsens engasjement og reaksjonene på dette, men det som sies om ham gjelder for en stor del også kategorien 'kulturpersonligheter', slik denne er definert av ordføreren, som helhet.

Vetle Lid Larsen tar direkte og indirekte tak i mange av temaene jeg fokuserer på i dette kapitlet, og setter det hele i krasse ordelag sammen til en bastant anti-utbyggingspolemik. Resultatet er at folk blir provosert. Jeg vil anta at provokasjonen er forståelig selv etter bare å ha lest de utdragene jeg har sitert over.²⁵¹ Men det er likevel kanskje ikke først og fremst meningene og ordlyden folk blir provosert av, eller det er i det minste ikke dette som trekkes frem. Det som trekkes frem er at han ikke har, det vil si blir sett på som ikke å ha, autoritet til å si dette. Ikke viser han til noe formell kompetanse, ikke er han lokal, og ikke har han vært der noe tid av betydning. Han har, som en sa det; "ikke levd med elven".²⁵²

Han blir sett på som å ha formuleringsevne, engasjement og kjendisstatus, men det er ikke nok til at folk finner seg i å bli irettesatt. Utsagnene provoserer heller ikke bare blant dem som går inn for utbygging. Også blant *motstandere* virker det provoserende. Svært mange i Rosendal ser *kulturpersonlighetene* som å utnytte sin kjendisfaktor for å slippe til i media med personlige, subjektive meninger og synsing som ikke burde fått en slik oppmerksomhet.

Eg tykkje lite om at skodespelarar, musikarar, diktarar og andre utanforståande kjem med skråsikre påstandar om utbyggingar. [...] om dei er kunstnarar og kjendiser frå eit område, er eg ikkje viss på at dei har meir greie på utbygginga enn vanlege folk (Fra innlegg i lokalavis).

I dette innlegget var innsenderen så generøs at hun tilkjente dem like stor kunnskap om utbyggingen som 'vanlige folk'. Ikke alle gjør det. Kulturpersonlighetene forstås som å oppføre seg, og få oppmerksomhet, som om de skulle hatt autoritet på saken. Blant dem som ikke tilkjenner dem autoritet er dette provoserende.

I de fremprovoserte reaksjonene ligger det også en mer eller mindre direkte dikotomisering. "Vanlige folk" blir satt opp mot "utenforstående": "Ikkje er vi kjendisar. Ikkje er vi pensjonerte synsarar og ikkje er vi lokalpolitikarar. Vi er ikkje ein gong med i Informasjonsnemda for Hattebergsvassdraget." Denne eliminerende bestemmelsen av 'vanlige folk' er hentet fra et innlegg i en lokalavis, og kan tjene som definisjon. I dette ligger også et underforstått poeng; 'vanlige folk' er *lokale*, og de har *levd med elven*.

²⁵¹ Det er et generelt poeng at disse kulturpersonlighetene lett assosieres med Baroniet, og at uttalelser fra det hold har for vane å provosere. Dette momentet føler jeg er belyst tilstrekkelig tidligere i teksten.

²⁵² Etter sigende skal han ha oppholdt seg en del måneder ved Baroniet i forbindelse med et bok prosjekt. En del måneder vil ikke telle i denne sammenheng. Det skal mer til for å ha "levd med elven".

'Utenforstående', det sier seg selv, blir ikke sett på som lokale. På samme tid er de også saklig utenforstående. De sees på som ikke å ha kompetanse, erfaring, et cetera, som kan vises til på feltet. I praksis vil det si at kategorien koker ned til det som fanges opp i *kjendisar* og *kulturpersonledomar* som har engasjert seg.

'Vanlige folk' trenger heller ikke ha noe kompetanse, erfaring, et cetera, på feltet. Dermed blir den nødvendige og tilstrekkelige faktoren i denne dikotomiseringen *lokalhet*.²⁵³ Det hele står og faller med dette. Er man lokal, er man under alle omstendigheter ikke utenforstående. Man er dermed tilstrekkelig berørt til å uttrykke seg om saken, så lenge man *er fra stedet*. Her er det innbakt en antagelse om at er man lokal og berørt på den måten, har man også ervervet seg kunnskaper nok til å bedømme situasjonen, se hva som står på spill, og hva som må, og bør, gjøres relevant for en beslutning.

Provoserende blir det når noen uttaler seg *som om*, men uten at de har et autoritetsmessig grunnlag for det.²⁵⁴ For dem som mener dette først og fremst er en lokal sak, er minimumskravet, dersom en ikke kan godtgjøre en slags ekspertkunnskap, at man er lokal. Vevd sammen med dette er også en frykt for at andre ikke skal gjennomskue tilsnikelsen, og dermed ta ytringer alvorlig når de ikke burde vært tatt alvorlig.

Et annet tilfelle av provokasjon som ble nevnt under feltarbeidet, var en hendelse hvor en *motstander* ble provosert av el-verksfolkene. Bak på kjeledressene sine hadde de mottoet: "Vannkraft: rein energi". Han delte ikke synet på vannkraft som ikke-forurensende, men mest provoserende for ham var at mange sannsynligvis falt for dette. Altså; han fryktet det ble tatt alvorlig, når det ikke burde bli det.

Når *kulturpersonlighetenes* innlegg i debatten av mange blir oppfattet som provoserende, har dette ulike konsekvenser. Noen frykter at: "Folk her blir provosert av den nasjonale mediedekningen, spesielt av Vetle. Dette har nok virket mot sin hensikt lokalt. Jeg tror at folk kan ha blitt så provosert at de kanskje har skiftet side." Den som sa dette var selv mot utbygging, men synes det var blitt vanskeligere å være mot, etter at Baroniet og *kulturpersonlighetene* engasjerte seg i saken. Han følte det som om man måtte stå for det alle andre sa mot utbyggingen, og at det var blitt en sosial belastning lokalt å være på samme side som disse. Samtidig mente han at de nok var med å vinne saken nasjonalt.

En parallell til dette kommer frem i Jone Engelsvolds (1994) studie av Titania-saken. I Titania-saken var det hjørnesteinsbedriften på stedet, Titania, som deponerte gruveavfall i fjorden, noe det var uenighet om var skadelig for livet i sjøen eller ikke. Konflikten ble blåst kraftig opp, spesielt av Natur og ungdoms aksjoner, og det ble til

²⁵³ Dette er, som jeg har vært inne på, ikke noen enkel størrelse. Hvem som er lokale, eller hvor lokale man er, er i alle fall ikke bare gitt av bostedsadresse 5470 Rosendal.

²⁵⁴ Her ser jeg fremdeles autoritet som; *de aspekt som tillegges en handling relativ til hvem som handler, og som påvirker forståelsen av handlingen på en måte som bidrar til at den blir tatt alvorlig.*

slutt vedtatt at massene skulle deponeres i fjell i stedet. Konflikten var svært polarisert, og med sterk dikotomisering mellom lokale og utenforstående. Engelsvold peker på den sosiale belastningen ved det å stå på storsamfunnets side, som en av årsakene til at folk, under mottoet; ”vi skal jo fortsette å leve her i bygden”, lot være å engasjere seg (Engelsvold 1994:132-5). I Titania-saken var det nok klarere skillelinjer, mer lojalitetspress, og større del av stedets innbyggere som sto samlet, slik at dette virket sterkere enn i Rosendal. Likevel er det tydeligvis en viss sosial belastning å bli sett på som å stå for alt det ’nasjonale motstandere’ kommer med av utsagn og innspill.

Holdning til *kulturpersonlighetenes* intervensjon er ambivalent blant dem som er mot utbyggingen. På den ene side er det et strategiske moment at deres innsats helt sikkert hjelper saken på et nasjonalt plan, og det er tross alt her den skal avgjøres. På den annen side er det belastningen som av enkelte oppleves på lokalt nivå. Ikke alle anerkjenner riktignok belastningsmomentet. Noen hevder det er riktig og bra at saken engasjerer nasjonalt, selv om de nok ser at virkningen av disse innleggene ofte ikke fungerer så bra lokalt. Som når jeg ble fortalt av en at hun på et lokalt møte om utbyggingen hadde ”holdt pusten når Vetle reiste seg og tok ordet, men det ble ikke så verst, han klarte å bringe inn noen nye momenter”.

Flere av de *utbyggingsvennlige* prøver også å bruke det provoserende ved *kulturpersonlighetenes* engasjement til fordel for egen sak. Ikke bare som diskvalifisering av de gjeldende innleggene, men óg som begrunnelse for en egen offensiv:

Innslaget av ei rad kjente personar sitt engasjement i denne saka har bidratt til at sterke kjensler er sett i sving. Det er Kvinnherad Energi si oppfatning at det kjenslemessige engasjement frå engasjerte kjente kulturpersonar ikkje alltid er i samsvar med realitetane i saka – eller er forankra i kunnskapar om prosjektet sine faktiske verknader. Samtidig erkjenner Kvinnherad Energi at denne type saker er eigna til å setja kjensler i sving, og ein vil sjølvstund ikkje fråkjenna nokon retten til å gje uttrykk for kjenslene sine eller til å delta i debatten. Imidlertid kan det sterke kjenslemessige engasjementet og den mediedekninga kjente personer oppnår, bidra til at beslutningstakarar får eit ubalansert bilde av prosjektet. Kvinnherad Energi vil derfor forbeholda seg retten til å informera om prosjektet på sin måte overfor sentrale målgrupper (Fra utbygger kommentar til høringsuttalelsene).

Jeg har vært inne på at det i mange tilfeller er den samme logikken i argumentasjonen som adopteres og brukes i motargumentene. Konturene av en slags debattiv tillatelse til, og krav om, at alle argumenter kan, og må, møtes med et motargument som tilbakeviser det foregående ut fra samme forutsetninger eller argumentative logikk, begynner å tre

frem.²⁵⁵ Denne symmetriske balansen synes også å gjelde for andre virkemidler. Utbygger forbeholder seg retten til å informere på sin måte, grunnlagt med at de tydeligvis ikke mener at alle argumentene som er lagt frem i debatten er like saklige og korrekte. Samtidig synes de å ha et ideal om at slik burde det ha vært, og at det er uheldig og nærmest debattivt juks at det ikke er sånn. Når skaden er skjedd, ser energiselskapet det som legitimt selv å fire litt på kravet til saklighet. Grunnlaget synes altså å ligge i det uttalte kravet om, og tillatelsen til, å besvare argumentasjon med samme midler, forutsetninger og logikk.

OG FOR ØVRIG MENER JEG ROSENDAL ER NORGES VAKRESTE STED

Det vart ein debatt med relativt høg temperatur, og alle dei tre debattantene kom eigentlig rimeleg godt i frå det, men einige vart dei ikkje. Ellers må det nemnast at Vetle Lid Larsen kalla Kvinnherad "Verdas vakreste kommune" (Fra referat fra Redaksjon 21-sending på NRK, på førstesiden i lokalavis).

Noe som trekkes frem som formildende ved *kulturpersonlighetenes* engasjement, er at de ikke unnlater å påpeke at Rosendal er et fantastisk sted. For så vidt er dette også hele rasjonalet bak deres engasjement, i hvert fall begrunnes alltid engasjementet i dette. Rosendal har ved diverse anledninger i debatten blitt kalt for "Norges vakreste sted", eller lignende. Og er det noe lokalavisen biter seg merke i når de skal sitere fra begivenhetene, så er det dette. Følgelig blir det hyppig referert. Så selv om mye ved *kulturpersonlighetenes* engasjement er provoserende, er det også innbakt en form for positiv feedback i det. Ved å begrunne kritikken mot utbyggingen i Rosendals fantastiske natur og kulturtilbud, og hele tiden understreke det potensiale som ligger i dette, er det også med på å styrke den lokale selvfølelsen knyttet til det å bo i Rosendal.²⁵⁶ Så godt som alle jeg snakket med kommenterte dette positivt. Noen uker før feltarbeidet mitt startet, hadde også en av disse kulturpersonlighetene, Herborg Kråkevik, giftet seg i Rosendal. At hun hadde valgt å gjøre dette i Rosendal, og ikke i hjembygden Jondal, ble gjort stort nummer av. Grunnene folk ga for dette, var hennes forhold til Baroniet, og at hun som følge av dette var blitt svært glad i bygden Rosendal. Når Rosendal trekkes frem som av internasjonal interesse, begrunnes dette ut fra to momenter: bygden har vært foreslått på Unescos kulturarvliste, og kulturtilbudet på Baroniet regnes som av høy internasjonal klasse. Dels med bakgrunn i dette er det også falt kommentarer om "kanskje verdens vakreste bygd".

LUMSKE ANGREP OG UBOTELIGE SÅR: METAFORISK REDEFINERING

I kronikken til Vetle Lid Larsen er det flere poeng som er verd å se nærmere på. Metaforisk posisjonerer han området som et offer for en angriper som er i stand til å

²⁵⁵ Dette er også noe som vi så også lå i en parodisk strukturering. Ved å inkorporere den annens tale, og på bakgrunn av dennes egen interne logikk, snu den tilbake.

²⁵⁶ Her er det verd å merke seg at det ikke bare er Baroniet som trekkes frem, det er bygden og stedet det fokuseres på.

påføre det ubotelige sår. Området blir ved dette gjort til en selvstendig moralsk aktør, men dog en passiv aktør. Det er ute av stand til å forsvare seg selv, like fullt trenger det å forsvares. Rett til tredjepart er et nedfelt prinsipp i vestlig rettsapparat. Ut fra dette, og en moralsk plikt til å hjelpe, er det eneste riktige å innta en forsvarsrolle for området. En forsvarsposisjon er en reaktiv posisjon, man er tvunget opp i en situasjon man ikke selv ønsker. I motsatt hjørne er angriperen. Angrepet bunner i et intensjonelt og strategisk valg, og igangsettes på bakgrunn av en maktmessig overlegen posisjon. Aggressorens legitimering ligger i overlegenheten, den sterkeste rett, et prinsipp det er vanskelig å finne moralsk støtte for. I tillegg er det tale om påførelse av uopprettelige sår. Angrepet er lite gjennomtenkt. Det er *vettløst*, og i dette ligger det en sannsynlighet for at det før eller siden blir tatt til vett. Da blir det sett som en feiltagelse, men for seint. Såret er uopprettelig.

Metaforbruken han stiller opp spiller på sterke moralske og emosjonelle strenger. Den fremstiller også enhver som prøver å tale områdets sak, ikke bare som en legitim, men også som en heroisk skikkelse. Metaforbruken fungerer, og blir knapt nok lagt merke til som metaforbruk, fordi den ligger tett opptil et vanlig syn på det som skjer.²⁵⁷ Få vil ha vansker med en fremstilling av området som påvirket av de tenkte inngrepene. Ikke alle mener det er en negativ påvirkning, men de fleste synes likevel å akseptere at området (i seg selv) blir negativt påvirket. Dermed er veien kort til betegnelsen skadelidende. Likevel er det vanskelig å se dette som annet enn en metafor, selv om en godtar et syn på området som å inneha en verdi i-seg-selv.

Inngrepenes tenkte reduksjon av verdi, forstås som påføring av sår. Metaforen er ikke uvanlig, og er ofte brukt om både de planlagte massedeponiene, og eventuelle og eksisterende nedtappingsstrandlinjer. Selv om sår her også kan forstås som sår i opplevelsen av landskapet, at det dermed er noe som rammer betrakteren, har det flere konnotasjoner. Å si at noe kan påføres sår, innebærer at det kan sees på *som om* det er levende, og levende vesener blir lettere oppfattet som moralske aktører. Sår er også forbundet med smerte, og med en ugunstig tilstand som må heles. I den grad dette sees på som mulig å hele, blir resultatet *arr*, en annen velbrukt metafor på konsekvenser av inngrep i naturen.

Sårene er fremstilt som ubotelige; de kan ikke gjøres godt igjen. Dette er med på å konstituere dem som alvorlige. Opphavet ligger i det mange oppfatter som inngrepenes irreversible karakter. Hvis utbyggingen først er utført, er det ingen vei tilbake til det landskapet som var før utbyggingen.

Aspektet av passivitet som tillegges området i at det "utsettes for angrep", er for så vidt også forenlig med et syn på naturen som passiv og utbyggerne som den aktive part. På samme tid legger en overgang fra aktiv : passiv til angrep : forsvar, en rekke nye

²⁵⁷ Jamfør Quinns (1991) fire områder der metaforer virker mest strukturerende, hvor et av dem er der man ikke er klar over metaforene som metaforer.

assosiasjoner til grunn for forståelsen av det som skjer. Ikke minst kommer det inn en moralsk dimensjon. Forsvar er legitimt, angrep er som oftest ikke det.

Det er ikke vanskelig å se sammenligningene i metaforiseringen. For en som i tillegg deler Vettle Lid Larsens syn på det som skjer, vil den nok fremstå som så passende, at den knapt vil bli lagt merke til som metaforbruk. Desto større innflytelse vil den kunne ha. Konflikten rundt utbygging blir sett på som et angrep-forsvarsspill. Dette er noe langt mer en det som ligger i *utbygger* : *motstander* forståelsen. Selv om aktiv - passiv dimensjonene distribueres likt, er den førstnevnte langt mer moralsk befengt. Mye det samme er det ved bruken av sårbetegnelsen. Det vanlige er at motstanderne ser på konsekvensene av inngrepene som en rasering av naturen. Ut fra en vanlig språkbruksforståelse, er det å forårsake en uopprettelig rasering nesten like ille som å forårsake ubotelige sår, i alle fall er det verre enn å gjøre et inngrep. Poenget er, som sagt, at ved å postulere konsekvensene som ubotelige sår, er det et overskudd av mening som bærer med seg konnotasjoner om noe levende som rammes, og derfor om en moralsk aktør som blir urimelig skadelidende.

Metaforisk utøves det her en redefinering av situasjonsdefinisjonen. Forståelsen metaforene legger opp til er ikke bare utelukkende passivt symbolsk, som tilfellet er med metaforiske troper i poesi, såkalte *autoteliske ord* (Bakhtin 1996). Den har også mulighet for å gli inn som en essensielt praktisk forståelse av hva som skjer og kan komme til å skje. Den 'metaforiske forståelsen' ligger så tett opp til en allment utbredt forståelse av utbyggingskonflikten, den er såpass nærliggende at det sannsynligvis er en del som ikke ser den som metaforisk. Slik sett er det ut fra et bourdieusk poeng om at den symbolske makten som er minst anerkjent som makt, er mest effektiv, en mulighet for å strukturere forståelsen av konflikten.²⁵⁸ Likevel med den modifiseringen som ligger i at dette vil være mest virksomt i forhold til en forståelse som allerede ligger opp mot en slik metaforisk fortolkning. Altså en forståelse som i utgangspunktet er forenlig med en skepsis til inngrep.

SKANDALE, LATTER OG SKAM: EN UTENFORSTÅENDES SPEILING AV SAKEN

Ennå er det flere poeng i Larsens innlegg. Her er det det som knytter seg til definering av konflikten, for så vidt tilliks med det store flertall av de offentlige meningsytringer om saken. Defineringen forsøkes gjort på ulike måter. Slik jeg leser det jeg har skilt ut som denne delen av innlegget, dreier det seg om å bruke sin posisjon som utenforstående til å speile konflikten. Han plasserer seg som den opplyste utenforstående, og presenterer saken slik den fortøner seg for 'Den utenforstående'. Saken presenteres først for resten av de utenforstående i riksavisen *Aftenposten*, så vendes speilet mot de innenforstående ved at innlegget også trykkes i lokalavis et par dager etterpå. De sistnevnte blir da konfrontert med et bilde av seg selv som mer eller mindre uvitende om hvilke skatter de sitter på, som korttenkte, pengegriske og vettløse, og derfor ute av

²⁵⁸ For eksempel Bourdieu 1991.

stand til å styre seg selv. Får de styre selv, steller de bare i stand skandaler, gjør seg til latter og bringer skam over seg. I prinsippet nevnes bare kommunen og kraftselskapet, men innforstått, og slik det lokalt blir forstått, rammer denne kritikken hele kommunen, eller i alle fall alle som ikke jobber aktivt mot planene.

Selve bildet av konflikten kunne lett vært sett på som en surmaget og idiosynkratisk oppfatning. Essensielt for at den skal virke som den utenforståendes speiling er *timing*en og formidlingen: Innlegget kom i Aftenposten en dag før kommunestyrets behandling (og godkjenning) av utbyggingen, og fem dager senere i en lokalavis. Innlegget blir også forsterket av at Aftenposten kommer med en krass anti-utbyggingslederartikkel, basert på innlegget til Larsen, samme dag som saken behandles i kommunestyret. For å si det billedlig og litt løselig: Han viser bildet av konflikten sett utenfra, i en riksavis. Lederen i samme avis dagen etter, viser at utenverdenen kjøper bildet. Kommunestyrevedtaket viser at bildet var riktig. Så blir det holdt opp som et speil for dem det gjelder.

Innlegget provoserer lokalt, og Larsen vet sikkert at det vil provosere, men dette dreier seg om mer enn provosering. Det er hans bilde av saken og kommunen som er presentert, men det er presentert på en slik måte at det fordrer en viss selvrefleksjon. Nå er det et spørsmål om det var så provoserende at det hindrer snarere enn fremmer selvrefleksjonen. Likevel, under alle omstendigheter var dette et innlegg som ble lagt merke til, og som fikk stor oppmerksomhet. Det var uten tvil det konkrete debattinnlegget jeg hørte omtalt flest ganger.

HVEM HAR HVA Å TJENE?

Slik Vette Lid Larsen så det, kom angrepet fra ”den kommunen som av alle skulle hatt minst å tjene på det: Kvinnherad kommune”. Dette er ikke uten videre lett å følge ham i. Hva er det å tjene eller å tape i denne saken?

Ordføreren går offentlig ut og sier at det eneste argumentet for en utbygging er inntektene den bringer kommunen. Er det i så fall ikke slik at Kvinnherad kommune, som den eneste, har noe å tjene på dette? Høsten 1999 estimerte direktøren i kraftselskapet inntektene ved en utbygging til å ligge mellom 10 – 15 millioner. Med et 100% kommunalt eierskap vil dette gå som utbytte til kommunen. Summene er også de folk lokalt i kommunen forholder seg til, selv om det også er en viss skepsis til ’økonomien i prosjektet’:

Når politikarane likevel har brukt skattepengar på å spekulera i eit stortingsvedtak, så er hovudargumentet økonomisk. Det vil gje millioninntekter for kommunen alt frå første produksjonsår og i mange år framover vert det hevda. [...] Når dei folkevalde vel å trassa og testa eit stortingsvedtak på denne måten, er det på høg tid Kvinnherad Energi svarar for dei økonomiske kalkylane som skal vera så gode at dei kan legitimera dette spelet (Fra et innlegg fra Informasjonsnemda i lokalavis).

Med jevne mellomrom har spørsmålet om økonomien i utbyggingen vært tatt opp, spesielt fra Informasjonsnemda, men også andre har vært på banen. Spørsmålet har vært mer eller mindre ignorert fra kraftselskapets side. De har gjort sine vurderinger, og motargumentet er at dersom de ikke hadde sett dette prosjektet som lønnsomt, ville de ikke tatt belastningen med å søke konsesjon. Hva som er riktige estimer, mangler jeg forutsetninger for å uttale meg om. For min analyse er det heller ikke så interessant, men i debatten er dette av stor betydning. Siden de antatte kommunale inntekter er hovedgrunnen til å støtte en utbygging, vil det å så tvil om økonomien kunne svekke utbyggingsiveren betraktelig:

Dersom den økonomiske vinsten er så usikker, ja kan hende risikofyllt – slik mange hevdar – er det då ikkje uansvarlig å tilrå ei innstilling der det einaste vi kan vera sikre på er alvorlige inngrep i naturen? (Kommunestyremedlem i lokalavis).

Dette siste sitatet stammer riktignok fra et innlegg på høstparten 2000, etter at det hadde kommet til flere nye momenter som trakk i tvil kraftselskapets prognoser for inntjening (se epilogen). Poenget er likevel det samme; å så tvil om de positive økonomiske prognosene er effektivt så lenge dette er hovedargumentet for en utbygging.

Et annet moment knyttet til de økonomiske sidene ved dette er; hva hvis det blir aktuelt å selge kraftselskapet? På Vestlandet har det vært en tendens mot stadig større enheter i kraftmarkedet. Spesielt kom dette etter liberaliseringen av markedet, ved åpning for konkurranse kraftselskapene imellom og fristillingen av kundene. Som kunde har man rett til å velge kraftleverandør, og kraftselskapene har ikke lengre lokal forsyningsplikt. Med sterkere konkurranse og opphevelse av faste leveringsområder, blir stordriftsfordelene større, spesielt på distribusjonssiden. Under budsjettforhandlingene i Kvinnherad høsten 1999, var det ved flere anledninger forslag om å selge Kvinnherad Energi. Fremskrittspartiet har vært en forkjemper for dette, men også Sosialistisk Venstreparti har vært inne på det samme. Et poeng her er at i håndgivelsen fra stamherren på Baroniet, der fallrettighetene blir gitt til kommunen, finnes det en klausul om at disse ikke kan overdras videre, "være sig privatpersoner, selskaper, stat eller andre kommuner". Temaet snakkes om med jevne mellomrom, men mitt inntrykk er at det ikke oppfattes som reelt å selge kraftselskapet, i alle fall oppleves det ikke som så realistisk at det sporer til diskusjon om den faktiske gjennomføringen av salget.

KRAFTFELLESSKAPET: ET PRO-UTBYGGING NASJONALISERINGSARGUMENT?

Når det gjelder hvem som har noe å tjene rundt utbyggingen annet enn rene penger, er et moment som trekkes frem kraft, kraftforsyning, og tanken om Kvinnherads forhold til det nasjonale kraftdekningen:

Skal Kvinnherad kommune som alt har bygd ut 85% av kraftpotensialet sitt, få føreta ei ny kraftutbygging i bindeleddet mellom eit nasjonalt kulturminne med tilhøyrande landskapspark og den nye nasjonalparken Folgefonna? Ikkje til å undrast over at dette vekker interesse langt utover kommunegrensene (Lederen for Informasjonsnemda i lokalavis).

Kvinnherad kommune har allereie bygd ut 85% av vassdragsressursane sine og produserer samla 2250 GWh. Kvinnherad har såleies ytt svært mykje til den nasjonale kraftdekkinga. Ein ny utbygging vil gjera altfor stor skade i høve til kraftgevinsten (Fra Kvinnherad Turlags høringsuttalelse).

Det som faktisk irriterte meg mest i denne uttalelsen fra turlaget var påstanden om at Kvinnherad har ytt mer enn nok til den nasjonale kraftdekningen. Dette er den mest fornuftsstridige jeg har hørt på mange år. Kvinnherad kommune tar imot over 40 millioner kroner brutto for den kraft som blir produsert. Hvis Hattebergsvassdraget bygges ut får kommunen 10 millioner mer (Fra leserbrev i lokalavis).

Tanken er at det eksisterer et kraftpotensiale som kan utnyttes. For noen er det óg en grense for hvor mye som bør utnyttes. Ut fra dette går argumentet som følger: I Kvinnherad er det bygget ut kraftverk som samlet produserer 2250 GWh, noe som tilsvarer en utbygging på omtrent 85% av det som sees på som det utnyttbare potensialet. Flere mener dette får være nok. Spørsmålet er da nok i forhold til hva? Inn her kommer den nasjonale kraftdekningen og ytingen til denne. Slik det formuleres, ser det ut som om det i Norge er et nasjonalt fellesskap knyttet til kraft, med et eller annet krav til kommunene om å yte sin del. I og med opphevingen av kraftens lokale forankring, opprettelsen av Norgesnettet, er det en viss mening i å snakke om nasjonal kraftdekning. Videre kobles dette med en tankegang rundt kraftregnskapsbalanse og selvforsynthet, der det sees på som viktig at Norge er selvforsynt fra et politisk-økonomisk og sikkerhetsmessig ståsted. Også ut fra en miljømessig vinkling trekkes det frem som gunstig at Norge er selvforsynt med kraft. Denne forståelsen går på at vi er selvforsynt med "ren" kraft, mens import vil være av co²-forurensende kontinental kullkraft. Selv om disse momentene også åpner for å se kraft i et internasjonalt perspektiv - import og eksport, Kyoto-avtalen og co²-utslippkvoter som internasjonale handelsvarer - er det stater som er de sentrale enheter og aktører i regnestykket. Dette er bakgrunnen for å se kraft som på en måte posisjonert innen en nasjonal interessesfære.

Når nasjonen så er postulert som helhet i dette spillet, er det kommunene som sees på som delene. Kommunene som enheter forstås som å ha ansvaret for at regnestykket skal gå opp. De må yte sitt, og enhver yter i forhold til potensialet. Andre faktorer kunne

vært satt som målestokk, for eksempel å yte i forhold til forbruk, men det er altså yting ut fra muligheter for produksjon. Selv om summen må sees på som en mer tilfeldig størrelse, er det altså flere som mener 85% utbygget er nok. Slik "85%" brukes i debatten, er det tydelig at det regnes for selvforklarende at dette prosenttallet er nok. Utbyggingen i Muradalen ville etter det største alternativet gitt en utbyggingsandel rett i underkant av 88%.²⁵⁹ Ut fra logikken i at 85% er nok, må da en økning på ca. 3% være for mye.

Logikken i %-argumentet blir også brukt andre veien: "80% av vasskraftpotensialet er allerede verna, men motstandarane vil ha 100%", ut fra direktøren for kraftselskapet. Slik jeg ser dette betyr det at ca. 85% er utbygget, det vil si at 15% gjenstår, men at av disse 15% er 80% vernet, noe som igjen betyr at det er 3% av potensialet som verken er bygget ut eller vernet, og at disse 3%ene tilsvarer Hattebergsutbyggingen. Men nok om det. Argumentasjonslogikken er den samme, men vendes; 80% får være nok.

Nå vil nok alle som leser dette være enig i at dette er en for abstrakt måte å avgjøre hva som kan tåles av utbygginger eller ikke, at det ikke er prosentene som er interessante, men hvor de er plassert, hvilke vassdrag og fosser det gjelder. Jeg tar dette poenget, men mener også at siden det er et så kraftig fokus på prosenter, er det relevant å forfølge logikken i argumentene selv på de feltene som av mange oppleves som en avsporing av debatten.

Som sett over, er det selvsagt ikke alle som er enig i at Kvinnherad har ytt nok. Argumentene for dette spenner fra at utbyggingen betyr ren kraft som kan erstatte mer forurensende kraftkilder på kontinentet, via at kraftforbruket i Norge er blitt over tidoblet på de siste 50 årene, og at det vil fortsette å øke, til at så lenge det er penger å tjene på kraft, er det ikke bygget ut nok: "Så snart alle sentra i Kvinnherad har oppvarma fortau, skal eg seie meg samd i at me har bygd ut nok el-kraft".²⁶⁰

Interessant her er at i dette spørsmålet blir nivå-argumentasjonen snudd på hodet. De som går inn for utbygging ivrer mest for å heve debatten opp på et nasjonalt, eventuelt internasjonalt nivå. Forpliktelser overfor de overlokale interessene understrekes. Lokale hensyn sees som nærmest noe egoistisk, i alle fall må de vike for andre interesser. Som en motsats til Vetle Lid Larsens og andre *motstanderes* argumenter om at det er kortsynt å "ofre elven" for kommunale inntekter, er argumentet her at det er nærsynt å verne lokal natur på bekostning av nasjonalt eller globalt miljø:

Men for Informasjonsnemda er alt bra hvis ikke vannet i Hattebergsfossen minker om sommeren. Men om Rosendal er et pent sted, kan man som samfunnsmenneske ikke bare være opptatt av de nære ting som for eksempel min elv, min foss, vårt baroni. Den tiden vi går i møte vil kreve mange flere hensyn enn det som kun er subjektivt estetisk. Tenk bare på at

²⁵⁹ Ut fra de samme forutsetningene, tallmaterialet, som kommer til uttrykk i sitatene.

²⁶⁰ Fra innlegg i lokalavis .

om tyve år er sannsynligheten stor for at det vil være fire millioner flere mennesker i dette landet – fire millioner som skal ha bosted og like ren luft som oss (Fra innlegg i lokalavis).

Motstanderne sier på sin side at kommunen ikke *vil* ta kostnadene ved vern, og ved dette yte natur- og kulturverdier til det større fellesskapet. *Tilhengerne* parerer med at motstanderne ikke vil ofre noe av de samme verdier for å yte kraft til det større fellesskapet. Om det ikke nødvendigvis er lik vektlegging av det overlokale i denne saken, som nevnt er det få *utbyggingsvennlige* som gir ikke-lokale noe videre rettigheter i debatten, kommer det frem som et generelt argumentativt poeng at man ikke skal være egoistisk, man må yte til andre også. Beskyldninger om egoisme, og å være seg selv nok, må møtes. Og begge sider bruker i varierende grad den samme argumentasjonstypen.

Karakteristisk for denne typen argumentasjon er at argumentene ikke bare besvares ved tilbakevisning, eller ved å dømmes usaklig, men også ved at strukturen, eller om en vil logikken, i de argumentative strategiene dras ut, og inkorporeres i argumenter til fordel for den motsatte posisjonen. Ofte gjøres dette så tydelig at "motinnleggene" må leses som parodiske kommentar til "opphavsargumentene". I den grad dette er tilfellet, ligner det mye på Bakhtins parodibegrep: Motargumentene inkorporerer det forutgående argumentet slik at de hever seg over dette i semantisk autoritet.

For å komme tilbake til utgangspunktet for denne diskusjonen: *Hvem har hva å tjene på utbyggingen*. Om Vetle Lid Larsen har rett i at Kvinnherad er den kommunen som har minst å tjene på den, eller om de som lokalt går inn for utbygging har rett i at utbyggingen vil føre til betydelige inntekter for kommunen, er ikke et meningsfullt spørsmål med mindre det finnes et felles grunnlag å vurdere 'verdiene' opp mot hverandre på. Så lenge dette ikke finnes, lar ikke problemstillingen seg behandle ut fra en tankegang om gjensidig utelukkelse eller koherens. Spørsmålet er knyttet til forskjellige diskursive verdier, og enighet på tvers av disse er umulig uten henvisning til en metadiskurs, eller en *tredje*, i Crapanzanos orddrakt. Her er det ikke noen slik mulighet. Det eneste som kan ha en tilnærmet appellinstans-funksjon er Stortinget. Selv om jeg ikke tror motstanden ville forstummet dersom Stortinget utvilsomt og eksplisitt åpnet for en utbygging, er mye av argumentasjonen bygget opp som om et Stortings-ja til utbygging ville gjort utbyggingen akseptabel.

BESLUTNINGSROM

Dette dreier seg i utgangspunktet ikke om usemje mellom Kvinnherad Energi og Informasjonsnemda for Hattebergsvassdraget, men derimot mellom KE/NVE på den eine sida og Stortinget på den andre. Det er kort og godt Stortinget sine tankar og vedtak vi prøver å vidareformidle (Lederen for Informasjonsnemda).

Parallelt med spørsmålet om hvilket nivå saken hører hjemme på, er det også uenighet om hvilke offentlige instanser som bør behandle den. I sitatet over fremstilles det som om byråkrati står mot folkevalgte. En slik tolkning begrunnes i at Stortinget har vernet vassdraget, men at departementet og direktoratet tilsidesetter vedtaket når de åpner for konsesjonssøking. Fremstillingen har sin verdi i det de som går imot utbyggingen dermed implisitt setter seg selv som forsvarere av folkeviljen og demokratiet. Å si at byråkrater står mot folkevalgte, er likevel en grov forenkling. Ved rudimentært å skissere ulike instansers holdning til utbyggingsspørsmålet, er det i alle fall noen posisjoner som er greie: Kvinnherad kommune og Hordaland fylkeskommune går inn for utbygging etter alternativ 1. Både NVE og Olje- og Energidepartementet (OED) har forsvart, og dels oppfordret til, at det blir søkt om konsesjon. De oppfattes derfor som å støtte en utbygging. Fylkesmannen i Hordaland og Riksantikvaren, som er statlige instanser under Miljøverndepartementet, går i høringsuttalelsene mot en utbygging. Som sagt oppfattes dette som relativt greie posisjoner. Det store spørsmålet i debatten knytter seg til hva Stortinget mener.

På møtet vart tidlegare stortingsproposisjonar og vedtak drøfta nok ein gong, og det einaste motstandarane og tilhengjarane er samde om, er at dei er usamde om proposisjonana opnar for ei utbygging eller ikkje.²⁶¹ (Fra møteterferat i lokalavis)

Tre dokument er sentrale her; *Samlet plan*, *Verneplan IV* og *Ny landsplan for nasjonalparker*. I Samlet plan er to alternativer for kraftutbygging i Muradalen plassert i kategori 1. Dette betyr normalt at det er åpnet for å søke konsesjon. Vassdraget er også tatt med i verneplanen, hvilket skulle tilsi at det er vernet mot kraftutbygging. Landsplanen for nasjonalparker forholder seg til de andre to dokumentene, men slik at "verneområdene ikke vil være til hinder for eventuelle konsesjonsbehandlinger", så lenge det gjelder vannkraftprosjekter allerede tatt med i Samlet Plan kategori 1. På grunn av dette, og fordi Samlet plan-vedtaket relativt greit åpner for konsesjonssøking, er det rundt Verneplanen det hersker mest forvirring. Det er denne som tas til inntekt for at stortingsflertallets intensjoner går mot en utbygging.

Blant annet Informasjonsnemda for Hattbergsvassdraget, Universitetet i Oslo og Samarbeidsrådet for Naturvernsaker, hevder at det er Verneplanen som er det førende dokumentet i saken,²⁶² og at det her kun er åpnet for en opprustning av det eksisterende anlegget, eventuelt en utvidet nedtapping av Svartavatn, men da kun for å bedre sommervannføringen.

²⁶¹ For ordens skyld, det dreier seg om én stortingsproposisjon (Verneplanen), og to stortingsmeldinger (Nasjonalparkmeldingen og Samlet plan), og ikke om flere proposisjonar.

²⁶² De begrunner dette med at de ser det som gjeldende praksis at en stortingsproposisjon har forrang for en stortingsmelding.

Energiverksdirektøren tar derimot utgangspunkt i Samlet Plan: "Det er åpnet for konsesjonssøking i Samla Plan, og det er dette vi må forholde oss til." Han mener at formuleringene i Samlet Plan og Verneplan IV, også viser at det er åpnet for mer enn det som vanligvis forstås med opprustning.

For å få en bedre forståelse av tolkningsstriden om hva Stortinget faktisk har åpnet for av utbygging i Hattebergsvassdraget, er det nødvendig å se nærmere på kildene til striden. Jeg har valgt å ta med en del passasjer fra de mest sentrale dokumentene. For øvrig ble både Verneplan IV og Samlet Plan vedtatt av Stortinget samme dag.

Departementer er klar over de betydelige verneverdiene i Hattebergsvassdraget både når det gjelder naturvern og friluftsliv, og ikke minst de kulturhistoriske verdiene knyttet til Baroniet. De mer omfattende kraftutbyggingsplanene som tidligere er vurdert synes nå å ha konkretisert seg til en opprusting/utvidelse av det allerede eksisterende kraftverket i Muradalen. Departementet tilrår at Hattebergsvassdraget tas med i verneplanen, men forutsetter at dette ikke er til hinder for en eventuell *opprusting* av kraftverket i Muradalen der en også vurderer magasineringsmulighetene som omtalt av fylkeskommunen (St.prp. nr 118 (1991-92), Verneplan IV for vassdrag:78 (min utheving)).

Regjeringen tilrår at Hattebergsvassdraget tas med i verneplan IV, men forutsetter at dette ikke vil være til hinder for en *opprusting-* og *utvidelse* av kraftverket i Muradalen, der det også gis mulighet for en vurdering av magasineringsmulighetene. Dette vil kunne gi grunnlag for bedre minstevannføring i turistsesongen i sommermånedene (St.meld. nr 60 (1991-92) Om samlet plan for vassdrag:83 (min utheving)).

Opprusting begrenser seg stort sett til å redusere falltap blant annet gjennom å utvide tverrsnittet i eksisterende vannveier og videre til teknisk modernisering og automatisering av kraftverkene for å øke den totale virkningsgraden, redusere driftsutgiftene og forbedre driftssikkerheten.

Utvidelse derimot, vil kunne medføre omfattende tiltak som å overføre vann fra nabonedbørfelt, øke eksisterende eller etablere nye reguleringsmagasiner, eller å øke fallhøyder ved å heve overvann og senke undervann eventuelt i forbindelse med å øke maskininstallasjonen og kraftverkets slukeevne. Utvidelses-prosjektene muliggjør, med utgangspunkt i et eksisterende kraftverk, planlegging av en mer fleksibel og optimal utnyttelse av et vannkraftpotensiale innenfor et større, tilgrensende geografisk området (St.meld. nr 60 (1991-92) Om samlet plan for vassdrag:15 (min utheving)).

Kvinnherad Energi har søkt om "Opprusting og utviding av Muradalen kraftverk".

I et brev fra Nærings- og Energidepartementet til Samarbeidsrådet for naturvernsaker, heter det:²⁶³

Når det for Hattebergsvassdraget presiseres at det skal være mulig å foreta en opprusting av Muradalen kraftverk og at man i den sammenheng også skal vurdere magasineringsmulighetene, er det lagt opp til å gi tillatelse til et større prosjekt enn det ellers ville være grunnlag for i et vernet vassdrag. Departementet kan av denne grunn ikke se at en noe større utbygging av Muradalen kraftverk er i strid med Verneplan IV (juni 1996).

I brevet fra fem stortingsrepresentanter, derav alle saksordførerne, som var med på behandlingen av disse sakene i Stortinget, uttrykkes det at de ser planarbeidet som er satt i gang, som å gå utover det som kan kalles for opprustning, og at det dermed er i strid med stortingsvedtakene:

Det er bortkastet tid og penger å fullføre et utredningsarbeid som er i strid med Stortingets synspunkter, og som ikke kan tjene til annet enn å skape usikkerhet og uro hos folk i nærmiljøet i Hordaland, som hos alle kultur- og naturinteresserte mennesker i landet (Brev til Olje- og energiministeren, mai 1997).

I sitt svar skriver ministeren:

For Hattebergsvassdraget ligg det føre to Samla Plan-alternativ for opprusting og utviding samt vurdering av høve for magasinerung i tråd med utsegna i Verneplan IV. Meldinga om Samla Plan og proposisjonen om Verneplan IV handsama vi samstundes i Stortinget i 1993. Prosjekta er plassert i kategori I og kan difor konsesjonshandsamast. [...] Fyrst når konsesjonssøknaden ligg føre, kan konsesjonsstyresmaktane ta stilling til om søknaden er i samsvar med Stortinget si handsaming av Verneplan IV og Samla Plan (juli 1997).

I brev til OED fra Samarbeidsrådet for naturvernsaker (SRN), står det:

²⁶³ Som følge av departemental omorganisering har Nærings- og Energidepartementet (NOE), "blitt" til Olje- og Energidepartementet (OED) en eller annen gang mellom juni 1996 og juni 1997.

Vi må på det mest bestemte ta avstand frå den tolkning av Stortingets vedtak NOE her legg til grunn, [...] I denne samanheng er det heilt irrelevant å trekke inn Samla plan. Når ein stortingsproposisjon og ei stortingsmelding blir behandla parallelt i Stortinget, og det ikkje er samsvar mellom vedtaka, er det nemlig proposisjonen som går foran. [...] SRN har heile tida hatt full støtte i Stortinget for vårt syn. Fordi OEDs embetsverk mistolker stortingsfleirtalet i denne saka, har representanter for alle partia som støtta vern av Hattebergsvassdraget nå sett seg nøydd til å sende olje- og energiministeren eit oppklarande brev (juli 1997).

Ut fra dette skulle usikkerheten rundt hva Stortinget egentlig har vedtatt bli forståelig. Dette har heller ikke gått upåaktet hen i departementet. Daværende Olje- og Energiminister, Marit Arnstad, uttalte i et intervju i Bergens Tidende januar 2000, at: "Hattebergsvassdraget blir en prøvestein på hvor grensen går mellom opprusting og utbygging av omstridte vassdrag".

I tillegg til den usikkerhet jeg har påpekt, ved at det ikke er et konkret og fastlagt utbyggingsforslag med klargjorte konsekvenser som ble sendt ut på høring, er det også vesentlig usikkerhet knyttet til Stortingets intensjoner med henhold til hvor stor utbygging det er åpnet for. Når det gjelder forståelse og tolkning av disse dokumentene, er dette stort sett forbeholdt de relativt få personene som er svært engasjert i saken. For dette er kilder som ikke er umiddelbart tilgjengelige, verken å skaffe til veie eller å lese, noe som igjen har bidratt til en mer *profesjonalisering* av debatten. De sentrale aktørene i konflikten sitter på informasjonen, og begge parter tar som beskrevet tingenes tilstand til inntekt for eget ståsted. Tvilen om hva Stortinget egentlig har åpnet for blir ikke særlig mindre av at begge parter fremstiller det som om stortingsvedtakene tydelig støtter deres posisjon. Usikkerheten som er knyttet til vedtakene og tolkningen av dem, blir dermed distribuert videre via innlegg i aviser, debattinnlegg, brosjyrer og andre uttalelser.

Svært få andre tar på seg å mene noe om dette. De fleste avventer den endelige behandlingen. Flere omtalte også denne delen av debatten som ufruktbar og irrelevant. De mente diskusjonen om hva Stortinget har åpnet for var en avsporing. Viktigst for dem var ikke hva som er innholdet i vedtakene, men hva som faktisk blir konsekvensene av om det blir utbygging eller ikke. De mest sentrale *motstanderne* derimot, regner vedtaksdisseksjonen for svært essensiell. Flere av disse følte også en fordring om å ha satt seg grundig inn i dette, for å kunne gjøre krav på å bli tatt seriøst av det formelle forvaltningsapparatet. Disse ser det som viktig å jobbe ut fra de samme forutsetningene som det offentlige, og har nærmest adoptert ordbruk og forvaltningspraksis herfra.

Med den posisjonen disse offentlige dokumentene har i debatten, nærmer de seg det Foucault snakker om som *primærtekster* (Foucault 1999). Han ser på tekster som å

utgjøre to nivåer; primære og sekundære tekster. Sekundærtekster har en karakter av kommentar, de kan og må leses som en kommentar til primærtekster. Ved dette er det et paradoks; kommentaren skal både gi et skinn av å si noe nytt, samtidig som den skal si noe som alltid har ligget, ulest, implisitt, mellom linjene, i det den kommenterer. *Primærteksten befinner seg ved opprinnelsen til et visst antall nye tekster, som alle prøver å si det samme på en ny måte* (Foucault 1999:15). Foucault ser det ikke som å være et statisk skille mellom sekundære og primære tekster. Primærtekster kan falle ut, sekundære kan bli primære, og en tekst kan være primær i relasjon til noen tekster, samtidig som den er en kommentar selv. Poenget er at noen tekster innen en slik diskurs alltid er retekstualiserbare, og alltid blir kommentert.

I diskursen rundt Hattebergsutbyggingen har en del dokumenter en slik posisjon. Først og fremst gjelder dette Verneplanen og Samlet plan, men også andre tekster fungerer slik: Brevet fra de fem stortingsrepresentantene, og daværende Olje- og Energiministers svar på dette, kvalifiserer under alle omstendigheter. Alle disse er sitert, tolket og kommentert ved et utall anledninger i debatten. Hoveddelen av dette går på å få frem meningen som sees på som å ligge skjult i tekstene. Her er det også en fordeling av kommentatoroppmerksomhet. Begge sider i konflikten kommenterer alle de nevnte tekstene, men det er systematiske ulikheter i vektleggingen. De som støtter en utbygging kommenterer oftest Samlet plan og '*Svaret fra Frøiland*', mens *motstanderne* hyppigst kommenterer Verneplanen og '*Brevet fra stortingsrepresentantene*'.

Foucault setter blant annet religiøse tekster som eksempler på primærtekster. En kommentator i lokalavis har også foretatt en eksplisitt sammenligning mellom utbyggings-debatten og teologi: "I teologien er det som kjent sterk usemje om skrifttolkning. Den parallellen finst i denne saka òg. [...] I motsetnad til i teologien kan ein i dette tilfelle spørja dei som skreiv teksten". Når det gjelder det å spørre de som skrev teksten, har dette vært gjort. For eksempel kan *Brevet fra stortingsrepresentantene* forstås som en slik forfatterkommentar. I Foucaults teori ville ikke forfatteren stått i en særstilling kommentatormessig, noe det heller ikke ser ut som forfatteren gjør det i denne saken:

Elles var det slik i dette møtet som det ofte har vore på liknande møter, at det er tvil om kva stortingsvedtaket går ut på, og korleis det skal tolkast. Dei ymse partar tolkar det på forskjellige måtar, og klargjeringa frå Ranveig Frøiland då ho var industriminister, vart også tolka på forskjellige måtar. Det same gjeld saksordførar Inger Pedersen²⁶⁴ si klargjering (Fra møtereferat i lokalavis)

²⁶⁴ Saksordfører (Ap) for stortingsbehandlingen av Nasjonalparkmeldingen (St.meld. nr. 60 (1991-92), Ny landsplan for Nasjonalparker). Ranveig Frøiland har ellers aldri vært industriminister, men Olje- og Energi minister.

Oppklaringen i Brevet fra stortingsrepresentantene legges ikke ned som en avslutning på tolkningsstriden. Fra dem som går inn for utbygging, legges det ikke synlig mer vekt på denne tolkningen enn på de andre som verserer. Snarere fremstilles den herfra som et forsøk i ettertid for å kompensere for at de ble nedstemt i Stortinget.²⁶⁵ Uansett enighet eller uenighet om tolkning eller vektlegging, er det klart at de nevnte tekstene i diskursen har en posisjon lignende Foucaults primærtekster.

PROTESTER MOT REALITETSBEHANDLING

Ut fra den fortolkning at det ikke er åpnet for utbygging på størrelse med noen av de omsøkte alternativene, er det kommet krav om at saken ikke tas til behandling. Protestene mot realitetsbehandling har kommet fra blant andre Universitetet i Oslo, Samarbeidsrådet for naturvernsaker og Informasjonsnemda. Flere av dem som går inn for utbygging ser dette som et utslag av at selv motstanderne tviler på at Stortinget faktisk har vernet vassdraget, eventuelt at motstanderne ikke stoler på at Stortinget "på nytt" vil stoppe prosjektet. Som det ble hevdet overfor meg; "dersom dei er så sikre på at Stortinget har verna vassdraget, kvifor kjempar dei då?". Den faktiske mobiliseringen mot utbygging tas altså som en bekreftelse på at motstanderne ikke tror det de selv sier om at Verneplanen er det førende dokumentet og dermed at Stortinget har vernet vassdraget. Uten å påstå at de som sier dette ikke oppriktig mener det, kan dette også sees på som ledd i en strategi om å styrke det som peker i retning av at Stortinget faktisk har åpnet for utbygging. Dermed er det med på å underminere det som, i alle fall i den siste fasen av konflikten, har vært et av motstandernes desidert mest fremkjørte argument.

En begrunnelse som gis på hvorfor de bruker så mye tid og krefter på motstanden til tross for at Stortinget i deres øyne har vernet vassdraget, er at det er lett for politikerne å la en slik sak bare gli gjennom, derfor gjelder det å gjøre den så synlig og ubehagelig som mulig, slik at den ikke bare glir motstandsløst gjennom systemet. Slik jeg forstår dette; er motstanden så høylytt for å sikre at saken kommer opp for Stortinget, og at stortingspolitikere skal være klar over motstanden og hva de selv har vedtatt. Dette kan sees på som utslag av frykt for at saksbehandlingen er strukturert på en måte som favoriserer utbyggerne, ved at det blir vanskeligere å stoppe et prosjekt som det allerede er nedlagt så mye arbeid i.

Men det ligger mer i dette enn bare uenighet om hva Stortinget i sin tid mente. Det er store symbolske gevinster å hente. Med den vekt som tillegges det å følge *spillereglene*, her er det først og fremst *demokrati-eleментet* det siktes til, og når Stortinget står som øverste og viktigste symbol på demokratiet, vil den av partene som klarer å overbevise folk om at den har støtte i en stortingsbeslutning ha vunnet en stor seier. At

²⁶⁵ Fire av de fem representantene er fra de partiene som ble nedstemt i Stortinget på denne saken. Under stortingsbehandlingen av Samlet plan var det et forslag fra SV, KrF og Sp om å ta Hattebergsvassdraget ut av Samlet plan (ikke gjøre det mulig å søke konsesjon), men dette forslaget ble nedstemt med 111 mot 37 stemmer.

demokratiske avgjørelser er det beste, fremstår i denne saken som en doxisk forutsetning. Det uttrykkes tvil om (lokal)demokratiet fungerer tilfredsstillende, men ikke ved at demokratiet institusjonelt er den beste måte å behandle slike saker på. Når det snakkes om 'demokratiet', menes det ofte i en vid forstand. Jeg støtte ofte på postuleringer om at noe var en "*fare for demokratiet*", uten at det alltid var like lett å se hvordan demokratiet som institusjon skulle berøres.

DEMOKRATI OG FARER FOR DEMOKRATIET: ET FELLES ANLIGGENDE

Når politikarane likevel har brukt skattepengar på å spekulera i stortingsvedtak, så er hovudargumentet økonomisk. [...] Spekulasjonar av denne typen burde kvinnherringane halde seg for gode til. Det svekkjar tilliten til demokratiske spelereglar og prosessar (Informasjonsnemda i lokalavis).

I debatten er det et delt anliggende å holde fast ved demokratiske spilleregler. 'Spilleregler' er den sentrale metaforen for å omtale det som menes å være av normer for argumentasjon og debattiv opptreden.²⁶⁶ De prosessuelle aspektene ved saken har jeg ikke hørt eksplisitt benevnt som spill. Når det brukes benevnelser som fokuserer på det prosessuelle, og som understreker den antagonistiske struktureringen, er det ord som; 'kamp', 'strid', 'konflikt' og 'debatt', som benyttes. Felles for benevnelserne er at de designerer forstås som strukturert av visse regulative regler. Ved at den fokuserer nettopp på det prosess-regulerende fremfor det konstitutive, fungerer 'spilleregel' som en metafor på regulative regler generelt.²⁶⁷

'Spilleregler' betegner noe som synes å være relativt konstant, eller som bør være relativt konstant. Ved flere anledninger har *motstandere* påstått at det i prosessen er gjort forsøk på å "*endre spillereglene*". Endring av disse blir sett på som uheldig, og som i seg selv å bryte med spillereglene. Slik jeg ser dette, bunner det i en tanke om at reglene bør være konstante, slik at alle vet hva som til enhver tid gjelder. Samtidig gikk nok kritikken mot endring mer på de eksplisitte reglene for konsesjonsbehandling, altså noe som tenderer mot å være konstitutive regler. De *spilleregler* jeg skal gå videre med her, er i mindre grad artikulerte. Det er heller snakk om noen pre-refleksive idealer, eller om man vil et doxisk felt av "verdier" alle slutter seg til, i alle fall på prinsippnivået. Med "verdier" på prinsippnivå, ser jeg det i motsetning til innholdsbestemmelsen av "verdier", det som faktisk settes frem som det ønskelige, eventuelt negativt definert ved hva som forstås som å bryte med idealet. Mens det kan være en eksplisitt eller implisitt enighet om idealet (prinsipiell enighet), er det ikke nødvendigvis enighet om hva som bryter eller

²⁶⁶ Også i Peaces studie viser han hvordan spill og spilleregel kommer frem som en sentral metafor for saksgang og rettferdighet. Her er det talspersonene for den lokale motstanden som påkaller spilleregler, og det å følge dem, som essensielt for skikkelig saksgang, og videre hvordan det som sees på som endring av spilleregler, blir forstått som juks (Peace 1993:201).

²⁶⁷ Noen mer konstitutive "spilleregler" har også vært under debatt, så som organisering og funksjon av sentraladministrasjonen og grad av kommunal autonomi.

ikke bryter med det.²⁶⁸ Ideal i denne versjonen ligner symboler, ambivalent i hva det oppfattes som å stå for, og som det derfor er forskjellige tolkninger av, men samtidig på grunn av dette er det noe alle kan slutte opp om.

Spørsmålene blir; hvis man som her antas å ha ideal om å følge *demokratiske spilleregler*, er det da ulikheter i hva som blir sett på som nødvendige forutsetninger for ikke å bryte med dette? Er det momenter som rettferdiggjør brudd, eventuelt bevisste strategier om å strekke grenser for å oppnå fordeler? Er det mulig å slutte fra *spillereglene* og praksisen, til at det eksisterer en verdi/ et ideal? Og hva er i så fall forholdet mellom verdien, reglene og praksisen, kommer verdien logisk først, eller er det bare noe som kan abstraheres i ettertid?

Jeg lar disse spørsmålene stå som en introduksjon, og vil også ta en del av dem opp igjen senere i teksten. Nå først er det 'spillereglene' og 'farer for demokratiet' som står for tur.

De som ikke ønsker en stor utbygging i Muradalen, er ofte også imot de minste lanserte utbyggingsforslagene. Begrunnelsen er at selv i noen av de minste alternativene planlegges det en infrastruktur som kan ta unna mye større produksjon. De frykter at når strukturene er på plass, vil energiselskapet sende søknader om tilleggsregulering begrunnet med at siden utstyret er der, vil utvidet regulering gi svært mye og billig kraft for ett lite inngrep. Fordi den kan bestå av relativt små endringer av gangen, ser de for seg at en bit-for-bit utbygging kan gli lettere gjennom hos konsesjonsmyndighetene.

Det som her ansees som å bryte spillereglene, er at på denne måte kan ikke hele utbyggingen behandles under ett. Konsekvensene ville blitt identisk med en storutbygging nå, men *motstanderne* vil ikke kunne argumentere ut fra disse konsekvensene som en helhet. Også beslutningsmyndighetene og andre høringsinstanser kan ved en bit-for-bit utbygging lett miste de samlede inngrepene av syne, og dermed ikke få tatt dem med i sine vurderinger. Slik fortoner det seg for *motstanderne*, som forstår og omtaler dette som en '*fare for demokratiet*'.²⁶⁹ To aspekter er her tett sammenvevd; 1) å manipulere systemet, ved 2) å tilbakeholde informasjon. Utbygger tenkes å holde tilbake informasjon om sine langsiktige intensjoner, for dermed å manipulere systemet ved at en beslutning bare kan basere seg på de inngrep og konsekvenser som kommer frem i den fremlagte søknaden. Nå skal en være gardert mot en slik manipulering i og med Samlet plan. Denne skal samordne alle utbygginger, og dermed sikre at det ikke blir mulig å gå ut over rammene som er gitt. Likevel, slik jeg forstår forutsetningene bak planen, kan mindre tilleggsreguleringer unndras Samlet plan-behandling og gå direkte til en departemental eller politisk avgjørelse.

²⁶⁸ Spørsmålet er da om det er et poeng å postulere verdier som eksisterende på idè-nivået. Selv om dette ikke er enkelt, tror jeg det kan være fruktbart å fremstille det slik.

²⁶⁹ Så vidt jeg vet foreligger det ingen planer fra energiselskapet om å søke om utvidet utbygging senere dersom de ikke får tilslag for et av de høyest prioriterte alternativene. Her er det kun snakk om hvordan en del av *motstanderne* ser for seg hva som kan komme til å skje.

Et annet aspekt i saken, som av *motstanderne* har vært sett på som å bryte med spillereglene og som en fare for demokratiet, er forholdet mellom administrasjon og politikere. *Motstanderne* ser departementet og direktoratet som å trosse Stortingets intensjoner. De leser Verneplanen som om Stortinget har fredet vassdraget, eller i alle fall som at det bare er åpnet for en *opprustning* av det eksisterende anlegget. Når både departement og direktorat likevel åpner for en utbygging, ser flere på dette som en etter eget forgodtbefinnende, bevisst tilsidesetting av Stortingets rolle som premissleverandør, og dermed som en tilsidesetting av demokratiske spilleregler.

På lokalplanet er det det spesielt Informasjonsnemda ser på som en ensidig informasjonssiling som forstås som brudd på de demokratiske spillereglene. De poengterer at det ved fremleggelsen av saken for formannskap og kommunestyre var mangelfull henvisning til Verneplanen, og at, slik de ser det, bare utbygger får presentere sitt syn her:

I si saksutgreiing for formannskapet valde likevel administrasjonen å halda attende desse viktige og avgjerande opplysningane [Verneplanen]. I staden valde dei å leggja fram ei ufullstendig saksutgreiing som eigentleg var et reint partsinnlegg for ny kraftutbygging i Muradalen.

Kommuneleiinga hadde kalla inn adm dir. i Kvinnherad Energi for å orientera om saka. Dette er 4. – 5. – 6. (?) gongen formannskap og kommunestyre har fått orientering frå Kvh. Energi. Dette er vel og bra, men korleis vil administrasjonen og kommuneleiinga forsvara at ingen av dei andre som har interesser i dette området har fått lagt fram saka? (Fra et innlegg av Informasjonsnemda i lokalavis).

Igjen er det momenter koblet til det å manipulere systemet ved å tilbakeholde informasjon det fokuseres på, men denne gang går det tettere på saksgangen og forholdet mellom administrasjon og politikere. Byråkraters autonomitet sees som en trussel ved dobbeltrollen som tolkere av vedtak i sentraladministrasjonen, og saksforberedere i lokaladministrasjonen.

Ikke bare *motstanderne* ser problemer knyttet til spilleregler og farer for demokratiet, også fra utbyggerhold fokuseres det på dette. Spesielt ble den "*støyen*" saken vekker lokalt og nasjonalt vektlagt. Det direktøren i energiselskapet ser som problematisk, er den enorme oppmerksomheten som vies Hattebergsvassdraget, mens mye større utbygginger og inngrep andre steder i kommunen får gå upåttalt. Av det slutter han at det er *særinteresser* i Rosendal hos aktørene, både lokale og ikke-lokale, som sporer engasjementet, og ikke inngrepenes størrelse per se. Her antas uheldige konsekvenser ved at; "det sterke kjenslemessige engasjementet og den mediedekninga kjente

personer oppnår, bidra[r] til at beslutningstakarar får eit ubalansert bilde av prosjektet”,²⁷⁰ og implisitt i dette; ikke tar beslutninger på et saklig og riktig (informasjons)grunnlag.

I dette ligger det óg en generell kritikk koblet til lobbyering. Problemet er at den som skriker høyest, blir hørt, noe som kan gå utover saker der det ikke finnes en like velartikulert og pågående opinion. Videre peker dette mot problemstillinger rundt lobbyvirksomhet og ressurser, knyttet til en transformering av makt fra ikke-rutinepolitisk makt, i denne saken for eksempel kjendisstatus, intelligentsia og bekjentskaper, til politisk makt. I hans øyne er dette en trussel mot den etablerte forvaltningsstruktur, og omtales som en *fare for demokratiet*.

Av påberopelser av *farer for demokratiet*, har det vært en overvekt av anklager fra dem som går mot utbyggingen. Dette har sammenheng med at disse ikke på samme måte har en posisjon innen den offisielle struktureringen av slike saker, og at det er *motstanderne* som tilsynelatende prinsipielt er den ”svake part” i den offisielle behandlingen av saken. De har ingen posisjon å tape, de står utenfor, og er dermed fri til å kritisere. Av dette følger også at det er dem som blir forfordelt med hensyn til tilgang til den offisielle informasjonssirkulasjonen, og på grunn av dette igjen har mest å kritisere. Spesielt er dette gjeldende her fordi de mest aktive politiske aktører; kommunen og NVE, tydelig ikke deler *motstandernes* syn. I systemer som oppfattes som demokratiske og hvor dette er et ideal, er det et generelt fenomen at opposisjonen er mest frempå med å påpeke forhold de mener strider mot idealdemokratiet.

Når det er sagt, uten at dette pretenderer å være en fullstendig oppsummering av alt som sees på som brudd på demokratiske spilleregler, er det likevel noen hovedpunkter som står frem. Mest påtagelig er kanskje det som knytter an til informasjon. Hvis vi for øyeblikket ser det fokuset som rettes mot at brudd på spillereglene kan være en fare for demokratiet, som et uttrykk for et ideal om demokratiske beslutningsprosesser, og kobler dette mot forutsetningen om at man kan gripe aspekt ved idealer ved en slags negativ bestemmelse, skulle det etter dette være mulig å si noe om hva som tillegges idealet 'demokrati'.

Her er det kommet frem tanker om saksgang og beslutningsstruktur. Hovedpoengene var at byråkrater skal legge frem saken for politikerne på en måte som ikke favoriserer noen av partene, og som inneholder all relevant informasjon. I tillegg skal politiske beslutninger fattes av politikere, og implementeres på en måte som ikke øver vold på intensjonene bak beslutningen. I den grad det er vurderinger knyttet til hva som skal vektlegges, skal folkevalgte fatte beslutningene.²⁷¹ Et spørsmålstegn ble også satt ved

²⁷⁰ Fra utbyggers kommentar til høringsuttalelsene.

²⁷¹ Ordførerens rolle i dette er ambivalent. På samme måte som han både er Arbeiderpartipolitiker og skal representere hele bygden, er han også både politiker og byråkrat. Dette har da også vært kommentert.

om et høylydt engasjement og pådytting av informasjon ikke også kunne gå på bekostning av demokratiske spilleregler knyttet til likebehandling og maktfordeling. Forvaltningens rett og plikt til å behandle saker ut fra prinsippene i forvaltningslovverket ble sett på som skjøvet til side som følge av opinionspresset. Konsekvensen ble forstått som særbehandling av saker der det kunne vekkes engasjement hos personer med konvertibel makt, med det mulige resultat at *følelsesmessige vurderinger* fortrenger "nøytral" saksgang.

Det mest sentrale momentet ut fra denne slutningsmåten er likevel den vekten som tillegges rollen informasjon spiller som et vesentlig element i demokratiidealet. Informasjon skal være tilgjengelig. Man skal ha rett på informasjon, og til å informere beslutningstakere. Og i en beslutningsprosess skal all relevant informasjon være lagt frem.

Spørsmålet blir om dette sier oss noe mer. Dette krever i så fall at noen elementer gjøres mer eksplisitt. Først hva som ligger i begrepet informasjon. Under bolken med 'saklighet', var jeg innom informasjon i koblingen til navnet "Informasjonsnemda for Hattebergsvassdraget". Jeg ser 'informasjon', slik det blir forstått i vanlig språkbruk, som en relativt nøytral term. Et informativt utsagn regnes fort for objektivt, deskriptivt og nøytralt, og det er nærliggende å se det som en deskriptiv opplysning. På sett og vis er det også det, men det er noe mer. Man informerer alltid for et formål, og informasjonen er generert ut fra visse forutsetninger. Informasjon er dermed ikke noe nøytralt, men alltid et partisk innlegg som bygger på bestemte generative forutsetninger og diskursive kunnskapsregimer.²⁷² En forståelse av det konstruerte og partiske aspektet ved informasjon ligger bak synet på at alle må få informere. Rett til å informere blir da en måte å ta høyde for dette. Jeg hadde selv nytte av dette under feltarbeidet. Flere som etter sigende egentlig ikke hadde tid til å snakke med meg gjorde det likevel fordi de mente det var viktig at jeg fikk høre deres syn også, for dermed å få et mer balansert og nyansert syn på konflikten.

Men det er tilsynelatende ikke nok at "alle" får informere. Like sentralt synes det å være at informasjonen blir gjort relevant. Spesielt *motstanderne* opplever dette som viktig. I tillegg til å få informasjonen inn i systemet, der den eneste formelle tilgangen de har er høringsuttalelser, må de også overvinne spranget som ligger i å krysse forståelsesformene; de diskursivt funderte forskjellene i forståelsen av hva som står på spill. De må overbevise om at den informasjon de kommer med er relevant på tross av ulik fundamentering. Som vi har sett er en av strategiene å prøve å tilegne seg en byråkratisk språkbruk.

Bak en slik vektlegging av informasjon, ligger en idé om at en må ha omfattende kunnskap for å handle riktig, og ta rette avgjørelser. Full informasjon er en praktisk (og

²⁷² Jfr. Douglas & Wildavskys (1984) syn på kunnskap som partisk.

teoretisk) umulighet, så det er alltid snakk om et utvalg. I dette ligger det da at utvalget må være representativt. Likevel er det, som jeg har vist, en problematisk brist i tanken om at tilstrekkelig informasjon danner grunnlag for beslutning der det ikke er enighet om de grunnleggende rammene for å vurdere og fortolke informasjonen. Likevel, om det er påpekt momenter som synes demokratisk tvilsomme, er det ikke dermed sagt at demokratiet forstås som å komme svekket ut av prosessen.

HAR SAKEN STYRKET ELLER SVEKKET DEMOKRATIET?

Det har vore eit uvanleg sterkt engasjement den siste tida rundt spørsmåla om konsesjon for ei opprusting/utviding av Muradalen kraftverk, [...] Det er svært positivt for demokratiet at folk engasjerer seg i saker i tida, anten det er internasjonale, nasjonale eller lokale saker. Og det er ingen tvil om at sterke engasjement er med på å påverka dei avgjerder som vert teke. Særleg lokalt engasjement i folket syner seg å føra fram (Ordføreren i lokalavis).

Aspekt ved saken er sett på som en fare for, og som å ha svekket tilliten til, det demokratisk organiserte forvaltningsapparatet: "Det heile [utbyggingssaken] tener til lita ære både for offentlig forvaltning og kommunale politikarar, og auker neppe folk flest sitt syn på norsk demokrati om det får stå upåttalt".²⁷³ Men dette er ikke den eneste forståelsen av det som har inntruffet. Ut fra ordførerenes utsagn i sitatet over, er saken tydeligvis ikke ensidig oppfattet som å ha svekket "demokratiet". Han kobler på sin side demokrati med folkelig engasjement, dermed ser det ut som han mener at jo større engasjement, jo mer demokrati.

Hvis vi holder fast på tankegangen rundt ideal og praksis, der jeg mener å se en prinsipiell enighet om idealet uten at dette betyr full enighet om hva som ligger i det, vil demokrati til en viss grad være under forhandling. Ikke så å forstå at det er en bevisst forhandling, men fordi demokratibegrepet er symbolliknende vagt og ambivalent, er det ikke noen klar grense mellom hva som er demokratisk og hva som ikke er det. Folk har tydeligvis forskjellige meninger om dette.

Et forhandlingsforløp kan "starte" med et utsagn som tolkes og forstås som å vedrøre demokratiet på en eller annen måte. Ventelig kommer det da en reaksjon på dette som gir uttrykk for om det er greit eller ikke, mangel på reaksjon vil tas som tegn på at det er greit. Dersom reaksjonen går på at handlingen forstås som en trussel mot demokratiet, vil det måtte følges av en revurdering av handlingen, og en vurdering av reaksjonen på den igjen, før man eventuelt velger å stå på sitt, eller gjøre noe for å rette det opp.²⁷⁴ I Hattebergssaken har mange slike forhandlinger vært ført eller kommentert i offentlige fora slik at "alle" har anledning til å ta del i dem. På den måten har forhandlingene av demokrati og hva det innebærer, vært åpne og tilgjengelige, og kanskje i den forstand

²⁷³ Fra høringsuttalelse.

²⁷⁴ Fremstillingen her er ment som en idealtypisk og kanskje utopisk illustrasjon, ikke som en mal.

positivt stimulerende på demokrati forstått i ordførerens begreper som folkelig, politisk engasjement.

Argumentet blir at ved en doxisk tilslutning til et abstrakt ideal om demokrati, og en vektlegging av å følge demokratiske spilleregler, er det ikke nødvendigvis delte oppfatninger av hva som ligger i dette. Idet disse spørsmålene aktualiseres og artikuleres i konflikten, bringes de opp til en diskursiv sfære, der det, fordi det er ulike oppfatninger, uvegerlig forhandles om hva som må sees som å bryte med idealet, og implisitt hva som ikke bryter med det. Forhandlinger må forstås som en metafor. "Forhandlingene" er verken eksplisitt på tema eller som forhandlinger, men det er debatt om emner der også demokrati inngår som et sentralt element. Forhandlingsmetaforen er heller ikke ment å innebære at partene stiller likt i situasjonen, eller at dersom noe av mange blir stemplet som brudd på demokratiske spilleregler, vil dette uten videre bli tatt til følge og rettet på. I forhandlingene er det forskjeller i aktørenes posisjon, noen har makt til å kjøre ting gjennom uansett. Likevel trenger det ikke bety at man kommer til enighet. For eksempel når det gjelder forholdet om administrasjonen informerte politikerne tilstrekkelig om vedtakene i verneplanen, synes det allment akseptert at det her var en uheldig handling/ glipp. Derimot når Informasjonsnemda ikke syntes motstandssidens synspunkter og interesser ble hørt, er det ingen enighet om dette. Her spenner reaksjonene fra en følelse av å bli aktivt neglisjert, via at de faktisk har fått kommet til orde, til at de har kommet så til de grader til orde at det i seg selv begynner å bli en fare for demokratiet. Generelt kan vi si at Informasjonsnemda verken fikk allment gjennomslag for sin situasjonsdefinisjon, eller for synet om at saksgangen var demokratisk tvilsom:

På folkemøtet i Rosendal i februar i år kom det fram påstandar om at Kvinnherad kommune ikkje hadde late andre få kome med innspel før kommunen ga si fråsegn. Kommunen har handsama si fråsegn som ei ordinær sak i kommunestyret. Det har i forkant av kommunen si avgjerd vore fleire offentlege folkemøte. Både i folkemøta og gjennom dei ordinære, demokratiske prosessane som følgjer eit kommunestyrevedtak har alle hatt høve til å fremje sitt syn for dei kommunale sakshandsamarane og politikarane (Fra utbyggers kommentar til høringsuttalelsene).

Her er det óg en problemstilling om saken er garantert en dekkende saksgang ut fra den rådende struktureringen av forvaltningsapparatet. Når det blant annet fra Informasjonsnemda er reist tvil om dette, blir spørsmålet om det er rett å prøve å kompensere for "manglene", ved blant annet en aktiv og høyrøstet opinion, for å styrke "demokratiet", eller om forvaltningsapparatet prinsipielt er en demokratisk institusjon, slik

at å gå utenom dette må forstås som å bryte med demokratiet.²⁷⁵ Svaret her vil variere etter hvordan en ser situasjonen, og dette er igjen avhengig av hvilket standpunkt en forfekter i saken. Enighet om dette kan neppe forventes. En prinsipiell oppslutning om demokratiet, eventuelt slik ordføreren ser engasjement som positivt i seg selv, blir det eneste samlende.

Saken er i flere anledninger også omtalt som en *prøvestein*. Den er en prøvestein på statusen til vernede vassdrag i utbyggingsspørsmål. Prøvestein innebærer også en slags forhandlingsposisjon. Debatten har aktualisert problemer og spørsmål rundt avveiningen av stortingsvedtak, og forholdet mellom sentralforvaltningen og Storting. Dersom saken havner i Stortinget, noe det skal en del til for at den ikke gjør, blir det opp til Stortinget selv å slutføre debatten. Mange håper på en slik slutt, fordi det sannsynligvis er den eneste allment aksepterte måten å avgjøre "forhandlingene" på: Å la det som sees på som den viktigste demokratiske institusjonen ta ansvar for avgjørelsen. Uavhengig av utfallet i saken, tror jeg svært få vil protestere mot Stortingets vurdering av om det var åpnet for utbygging eller ikke.

JEG TROR DEM IKKE FØR DE HAR SETT DET

En annen sak som ble omtalt overfor meg som demokratisk tvilsom, og som "for dårlig før en så viktig beslutning", var at mange av kommunestyrerepresentantene ikke selv hadde vært i vassdraget. Innsigelsen kom igjen fra Informasjonsnemda som selv ved flere anledninger skal ha tilbudt representantene guidede turer langs elven.

Kvinnherad er en vidstrakt kommune som også omfatter områder på vestsiden av Hardangerfjorden, flere store bebodde øyer, og den nordlige delen av kommunen er, selv om den ligger på østsiden av fjorden, uten veiforbindelse sørover. I klartekst betyr dette at selv om kommuneadministrasjonen er lagt til Rosendal, og Rådhuset ligger kloss i utløpet av Hattebergsvassdraget, er det ikke alle kommunestyrerepresentanter som kan påregnes å ha førstehåndskjennskap til de øvrere deler av Hattebergsvassdraget. Dertil kommer det at bare 2 av 45 representanter i 2000 står oppført med postadresse Rosendal.

Hva er det så som ligger i ønsket om at de som skal fatte beslutninger angående vassdraget må ha vært der og sett det? Her kommer det igjen inn en tanke om at beslutninger blir bedre jo mer kunnskap beslutningstakerne har om det beslutningen angår. Men i tillegg er det noe mer med det å ha *sett det med egne øyne*. To momenter ligger i dette. De henger sammen, men det er fruktbart å gjøre et analytisk skille. For det første er det sider ved saken knyttet til området som enkelte mener ikke lar seg gripe uten ved *selvsyn*. Det andre er en tanke om at man må ha sett noe selv for å gjøre seg opp en *egen* mening. For å ta det siste først: Uten å ha vært der er man avhengig av

²⁷⁵ Ved et par anledninger har det ved analogi til for eksempel Alta-utbyggingen, vært raslet med muligheter for lenkegjenger og sivil ulydighet. Hele problemstillingen rundt sivil ulydighet aktualiserer spørsmålet om demokrati som institusjonelt garantert, eller om det vil være riktig å gå utenom dette, men fremdeles med demokratiske siktemål. Sivil ulydighet har ikke vært et stort tema og jeg velger derfor å la det bli med dette.

sekundærkilder for å få med de sidene ved saken som angår området verdi. Spesielt knytter dette an til det opplevelsesmessige, et aspekt ved saken som mange av *motstanderne* hevder er bortimot det mest sentrale.²⁷⁶ Poenget er at sekundære kilder som; andres beskrivelser, muntlige eller skriftlige, som eventuelt er ispedd bilder, lysark, lysbilder, eller videoopptak, ikke er tilstrekkelig for å gjøre seg opp en *egen* mening. Et ledd, en fortolkning, er mellom en selv og området. Selv med video, som vel er det som regnes for mest nøytralt og objektivt her, er det alltid et utvalg som er gjort, en redigering, et valg av dag, årstid, vær og vannstand for filming, og eventuelt ledsaget av kommentarer. Vesentlig for mange er det også at det bare er deler av opplevelsen som kan formidles audiovisuelt. Lukter, de taktile stimuliene, følelsen ved å være *i* terrenget, forsvinner. Størrelsesforhold som høyde, avstand og dybde, er også vanskelig å fornemme via film. Dette koblet med en forståelse om at en personlig erfaring av området går ut over det som lar seg formidle, tror jeg ligger i kravet om selvsyn.

Selvsyn sees altså som en forutsetning for å ta en riktig avgjørelse, og dermed noe som må kunne kreves av kommunepolitikere før de fatter en beslutning. Like fullt er det ikke bare *motstanderne* som ser nytten av at de som sitter i beslutningsposisjoner oppsøker vassdraget. Direktøren for energiselskapet så befaringer som en måte å bryte ned det medieskaptet bildet av området som så fantastisk og så utpreget verneverdig. Han hadde erfaringer med at folk utenfra som hadde befart området generelt ikke gikk inn for vern: "Media har gitt inntrykk av stor verneverdi, dette synet forsvinner ved å gå i området".

Nå er det ikke spørsmål om det faktisk å ha vært i området får en til å ville verne eller bygge ut som er det sentrale her, men det at selvsyn sees på som en forutsetning for å gjøre seg opp sin egen mening. Ønsket om at de som er i posisjon til å ta avgjørelser tar en selvstendig beslutning på bakgrunn av egen erfaring, ser jeg som et forsøk på å tone ned den mediaformidlete debattens, og andre annenhåndskilders, påvirkningskraft. Når både lederen av Informasjonsnemda og energiverksdirektøren ser det som positivt at de som skal være med å bestemme befarer vassdraget, må det bunne i en idé om at det er sider ved saken knyttet til opplevelsen av vassdraget som ikke er blitt tilstrekkelig belyst, feil fremstilt, eller ikke lar seg formidle i den debatten som har vært. Igjen synes dette å være koblet opp mot et ideal om at beslutninger bør fattes på grunnlag av mest mulig kunnskap.

Et tilleggsmoment kommer inn med hensyn til stortingspolitikere. Dersom det er en tanke om at man må ha sett det selv for å ta en riktigst mulig beslutning, bør ikke dette da også kunne kreves av dem som til syvende og sist skal avgjøre saken? Jeg har ikke hørt noe krav om dette, og antar at det heller ikke vil komme. Et slikt krav vil enten si at Hattebergssaken trenger en slags særbehandling, ellers blir det det samme som å kreve at stortingspolitikere må befare alle områder hvor de skal foreta beslutninger om

²⁷⁶ Dette må sees i sammenheng med diskusjonen jeg hadde om visualisering og opplevelser tidligere i teksten.

eventuelle inngrep. Kravet til selvsyn stilles dermed bare til lokalpolitikerne, og det er lokaldemokratiet det stilles spørsmål ved.

LOKAL SELVRÅDERETT ELLER VETTLAUSE LOKALPOLITIKERE

Rosendal selv i vestlandssammenheng fremstår som en sjelden naturperle i sin egen rett. Med Baroniet, dets omgivelser og levende kulturmiljø, har bygden fått både nasjonal og internasjonal status. Det påhviler kommunepolitikerne et spesielt ansvar for å bevare denne perlen for kommende generasjoner (Toralf Maurstad i Aftenposten).

En utbygging som får enorme skadevirkninger for rammen om denne kulturskatten, burde stedets lokale politikere ha vett til å sette en stopper for. Skjer ikke det, blir det til syvende og sist Stortinget som må sette ned foten (Fra lederartikkel i Aftenposten).

Demokratiet på idealplan virker som et delt anliggende i debatten. Når det gjelder Stortingets rett til å avgjøre saken, er det heller ingen dissens. Lokaldemokratiet og behandling av denne typen saker, er det derimot flere som har stilt seg svært skeptisk til. "[D]en skandalen som kan bli et faktum av vettløse lokalpolitikeres utbyggingsiver, reiser interessante spørsmål rundt graden av lokalt selvstyre i saker av nasjonal betydning", skrev Vette Lid Larsen i den før siterte kommentaren. Oppfatningen deles også av dem jeg har sitert innledningsvis her, og de er langt fra de eneste. De fleste av dem som har tatt et standpunkt mot utbygging, er også svært kritiske enten til Kvinnherad kommunes behandling av saken, eller til lokalt selvstyre i slike saker generelt. Dette henger selvsagt sammen med det jeg har tatt opp over om *nasjonalisering av saken*, men det har en litt annen vinkling. Blant *motstanderne* var det ikke full oppslutning om at utbyggingen skulle være et nasjonalt tema, mens det synes som mer unison kritikk av kommunens, spesielt administrasjonen men også politikernes, behandling av saken.

Nå er det en forskjell på å være kritisk til Kvinnherad kommunes behandling av saken, og det å heve dette opp til en generell kritikk av lokalt selvstyre. Det er fullt mulig å se den kommunale saksgangen og beslutningene basert på den som "*ufullstendig og udemokratisk*", og samtidig, på generell basis, mene at lokaldemokratiet bør være sterkt inne i forvaltning av *lokal natur*.

Det er også andre meninger om dette. Både fra en del lokalpolitikere, grunneiere, og blant dem som vil ha utbygging, er det kommet sterke reaksjoner på det de ser på som ønske om overstyring og utidig innblanding i indre anliggender. Dette kommer jeg tilbake til, først vil jeg se på det som reises av kritikk mot lokal håndtering av denne saken.

Jeg har allerede under *Farer for demokratiet* sett på noe av kritikken mot den kommunale saksgangen. De mer grunnleggende sider ved dette er temaet her. Først er det det mange av *motstanderne* ser som kommunens inhabilitet i denne saken:

For med fullt eigarskap og nerast fullt kommunalt styre, er vel kontakten mellom selskap og kommune god? - Korleis er det med habiliteten og truverdet? - Dette opptar vel kommunepolitikarar i eit valår. No veit eg ikkje korleis ovannemnde spørsmål blir vurdert av NVE og andre behandlande offentlege organ, men for meg minner det heile mykje om "bukken som passar havresekken" (Fra høringsuttalelse).

Utbygger er et kommunaleid selskap, hvilket vil si at det utbyggingen genererer av overskudd vil gå som avkastning til kommunekassen. Samtidig er kommunen høringsorgan. Mange oppfatter dette som å gjøre kommunen inhabil. Disse regner med at sammenkoblingen gjør kommunestyrets høringsuttalelse mindre vektig i den videre behandlingen av saken.

I behandlingen av inhabilitet i forrige kapittel, knyttet jeg dette til interesser og objektivitet på aktørplanet. Inhabilitet må forstås som å argumentere for noe en har personlige fordeler av. Beskyldninger om inhabilitet synes også i størst grad å ramme dem som har en posisjon der en forventer objektivitet. Folk som har egeninteresser i det de argumenterer for, møtes oftest av påstander om subjektivitet og egoisme. Eksempelvis ble vedkommende som jobbet med registreringsprosjektet for nasjonalparken, beskyldt for å være inhabil på grunn av en slektskapsforbindelse til Baroniet, etter at Baroniets anliggender ble viet, i grunneiernes øyne, uforholdsmessig stor plass i rapporten. Anklagen kom fordi vedkommende ble forventet å skulle være objektivt nøytral. Kommunen står i en liknende posisjon. Folk anser kommunens høringsuttalelse for ideelt sett å skulle være upartisk, noe det ikke går an å holde fast ved når konsesjonssøker er kommunalt eiet. Som sagt er det også et poeng at inhabilitetsbeskyldningene ikke ville kommet dersom kommunen hadde gått imot utbyggingen, og dermed mot sine antatte økonomiske fordeler. Igjen blir spenningsfeltet mellom høringsuttalelser, interesser og objektivitet aktualisert. I høringsrundene er det *'berørte parter'* som får uttale seg, og med berøring melder også spørsmålet om interesser seg. Her aksentueres ulike kontrollprinsipp for diskursen. Lokalt i debatten er det et lukeprinsipp idet mindre vekt tillegges argument basert på interesse og personlig fordel. I den offisielle saksgangen er det et adgangskrav å kunne vise til berøring via interesser.

Akkurat spørsmålet om habilitet er for så vidt løsrevet fra den tematiske konteksten om areal-disposisjoner. Mesteparten av det som har kommet av kritikk mot lokal selvbestemmelse og lokaldemokratiet, har likevel gått mer direkte på spørsmålet om

forvaltning av områdene i forholdet til nasjonale verdier, eventuelt også på kommunens holdning til andre statlige forvaltningsorganer knyttet til disse problemstillingene.

I innslaget i NRKs Redaksjon-21, juni 1999, kritiserte Herborg Kråkevik kommunestyrepolitikere i Kvinnherad for manglende evne til å tenke helhetlig. Hun argumenterte ut fra dette for innskrenket makt til lokalpolitikere. I hennes øyne klarer de ikke å se saken i et større perspektiv, både romlig og tidsmessig: De skjønner ikke at det er meningsløst å bygge ut i områder som er av nasjonal interesse, og som det bare kommer til å bli færre og færre igjen av. Deretter mener hun, i tråd med det jeg tok opp under 'Helhetstankegang', at de ikke klarer å se at Baroniet henger sammen med naturen omkring, og at det må være et poeng å få denne helheten lagt inn i et område med kontinuerlig vern, der nasjonalparken kan møte området rundt Baroniet i et landskapsvernområde i Muradalen.

Generelt er det stort sett samme argumentasjon som går igjen hos alle de *utenforstående*, da også koblet med det disse forstår som Kvinnherad kommunes neglisjering av retningslinjene gitt av Stortinget:

Er det slik at kommunale politikarar er særleg uskikka til å ta vare på nasjonale natur- og kulturskatter? Påstanden er blitt reist oftare og oftare, særleg det siste året. I Rosendal er desse problemstillingane svært aktuelle og gjev grunn til ettertanke når vi no er på full fart inn i et nytt år-tusen (Lederen for Informasjonsnemda i lokalavis).

Lederen av Informasjonsnemda drar kritikken et steg videre, og kaller det for fraskrivning av ansvar: Kommunen tar ikke ansvar fordi den legger opp til en forvaltning der den må vite at den vil komme til å bli overprøvd av statlige instanser. I kraftutbyggingsspørsmålet går den inn for å søke om så mye som mulig, så får det bli opp til andre å avgjøre det endelige omfanget. Ved dette fraskriver de seg innflytelse og styring av utviklingen i bygden, samtidig som de ser denne overprøvingen som en uakseptabel innskrenkning av kommunal forvaltning. Realiteten er i følge ham, at det er kommunepolitikere som overprøver Stortinget. Dette ser han ikke bare i denne saken, men også i flere liknende saker.²⁷⁷

En annen tolkning er å se det som *valgkamppolitikk*. Sett fra denne vinklingen prøver politikere å score poeng på en argumentasjon om viktigheten av sterke lokalpolitikere for å stå imot statlig overstyring.²⁷⁸ Hattebergsutbyggingen var for øvrig ikke i seg selv blant de mest profilerte sakene i valgkampen. Derimot var lokal selvbestemmelse sterkere fremme. Det kom uttalelser om at det måtte sees som et pre for kommunen at så mange statlige instanser så på Rosendal som så viktig at de blandet seg i

²⁷⁷ Jeg har vært inne på to av disse liknende saker; forsøket på fredning av kulturlandskapet rundt Baroniet, og saken om trasé for ny vei forbi Baroniet.

²⁷⁸ Det var som sagt kommune- og fylkestingsvalg høsten 1999. SV var det eneste partiet med (lokal) programforpliktet motstand mot utbygging, og utbyggingen som en slags kampsak.

lokalforvaltningen, men de fleste synspunktene på dette gikk på at lokal kontroll var viktig og statlig inngripen uønsket.

Reaksjonene på spørsmålet om habilitet fra de som støtter utbygging, har vært at dersom kommunestyret skal representere hele kommunen, og hele kommunen får del i inntektene, er det på sin plass at kommunen uttaler seg, riktignok ikke som nøytral aktør, men som part i saken. Dette er óg rasjonalet bak høringsrunder hvor man må regnes som berørt for å bli hørt. Kommunen er også den som har noe å tape, hvorfor skal da ikke den kunne påvirke beslutningene? Videre er det blitt sagt at; "så lenge det er åpnet for å søke om konsesjon, så er det rett å gjøre det".²⁷⁹ Dermed er det, for dem som mener dette, ikke snakk om overprøving av stortingsvedtak. Flere deler også synet på at det må gå an å søke konsesjon, men uten at det dermed er sagt at de trenger å bygge ut, rett og slett fordi på den måten vil saken bli garantert en grundig behandling. Om det skulle bli åpnet for utbygging, vil man i ettertid kunne avgjøre om dette skal gjennomføres.

Overstyring versus lokal autonomi sees herfra i et "nasjonalhelligdomsperspektiv". Den politiske effekten av å se storsamfunnets engasjement i Rosendal i lys av dette, ligger som sagt i å sette dette opp mot en tanke om 'naturlig utvikling', der det sistnevnte sees på som en forutsetning for fortsatt vekst, sysselsetting og bosetning. Ut fra dette er det ikke bare snakk om overstyring, men et forsøk på fossilifisering av bygden. Dermed artikuleres en dikotomisering mellom utviklingshemmende nasjonale aktørers overstyrisiver og lokalpolitikeres lokalt ansvarlige og desperate kamp for næringsutvikling som grunnlag for et fortsatt levedyktig lokalsamfunn.

Forståelsene av hvor saken hører hjemme, har vært det overbyggende temaet i kapitlet. Er saken først og fremst lokal eller nasjonal, og hvordan virker dette inn på hvem som har rett til å mene. Hvordan demokratiske prinsipper aktualiseres i feltet mellom ideal og praksiser. Hvordan en ser nasjonal eller kommunal styrisiver – overstyring og musealisering, eller vettløshet og kortsiktighet. I dette fremkommer det interesser og verdier, og spørsmål om hvem som dermed forstås som å ha hva å tjene knyttet til de ulike utfall.

²⁷⁹ De tar da utgangspunkt i Samlet plan som åpner for konsesjonssøking.

ANALYTISK AVSLUTTENDE DEL

Denne delen av teksten er ikke en konklusjon. Slik jeg har lagt opp teksten er det ikke noen enkel, stor konklusjon å utlede. Teksten har vært en redegjørelse for mye av det som aktualiseres og artikuleres ut fra Hattebergutbyggingssaken, et forsøk på en slags 'tykk beskrivelse'. Mye kunne vært utdypet og spunnet videre på. Jeg velger å ta for meg det som kan sees som noen objektiviserende prosesser. På ulike plan i debatten er det prosesser som synes å virke objektiviserende. Feltene gjelder alt fra aktører, via interesser og kunnskap, til verdier. Å samle alt under en hovedprosess kan være vel ambisiøst, likevel har det sin verdi å forstå det som uttrykk for en felles bevegelse. En diskursiv prosess der debatten, ved politisering og offisiellisering av denne, disiplineres over mot vektlegging av det som forstås som objektive størrelser. Samtidig er det i diskursen disse størrelsene konstitueres som objektive eller subjektive. Skillet mellom det objektive og det subjektive, kan delvis sees som parallelt med et forutgående skille mellom noe individuelt og noe kollektivt. På sistnevnte skille virker noen prosesser i diskursen som dreier seg rundt en akse av objektivitet og subjektivitet. Det individuelle usakliggjøres som subjektivt, men dette er koblet med en objektivisering av annet som intuitivt synes vel så individuelt, samt en subjektivisering av noe tilsynelatende kollektivt. Denne redefineringen er politisert. Angående beslutningsrelevans er det mye å vinne ved objektivisering, og tilsvarende mye å tape ved subjektivisering. I dette er det flere nivåer, fra det eksplisitte, via det underforståtte, til underliggende diskursive ontologier. Noen momenter forhandles det aktivt om å få objektivisert, andre synes ikke å tenkes på som innen et manipulerbart domene, men må analytisk like fullt forstås som konstruerte. Her dreier det seg om en analytisk kontekstualisering av ulike prosesser og størrelser; forholdet mellom kunnskap, anliggende, interesse, berørthet og posisjon. Spørsmålet er hvordan dette er koblet mot saklighet og objektivitet?

BERØRING OG BERØRTE

Allerede ved den offisielle saksgangen, distribusjon av informasjon og høringsmuligheter, foregår det en utskillelse av hvem som er berørt. For å motta informasjon "passivt" må en enten være berørt som medlem i en sentral organisasjon, eller bo i det berørte distriktet. Dette er kanskje den mest generelle form for berøring, faktorene er organisering eller å være lokal. Sistnevnte har vi også sett fremkomme som et lokalt engasjements-legitimerende krav. Dersom man ikke har andre faktorer for å begrunne engasjementet, eksempelvis ekspertkunnskap eller annen relevant sakkunnskap, og i tillegg ikke er lokal, er man nærmest ikke ytringsberettiget. Berøring kan med denne vinklingen vise til en bestemmelse av legitime aktører.

Likevel er det ikke så enkelt som at man er berørt, og dermed må tas hensyn til, og er meningsberettiget som premissleverandør. Selv om man skulle føle seg berørt, vil ikke dette si at det blir akseptert som berøring. Aktører berøres via interesser, og det vil da

være nødvendig at interessene aksepteres som politisk relevante. I bedømmelsen av dette er det to nivåer. Sentralt er det vurderingene til konsesjonsmyndighetene som bestemmer vektningen av interessene, og begrunnelsene som ligger til grunn for høringsuttalelser. På lokalplan er det i den lokale debatten disse vurderingene finner sted. I spenningsfeltet mellom nivåene kan det hende at det som gir en et legitimt grunnlag for å sende inn høringsuttalelse, er noe som diskvalifiserer en fra debatten lokalt. Interessene som er grunnlaget for høringsuttalelsen kan bli forstått som så subjektive at de, og dermed aktøren, blir sett som usaklig lokalt, slik tilfellet til en viss grad synes å være med turlaget. Poenget bli da å konstruere posisjoner som forstås som berørt objektivt lokalt og legitimt sentralt.

At noen berøres betyr at de har et grunnlag for å mene noe, men det er forskjellige typer berøring, og man må få aksept for at man er berørt og for at berøringen er saklig. En anerkjent berøring blir en slags *de facto jures in rem*. Dersom man anses som å ha objektive interesser eller rettigheter, gir de en akseptert posisjon, både som å være riktig å ta hensyn til, og som bakgrunn for å uttale seg. Ikke-ankjent berøring gir *ikke* denne posisjonen. Berøring kan også være av en slik art at selv ved underkommunisering av den tilgrunnliggende faktoren, kan den virke debattivt diskvalifiserende.

Ut fra anliggender og interesser, knytter berøring videre an til verdier. Berøring, kontra for eksempel påvirkning, fremkommer som en moralsk og politisk størrelse. Det er ved kobling til verdier at praksiser og anliggender gjøres politisk relevante som interesser. Relatert til objektivisering av interesser er det óg et spørsmål om verdiene anerkjennes som legitime.

Verdier *trenger* likevel ikke gå via interesser for å danne grunnlag for berøring. Verdier kan, som vi har sett, tenkes berørt direkte. Eller rettere; området, naturen og vassdraget sees som berørt via et medierende felt av verdier. Også her er det presserende å få aksept for at verdiene er relevante, og faktisk blir berørt. Verdier aksepteres ved to ulike prosesser. Enten ved at det knytter seg objektive interesser til dem, eller ved at verdiene selv objektiviseres. Eksempel på det siste kommer tydelig frem ved at en del av naturverdiene fremstilles som *egenverdier*, autonomt liggende i omgivelsene. Ved slik å frigjøre dem fra subjekter og interesser, er det heller ikke mulig å avfeie dem som subjektivt tjenende. Her er det også et moment at mange verdier generelt sees som selvgitte størrelser. Å fjerne dem ytterligere fra noens interesser, bidrar til at det blir ennå vanskeligere å se dem som kulturelt tillagte.

Turlaget brukte sin posisjon - å organisere mange brukere som ville bli berørt av utbyggingen - som legitimering av sitt engasjement i saken. Berørtheten ble begrunnet ut fra fjellvandringsbruk, og forklart ved redusert opplevelsesverdi av landskapet.

Turlaget kjemper for medlemmenes felles interesser, men individualiseres i debatten, og forsøkes avfeid som litt egoistiske og subjektive. Både interessen og verdien møtes med motstand idet de forsøkes lagt inn som beslutningsrelevante. Trass medlemsantallet

synes de ikke å makte å få objektivisert interessegrunnlaget. Aksens rekreasjonsbruk - opplevelsesverdi er en som ofte subjektiviseres og usakliggjøres. Grunnlaget er en stigmatisering av det forstått subjektive som individuelt, og uegnet som beslutningspremiss.

Der turlaget for en stor del mislyktes, virker det som om bøndene og grunneierne er langt mer heldige i sin objektivitetsfordring. Deres interesser og rettigheter oppi dette sees som å knytte an til historie og tradisjon. Koblingen til tradisjon, sammen med en naturalisering av det tradisjonelle, bidrar til bildet om naturlige verdier som utnyttes naturlig av naturlige aktører. Slik naturaliseres grunneier-interessene. Grunneierne sees i tillegg som å ofre noe - grunn og rettigheter i denne - slik at egeninteressen kan forstås som kompensasjon. Dertil kommer det at de argumenterer ut fra ønsker om det beste for bygden, kommunen og lokalsamfunnet, en allmennytte som også er med på inngi argumentasjonen objektivitet.

En av effektene av dette er en type essensialisering: Bønder utnytter bare naturen uten å oppleve den. I debatten blir de tatt for å stå nærmest utelukkende for jordbruksinteresser. De forstås som å ha disse interessene, og understreker dem selv også aktivt, men resultatet er at dersom inngrep berører dem, forstås det bare som å berøre jordbruksverdiene, og for eksempel handlefrihet og rekreative opplevelser får de således ikke aksept for. Disse sistnevnte får de derfor vanskeligheter med å gjøre relevant for beslutninger som vil påvirke dem. En annen konsekvens er at bøndene kollektiviseres. De blir ikke subjektive og egoistiske, men de blir heller ikke enkeltpersoner, de fremstår som representanter for én felles interesse.

Hytten til lederen for Informasjonsnemnda er et eksempel på en interesse som forstås som subjektiv. Hytte i det berørte området fører til at han sees som å mangle objektiv distanse til saken, og han blir med denne begrunnelse forsøkt gjort usaklig. At engasjementet forstås som tuftet på subjektive interesser, fremkommer som tilstrekkelig til at den videre argumentasjonen hans kan avfeies. Selv bruker han ikke hytten som argument, men andre mener å kunne spore engasjementet til denne, og synes å mene det er tilstrekkelig.

Distanse synes å være en dimensjon i tilskrivelse av objektivitet eller subjektivitet. I interessene man tilkjennes, er det forskjeller i hvordan de tenkes distansert fra individuelle størrelser. Blant annet kunnskapsverdier, pedagogiske verdier og materialistiske ressurser blir i det store og hele oppfattet som objektive. Opplevelsesverdier derimot, tenkes plassert nærmere individuelle møter med erfaringsgrunnlaget, og det virker som denne nærheten tas til inntekt for at verdien/interessen individualiseres og avskrives som subjektiv. Dermed ser det ut som verdier som lettere lar seg formidle, begrepsfeste og ut fra dette dele, tenkes mer distansert fra en subjektivitetsdimensjon. Slik blir det distanserte objektivt, mens det nære individualiseres og usakliggjøres.

Både fysiske omgivelser og mennesker kan altså berøres, men berøringen tenkes i all vesentlighet ut fra et medierende plan av henholdsvis verdier og interesser. I forhold til påvirkning, er berøring en politisk og moralsk størrelse. At noen eller noe er berørt, betyr dermed at det er politisk relevant, men først må det aksepteres at det faktisk er berørt, og at berøringen er saklig. Dette kan forstås som ledd i en objektivisering – subjektiviserings-prosess.

KUNNSKAP

Om eksempelvis *kunnskapsverdier* inngis med objektivitet ved en distansert delthet, er ikke all kunnskap delt. Kunnskap er både ujevnt distribuert og ulikt vektlagt. Interesser og bruk gir, og synes å henge sammen med, ulike former for kunnskap. Ett aspekt ved dette går på definering av hva som er saklig og relevant kunnskap.

I forhold til hvilken kunnskap som fremheves som relevant, synes det som et relativt klart skille mellom det jeg har kalt en romantisk-estetisk og en tekno-rasjonell tilnærming. Riktignok ikke slik at det er et utvetydig og totalt skille, men det er tydelig nok. Fra *motstanderne* argumenteres det ut fra begge typer kunnskap, mens argumentene til dem som går inn for utbygging i all hovedsak er preget av en tekno-rasjonell forståelse. Slike diskursive forståelsesrammer er ikke bare med på å fremheve enkelte former for kunnskap, men er også med å sette verdier på bakgrunn av en diskursiv ontologi som her blir politisert. Ut fra dette er det også enkelte interesser og bruksformer som blir mer akseptert og debattivt legitime, videre er dette med på å bestemme saklighet, objektivitet og sannhet.

I utbyggingsdebatten dominerer et tekno-rasjonelt forståelsesparadigme. Følelser, personlige erfaringer, opplevelsesverdier og estetikk er aspekt som ikke automatisk aksepteres som relevante. Disse problematiseres i stor grad med hensyn til personlig motivasjon, og stigmatiseres ofte som subjektive. GWh og økonomi er her uproblematisk saklig relevant. I samtaler var det riktig nok en del av motstanderne som kritiserte dette, og mente GWh og penger var vel så usaklig, men i tiden rundt mitt feltarbeid kom ikke dette ut i den offentlige debatten.

Argumentet mitt har vært at diskursiv dominans også henger sammen med ulike former for makt og autoritet på aktørnivå. Når det gjelder å sette dagsorden for saken, og å definere saklighet lokalt, avhenger dette også av aktørers makt til å gjøre det, jamfør diskusjonen under autoritetsbolken.²⁸⁰ Imidlertid passer mønsteret på maktposisjonene sammen med den tekno-rasjonelle diskursens hegemoniske posisjon, og kan dermed vanskelig brukes til å problematisere denne. Posisjonen er ikke hegemonisk i betydning av å determinere oppfatninger eller ytringer, men når det gjelder politisk

²⁸⁰ I dette aktualiseres et analytisk nivåsprang mellom aktører, diskurs og aktører som diskursbærere som forblir uavklart. Her er det blant annet spørsmål om forholdet mellom personlig autonomi og diskursive begrensninger, noe det fører for langt å gå videre inn på.

gjennomslagskraft til å definere virkelighet, problemer, løsninger og verdier – og dermed kriterier for saklighet og relevans - står en tekno-rasjonell diskurs i en overlegen posisjon.

Informasjonsnemda hadde som strategi å bli tatt på alvor ved å snakke byråkratenes eget språk. Strategien ble fremstilt som valgt, men et valg mellom å bli tatt på alvor eller ikke, kan sees som et tvungent valg. De *måtte* argumentere ut fra tekno-rasjonelle forutsetninger i en byråkratisk sjanger. På samme måte uttrykte lederen for Informasjonsnemda at man ikke burde ta NVE på alvor etter deres opptreden i saken, men konkluderte likevel med at man må ta dem på alvor. Et tekno-rasjonelt diskursivt hegemoni gjør seg gjeldende her. I dette ligger det en blanding av makt og sannhet, både med hensyn til debattive forutsetninger, men også med hensyn til sjangermessige føringer på det formmessige ved uttalelser.

KONKRET KONTRA ABSTRAKT

Relatert til kunnskap er det også en annen akse som gjør seg gjeldende; dimensjonen mellom abstrakt og konkret, noe som blant annet kommer frem i forholdet mellom ekspert- og lokalkunnskap. Ekspertkunnskap er i denne saken tekno-rasjonelt fundert. Den er abstrakt i det den er løftet ut fra en lokal forankring, den er allmenngyldig løsrevet fra tid og sted. I dette ligger det også at den anses som objektiv.

Elveeierlaget benyttet ekspertkunnskap til analyser av elvens sportsfiskepotensiale. De valgte dette i stedet for å basere seg på egen erfaringsbasert og lokalfundert kunnskap, og de valgte en svensk ekspert fremfor en lokal professor i ferskvannsbiologi. For elveeierlaget var det viktig å beholde det objektive elementet. En lokal ekspert ville i tillegg til ekspertise, også bidratt med interesser og egne anliggender. Når den lokale eksperten er aktivt inne i Informasjonsnemda, kunne disse fort blitt sett som å subjektivisere den faglige integriteten, og derfor bli politisk stigmatiserende. Ekspertkunnskap kommer dermed inn som autorativ koblet til ekspertise, og som objektiv knyttet til fristilling fra lokal fundering, interesser og annen subjektiviserende motivasjon. Det siste krever at den må holdes uforurenset av lokal posisjonering.

Andre veien går bra. Ekspertkunnskap kan gjerne inkorporeres i lokal posisjonering og lokalkunnskap. Ekspertkunnskap kommer da fortrinnsvis inn i debatten som tekster. Tekster man må tilegne seg, forstå og innarbeide i argumentasjonen. Til tider kan dette ta form av en slags rapportfetsjering, der rapporter både mener, foreslår og synes å opptre som en egen kraft i debatten.

At ekspertkunnskap kommer inn som så viktig, betyr ikke at lokalkunnskap ikke vektlegges. Lokalkunnskap er den mulighet ikke-eksperter har til en akseptert plass i debatten. Lokalkunnskap regnes også som nødvendig for en avveining og ivaretagelse av lokale interesser. Samtidig kommer den inn som en nødvendig faktor for å forstå sakskomplekset, fordi store deler av det er historisk forklart og meningstillagt. Spesielt

knytter dette seg til forholdene rundt Baroniet, og betydninger av og i landskapet. Også her er kunnskap distribuert ulikt.

Kunnskap er her en diskursiv størrelse, og slik sett del av et større nett av forståelse og verdier. Kunnskap i denne vinklingen er aldri nøytral. Hvilken type kunnskap en velger å ta utgangspunkt i vil også si noe om problemperspeksjon, verdier, interesser og forståelse. En tekno-rasjonell diskurs - og medfølgende type kunnskap - står i en hegemonisk posisjon. I forhold til kontekstualisering er det forskjeller mellom stedbundne og dekontekstualiserte former for kunnskap. Forskjellen her går også på kunnskap i forhold til interesser og anliggender, og dermed i forhold til objektivitet og subjektivisering.

SAKLIGHET OG SANNHET

Kanskje i større grad enn sannhet, er det hvorvidt noe er 'saklig' eller 'usaklig', som er vesentlig i en slik debatt. Først når et moment betraktes som saklig er det relevant om det er sant. Kriterier for saklighet avgjør også til en viss grad om noe er sant eller falskt. Er det saklig med tekno-rasjonelle argument, blir det sant at utnyttelsespotensialet er på ca. 90 GWh. Her blir det derimot vanskelig å avgjøre hvorvidt det er sant at ett vakkert landskap blir rasert for all fremtid. De som sitter med makten til å definere det saklige, sitter med makt til å bestemme den politiske virkeligheten; en politisk ontologi som i sin tur er med å bestemme viktige rammer for folks levde virkelighet.

I spørsmålet om hvem som legitimt kan definere en politiske ontologi kommer de sakkyndige inn. På offisielt hold er dette eksperter som på grunn av sin kompetanse sitter i en slik posisjon. NVE er her kanskje den fremste sakkyndige instans. Likevel modifiseres posisjonen noe ved høringsuttalelsene, både de som kommer på konsesjonssøknaden, men kanskje først og fremst ved de som kommer på meldingen. Blant annet på bakgrunn av disse fastsettes konsekvensutredningsprogrammet. Programmet kan sees som en offisiell ramme for det saklige, i betydning av det som er relevant å klargjøre før en beslutning.

KONSTRUKSJON AV DET SAKLIGE I DEN LOKALE DEBATTEN

Kanskje mer interessant enn disse institusjonaliserte formene for saklighetskriterier, er de som kommer frem i debatten lokalt. Saklighet her er på et mer fundamentalt plan, og den er mangefasettert. I den foregående teksten har jeg splittet opp og skilt ut en del av fasettene, men i en avslutningsdel finner jeg fruktbart å sammenfatte dem under *saklighet*. Som med de institusjonaliserte formene er skillet mellom det saklige og usaklige også her på en del plan forutgående for et skille mellom sant og falskt, noe som betyr at det er vesentlige makteffekter knyttet til konstitueringen av skillet.

Saklighet forhandles om til en viss grad, men forhandlingene er strukturert. I bunn for dem ligger kriterier og mekanismer for å skille det saklige fra det usaklige. Ikke alle disse lukemekanismene regulerer saklighet direkte, noen fungerer indirekte ved å regulere

adgang til debatten. Uansett er ett av resultatene, slik tilfellet for eksempel er med følelser, en tendensiøs diskursiv knebling av enkelte argument-domener. Dette skjer i form av en hegemonisk diskursiv motstand mot politisering av enkelte interesser, verdier og aktører i form av subjektivering av disse. Dette foregår parallelt med insistering på andre verdier, interesser og aktører som objektive.

Min analytiske utskilling av disse mekanismene er inspirert av Foucault, men jeg har ikke funnet det hensiktsmessig å benytte hans mekanisme-inndeling i mine analyser. I debatten i Rosendal er det andre mekanismer og skiller som trer vel så klart frem.

Tydeligst er kanskje kravet til fakta og sannhet, men dette er, som vist, et sekundært krav. Forut for bestemmelsen av fakta ligger det en rekke faktorer som er med å konstituere fakta, men det er også andre krav som, dersom disse ikke er tilfredsstillt, gjør fakta til et mindre relevant prinsipp. I denne avsluttende delen legger jeg vekt på objektivitet som prinsipp og prosess. Begrunnelsen er at svært mye på en eller annen måte kan sammenfattes i dette. I varierende grad kan objektivisering sies å dekke inn de struktureringsmekanismer som ligger i prinsippene for saklighet, respekt, autoritet, spilleregler, sjanger, disiplinering, tekstualitet og egalitære kommunikasjonsformer. Også de spatio-temporale perspektiv som legges til grunn for bestemmelse av moralske aktører, relevant tidshorisont og historisk ramme kan kobles mot dette.

Disse mekanismene henger sammen. Det fremkommer mønstre der de synes å kunne tilbakeføres til, og dermed tydeliggjøre, to ulike forståelser av omgivelsene og menneskets plass i dem, samt et sosiopolitisk felt for kanalisering og mediering mellom dem. Uten at dette automatisk er fordelt etter demarkasjonslinjen mellom *motstandere* og *tilhengere*, er det sammenhenger. Mekanismene fremtrer tydeligst der det ikke er full oppslutning om dem, eventuelt der det ikke er enighet om hva de innebærer. Konflikten om utbygging har vært både et empirisk inntak til disse mekanismene, men også en kilde til artikulering av uenigheter, som implisitt eller eksplisitt konstituerer eller aktualiserer dem.

Ved å innse sannhens sekundære rolle i dette, blir det også klart at denne type debatter ikke fungerer etter prinsipper om dialog og kompromiss; et formal pragmatisk tankegods om at dersom det bare samles tilstrekkelig informasjon vil en løsning gi seg selv. Fakta, sannhet, og ideen om tilstrekkelig informasjon er mytiske størrelser som kun finner sted innen en enhetlig diskursiv kosmologi. Ikke det at dette er noen ny erkjennelse, hele skillet mellom byråkrati og politikere henter mye av sin begrunnelse herfra. Politikerne skal fatte vedtak om avveininger som i prinsippet også gir rammer for (relevant) fakta og informasjon. Likevel er dette ikke alltid like tydelig, og når det kommer til en slik mindre eksplisitt strukturert debatt, blir sikten sløret. Sannhet, dialog og kompromisser forventes ofte også der det ikke er et grunnlag for dette. Dialog settes ved et utall av anledninger

frem som idealet, og det uttrykkes skuffelse over at dette ikke inntre.²⁸¹ Folk oppfatter debatten som så polarisert og polemisert at de ikke vil ha befatning med den. De regner den derfor for ufruktbar og fastlåst. Ut fra et ideal om dialog og kompromiss er den ufruktbar, men dersom vi legger dette til side, for eksempel ved å se debatten som å ha parodiske trekk, er det et vell av både interessante og potensielt meget fruktbare tematikker og prosesser som åpner seg.

DISTANSE OG NIVÅER

Jeg har vært inne på at deling av forståelse og kunnskap fordrer en type distanse. Jo større grad av deling, jo mindre grad av enhetlig menings- og erfaringsgrunnlag kan man kanskje forvente. Dette stiller i så fall krav til mer abstrakt kommunikativ redegjørelse, og bruk av mer samlende symboler. En slik distansering gir mindre rom for det individuelle og subjektivitet.

Distansen må sees som en respons på, og effekt av, diskursive krav. Ikke nødvendigvis i form av erfart tvang, like gjerne, og sannsynligvis mer i tråd med folks egen forståelse, er innordningen under diskursen og approbasjon av sjangerspesifikke former grunnet i et ønske om å nå ut til tilhørerne, bli forstått og ha en innvirkning. Her er det liknende betydningen Bakhtin (1996) tillegger adressat og ønsket om respons som bakgrunn for uttalelser. Likevel kommer en ikke utenom at dette er noe som legger bestemte føringer for debatten, og at det er enkelte argument, aktører, forståelse og kunnskap som allerede ligger mer opp til å passe inn her, og derfor kan sees som favorisert.

Når noen verdier og interesser blir oppfattet som mer objektive, er dette ofte de lettest kommuniserbare. De uttrykker en distanse til erfaringen, er mer abstrakte, og flere forstår og aksepterer dem som saklig relevante. Ikke bare blir de relevante, men ved å være i en favorisert stilling, antar de også karakter av en slags primær-tematikker, noe man *må* forholde seg til og ha meninger om.

Teksten min er basert mye ut fra en offentlig debatt, med offentlige ytringer som hovedinntak. Slik jeg opplevde det ble for eksempel det som var satt opp som intervjuer ofte til uformelle samtaler idet jeg la ned blokken. Samtidig ble det en overgang til at folk la mer vekt på personlige opplevelser og følelser. Intervjudelen virket mer i overensstemmelse med den offentlige debatten, mens samtalen beveget seg inn på de aspekt som ofte blir forsøkt usakliggjort. I intervjudelen var det også vanlig at jeg av og til ble bedt om ikke å sitere enkelte utsagn, under samtalen var mitt inntrykk at mye var ikke-siter-meg stoff. Å bli fortalt ting jeg eksplisitt eller implisitt ble bedt om ikke å sitere, opplevde jeg som grunnet i et ønske fra samtalepartneren om ikke å bli avslørt som usaklig, samtidig som det var momenter de følte jeg burde vite for å forstå saken. For min del har dette vært kanskje det mest sentrale inntaket til å se debatten som

²⁸¹ Dialogen det etterspørres her er på et annet plan enn de dialogiske aspektene Bakhtin også mener må tilkjennes parodien (Bakhtin 1996). I det sistnevnte er det nok at en hører og forstår det uttalte, i det førstnevnte tenkes det nok mer i retning av at man snakker sammen for å finne frem til noe sammen.

strukturert etter visse krav og mekanismer, og da spesielt rettet mot saklighet og objektivitet. Samtidig viser det et skille mellom en offentlig- og en privatsfære. Sfærene danner to ulike debattsnivåer, med ulike krav til blant annet saklighet. Både av etiske og metodologiske hensyn er teksten sentrert rundt den offentlige delen, men slik at overgangen, brytningen og konstitusjonen av skillelinjen mellom sfærene har vært et av målene å få frem.

SPENNINGEN MELLOM DET KONKRETE OG DET ABSTRAKTE

Forutgående for konstruksjon av en politisk ontologi, ligger det flere objektiviserende terskler. Diskursiv objektivitet blir disiplinerende for hva som passer inn i diskursen. I forsøkene på å bryte ut, ender en del som mothegemoniske (innen samme diskursive logikk) forsøk på konvertering, gjerne med penger som en medierende størrelse slik tilfellet er når det fokuseres på inntektene en turisttilrettelegging kan generere til lokalsamfunnet. Et annet brudd foregår ved å avfeie den hegemoniske forståelsen, men i så fall blir argumentene ofte stilt på sidelinjen, ikke kommentert og ikke akseptert som premisser, slik vi så det med energiselskapet som hadde respekt for rene vernestandpunkt, men likevel ikke ville vie dem noe videre oppmerksomhet.

De objektiviserende prosessene går på mange plan. Man kan se dem i naturaliseringen av det forstått tradisjonelle, konstruksjonen av verdier som eksisterende i området eller som egenverdier, og på bakgrunn av dette en legitimering av enkelte interesser. Også i dagligtalen ligger det sporer til en objektivisering når det blant annet uttales at: "det [er] ikkje mogleg å sjå at Baroniet eller landskapsparken kan oppleve moderniseringa som eit inngrep." Baroniet og landskapsparken blir her fremstilt som et opplevende subjekt, en slags fetisjering, men vel så viktig er det at det er aktører som utelates ved dette. Å si at *landskapsparken opplever* er også en måte å fjerne eller tåkelegge de faktisk opplevende mennesker. På denne måten føyer det seg inn i en rekke av uttalelser der mennesket som handlende og menende aktør fjernes. En slik underkommunikasjon av subjektet må også knyttes til at folk var mye mer villig til å forklare meg saken, kommentere andres posisjon og meninger, og henvise meg til andre som snakket på vegne av flere, enn til å si hva de selv følte og mente.

Jeg begår delvis også en slik underkommunisering, både fordi det er denne type stoff jeg har fått tilgang på, men også fordi noe annet ville være å gå ut over det jeg opplevde folk som komfortable med å offentliggjøre. Poenget er at den objektiviseringen det ligger i å underkommunisere det personlige, frigjør fra en subjektivitet som i beste fall gjør argument mindre vektige, i verste fall fører til en motivasjonsbasert diskreditering og usakliggjøring.

Objektivisering kan sees som et spørsmål om distanse. Distanse til det individuelle og det personlig motiverte. Men objektivisering kommer også inn i spennet mellom noe konkret og noe abstrakt. Verdier objektiviseres ved å reifisere dem som mer eller mindre

konkret eksisterende. Interesser og kunnskap derimot, objektiviseres ved å abstraheres og løsrives fra det konkrete, i tråd med objektivitet ved distansering til det individuelle eller partikulære.

I spørsmålet om objektivisering på disse nivåene, kommer det frem et skille som noenlunde sammenfaller med skillet jeg har trukket opp mellom de to ulike diskursive forståelsene av omgivelsene, og som i sin tur delvis ligger tett opp til et skille mellom *motstandere* og *tilhengere*. I argumentasjonen jeg har plassert med utspring i en romantisk-estetisk diskurs, synes det å være større grad av åpenhet for personlige erfaringer og følelser som relevant for saken. Ut fra dette er det også andre interesser og anliggender som vektlegges, og som igjen knytter an til sine verdier. Det som vektlegges er det opplevelsesmessige, emosjonelle, estetiske og naturlige. Verdiene som understrekes ut fra dette postuleres som løsrevet fra mennesket idet de fremsettes som egenverdier, liggende i landskapet, knyttet til det naturlige og permanente. Samlet er dette bortimot identisk med de momenter som, på grunn av et diskursivt hegemoni, subjektiviseres, usakliggjøres og avfeies. Ikke en total avfeiling, de evnes å artikuleres i debatten, men kommer ikke i en debattiv posisjon som relevante.

Blant dem som argumenterer ut fra en tekno-rasjonell forståelse legges det større vekt på det de ser som allmenntilgjengelig, på det som lar seg tall- og begrepsfeste på en allment forståelig og godtatt måte. Interessene og anliggende som er relevant er de som sees som å *gagne* flest mulig, verdiene som står i fokus er nytteverdier - kraft og penger. Naturen verdsettes i det den anses å ha et potensiale for verdiskapning. Dette er også i all vesentlighet størrelser som oppfattes som saklige, objektive og relevante i debatten.

SYMBOLER OG SYMBOLISERING

Objektivisering, slik dette foregår ved kollektivisering, - på vegne av handlinger - kan forstås som en mentonymisk prosess. Man lar én stå som bilde på, representere, flere. Ut fra kognitiv teori om prototype-kategorisering, vil en talsperson kunne sees som en mentonymisk prototype *stående for* gruppen. Idealer kan med denne vinklingen også sees som mentonymer (Quinn & Holland 1987:29). Siden en del av de omtalte verdier kan forstås som idealer, som mål og forbilledlig tilstand, vil også de kunne sees som mentonymer. Idealet står som et bilde det bør leves opp til, og dermed som noe prinsipielt allmenngyldig. Når interesse konstitueres i feltet mellom aktører og verdi, inngis interesse med objektivitet fra disse. På den måten kan også interesse sees som å være annenhånds mentonymisk strukturert.

Noen typer kunnskap fordrer distanse, og blir ved dette regnet som objektiv. Idealtypen er ekspertkunnskap. Som dekontekstualisert og det vi vanligvis forstår som abstrakt, blir den sett på som allmenngyldig objektiv. I den grad denne type kunnskap kommer inn i debatten, er det som rapporter, utformet som tekst, ofte ispedd grafer og tabeller, men da som illustrasjon av tallmaterialet og tekstuell mening, og ikke av en pre-tekstuell,

kroppslig erfaringsgrepet virkelighet. Enkelte, utelukkende fra dem som er mot utbyggingen, etterlyser fotos og andre illustrasjoner begrunnet med at dette vil gi dem mulighet til å vurdere saken ut fra deres kriterier, spesielt rettet inn mot det visuelle og opplevelsesorienterte. Begrunnelsen tyder på at de anser bilder som å fange opp mer av det for dem essensielle, ved at bilder ligger nærmere et opplevelseslandskap. Samtidig er det i innlegg som fremmer et negativt syn på utbyggingsplanene, man finner hyppigst bruk av metaforer og andre språklige bilder.²⁸² I alle fall i den grad det dreier seg om metaforer og språklig billedbruk som kan regnes for konvensjonelle symboler.

Motstandernes språkbruk er også karakterisert ved mange like formuleringer. En del fraser, metaforer, allitterasjoner og sammenlikninger går ofte igjen i uttalelser. Angående individualitet i utsagn, fremholder Bakhtin at denne er avhengig av sjangermestring. Dess bedre vi behersker en sjanger, dess friere og mer individuelt bruker vi den (Bakhtin 1999:80). Motstandernes likhet i formuleringer kan delvis forklares ut fra en slik mangelfull sjangermestring. Sjanger må da ikke taes som bare å bety det formmessige ved denne type lokaldebattinnlegg, men må heller forstås tematisk; det å skulle finne debattive uttrykk for sine personlige erfaringer og forhold til landskapet. Som jeg har vært inne på, virket dette på flere måter som et tema som for en stor del ble kommunisert ved hentydninger til et felt av implisitt og underforstått meningsgrunnlag. Selv der det ikke på noen måte var snakk om offentlige ytringer, ble temaene bare i liten grad satt ord på, og også da var dette mer for hentydninger å regne. Det virker som om folk mente ord ikke kunne få med det vesentlige. Feltet virker, om ikke doxisk og pre-refleksivt, så pre-artikulert og underkommunisert. Når Bakhtin ser sjanger som definert av komposisjonell struktur, stil og tematisk innhold, vil likhet i utsagn kunne forklares som manglende sjangermestring ut fra feltets relative inartikularitet.

Likevel, dette sier ikke oss så mye om hvorfor det er en større vektlegging av språklig billedbruk blant dem som går imot utbygging. I tillegg til *likhet* i metaforbruk, er det også et poeng i hvilke situasjoner man tyr til metaforer, og i hvilke situasjoner de virker mest strukturerende. Naomi Quinn skriver i *The Cultural Basis og Metaphor* (1991), at to av de områdene der metaforer fungerer mest strukturerende er der det ikke finnes andre tilgjengelige modeller, typisk i nye situasjoner, eller der det ikke er enighet om en fast modell – konfliktsituasjoner. Slik jeg ser det er begge disse vilkårene oppfylt i utbyggingsdebatten. En tekno-rasjonell forståelsesmodell er dominerende, men det er ikke allmenn oppslutning om denne, og momentene som bryter med den dominerende modellen er relativt nye som lokalpolitiske beslutningspremisser.

Forholdene rundt forståelsesmodellene kan knyttes videre til teorier om strukturering av kunnskap. Quinn og Holland (1987) skiller mellom to hovedformer for organisering av

²⁸² I dette holder jeg utenfor de innlegg som er positiv til utbygging, men der dette innholdet synes underordnet en kritikk av Baroniets opptreden og posisjon i debatten. Her er det som nevnt hyppig bruk både av analogi, metaforer og mentonymer, men rettetheten her er mot Baroniet og ikke så mye et uttrykk for en egen forståelse og holdning til saken som berørende andre anliggender.

kunnskap; proposisjonsskjema og bildeskjema.²⁸³ Førstnevnte er basert på begrep og relasjoner mellom begrep, den andre på gestalter, både visualiserte og språklige bilder. Ett trekk ved proposisjonsskjemaene er at de i større grad trenger en allment delt basis for å være effektive i kommunikasjon. Slik det fremkommer synes argumentasjon basert på en tekno-rasjonell forståelsesramme, på grunn av sin artikulerbarhet og lavere grad av bildebruk, å være modellert av proposisjonsskjema, mens den romantisk-estetiske synes mer basert på en bildeskjemaform. Når det gjelder sistnevnte, listes metaforer opp som en av de viktigste kildene for å skaffe til veie bildeskjemaer.

Quinn og Holland gjør ikke noe nummer ut av et skille mellom innovativ og konvensjonell billedbruk. I *Obeyesekeres: Medusa's Hair: An essay on Personal Symbols and Religious Experience* (1984), er dette skillet derimot sentralt. Obeyesekeres mål med essayet er å identifisere det symbolske systemet hvor igjennom interne psykologiske tilstander objektiviseres. Han ser på hvordan personlige erfaringer må gjøres kulturelt meningsfulle og akseptable ved tilknytning til en kulturell symbolikk. Dette foregår ved at personlige erfaringer transformeres gjennom en mytemodell for å bli sosialt forståelige. Modellen kan til en viss grad endres, men gjøres dette dreier det seg om det han ser som innovativ symbolisering. Ved slike tilfeller vil det være sosial anerkjennelse som bekrefter om symboliseringen aksepteres, hvis anerkjennelsen uteblir blir ikke erfaringene sosialt forståelige og lukkes dermed inne i privatsfæren.

Analogt til dette er det som skjer i debatten i Rosendal. Også her må personlige erfaringer kobles til kulturelle symboler for å anerkjennes som relevant. Slik jeg ser det vil også symbolsystemene for en stor del være knyttet til de ulike diskursive forståelsesrammene, og dermed være underlagt den maktforskjell som er mellom dem. På denne måten virker det som om de symboler som påkalles i forsøket på å gjøre personlige erfaringer debattivt akseptable ut fra en romantisk-estetisk forståelse, ofte ikke kommer gjennom den barrieren som ligger i sosial anerkjennelse, og dermed stenges inne i privatsfæren. Symbolene er ikke i absolutt forstand innovative eller private, men de er ikke debattivt dominerende, og ut fra dette synes de å gjennomgå en prosess tilsvarende den Obeyesekere utmåler for innovative symboler. Resultatet er at en god del av dem individualiseres og subjektiviseres, og slik sett usakliggjøres.

Spenningsfeltet mellom abstraksjoner og manifestasjoner kan forstås som å referere seg til et wagnersk skille mellom det vi anser som konstruert, kontra det vi anser som naturlig (Wagner 1981). Her går ikke skillet lengre mellom innovative og konvensjonelle symboler, men mellom konvensjonelle og distingverende symboler. Begge former vil i Wagners terminologi være innovative. Konvensjonell symbolbruk er der det trekkes et skille mellom symbolene selv og tingene de symboliserer - en kontekstuell kontrast. Distingverende symbolisering vil streve mot å negere distinksjonen mellom disse

²⁸³ Begge formene inngår i en større prototypemodell, der de markerer to måter denne modellen underbygges og struktureres.

modalitetene. Begge symbolske effekter er likevel mobilisert i enhver symboliserende handling, men oppmerksomheten vil alltid være rettet mot et av modiene. Enhver gruppe vil ut fra dette favorisere én symbolsk modalitet som område for menneskelig manipulering, og den andre som å manifestere noe "gitt" eller "iboende" (Wagner 1981:xv).

Dersom vi trekker denne 'kulturteorien' ned på lokalplanet, synes det i utbyggingsaken som om den dominerende tekno-rasjonelle forståelsen hovedsakelig er formidlet i en distingverende terminologi. De som argumenterer ut fra denne synes å snakke direkte om tingene slik de er. Argumenter som derimot passer inn i det jeg har benevnt som en romantisk-estetisk forståelse, synes i langt større grad formidlet ved konvensjonell symbolisering, der en antas å snakke om erfaringer av tingene slik de fremstår. Fossen *har* et potensiale på 90 GWh, mens en estetisk verdi er noe den får fra en tilskuerer, og som må transformeres gjennom metaforer (konvensjonelle symboler) for å kommuniseres.

At en terminologi som virker negerende på skillet mellom symbol og ting - distingverende symboler - blir dominerende når det kommer til objektivitet, er ikke til å undres over. Ut fra Foucaults ideer om diskurser som ontologisk skapende, ligger det også opp til en forståelse av den dominerende diskurs som alltid å virke negerende på skillet mellom symbol og det symboliserte (Foucault 1997). På samme måte vil en opposisjonell diskurs nærmest med nødvendighet gripe verden gjennom et språk som ikke er tilpasset den, og vil derfor måtte tøye språket ved å la det *stå for noe annet*. Dermed får vi også det mange av motstanderne ser på som at de enten ikke får komme til orde, eller at de begreps- og temamessig tvinges over på utbyggerens banehalvdel.

Kommunikasjon, slik Wagner ser det, er bare mulig ved assosiasjoner til en bestemt delt kontekst (Wagner 1981:39). Innen utbyggingsdebatten er forståelsen av natur en sentral kontekst. Blant motstanderne snakkes natur om som å besitte gitte og iboende verdier, for dem som vil ha utbygging synes den derimot å representere et domene egnet for menneskelig inngripen. Nå bryter ikke kommunikasjonen sammen selv om konteksten ikke er delt, til det er det for mye annet som er delt, men som vist har kommunikasjon på tvers av skillet sjangermessig paradiske trekk.

Planene om utbygging av Hattebergvassdraget og den medfølgende konflikten har aktualisert en rekke problemstillinger og tematikker. En del er eksplisitt oppe i debatten som diskusjons- og stridstema, andre fungerer som underliggende katalysatorer for debatten. Samlet kan dette også føres tilbake til noen større skillelinjer og tematikker i en vestlig modernitet. Å vise og å forstå linjene mellom nivåene uten å øve vold på forståelsen av hva som står på spill i den konkrete settingen, har vært målsetningen med teksten. Hvorvidt jeg har klart et slikt balansestykke vil det nok være delte meninger om. En del tematikker er i alle fall tilstrekkelig belyst til at kompleksiteten i saken har

kommet frem, og det er lite trolig at denne saken er spesielt enestående når det gjelder kompleksitet, hvilket skulle tilsi at ut fra en analytisk synsvinkel er en slik type konflikter fruktbare arenaer for forståelse av prosesser mellom erfaring og politikk.

EPILOG

Da jeg formelt sluttet mitt feltarbeid, var saken fremdeles under utredning i NVE. Den 23. mai 2000 kom endelig NVEs innstilling på en pressekonferanse i Rosendal. NVE gikk inn for utbygging ikke veldig langt unna energiselskapets prioriterte alternativ. Forslaget innebærer drøye 2,5 GWh mindre effekt, men også noe mindre investeringer, litt annen plassering av kraftverket (som skal inn i fjellet), og en noe høyere sesongminstevannsføring i Ringeriksfossen. Administrerende direktør ved Kvinnherad Energi uttaler i lokalavis at han er relativt fornøyd med innstillingen; "vi har fått gjennomslag for vårt syn på kva Stortinget har sagt". Dersom innstillingen går igjennom videre, starter de utbygging. Innstillingen er også bortimot identisk med det han sa til meg han så som mest realistisk.

Kvinnherad Natur og Ungdom demonstrerte i forbindelse med pressekonferansen. Lederen for Informasjonsnemda uttalte at resultatet ikke var uventet, og at; "det er beklagelig at vi har eit direktorat som mener de har rett til å komme med sin egen tolkning av det Stortinget har slått fast, nemlig at det ikke er åpnet for utviding av kraftverket". Han slår fast at Informasjonsnemda kommer til å forfølge saken.

Ballen er med dette sparket videre til Olje- og Energidepartementet, og ingen synes å forvente at de vil gå imot innstillingen fra direktoratet. Olje- og Energiministeren sier for øvrig at de trolig på eget initiativ sender saken over til Stortinget for endelig avgjørelse

I Rosendal var det mange som var mot full utbygging, men som kunne akseptere et mindre prosjekt. Jeg tror Ordføreren har rett når han sier de fleste vil kunne leve med dette forslaget. NVE synes å ha tatt tilstrekkelig hensyn til motstandernes krav, til at deler av opposisjonen vil forstumme. Men saken vil ikke gli igjennom uten friksjon, og den eneste fornuftige løsning på dette synes å være et stortingsvedtak. Kommunestyret får deretter, noen måneder senere, saken opp igjen, og etter mye rabalder gir de nok en gang sin tilslutning til en utbygging større enn den NVE innstilte på. I forkant av kommunestyrebehandlingen kom en uavhengig vurdering av økonomien i utbyggingen som slaktet inntjeningsprognosene. Dette førte til masse skrivelser angående usikkerheten rundt økonomien i prosjektet.

I tiden rundt NVEs innstilling ble også et argument som tidligere var brukt mot utbygging nå tatt til inntekt for utbyggingen. Argumentet, som blant annet ble satt frem av Informasjonsnemda, var at i stedet for å bygge ut vassdraget burde kommunen heller søke kompensasjon fra staten for å la være å bygge ut. I perioden fra NVEs innstilling og til kommunens andregangstilslutning til storstilt utbygging, ble mulig kompensasjon kjørt frem som et viktig argument for å søke om så stor utbygging som mulig. Logikken var at en ville stå sterkere ved et eventuelt kompensasjonskrav dersom det var staten selv som stoppet utbyggingen. Spesielt ordføreren holdt fast ved dette, men han høstet også en del kritikk for det flere så som inkonsekvensen i det å gå inn for utbygging for å få statlige midler til satsning på naturvern.

APPENDIKS 1: DISKURSANALYTISK OPPKLARING²⁸⁴

I utformingen av denne oppgaven har 'diskurs' vært et sentralt element. Jeg hadde som prosjektittel å se på *diskurs rundt naturforvaltning*. Mitt empiriske materiale kan forstås som å ha vært deler av en *diskurs*, og på det teoretiske planet har det vi kan kalle *diskursanalyse* vært hovedinntaket. Med en slik vektlegging av diskurs sier det seg selv at det, nærmest med nødvendighet, er en viss diversitet i bruken og bestemmelsen av hva diskurs står for. Min mening er at man godt kan operere med ulike betydninger av analytiske begrep. Begrep trenger ikke være statisk og koherente gjennom hele teksten. De vil være plassert i teksten, det vil si at teksten kan fremstå som en kontekstualisering og klargjøring av dem. En velvillig lesning vil tillate en dialogisk mediering av mening og forståelse mellom begrep, tekst som både tekst og kontekst, og feltet av mer empirisk, substansiell kontekst; saken. Ut fra dette skulle forskjellige betydninger kunne komme klart frem i lesningen. Likevel, for å unngå unødvendige misforståelser, ser jeg fordeler med en viss klargjøring.

I hovedsak har jeg brukt begrepet diskurs i tre ulike vinklinger. Enklest er kanskje betydningen av diskurs i for eksempel Hattebergsutbyggingsdiskursen, som et annet ord for 'saken', 'debatten', et cetera. Denne bruken har jeg kommentert innledningsvis i teksten, og jeg vil bare kort repetere hovedpunktene her. Å påstå at dette er én sak er ikke uten videre uproblematisk. Det vil måtte bunne i en arbitrær, men motivert fremheving av en slags helhet mot en bakgrunn av det som da *ikke* er saken. Avgrensningen vil også implisitt påstå noe om et hele med en viss intern koherens. Bruk av 'diskurs' i stedet for, eller parallelt, med 'saken' gjør ikke dette noe vesentlig enklere, men det gjør det kanskje klarere. Mens 'saken' har et skinn av selvsagthet over seg, fremstår diskurs som tydeligere konstruert, konstituert og avgrenset. Nå vil ikke dette si at jeg har unngått å bruke 'saken', men jeg har koblet den mot en diskursforståelse. Jeg har også prøvd ikke å definere diskurs for nøye, med det som formål å beholde noen metaforiske kvaliteter ved begrepet som litt ullent, men også dels selvforklarende. Å se Hattebergsutbyggingen som en tematisk diskurs, sier også noe mer om den enn det 'saksbegrepet' fremhever. Diskurs åpner lettere for å se etter noe underliggende, strukturert, førende og utenfor aktørers kontroll eller intensjoner, samtidig som det også analytisk hever feltet til et nivå der en kan vente å finne sammenhenger utover den spesifikke og konkrete saken.

I tillegg til denne forståelsen, opererer jeg med et skille mellom noe diskursivt og noe doxisk. Her er det en litt annen forståelse av diskurs som ligger til grunn. I den grad jeg setter det diskursive opp mot et doxa-felt, er det i en bourdieusk forståelse av

²⁸⁴ Dette appendikset er bare ment for den antropologisk interesserte leser, og har for så vidt bare teoretisk relevans som en oppklaring til teoretiske emner berørt i teksten der hvor en fyllestgjørende redegjørelse i teksten ville brutt opp flyten i argumentet.

begrepene (Bourdieu 1998 og 1991). Diskurs må da forstås som det feltet av kunnskap, meninger, oppfatninger, idealer, et cetera, man er seg bevisst. Felter av det som lar seg artikulere, som dermed kan reflekteres over, er mulig å sette spørsmålstegn ved, og som man kan tenke seg alternativer til. Diskursivt er noe det vil/ kan være uenighet om, og som kan politiseres og anerkjennes som politisert. I sum betyr dette at det er åpent for uenighet om det diskursive.²⁸⁵

Motpolen til dette er det doxiske. Her er det kunnskap, oppfatninger, idealer, et cetera, som man ikke er seg bevisst, og som dermed ikke kan diskuteres og reflekteres over. Bourdieu bruker selv mange beskrivelser på dette; pre-refleksivt, pre-verbalt, naturalisert, selvsagt, tatt for gitt, ikke-diskursivt, et cetera. Han knytter videre doxa til en etos-dimensjon. Det er tillærte, naturaliserte forståelser av verden, som ved at de er naturalisert ikke lengre trer frem som forståelsesformer, men som virkeligheten selv. Jeg ser for eksempel idealer/ oppfatninger som det ikke "kan" stilles spørsmål ved i debatten som doxiske. Eksempler på dette kan være demokratiske beslutningsprosesser som det beste, at omgangsformer skal signalisere egalitet, eller i alle fall blant dem som vil bygge ut, at vassdraget sees som å ha et kraftpotensial. Her kan det doxiske på en måte være artikulert, men samtidig utvilbart, udiskutabelt og ureflektert. Doxiske oppfatninger, kunnskap, et cetera, trenger for øvrig ikke være mer delt enn diskursive, men denne udeltheten vil ikke, uten at det doxiske opphører å være doxisk, gi seg utslag i en reflektert eller artikulert uenighet. I den grad det kommer til en artikulert uenighet om noe doxisk, har det doxiske blitt hentet frem i en diskursivsfære, og er dermed ikke lengre doxa.²⁸⁶ Bourdieu fremhever kriser som et utgangspunkt for en slik diskursivering av det doxiske (1998:169). Det er per definisjon ikke opplevde alternativer til det doxiske, men som ved det diskursive vil det doxiske være doxisk relativ til et avgrenset felt. I skillet mellom doxa og diskurs plasserer også Bourdieu en mulig maktutøvelse: På enkelte felt vil det være i den dominerende klasses interesse at noe tas for gitt, og ikke blir stilt spørsmål ved (Bourdieu 1998:168-71).

Der jeg i teksten snakker om doxa, diskursivitet, eller ikke-diskursive elementer, er det stort sett denne type bourdieusk forståelse av det diskursive, det som altså går på grad av reflekterthet, jeg legger til grunn for analysen. Er det derimot bare snakk om diskurs, diskursen, eller diskurser, vil det oftest være en annen betydning som tillegges begrepet. Her er det de meningstilleggelser som Foucault har inngitt det med, som vil være hovedinspirasjonen for bruken av diskurs som analytisk terminologi.

²⁸⁵ Ideen om (u)enighet/ delthet, vil måtte referere seg til et felt. Noe er delt innenfor en gruppe, et samfunn, et cetera. Når jeg snakker om 'delt' her, og i teksten for øvrig, vil det variere noe hvilket felt det refererer til. Oftest vil det være "deltakerne i diskursen", men det kan av og til være relevant å snakke om noe som delt lokalt, nasjonalt eller vestlig. Alle disse begrepene; diskursen, saken, lokalt, nasjonalt og vestlig, bærer jo også i seg en implisitt forståelse av noe delt som det som gjør det relevant å skille mellom dem, for eksempel det lokale fra det nasjonale.

²⁸⁶ Bourdieu (1998) deler det diskursive inn i ulike sfærer; ortodoksi, heterodoksi og opinion, felles for disse er at de impliserer oppmerksomhet og anerkjennelse av muligheten av ulike eller antagonistiske oppfatninger (Bourdieu 1998:164). Jeg ser det som tilstrekkelig for å få frem mine poeng, å bare forholde meg til skillet mellom det doxiske og diskursive.

Hovedforskjellen mellom disse er at det doxiske i en foucaultsk betydning i aller høyeste grad er en del av de diskursive formasjonene. Hos Foucault er diskurs både det reflekterte og det tatt-for-gitte, faktisk er det slik at når han gir seg i kast med en diskurs, er det dens lag av naturlige selvsagtheter han ofrer mest plass på. I det følgende vil jeg gi en kortfattet redegjørelse for det jeg mener er de mest interessante momenter ved hans diskurstanker, samt hvordan jeg anvender disse i oppgaven, og kort hva jeg ser som nytten ved dette.

FOUCAULTS DISKURSBEGREP

Nå er det ikke uten videre lett å gi en kort og grei redegjørelse for hva Foucault mener med diskurs. Han synes å mene flere ting, også momenter som dels er internt uforenelige. Det er vel også en misforståelse av hans prosjekt å lete etter koherens gjennom hele forfatterskapet. Det jeg vil gjøre her er å klargjøre hvordan *jeg* forstår hans tanker rundt diskurs, da spesielt med utgangspunkt i *The archaeology of knowledge* (1997 [1969]) og *Diskursens orden* (1999 [1971]). Utvalget innebærer at det er tanker om diskurs fra relativt tidlig i forfatterskapet. En slik begrensning gjør tilfanget mer entydig, men jeg vil også ta med formuleringer fra senere publikasjoner, fortrinnsvis på grunn av at disse ofte er klarere i formulering av sammenhenger mellom diskurs, kunnskap, sannhet og makt. Det er én forutsetning til for min lesning, og bruk, av Foucault i denne oppgaven: Jeg ønsker ikke å gå inn på de historiske momentene knyttet til hvordan diskurser vinner frem, endres eller brytes med. På et idéhistorisk nivå er det en en intraepokisk forståelse jeg legger til grunn. Derimot på et intra- og interdiskursivt plan, ser jeg endring og tid som å ha et noe større forklaringspotensial.

En diskurs danner og angår et felt som blir den *naturlige* avgrensningen. Diskurs har dermed en slags inside og en outside. I tillegg er diskurs et historisk konstituert fenomen, slik at den også har en historisk side. "Skillet mellom sant og falskt er selvsagt verken vilkårlig, foranderlig, institusjonelt eller voldelig hvis man plasserer seg på påstandsnivå innenfor en diskurs" (*Diskursens orden*, 1999:11)²⁸⁷. Implisitt i denne påstanden ligger det at dette skillet er "vilkaurlig, foranderlig, institusjonelt eller voldelig" dersom man plasserer seg på kommentarens nivå mellom diskurser. Når man opererer *innen* en diskurs er det regler for utskilling av sant og falskt, slik at dette blir meningsfulle størrelser. På tvers av diskurser finnes det ikke et slikt rammeverk, og skillet mellom sant og falskt blir om ikke meningsløst, så i alle fall ufruktbart. Regler for utskillelse av noe sant og noe falskt vokser frem innen en diskurs, og er relative til denne. Slik fremkommer det at på tvers av diskurser fremstår disse som *vilkaurlige, foranderlige, institusjonelle eller voldelige*, nettopp fordi diskursen selv er det. Derfor er det også Foucault snakker om "å være i det sanne" når man opererer innenfor en diskurs

²⁸⁷ De følgende litteraturhenvisninger i disse avsnittene er alle til Foucault. På grunn av dette, og for å lette lesningen med henhold til hvilket verk jeg til en hver tid tar utgangspunkt i, finner jeg det mer formålstjenlig å i teksten henvise til verket, heller enn til forfatter og utgivelsesår. Jeg tillater meg i dette også å henvise med 'ibid'.

(ibid:21). Internt i diskursen kan noe være sant, og på samme måte kan "feiltagelser [...] bare dukke opp og bestemmes innenfor en veldefinert praksis" (ibid:12). Dette vil derimot ikke si at alle utsagn innen en diskurs trenger å være koherente, det er fullt mulig å operere med inkompatible utsagn innen en og samme diskurs uten at dette må tilskrives en feil, eller at et av dem må bestemmes som usant (*The archaeology of knowledge* 1997:65-6).

Spørsmålet blir da; hva er en diskurs? Det som har kommet frem er at det er en veldefinert praksis, innen hvilken det er mulig å snakke om sant og falskt. I tillegg er det en "praksis som systematisk former objektene den snakker om" (ibid:49). Foucault knytter det også tett opp til begrepet om diskursive formasjoner: "det generelle formuleringssystemet som styrer en gruppe språklige handlinger" (ibid:116). Ut fra dette kan diskurs defineres som en gruppe påstander som tilhører et enkelt formasjonssystem (ibid:107), alternativt som; "en gruppe påstander så lenge de tilhører den samme diskursive formasjonen" (ibid:117).

Han snakker også om diskursive praksiser som er; "en størrelse av anonyme, historiske regler, alltid bestemt av den tid og det sted som har definert en gitt periode, og bestemt for et gitt sosialt, økonomisk, geografisk, og lingvistisk område, altså betingelsene for styring av den formulerende funksjon" (ibid:17). Dersom man ser et utsagn ut fra et diskursarkeologisk utgangspunkt,²⁸⁸ refererer det ikke tilbake til et samlende og identitetsgivende subjekt, men til en spesifikk diskursiv praksis, og dets identitet blir gitt ved å høre inn under en diskurs (ibid:55).

Påstander er her et sentralt element, og påstand er kledd en svært vid betydning hos Foucault. Ikke bare språklige utsagn kommer inn under dette. Også handlinger, gester, et cetera, vil kunne sees på som påstander. Likevel er det et krav om at påstandene må ha en materiell eksistens, noe de får i tegn og tegnbruk (ibid:100). Ved dette er de også gitt en spatio-temporell kontekstualisering, men det er ikke denne som er styrende for påstandene. De lover påstander må føye seg etter er på institusjonsnivå, det vil si gitt av en diskursiv praksis (ibid:103). Ut fra dette "er det ikke noen generell påstand, ingen fri, nøytral, uavhengig påstand; en påstand er alltid i serier eller helheter, alltid spiller den en rolle blant andre påstander, får støtte fra dem og skiller seg fra dem: Den er alltid del av et nettverk av påstander, i hvilket den har en rolle, uansett hvor liten, å spille" (ibid:99).

Dette bør ha lagt grunnlaget for å akseptere Foucaults egen definisjon i *The archaeology of knowledge* (1997); "diskurs er konstituert ved en gruppe av sekvenser av tegn, så lenge de er påstander, det vil si, så lenge de kan tilskrives bestemte eksistensmodaliteter" (ibid:107).

²⁸⁸ Her skulle jeg gjerne brukt termen 'diskursanalytisk', men denne er etter hvert blitt så radbrukt og mangetydig, og i vanlig forstand relativt fjernet fra Foucaults tanker, at den ikke lengre er klargjørende.

Med denne bestemmelsen av diskurs i minne, vil jeg gå over til å se på det som ligger av maktelementer i dette. Her er det flere nivåer, først og fremst er det det hegemoniske aspektet, det Foucault beskriver som autoritet: *Autoritet er karakterisert ved den funksjon en diskurs må utøve i et felt av ikke diskursive praksiser, dernest involverer dette reglene og prosessene for den sosiale bruken og godkjenningen av diskursen, og ikke minst hvordan tilgangen på den er regulert. Denne autoriteten er ikke noe utvendig i forhold til diskursen, men tvert om, dens formative elementer* (parafasert fra *The archaeology of knowledge* 1997:67-8). Det er her snakk om hvordan en diskurs aksepteres, og dermed virker sosialt. Når noe aksepteres er det på bekostning av noe annet, slik at det som blir det godtatte får en hegemonisk posisjon relativt til andre forståelser/ diskurser.

Dernest er det momentet som går på "anvendelse" av diskursen, både når det gjelder hvem som har tilgang på den, og hvem som eventuelt kontrollerer den. "Jeg antar at diskursproduksjonen i et hvert samfunn på én og samme tid blir kontrollert, sortert, organisert og fordelt ved hjelp av en mengde prosedyrer som har som funksjon å avverge dens krefter og farer, beherske dens karakter av å være en tilfeldig begivenhet, og omgå dens tunge og skremmende materialitet" (*Diskursens orden* 1999:9). Dermed blir diskursen: "det man kjemper om og ved hjelp av, makten man søker å bemektige seg" (ibid:10).

En godkjent og akseptert diskurs har også i Foucaults termer en tendens til å gripe om seg, ikke bare som et naturlig syn på verden, men ved at den til tider og på områder kan fremtre som selve verden/ virkeligheten/ sannheten. En diskurs former og skaper systematisk sine objekter, og glir etter hvert inn som én *weltanschau*, men uten at den oppfattes som en *weltanschau*. I dette ligger det en kobling mellom makt og sannhet, der: "'Sannhet' må forstås som et system av ordnete prosedyrer for produksjon, regulering, distribusjon, sirkulasjon og styring av påstander. 'Sannhet' er koblet i en sirkulær relasjon med maktsystemer som produserer og opprettholder den, og til effekter av makt som induserer og utvider den: Et 'sannhetsregime' (*Power/ Knowledge* 1980:133). Dette sannhetsregimet, eller diskursen om man vil, er en samling av regler ved hvilke det sanne og det falske er separert, og hvor spesifikke makteffekter er knyttet til det sanne, slik at det kan det forstås som en kamp om sannhetens status og den økonomiske og politiske rollen den spiller (ibid:132). Diskurs er det sentrale elementet her fordi "maktrelasjoner ikke i seg selv kan bli etablert, konsolidert eller implementert uten produksjonen, akkumulasjonen, sirkulasjonen og funksjonen til en diskurs" (ibid:93).

En annen makteffekt som blir tydelig ut fra denne forståelsen av diskurs, er det som eksplisitt og direkte går på disiplinerende og kontrollerende diskurser: Diskurser som objektiviserer mennesket, og underkaster objektet statistikk, normalitetsanalyser, synliggjøring og kontroll. Her er et fokus på approbasjon av en diskurs og naturalisering

av denne, også et inntak til å se hvordan ulike former for maktrelasjoner blir internalisert i befolkningen. Et eksempel på dette er det Foucault tar opp i *Discipline and Punish* (1991a), der han ser på fremveksten av fengselsvesenet og den "oppdragende" effekten dette har hatt: "Han som er underkastet et felt av synlighet, og som vet dette, tar på seg ansvaret for maktens frihetsbegrensning; han lar den spille spontant på seg selv; han approberer maktrelasjonen i hvilken han samtidig spiller begge roller; han blir prinsippet for sin egen underkastelse. Ved dette faktum, kan den eksterne makten kaste av sin fysiske vekt; den har en tendens til å bli ikke-kroppslig; og dess mer den nærmer seg denne grensen, dess mer konstant, dyptpløyende og permanent blir dens virkninger" (ibid:202-3).

ET TILSKUDD FRA BAKHTIN

I deler av analysene har jeg også hatt behov for et mer differensierende teoretisk apparat. For å fange opp enkelte nyanser og sammenhenger jeg mener å se i stoffet, har jeg funnet noen av Bakhtins arbeider belysende. Der dette har kommet inn som et tillegg til Foucault, gjelder det i all vesentlighet essayene *The problem of Speech Genres* (1999) og *Discourse in the Novel* (1996).²⁸⁹ Bakhtin bruker diskursbegrepet med en noe annen vri enn Foucault. Han ser det generelt i en mer litterær betydning som språk, mer fokusert på det formmessige og mindre på sannhet, makt og de konstitutive elementene. Likevel, siden det ikke er Bakhtins diskursbegrep som sådan jeg anvender, ser jeg ikke dette som problematisk siden de på elementplanet synes relativt forenlige. Utsagn, ytringer eller uttalelser (utterances) som er Bakhtins term tilsvarende Foucaults *påstander*, minner svært mye om sistnevnte. Uttalelsene ser Bakhtin som essensielt kjedet sammen med andre uttalelser (*Problem of Speech Genres* 1999:69). De konfronterer virkeligheten, forstått som en ekstraverbal kontekst (ibid:74). Det individuelle med dem forstås mer som et epifenomen, og personen oppløses som den identitetsgivende størrelse (ibid:63, også *Discourse in the Novel* 1996). Som liknende Foucaults *primærttekster*, snakker også Bakhtin om "autorative uttalelser som tonesettende [...] til hvilke en refererer, som siteres, imiteres og etterfølges" (*The Problem of Speech Genres* 1996:88).

Bakhtins sjangerbegrep ser jeg muligheten av å utnytte som differensierende innad i en ellers lett totalistisk diskursstørrelse. Forholdet er at sjanger går mer på form og stil, mens diskurs angir tematiske, kunnskapsmessige, ontologiske og metodiske praksiser og forutsetninger. Bakhtin definerer sjanger innledningsvis som: "Alle disse tre aspektene – tematisk innhold, stil og komposisjonsstruktur – er udelelig koblet til helheten av utsagnet og er på samme måte gitt av kommunikasjonssfærens bestemte vesen. Hvert utsagn er individuelt, selvsagt, men alle sfærer der språk blir brukt utvikler

²⁸⁹ I andre deler av teksten, men mer løsrevet fra diskurstematikken, har jeg også hentet inspirasjon fra *Epic and Novel*, og *Forms of Time and of the Cronotope in the Novel*, begge fra *The Dialogic Imagination* (1996).

sine egne relativt stabile typer av disse utsagnene. Disse kan vi kalle tale-sjangre” (ibid:60, uthevelser i original utelatt).²⁹⁰

Han legger videre vekt på at delene av et utsagn må forstås ut fra utsagnet som helhet. Et utsagn kan således ikke splittes opp i elementer som tolkes løsrevet fra konteksten uten at dette øver vold på den naturlige størrelse han oppfatter ytringen som å være. Ut fra denne teorien er det feil å søke etter mening i setninger, kun i uttalelsens finalitet og helhet kan denne søkes. Finaliteten og helhetligheten ”garanterer også muligheten av en respons (eller en responsiv forståelse)” (ibid:76). Han bruker her respons i en videst mulig betydning. ”Enhver ytring har, for å si det slik, en absolutt begynnelse og en absolutt slutt: Dens begynnelse er forutsatt av andres ytringer, og dens slutt er etterfulgt av andres responsive ytringer (eller, selv om den kan være taus, andres aktive responsive forståelse, eller, endelig, en responsiv handling basert på denne forståelsen)” (ibid:71). I dette ligger det at tilhøreren eller leseren ved sin forståelse alltid inntar en aktiv, responsiv holdning til ytringen, og dermed endres av denne. For Bakhtin vil dette si at ytringen alltid er fylt med *dialogiske overtoner* (ibid:92). Ethvert utsagn er adressert, og dette er et essensielt og konstitutivt trekk. Adressaten må tas hensyn til ved utformingen av en ytring, både med henhold til posisjon, kunnskap, holdninger, et cetera. Og med mindre man forstår forfatterens adressering (eksisterende eller forventet) er det ikke mulig å forstå verken sjangeren eller talen (ibid:97-8). Når et utsagn ytres er det med forståelse for adressaten, og dermed med det Bakhtin kaller en *taleplan* (speech plan), eller med, slik jeg velger å se det som må forventes å være av relativt gjennomtenkte utsagn i debatten i Rosendal; en strategi.

Alle utsagn opptar dermed en posisjon i en kommunikasjonssfære. De kan også reaksentueres, og inkorporeres i nye utsagn, som i tilfellet med kommentaren og parodien, to, for Bakhtin, *retoriske sjangre* jeg gjør bruk av i analysen. Ut fra dette finnes det heller ingen absolutt nøytrale utsagn. Forfatterens normative holdning til tematikken påvirker valg av leksikalske, grammatikalske og komposisjonsmessige midler i utformingen av uttalelsen (ibid:84).

Meningen med å ta opp Bakhtin her, var mest for å begrunne disse tankenes kompatibilitet med det foucaultske diskursbegrepet, og blir mer som en digresjon å regne.

MIN UTNYTTELSE AV DISKURSBEGREPET: METODISK-TEORETISK APOLOGI²⁹¹

Antropologisk bruk av Foucaults tanker om diskurs må være selektivt eklektisk, heuristisk og nærmest metaforisk. Dette fordi en *diskursarkeologi* på flere fundamentale plan bryter med sentrale elementer ved antropologiske aksiomer og forutsetninger. Dette er også delvis grunnen til at jeg på en side ikke ønsket å foreta denne redegjørelsen. Ikke for å skjule at det *egentlig* ikke lar seg anvende, men for å nøye meg

²⁹⁰ Tale forstås veldig vidt som alle verbalspråklige ytringer, taleren omtales også som forfatter og dette må forstås i betydning av språkbrukeren, som også hos Foucault.

²⁹¹ Jeg vil her bare gi smakebiter på tematikker som er behandlet i teksten. Utbrodering, kontekstualisering og konkludering vil derfor finnes i hoveddelen og ikke her.

med å spille på leserens internaliserte, metaforiserende assosiasjoner. Når det er sagt, er det også gjort mange antropologiske studier av lignende tematikk til min, der det er gjort vellykket og fruktbar bruk av dette analyseapparatet (eksempelvis; Peace 1993, Brosius 1999, Escobar 1999 og Milton 1996).

De gangene jeg har brukt diskurs i den foucaultske betydningen, er når jeg har snakket om; ulike, rivaliserende diskurser, ulike forståelser av natur, når jeg har sett på generelle 'romantisk-estetiske' kontra 'tekno-rasjonelle' kunnskapstradisjoner, og når jeg har tatt opp spørsmålet om et uttalt skille mellom ulike generasjoner av ideologier/ tankegods/ regimer. Alle disse størrelsene kan sees på som på et diskursnivå. Også når jeg ser hele saken som en tematisk diskurs, er det dette diskursbegrepet som danner bakteppet for de konnotasjoner og analysemuligheter jeg ønsker å tillegge fremstillingen.

Diskursbegrepet er og fruktbart for å komme bak det uttalte, og over det lokale mot noen generelle diskurser og diskursive trekk. Ut fra dette er det et inntak som går dypt ned i materien, men som også hele tiden bærer i seg muligheten for, og kravet om, å løfte blikket mot større sammenhenger. Det er et komparativt rettet inntak.

Et annet poeng som denne analysemåten kan bidra til å belyse, er hvordan debatten profesjonaliseres, og en byråkratisk forvaltningspraksis approberes også der en skulle tro den ikke ville få fotfeste. Vi kan se dette som resultat av en hegemonisk diskurs' struktureringsmakt, eller som et "lukeprinsipp" i ritualiserte forvaltningsprosedyrer (*Diskursens orden* 1999:22-3).²⁹² På samme tid kan vi også se det parallelt som en internalisering av statlig-byråkratiske forvaltningsprosedyrer, autoritet og rasjonalitet. Dette kan tolkes som et ønske om å bli tatt alvorlig, og å vinne innpass i debatten, som resulterer i en slags selvsensur, á la *Discipline and Punish* (1991a). Eller det kan knyttes direkte til det Foucault ser på som statens om-seg-gripen, også ved nedfellelse av kunnskaps- og tankemønstre, *governmentality* (Foucault 1991b). Ett eksempel på en slik approbert byråkratisk forvaltningspraksis, er blant annet Informasjonsnemdas vektlegging av å snakke byråkratenes språk, ha full kontroll på de offisielle dokumentene som vedrører saken, fremheve saksbehandlingsfeil, et cetera.

Nå er det også slik at ikke alt likevel trenger å være diskursivt i samme forstand. Innen denne tilnærmingen finnes det muligheter for å opprettholde et domene av prediskursivitet og et felt av ikke-diskursive praksiser.²⁹³ I den 'natur : kultur' -debatten som har versert i antropologi, har "natur" i et meklingsforsøk vært fremstilt som samtidig å være både diskursiv og prediskursiv (Escobar 1999:1-2). Foucault ser det som under diskursen å ligge "noe presystematisk tilhørende en essensiell taushet", "en enorm

²⁹² Det jeg har kalt lukeprinsipp, er det som i *Diskursens orden* (1999) står omtalt som uttynningsprinsipp, oversatt fra det franske; 'raréfaction'.

²⁹³ For ikke-diskursive praksiser, se for eksempel *The archaeology of knowledge* 1997:67-8.

reserve”, ”som godt kan kalles prediskursiv, så lenge man godtar at den fremdeles er diskursiv” (*The archaeology of knowledge* 1997:76). Å se det som begrepet ’natur’ er en begripelse av som tilhørende et prediskursivt nivå av diskursiveformasjoner, vil etter min mening være uproblematisk i tråd med Foucaults analyser. På denne måten går det an å se de diskursivt ulike forståelsene av natur som forsøk på å gripe en slik prediskursiv reserve, som da her nærmest kan kalles en ren materialitet. Fordelene ved dette er at vi slipper en fullstendig kulturalistisk/ semiotisk abstrahering av naturen, noe som ville vært langt vekk fra folks egne forståelser, og som gjør det vanskelig å holde på en identitet i tematikken.

En annen sentral analytisk gevinst et utgangspunkt i diskurs bidrar til, er fremhevelsen av det nettverksorienterte og hypertextuelle ved uttalelser, innlegg og påstander. Uttalelser, i den vide betydningen som blir tillagt påstander, er på dette planet knyttet mer til diskurs enn til aktør. Reglene for formasjon opererer i diskursen selv, man trenger og kan ikke gå veien om subjektet (*The archaeology of knowledge* 1997:63). I dette ligger det også en frigjøring fra å måtte syntetisere påstander opp til en selvidentisk og koherent, hel aktør, samtidig som det går an å snakke om strategi uten at dette må tilbakeføres til problematiske størrelser som motiv og intensjon. De sistnevnte forutsetter at handlinger grunnes i en, på et plan rasjonell aktør, mens strategi åpner for at man kan klare seg med å se på den som liggende i diskursen ved handlingens hypertextualitet. Selvfølgelig er det flere aspekt som blir vanskeligere tilgjengelig ved en slik tilnærming, men dette ser jeg ikke som min oppgave å redegjøre for.

I forhold til uttalelser i et nettverk av andre uttalelser, er det også med på å åpne for å se det som Foucault kaller forfatterprinsippet (*Diskursens orden* 1999). *Forfatteren*, ikke det skrivende og intervenserende individet, men ”forfatteren som grupperingsprinsipp for diskurser, som deres betydningers enhet og opprinnelse, som arnested for deres koherens” (ibid:17), forstår Foucault som et tvangsprinsipp for å innsnevre diskursen til individualitetens og selvets form (ibid:19). En slik individualisering av diskursen blir dermed en kontrollmekanisme for diskursen, en måte å fjerne dens karakter av vilkårlighet og maktsystem. Å ikke gruppere ut fra et forfatterprinsipp er en måte å bryte med kontrollen, og å åpne opp for å se sammenhenger, systemer, nødvendigheter og makt, der andre ser individualitet, kreativitet, selvet eller geniet. Dette er et annet fokuspunkt, men trenger ikke forstås som en programerklæring om at dette er riktigere, viktigere eller mer fruktbart.

APPENDIKS 2: LESERBREV

HATTEBERGVASSDRAGET²⁹⁴

Jeg har med respekt lest Kvinnherad Turlag sine motforestillinger for en videre utbygging av Hattebergvassdraget. Jeg forstår at disse synspunktene er velmente. Men dere må nok innrømme at disse synspunktene er subjektive og litt egoistiske. Om prosjektet blir bygget ut, vil en senere generasjon gå i disse fotefarene og være helt uten motforestillinger mot det de eventuelt vil observere av synlige utbygginger.

Det var en gang motstand mot den enorme Sysendammen som er bygget på Hardangervidda. For oss som har hytter i dette området i dag er Sysendammen et skjønnhetselement, som er av de mest attraktive på hele Hardangervidda. Dessverre er de som var motstandere av utbygging døde – i hvert fall de fleste av dem – og får ikke gleden av å se det.

Men det som faktisk irriterte meg mest i denne uttalelsen fra turlaget, var påstanden om at Kvinnherad har ytt mer enn nok til den nasjonale kraftdekningen. Dette er den mest fornuftsstridige påstand jeg har hørt på mange år. Kvinnherad kommune tar imot over 40 millioner kroner brutto for den kraft som blir produsert. Hvis Hattebergvassdraget bygges ut får kommunen 10 millioner mer.

Kraftutbyggerne har bygget veier til Matre og Mauranger, gitt kraft til industrikonsern som har gitt levevilkår for en befolkning som inklusive familier teller mange tusen. Og dertil bygget fjellveier som gir tilkomstmuligheter for turgåere inn i en fjellverden som er enestående selv i internasjonal målestokk.

Jeg kom til Kvinnherad før kraftutbyggingen gav resultater, det vil si i 1960. Hele Kvinnherad var tilbakestående, bortsett fra at noen initiativrike skipsbyggerne skapte levevilkår for en del. Men disse skipsbyggerne hadde egne kraftverk.

OM DEMOKRATISKE PROSESSAR²⁹⁵

Av Informasjonsnemda for Hattebergvassdraget

I stortingsproposisjon nr. 118 er Hattebergvassdraget varig verna mot kraftutbygging. Det gamle kraftverket kan likevel rustast opp (vedlikehaldast). For at ingen skulle vera i tvil om kva Stortinget hadde meint, så skreiv representantar for eit *breidt fleirtal* brev der innhaldet i vedtaket vert presisert. Juristane i Olje- og Energidepartementet har vurdert stortingsvedtaket sin status og skriv i proposisjonen:

”Konklusjonen er at stortingsvedtaket vil være en bindande instruks til de offentlege organer som behandlar søknader om utbygging av et vassdrag”.

Stortinget har med andre ord *pålagt* formannskap og kommunestyre korleis dei skal førehalda seg til ein søknad om utbygging i Muradalen.

²⁹⁴ Leserbrev i Kvinnheringen 10. februar 1999.

²⁹⁵ Leserbrev i Kvinnheringen 26. mars 1999.

I si saksutgreiing for formannskapet valde likevel administrasjonen å halda attende desse viktige og avgjerande opplysningane. I staden valde dei å leggja fram ei ufullstendig saksutgreiing som eigentleg var eit reint partsinnlegg for ny kraftutbygging i Muradalen.

Kommuneleiinga hadde kalla inn adm.dir. i Kvinnherad Energi for å orientera om saka. Dette er 4.-5.-6. (?) gongen formannskap og kommunestyre har fått orientering frå KvH. Energi. Dette er vel og bra, men korleis vil administrasjonen og kommuneleiinga forsvara at ingen av dei andre som har interesser i dette området har fått lagt fram saka?

Det nasjonale og internasjonale kulturminnet Baroniet Rosendal som Kvinnherad er vertskommune for, er ikkje vorte høyr. Naturverninteressene organisert gjennom Naturvernforbundet er ikkje høyr. Kvinnherad Turlag organiserer friluftinteressene, men er ikkje høyr. Bygdefolk organisert i Informasjonsnemda er ikkje høyr. Kommuneleiinga har heller ikkje lete grunneigarar og elveeigarar koma til orde.

Dette er ei framferd som tener kommuneleiinga til lita ære. Representerer politikarane berre kraftutbyggingsinteressane?

Med ei slik ufullstendig og udemokratisk handsaming av denne saka er det ikkje rart det vert fleirtal for utbygging. Vi ventar kommuneleiinga vil seia seg leie for det som har skjedd or retta det opp før kommunestyremøtet.

Rett skal vera rett. Tverrpolitisk sine to representantar røysta for ei utsetjing av saka til saksutgreiinga var forsvarleg og andre interessar hadde fått uttalt seg. Slike demokratiske innspel hadde ingen interesse korkje i Ap, Sp, H, KrF, eller Frp.

ROSENDAL - ET NASJONALT ANLIGGENDE²⁹⁶

Kulturdebatt

Før et kanskje avgjørende møte i Kvinnherad kommune torsdag 22. april roper forfatteren Vette Lid Larsen et varsku mot Kvinnherad Energis planer om vassdragsutbygging som han mener truer natur- og kulturperlen Baroniet Rosendal med ubotelig ødeleggelse.

Baroniet Rosendal – en av Norges fremste kulturskatter og et av nasjonens mest særpregete reisemål – er i disse dager utsatt for et lumsk angrep. Angrepet kommer fra den kommunen som av alle skulle hatt minst å tjene på det: Kvinnherad kommune, representert ved dets kraftlag, Kvinnherad Energi. Rosendal ligger i Kvinnherad kommune, og den skandalen som kan bli et faktum av vettløse lokalpolitikeres utbyggingsiver, reiser interessante spørsmål rundt graden av lokalt selvstyre i saker av nasjonal betydning.

²⁹⁶ Innlegg i Aftenposten 22. april 1999, og Grenda 27. apri 1999.

Baroniet Rosendal ble foreslått sammen med blant annet Bryggen i Bergen og Røros og Urnes stavkirke – til Unescos liste over verdens mest verdifulle kulturminner. Og enhver som har besøkt Baroniet, kan lett forstå hvorfor. Ytterst i Hardanger fjorden, klemt inne mellom høye fjell, i et århundregammelt kulturlandskap som henter sin irrgønne frodighet fra Folgefonnas små og store vannløp, ligger det eneste baroniet i Norge.

Her inne ånder en atmosfære man skal lete lenge etter andre steder i landet.: møtet mellom norsk natur på sitt skjønneste og europeisk tankegods skapte denne underlige – og vidunderlige – plassen i skjæringspunktet mellom natur og kultur, så fremmedartet og så gjenkjennelig på samme tid.

Kultursentrum

Men det er ikke bare den intakte renessansehaven, den store engelske parken, den unike arkitekturen og den århundregamle historien med tråder tilbake til middelalderens Norge som særpreger Baroniet.

Universitetet i Oslo overtok forvaltningsansvaret i 1927, og har de siste tiårene utviklet Baroniet til å bli et viktig kultursentrum i Norge. Utstillinger, foredrag, konserter og teaterforestillinger av høy internasjonal klasse har gjort at oppmerksomheten rundt Baroniet stadig blir større også i utlandet. Kunstnere som Leif Ove Andsnes, Ketil Bjørnstad, Herborg Kråkevik, Frans Viderberg og Anne Grete Preus har alle funnet sine naturlige tilknytningspunkter til stedet.

Hovedbygningen er selvfølgelig for lengst totalfredet av Riksantikvaren, mens det for den omkringliggende parken og store deler av kulturlandskapet har pågått fredningsarbeide siden 1994. Baroniet Rosendal er en helhet, hvor fjorden, fjellene, fonnen fossene og det menneskeskapte inngår i et samspill.

Slik tilfredsstillende området moderne verneetknning: man verner ikke lenger bare enkeltstående bygninger og detaljer, man ser på totaliteten – i visshet om at det er der de umistelige kvaliteter ligger. Derfor er også området som Baroniet Rosendal er en del av, det eneste området i Norge som er vernet – i tre ulike nasjonale vernetiltak. Folgefonna nasjonalpark er under etablering. Hattebergsvassdraget, som binder hele området sammen og er et av de få uutbygde vassdrag i kommunen, er vernet i verneplan IV.

Ringeriksfossen i rør

Men så har det seg slik at sentralt i dette området – i den vakre Muradalen rett bak slottet – ligger det et gammelt elvekraftverk som produserer 8,5 GWh. (I hele Kvinnherad kommune blir det produsert 2250 GWh). Dette kraftverket vil Kvinnherad Energi utvide til helt andre dimensjoner. en utvidelse som vil påføre naturen rundt Baroniet store skader. Ringeriksfossen legges i rør. Svartavatnet reguleres 7,5 meter. Universitetets fallrettigheter i Hattebergselven konfiskeres, kraftverket flyttes, Hattebergfossen ødelegges, og området påføres uopprettelige inngrep.

Uten å ta hensyn til områdets suverene egenart, eller Stortingetsproposisjon nr. 118 som uttrykkelig slår fast at all utvidelse av kraftverket er utelukket, vil Kvinnherad Energi – som er et hundre prosent kommunal eid selskap – ta seg til rette for å trumfe igjennom en utbygging. Ikke bare trosser man tegn i tiden: vernetanken, ressursbesparing, turistnæringen. I sin iver etter kortsiktige millioner tyr man også til tvilsom argumentasjon.

Det Stortinget åpnet for i 1992 – i stortingsproposisjon 118 – var en *opprusting* av det eksisterende kraftverket. stortingsmelding nr. 60, Samlet plan, har sin klare definisjon av hva opprustning innebærer.

Alle alternativene i konsesjonssøknaden fra Kvinnherad Energi dreier seg om utvidelse og omfattende, ødeleggende tiltak. Stortingsrepresentant Inger Pedersen (a), som var saksordfører for Nasjonalparkmeldingen og med på å forme ordlyden, bekrefter at planene ligger langt utenfor Stortingets vedtak.

Nordmenn er storforbrukere

Vannkraftutbyggingen i Norge er i sin avslutning. Selv direktør Erling Disen i Norges vassdrags- og energidirektorat innrømmer i Dagbladet at det ikke er mer igjen å bygge ut. Norge er allerede verdensmester i energisløsing. Hver nordmann forbruker 26 000 kWh elektrisitet pr. år. I andre land det er naturlig å sammenligne seg med, ligger gjennomsnittet under 10 000 kWh. Kvinnherad kommune har allerede bygget ut 85 prosent av vannkraftressursene sine. Hvis innbyggerne i Hordaland hadde skrudd av stand by-knappene på sine elektriske apparater i syv måneder – 210 dager! – ville hele utbyggingen til Kvinnherad Energi vært innspart.

I tyve år har Informasjonsnemden for Hattebergsvassdraget – med sin utrettelige leder Sigurd Vikøren – plukket Kvinnherad Energis tilsnikelser fra hverandre. tyve år etter utbyggingen av Altavassdraget – og med en hel nasjon lagt i rør er det grunn til å spørre: Er det ikke snart nok?

Ved å tolke ordlyden i stortingsproposisjon nr. 118 dit man selv ønsker, for ved hjelp av dette å påføre et av landets og Europas fremste kulturminner – og landskaper – ubotelige sår, gjør man ikke bare seg selv til latter, man trosser et lovlig stortingsvedtak og bringer skam over en hel kommune.

FOKUS PÅ ROSENDAL²⁹⁷

Tanker i dag – av Aksel Kloster (ordfører):

Mange overordna og fagleg autoritære organ ser på Rosendal som bort i mot ein nasjonalheilagdom som har krav på heilt spesiell merksemd frå storsamfunnet si side. Dette vert uttrykt i omlag alle samanhengar der saker i Rosendal er tema.

²⁹⁷ | Grenda 15. mai 1999.

Miljøverndepartementet, Landbruksdepartementet, Direktoratet for Naturforvaltning, Riksantikvaren, Universitetet i Oslo, universitets- og høyskulemiljø elles, offentlege stiftingar og andre instansar er i ferd med å verdsetje Rosendal til det bygda er.

Fleire statlege råd har også kasta seg om halsen på Rosendal. Det gjeld mellom anna Samarbeidsrådet for naturvernsaker, Statens kulturminneråd, Norsk kulturråd. Også fleire naturvernorganisasjonar kastar glans over Rosendal.

På regionalt nivå ser me at Fylkesmannen i Hordaland og Hordaland fylkeskommune sine ulike etatar heile tida understrekar kor stor nasjonal verdi naturen og kulturskattane i Rosendal har. Sjølv dei minste sakene vert saumfare på dei talrike kontora i Bergen.

Me ser også i mange samanhengar kor kulturpersonlegdomar rundt om i bygdene gjer seg til talsmenn for dei fantastiske natur- og kulturkvalitetane i bygda. Toralf Maurstad, Luci Smith, Vettle Lid Larsen, Åse Kleveland og Herborg Kråkevik er eit døme på slike.

Av saker i tida kan nemnast bustader i Hålandsbråtet, fredningsplan rundt Baroniet, utviding av kyrkjegarden, reguleringsplan for nedre Skåla, kommunedelplan for Rosendal med framlegg til bustadbygging og utviding i Muradalen.

Nå kjem Folgefonna nasjonalpark med tilhøyrande landskapsvernområde. Det er i det heile ein endelaus fokus på Rosendal, som truleg ingen andre bygdesamfunn i Noreg kan syna maken til. Etter vår vurdering er denne fokuseringa stort sett berre positiv.

Ingen menneske i dette landet med respekt for seg sjølv er ukjend med dei fantastiske natur- og kulturkvalitetar som Rosendal sit på. Etter kvart som fokusen aukar, og Folgefontunnelen opnar for trafikk, kan me gjerne ottast ein altfor stor turisttrafikk.

I mellomtida får me ønskje kvarandre til lukke med 17.maifeiringa i Rosendal, der bygda framstår i si fagreste prakt med det raude, kvite og blå norske flagget framføre grønne bøyar og nypløgde åkrar. Me gler oss til å sjå det vakre folketog i fjernsyn.

BAKSTREVARAR²⁹⁸

Ikkje er vi kjendisar. Ikkje er vi pensjonerte synsarar, og ikkje er vi lokalpolitikarar. Vi er ikkje ein gong med i Informasjonsnemda for Hattebergvassdraget. Likevel, eller kanskje nettopp derfor, føler vi no at det er på sin plass å seia nokon ord om nettopp Hattebergvassdraget og planane om utbyggjing. Vi trur nemleg at når NRK i eit innslag i "Redaksjon 21", seier at lokalbefolkninga er for utbyggjing, så tek dei feil. NRK altså. Og dei av lokalbefolkninga som er for utbyggjing også for den del.

Kvinnherad har ein natur som er ubeskriveleg. Frå fjern og nær kjem tusen på tusen for å oppleva eit landskap som for dei fleste framstår som nesten uverkeleg, ja eventyrleg. Og om ikkje lenge vil vi kanskje vera enno eit steg nærare det uverkelege. Om utbyggjarane får det som dei vil, vel og merka. Enno ein foss skal i røyr, enno eit vatn skal regulerast. Nokre fleire kroner i kommunekassa kanskje, og eit museum det skal gå gjetord om i den store verda, i alle fall om ein skal ta ordførarens visjonar alvorleg. Ikkje at vi trur det vil imponera nokon som helst, men kanskje kjem S/S Norway neste gong

²⁹⁸ Leserbreve i Grenda 6. juli 1999.

med ei turistlast som elleville jublar seg fram til dit fossen var, og på framande språk høglydt drøftar kor vakkert det må ha vore her?

Ein annan flittig debattant skreiv kort tid tilbake at "Fremtiden er skremmemnde", og refererte då til frykta for mangel på kraft i framtida. Vel, planane om utbygging er etter vår meining vel så skremmande. Det vitnar om mangel på respekt både for nolevande og komande generasjonar. Ei utbygging vil få konsekvensar, ikkje berre for den neste og den etter det og den etter det og

At vi blant nokre av avisa sine lesare no vil bli oppfatta som bakstreverske og moderne alternativ til kjerringa mot straumen, bekymrar oss ikkje det minste. Det tek vi tvert i mot som eit heidersteikn....

Vi håpar at tilhengjarar og motstandarar får ein riktig god sommar. Bruk den til å ta ein tur inn Muradalen, opp Ringerike og inn til Bjørndal. Unn deg ein matbit i Baroniet på veg heim att. Først då skjønar du kva som er i ferd med å gå tapt. For alltid....

TUR I HATTEBERGVASSDRAGET²⁹⁹

Eg har lenge tenkt meg ein tur i dette oppskrytte vassdraget og tok til slutt mot til meg for ein slik tur. Turen starta med ein tur langs elva for å slå av ein prat med alle sportsfiskarane som eg trudde var der, for dei måtte det vel vera mange av tenkte eg, som skal fiska for 20 mill. kroner i året, men møtte ikkje ein einaste fiskar. Vidare gjekk turen innom Baroniparken, der eg leita forgjeves etter å finna ein stad der eg kunne sjå Hattebergfossen, som Informasjonsnemda skal leggja i røyr, samstundes som eg tenkte på kvar alt vatnet 30-40-50-60% av denne fossen skulle ta vegen etter den nye kraftbygginga er bygd. Likeins undra det meg ikkje bustadene i nærleiken var bygde i stein eller sprengde inn i fjell.

Avstandane i dette området var større enn debatten om Muradalen kan gjeva uttrykk av. Frå Baroniet var det ein halvtimes gange til den nye kraftstasjonen, ytterlegare ein times gange til Prestavatn og enda ein god time til Svartavatn.

Muradalen var ingen fin dal med mange elveløp og store sår etter masseuttak.

Stien frå kraftstasjonen var brukbar det første stykket, men etter å ha kryssa elva var den vanskeleg for ikkje å seia umogeleg å finna. Etter mange akrobatiske øvelsar greidde eg å forsera det Ringe Rike. det var ikkje vanskeleg å forstå kvifor det ikkje var merka tursti her.

Då eg kom opp til Prestavatn sette eg meg til å kvila og nyta den stille og fredelege naturen. Eg såg etter alle desse turfolka som det skulle vrimle av her, men ikkje eit menneske var å sjå, berre nokre sauer som beita. Det var som eg hadde heile vassdraget for meg sjølv i dag.

Medan eg sat her og såg bort på hytta til Sigurd Vikøren eller kanskje det var onkel til Vikøren som eig hytta, men som Vikøren vedlikeheld og fyk opp materiell til, kom det meg i hug kva merksemd Hattebergvassdraget ville fått dersom denne hytta til Vikøren

²⁹⁹ Leserbrev i Grenda 5. august 1999.

hadde lege i Blådalen. det undrar meg kvifor kraftutbygginga i dette området som er svært skånsam er vorte ein rikssak, medan arbeidet berre nokre kilometer borte, der ein skal senka Kvandalsvatnet 30 meter for å overføra vatnet til Nesjastølsvatnet, ikkje interesserar verneinteressane i det heile? Eller er det fordi det ikkje ligg noko Baroni her?

Sett i eit perspektiv kan ein undra seg over juryen i Finse-fondet sin beslutning om å tildela Informasjonsnemda for Hattebergvassdraget ein pris på 50 000 kroner, og om ikkje det skulle vera nok er leiaren i Den Norske Turistforeining engasjert til å overrekka prisen. Kva køyrereglar har Finse-fondet og Den Norske Turistforeining?

Det var ein oppleving å koma inn til den fine Bjørndalsstølen i eit område som etter ei ny kraftutbygging heller ikkje skal regulerast eller endrast på.

Turen frå Bjørndalsstølen til Svartavatn tok ca. ein halv time. Heller ikkje her bar terrenget preg av at her ferdast mykje folk. Noko merka sti var det heller ikkje, så her var det nok berre nokre sauebønder og kraftlagsfolk som ferdast.

Turen nedatt gjekk fint sjølv om det mange stader var vanskeleg å finna ut kvar ein skulle gå. Nede ved Murabotn kunne eg konstatera at eg i dag hadde fått ha heile vassdraget for meg sjølv enno ein no er midt i fellesferien. Truleg var det ingen frå S/S Norway som hadde turen til vassdraget.

Då eg rusla nedover Muradalen fekk eg hug til å vitja Baroniet. Då ville eg kanskje få svar på kor mange som ikkje vil vitja Baroniet fordi det ligg ein kraftstasjon 3-4 km. inne i Muradalen? Elles byrja svolten å gjera seg gjeldande, kanskje kunne eg også få kjøpa meg ein matbit her, kokt på straum produsert av vatn frå eit tidlegare fossefall.

TIDENES JULEPRESANG³⁰⁰

Eg sat og las litt hin dagen om kva tankar riksantikvaren har om området rundt Baroniet og bygda ovanfor Melselva. Då slo det meg at ein kan finna visse likhetstrekk med ei anna historie – nemleg då Rosendal Avlsgard vart til, eller som det heiter i dei rette kretsar "Mønsterbruket Avlsgarden". For høyr berre:

Ei veslejuलाfta midt på 1840-talet fekk leigetakarane rundt Baroniet melding av baronen om at han trong areal til Avlsgarden, og dermed måtte dei flytta innan to år.

Den gongen låg husa i eit såkalla klyngetun rett ovanfor Gamlasmio, og dei vart flytta til der dei ligg i dag. Eit formildande argument skal ha vore at dei fekk hogga tømmer til nye hus i baronen sin skog. Ikkje fullt så formidlande når ein tenkjer på at dei måtte hogga sjølve, skjera tømmeret sjølve og byggja husa sjølve. Og dette var andre gong på kort tid leigetakarane måtte flytta. Det førre klyngetunet som låg rett ovanfor Hundehaugen, vart nemleg teke av eit stort jord- og steinras i 1793.

Bakkane rundt Avlsgarden (det som var dyrka den gongen) var i hovudsak dyrka opp av leigetakarane, og vart sjølv sagt overteke av baronen.

³⁰⁰ Leserbrev i Grenda desember 2000, av lederen i Rosendal, Seimsfoss bondelag og i Hatteberg og Guddalsdalen grunneigarlag.

Leigetakarane måtte då dyrka ny jord, den dyrka jorda som ligg der i dag. Ein kan tenkja seg det slitet dette førde til den gongen. Og ikkje nok med det – for å gjera det heile fullbyrda måtte dei levera frå seg så og seia heile buskapen, slik at baronen skulle ha noko å setja i floren sin. Med andre ord – tidenes julepresang.

Difor, når eg no ser kva riksantikvaren vil leggja av restriksjonar på same området, vert eg svært uroa. Det vil i stor grad leggja band på både handlefridom og eigedomsrett. Og når riksantikvaren og andre verneinteressar snakkar om å driva "tradisjonell jordbruksdrift", så meiner ikkje dei det same som vi som *pr. i dag* framleis er bønder. Og det triste oppi det heile er at korkje Kvinnherad kommune, Rosendal Utvikling eller andre som hevdar dei tenkjer på bygda sitt beste, har så mykje å bidra med når det er bønder og grunneigarar det handlar om.

God jul!

LITTERATUR

Alonso A. M.

1994 The Politics of Space, Time and Substance: State Formation, Nationalism, and Ethnicity. *Annual Review of Anthropology* 1994 23:379-405.

1995 *Thread of Blood: Colonialism, Revolution, and Gender om Mexico's Northern Frontier*. , Tucson, University of Arizona Press.

Anderson, B.

1993 *Imagined communities*. London, Verso.

Backer, I. L.

1995 *Innføring i Naturressurs og Miljørett*. Oslo, Ad Notan Gyldendal.

Bakhtin, M. M.

1996 *The Dialogic Imagination*. Austin, University of Texas Press.

1999 *Speech Genres & Other Late Essays*. Austin, University of Texas Press.

Barth, F.

1987 *Cosmologies in the making: a generative approach to cultural variation in inner New Guinea*. Cambridge, Cambridge University Press.

1993 *Balineese Worlds*. Chicago, The University of Chicago Press.

Bloch, M.

1992 What goes without saying: the conceptualization of Zafimaniry society, i A. Kuuper (ed.): *Conceptualizing society*. London, Routledge.

1995 People into Places: Zafimaniry Concepts of Clarity, i Hirsch & O'Hanlon (eds.): *The Anthropology of Landscapes: Perspectives on Place and Space*. Oxford, Clarendon Press.

Bourdieu, P.

1991 *Language & Symbolic Power*. Cambridge, Polity Press.

1996 *Symbolisk makt* . Oslo, Pax.

1998 *Outline of a theory of practice*. Cambridge, Cambridge University Press.

Bringslid, M. B.

1996 *Bygda og den framande: Ein studie av det lokale de- og rekontekstualisering i ei vestnorsk bygd*. Dr. polit. avhandling i sosialantropologi ved Universitetet i Bergen.

Brosius, P. J.

1999 Analyses and Interventions: Anthropological Engagements with Environmentalism. *Current Anthropology* 40(3) 277-309.

Crapanzano, V.

1991 The postmodern crisis: discourse, parody, memory. *Cultural Anthropology*, 6 (4) 431-446.

Douglas, M. & A. Wildavsky.

1984 *Risk and Culture: An Essay on the Selection of Technological and Environmental Dangers*. Berkely, University of California Press .

- Engelsvold, J.
1994 *Titaniaskaken: Kystfiske, gruvedrift og miljøkamp ved Jøssingfjorden*. Bergen, Norse Publications.
- Escobar, A.
1999 After Nature: Steps to an Antiessentialist Political Ecology. *Current Anthropology*. Volume 40 (1) 1-30.
- Feldman, A.
1991 *Formations of Violence: The Narrative of the Body and Political Terror in Northern Ireland*. London, The University of Chicago Press.
- Fernandez, J. W.
1986 *Persuasions and Performances: The Play of Tropes in Culture*. Bloomington, Indiana University Press.
- Foucault, M.
1980 *Power/knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. London, Harvester Wheatsheaf.
1991a *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. London, Penguin Books.
1991b *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Ed. G. Burchell et al. London, Harvester.
1997 *The Archaeology of Knowledge*. London, Routledge.
1999 *Diskursens orden*. Oslo, Spartacus.
- Giddens, A.
1990 *The Consequences of Modernity*. Stanford, Stanford University Press.
- Guzmán, M. A.
1997 Rom og tilhørighet i Amazonas. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*. 1997/3-4. Oslo, Universitetsforlaget.
- Hansen, T.
1991 *Rosendal baroni*. Bergen, Statsarkivet.
- Hayward, T.
1998 *Political Theory and Ecological Values*. Cambridge, Polity Press.
- Heradstveit, D. og T. Bjørgo.
1992 *Politisk kommunikasjon*. Oslo, Tano.
- Hirsch, E.
1995 Landscape: Between Place and Space, i Hirsch & O'Hanlon (eds.): *The Anthropology of Landscapes: Perspectives on Place and Space*. Oxford, Clarendon Press.
- Holton, R. J.
1985 *The Transition from Feudalism to Capitalism*. London, Macmillan.
- Høivik, A.
1999 *Kulturminnevern og andre verne- og brukarinteresser i Rosendal. Delrapport 1, Registreringsprosjektet for Folgefonna nasjonalpark og kulturminnevern i Rosendal*. <http://www.kvinnherad.kommune.no/folgefonna/rosendal>.

Ingold T.

1992 Culture and the perception of the environment, i Croll and Parkin (eds.): *Bush Base: Forest Farm- Culture, Environment and Development*. London, Routledge.

Johansen, A.

1988 Mytiske landskap. *Profil*. 2, 1988.

Kvinnherad Energi.

1998 *Opprusting og utviding av Muradalen kraftverk: Konesjonssøknad og konsekvensutgreiing*. Kvinnherad, Kvinnherad Energi.

Lundberg, A.

1991 Frå punktfredning til drivhuseffekt. Naturvernombudet si historiske utvikling. *Naturen*. 1 og 2 1991.

Malkki, L. H.

1995 *Purity and Exile: Violence, Memory, and National Cosmology among Hutu Refugees in Tanzania*. London, The University of Chicago Press.

Malmanger, M.

1999 Levande vatn, i M. Malmanger, R. Nedrebø og A.G. Honerød (red.) 1999: *Levende vann: fossen som natur og symbol*. Bergen, Nord 4.

Milton, Kay

1996 *Environmentalism and Cultural Theory: Exploring the role of Anthropology in Environmental Discourse*. London, Routledge.

NOU

1991 12A Verneplan for vassdrag IV.

1991 12B Verneplan for vassdrag IV: opplysninger om de enkelte objekter.

Næss, A.

1994: *Økologi, samfunn og livsstil : utkast til en økosofi*. Oslo, Universitetsforlaget.

Obeyesekere, G.

1984 *Medusa's Hair: An essay on Personal Symbols and Religious Experience*. London, The University of Chicago Press.

Peace, A.

1993 Environmental protest, bureaucratic closure: the politics of discourse in rural Ireland, i Milton, K. (ed.). 1993: *Environmentalism: The View from Anthropology*. London, Routledge.

Quinn, N.

1991 The Cultural Basis for Metaphor, i J. W. Fernandez (ed.) *Beyond metaphor: the theory of tropes in anthropology*. Stanford, Stanford University Press.

Quinn, N. & D. Holland.

1987 Culture and Cognition, i Quinn & Holland (eds): *Cultural models in Language and thought*. Cambridge, Cambridge University Press.

Rosaldo, R.

1993 *Culture & Truth: The Remaking of Sosial Analysis*. Boston, Beacon Press.

Stortingsmelding

62 (1991-92), *Samlet Plan for Vassdrag*.

60 (1991-92), *Ny landsplan for Nasjonalparker*.

Stortingsproposisjon

118 (1991-92), *Verneplan IV for Vassdrag*.

Strømsnes, K. og P. Sele (red.).

1996: *Miljøvernpolitikk og miljøvern-organisering mot år 2000*. Oslo, Tano Aschehoug.

Tennfjord, F.

1944 *Stamhuset Rosendal*. Oslo, Dybwad.

Tjelmeland, S.

1999 *Det kvite lyset: Kvinnherad Kraftverk/ Kvinnherad Energi a.s gjennom 80 år*. Kvinnherad, Kvinnherad Energi.

Tvedt, T.

1996 "*Vassdrag*" som analytisk kategori. Senter for utviklingsstudiers publikasjonsserie: Terje Tvedt nr. 5 1996. Bergen.

Wagner, R.

1981 *The Invention of Culture*. Chicago, The University of Chicago Press.

Wiggen, C.

1999 Om musealisering. *Samtiden*. 5/6 (6-11) 1999.

Witoszek, N.

1998 *Norske naturmytologier: fra Edda til økofilosofi*. Oslo, Pax.

Wittgenstein, L.

1997 *Philosophical Investigations*. Oxford, Blackwell.

1972 *On certainty*. New York, Harper & Row.

På denne internettadressen finnes alle høringsuttalelser, melding om konsesjonssøking, utbyggers kommentar til høringsuttalelsene, NVEs innstilling, bilder og kart fra området.

http://www.nve.no/programmer/ny_dokument.cgi?nodenr=1324&english=